DANSKE DRONNINGER

DANSKE DRONNINGER

FORTÆLLINGER OG KARAKTERISTIKKER

AF

ELLEN JØRGENSEN OG **JOHANNE SKOVGAARD**
DR. PHIL. CAND. MAG.

H. HAGERUPS FORLAG
KØBENHAVN

TRIERS BOGTRYKKERI (G. L. LIND & NUMA FRÆNKEL)
1910

FORORD.

Danmark har en stolt Række Dronninger, men deres Personligheder er kun i ringe Grad blevne Folkets Eje.

Der er fine og forsagte Skikkelser og stærke Karakterer, lidenskabelige Kvinder; der er Dronninger, hvis Historie er uadskilleligt forbunden med Rigets Historie — Thyra og Dronning Margrete, Margrete Fredkulla og Margrete Sprænghest; der er dem, som kun ønskede at være gode Hustruer som Elisabet, der fulgte Christian II i Landflygtighed, og Louise, Frederik V's elskelige Dronning; der er magtkære, hensynsløse Kvinder som Heimskringlas Sigrid Storraade-Skikkelse, Dronning Emma, der ægtede den unge Sejrherre Knud den Store og gerne vil slette Fortiden ud, den første Dorothea med hendes Attraa efter Hæder og Herredomme og Gods, den anden Dorothea med den rastløse Virksomhed, Juliane Marie og Sofie Amalie, som i Selvretfærdighed og bittert Nag ikke kan forstaa og aldrig kan glemme; der er andre, som er rede til at tilgive, som vil mildne og hjælpe og ikke kræver noget for sig selv. Frederik VI's Hustru Marie Sofie Frederikke var en saadan ædel Personlighed, hvis Minde endnu lever i mundtlig Tradition, og med Dronning Marie maa nævnes Caroline Amalie og de lyse Skikkelser fra Danmarks Middelalder Ingeborg, „den gode Frue", og Folkevisens Dronning Dagmar. Blandt vore Dronninger finder vi Kvinder, som ikke holdt sig tilbage, naar der var Fare paa Færde, driftige Kvinder, der raadede for mange

Gaarde og tumlede med mange Penge; vi finder ogsaa forgræmmede, ensomme Mennesker og unge Dronninger, der led under et fyrsteligt Ægteskabs Ulykke.

Det er vanskeligt at sige, i hvilken Grad vore Dronninger har været Kulturbærere. Andre Landes Middelaldershistorie giver mange Eksempler paa, at en fremmed Fyrstinde ved sit Ægteskab bragte ny Kultur hid fra sit Hjemland, men Overleveringen vedrørende vor Middelalders Dronninger er meget fattig, og naar intet berettes, og intet direkte Bevis foreligger, tør vi kun tale ret almindeligt om den Mulighed for Paavirkning, der var given f. Eks. ved Knud den Stores Bryllup med den normanniske Hertugdatter, Englands Enkedronning, eller ved Knud den Helliges Ægteskab med Edel af Flandern, og vi kan ikke overse, at Kongens Ægteskab kun er eet Moment blandt mange.

I Tiden efter Reformationen knyttedes vore Konger stærkt ved den fælles Konfession til de nordtyske Fyrsteslægter, og vore mange tyske Dronninger var da i nogen Maade Bærere af den stærke tyske Kulturindflydelse; men atter her maa man betone, at mange Momenter virker sammen, fremdeles at Dronningerne med en enkelt Undtagelse stille gled paa den store Strøm, der rullede frem fra Syd.

Der kom Tider, da man forfærdedes over denne Strøm og i national Selvhævdelse vendte sig mod den tyske Indflydelse, da rettedes Klagen over Hoffets og Landets Fortyskning altfor ofte og uretfærdigt mod Dronningerne, den hastige Dom søgte Aarsag og Virkning lige for sin Dør.

Hvad man kan klage over, er Mangel paa Initiativ, Mangel paa Vilje hos de tyskfødte Dronninger til at komme deres danske Folk i Møde; og dog maa man være varsom i sine Krav, man maa have de Tiders Forudsætninger for Øje og ikke søge Nutidens Opfattelse af nationale Forhold

hos det 17de og 18de Aarhundredes Mennesker. Hver Tid maa maales med sit Maal.

Vor Fortælling om de danske Dronninger vil strække sig over mange Tidsaldre, og Fortællingens Form maa skifte med de skiftende Tider, med Overleveringens vekslende Karakter. Nødvendigvis maa Beretningen om de ældste Dronninger blive meget knap, og Tvivl ofte gives i Stedet for Viden. Thi hvad ved vi? Et Navn, en Linje eller to hos en middelalderlig Forfatter er vor Kundskab, og vor Dom skal hvile paa en Tradition, som maaske kun een Mand er Bærer af. Anderledes bliver Forholdet op mod de nyere Tider, alt som Overleveringen bliver fyldig og mangfoldig og ved sin Rigdom giver os den større Sikkerhed, — da vi kan følge Dronningerne fra Aar til Aar, undertiden fra Dag til Dag, da vi kan se dem i deres Tid og blandt deres Omgivelser, da Breve, Regnskaber etc. foreligger fra deres Haand, og Dommen over dem fældes af en mangetunget Samtid.

Arbejdet har været saaledes delt, at Bogens midterste Parti, begyndende med Erik Plovpennings Dronning og afsluttende med Frederik V's Hustru Louise, er skreven af undertegnede Johanne Skovgaard, medens undertegnede Ellen Jørgensen har skrevet om den ældre Middelalders Dronninger samt det sidste Afsnit, der omfatter Juliane Marie, Caroline Mathilde, Marie Sofie Frederikke og Caroline Amalie.

Med Dronning Caroline Amalie har vi naaet Grænsen for den Tid, der hører Historien til; denne Grænse bør Historien ikke overskride.

Frederiksberg, September 1909.

JOHANNE SKOVGAARD. ELLEN JØRGENSEN.

Jellingehøjene.

DER er historiske Skikkelser, der lever i Sagnet gennem Aarhundreder; de formes efter hver Tidsalders Trang, de optager i sig de fortællendes Ønsker og Haab og kæmper for sene Slægters Ideer. De samler Æventyr fra mange Tider og Egne omkring sig, de laaner Træk fra andre Skikkelser, de kan skifte Navn og spalte sig i flere Sagnskikkelser, og dog, naar man søger tilbage, vil man hinsides alle Metamorfoser finde et Menneske med en mærkelig Skæbne, en kraftig Personlighed, som vilde erindres, og som satte al denne Digten og Drømmen i Gang. Thyra

En saadan Personlighed, der har kaldt paa Folkets erindrende og digtende Evne, og som har levet med i Danmarkshistorien ned gennem Tiderne, er

THYRA DANEBOD.

Først optegnede Svend Aagesøn og Saxo hvad der i deres Dage huskedes om Dronning Thyra, og de gengav ikke Overleveringen som en gammel kuriøs Historie, til hvilken de ikke havde noget Forhold, men med Varme talte de om den

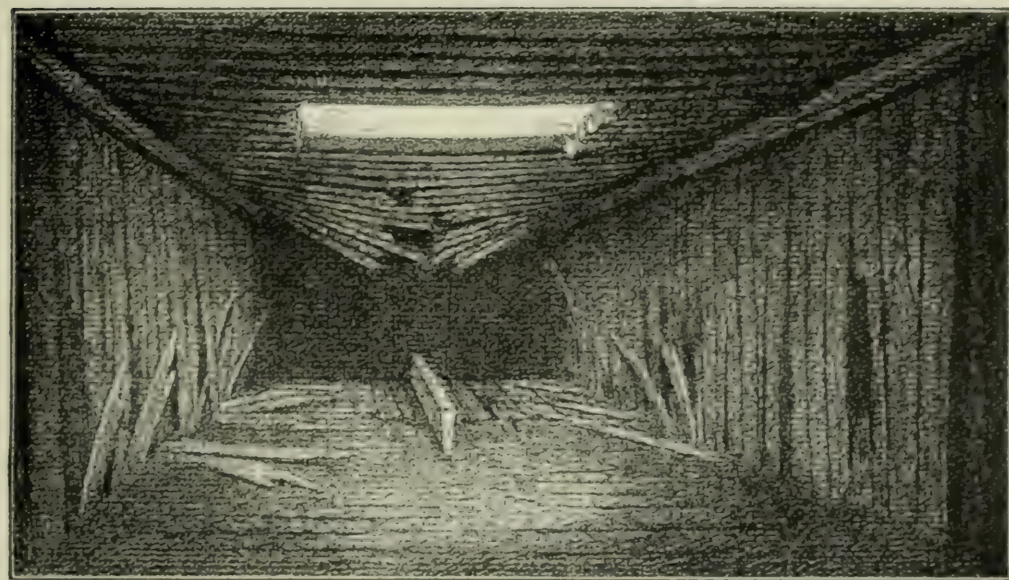
Dronning, der havde samlet de Danske til Arbejde og havde rejst Værn mod Rigets Fjender. Saxo fortæller, at Thyra drog Vold fra Slesvig over mod Vesterhavet, mens senere Kong Valdemar og Biskop Absalon rejste en Teglstensmur op til denne gamle Vold og saaledes „med mandig Visdom“ fuldbyrdede, hvad den kække Dronning havde begyndt, og Svend Aageson taler om det Forsvarsværk, som Eftertiden gav Navnet Danevirke, „fordi det var bygget og fuldendt ved Danernes Møje.“ „Saa opførte da først Thyra det herlige Virke, som siden altid har hegnet Danerne som et Gærde og været dem det tryggeste Værn mod tysk Rasen,“ siger den gamle Krønikeskriver, og han lægger Dronningen Ord i Munden, der lyder som et Ekko af Absalons Svar til Frederik Barbarossas Afsending, da Kejseren krævede Lensed af den danske Konge.

Thyra er allerede i Traditionen hos Svend Aagesøn i meget en Æventyrdronning, og længere ned i Tiden tager Æventyret Magten fra den historiske Overlevering, — da er Thyra i Sagnene, som de lød ved Danevirke, den djærve Kongedatter paa Thyraborg, der hugger Hovedet af sin Bejler, — da hedder hun Swart Gret og er blandet sammen med Dronning Margrete Sambiria, kaldet Sorte Grete; — ved Midnat rider hun over den gamle Vold, som Djævelen byggede for hende i en eneste Nat; snart hedder det, at hun har lovet Djævelen sin Sjæl, snart at han som Løn for sin Umage har betinget sig det første levende Væsen, der kommer gennem Voldens Port, og som Løn faar en Puddel; eller Egnens Folk drømmer om et Bryllup i stor Stil, ved hvilket Thyra brugte al Vandet i Graven til Brygning.

Her er lokal Forklaring, Bondefantasi, Reminiscenser fra alle Haande Æventyr, men bag ved det brogede Stof og hinsides Swart Gret og Folkesagnets raske Prinsesse staar Dronning Thyra, Danmarks første Dronning, om hvem vi fuldt sikkert kun ved, at hun bar det smukke Tilnavn „Danmarks Bod“.

Vi ved ikke, hvorfra hun stammer; vi ved ikke, om hun var Hedning eller Kristen, thi Traditionen er sen og usikker; vi ved intet bestemt om hendes Hvilested, for vel hedder det, at Gorm og Thyra blev begravede ved Kongsgaarden i Jellinge i to Høje, men Undersøgelsen af Højene har ikke givet nogen egentlig Stadfæstelse derpaa. Mens den sydlige Høj viste sig

at være tom, har man i den nordlige fundet et mærkeligt Gravkammer med noget Gravgods, som dog var saa ringe i

Gravkamret i den nordlige Høj i Jellinge.
Efter Afbildninger og Beretninger fra Undersøgelserne i 1820 og 1861.

Gorms Sten over Thyra (Wimmer: De danske Runemindesmærker).

Omfang, at man ikke deraf kunde slutte, om det var en Dobbeltbegravelse eller en Enkeltbegravelse og i saa Fald,

om det var en Mand eller en Kvinde, der havde været begravet dèr.

Men i Jellinge staar endnu den Dag i Dag Haralds store Sten og Gorms mindre, og paa denne sidste læses: „Denne Sten satte Gorm over sin Kone Thyra, Danmarks Bod.“

At Dronningen fik det Tilnavn, borger for, at hun har udført en Gerning, der fortjente at mindes i danske Sagn.

SIGRID STORRAADE.

Sigrid

Sigrid Storraades Skikkelse hører paa en Vis ikke Danmark til, thi skønt Dronning Sigrid ved Ægteskabet med Svend Tveskæg og gennem Datteren Estrid blev Stammoder til Kongeslægten, er Traditionen om hende fattig, og ved kun, at hun hævnsyg stod bag ved det nordiske Fyrsteforbund, der i Aaret 1000 vendte sig mod hendes gamle Bejler, den norske Kong Olaf Trygvesøn; men Nordmænd og Islændinge vidste at fortælle om Sigrid Storraade, om hendes kaade Spot og Skadefryd, — en Overlevering, som fremtræder mest udformet hos Snorre Sturlesøn, der har tegnet denne Kvinde med Klogskab og megen Kunst.

I Sverige var en Storbonde Toste, kaldet Skøgul-Toste efter Valkyrien Skøgul. Han laa i Viking og var meget berømt. En norsk Kongeætling Harald Grænske kom med i hans Krigerfølge og var Vinteren over paa Skøgul-Tostes Gaard, hvor han saa Tostes Datter Sigrid, som siden hen blev gift med den svenske Konge Erik Sejrsæl.

Harald Grænske fik Herredømme i Vestfold i Norge og giftede sig; men en Sommer for han paa Vikingetog og kom til Sverige, hvor Sigrid sad som Enke efter Kong Erik. Da hun hørte, at hendes Fostbroder Harald var i Landet, sendte hun Bud efter ham, gjorde stort Gilde baade en og to Dage, og var overmaade mild og glad til Mode.

Man drak og talte, og til sidst sagde Dronningen, at hendes Ejendomme i Sverige ikke var mindre end Haralds Kongerige i Norge. Efter de Ord blev Kongen mørk, fandt ikke Glæde ved noget og brød snart op, men Sigrid fulgte ham til Dørs med store Gaver — glad som før.

Harald sad Vinteren over i Norge og var tung i Sind, men næste Aar, da han for i Østervej, mødte han Sigrid og kom brat med det Spørgsmaal, om hun vilde gifte sig med ham. Sigrid svarede, at det var taabelig Snak, siden han var godt og lykkelig gift, og dermed red hun bort.

Endnu en Gang drog Harald til Sigrid, skønt hans Mænd raadede ham derfra. Samme Aften, som han naaede Dronningens Gaard, kom en Konge fra Gardarige for at fri til hende. De fik god Modtagelse, Mad og Drikke med hele deres Følge, men om Natten brændte Dronningen Hallen af over dem, idet hun sagde, at hun vilde lære Smaakonger af med at komme fra andre Lande at bejle til hende. Fra den Tid kaldtes hun Sigrid Storraade.

Siden vilde Olaf Trygvesøn vinde Dronning Sigrid.

Der gik Bud mellem Landene, og ved Foraarstid mødtes Olaf og Sigrid paa Grænsen i Kongshelle. Kongen krævede, at hans Hustru skulde være kristen, men hun svarede:

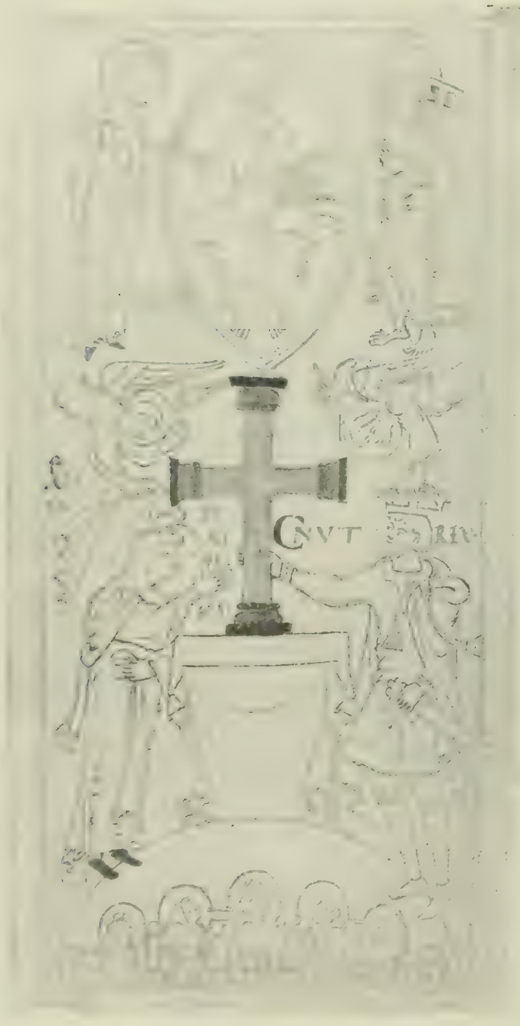
„Jeg vil ikke opgive den Tro, jeg har haft og mine Frænder før mig, men jeg har intet imod, at Du tror paa den Gud, Du har Lyst til.“ Olaf for op i Harme og slog hende i Ansigtet med sin Handske. Sigrid gav til Svar: „Dette kunde blive Dig til Bane.“ Dermed skiltes de, — Sigrid ægtede Svend Tveskæg, og Olaf giftede sig med Svends Søster Thyra mod Broderens Vilje og vakte hans Vrede, men Sigrid talte ikke for Fred og Forlig, hun drev Svend frem mod den norske Konge og æggede ham med spottende Ord: „Det vilde Dine Forfædre aldrig have taalt.“

Traditionen faar Form under Snorres Hænder, Skikkelserne støbes efter hans Sind og Erfaring, han ynder hvast Ordskifte og lægger gerne sine Kvinder de Ord i Munden, der tvinger Mændene til Handling: Gyda sætter Maal for Harald Haarfager, — Thyra haaner Olaf Trygvesøn, fordi han ikke tør sejle til Venden forbi de danske Øer, — Sigrid Skjalgsdatter rækker Thore Hund det Spyd, der ramte hendes Søn, og tvinger ham til at blive Sønnens Hævner. Der er i Heimskringla saa meget af Eposet, saa stærkt et kunstnerisk Element, at man uvilkaarligt stiller sig overfor Sigridskikkelsen som overfor en af Digtningens Skikkelser. Anderledes overfor Knud den Stores Hustru

EMMA.

Emma

Hendes Liv tilhører Historien, idet vi gennem Samtiden i hvert Fald stykkevis erfarer, hvorledes hun greb ind i Begivenhederne; det gælder her at naa frem til Forstaaelse af, hvem den Kvinde var, der havde en saa betydningsfuld Plads i England, da danske Konger herskede over Landet.

Kong Knud og Dronning Emma. Billede i et samtidigt Haandskrift fra Winchester (W. de Gray Birch: Liber vitæ: register and martyrology of New Minster and Hyde abbey, Winchester).

Paa en Vis har Emma selv givet os et Vink om, hvorledes hun vilde opfattes, idet en Munk fra Klosteret St. Omer efter Dronningens Bud og tydeligt paa Grundlag af hendes Meddelelser skrev en kort Fremstilling af Svend Tveskægs, Knud den Stores og hans Sønners Historie. Skriftet er tilegnet Dronningen og skrevet til hendes Pris, men det kan ikke andet end øve modsat Virkning end den tilsigtede; thi selv om man vil indrømme Emmas høje Stilling, Tidens Stil, Lovtalers svulmende Retorik nok saa meget, tilbage staar dog, at Bogen indeholder Usandhed og Fordrejelse af Facta.

Man synes ikke at kunne sige Dronningen fri fra Skyld og faar fra første Færd Mistillid til hendes Karakter.

Emma var Datter af Normandiets Hertug Richard uden Frygt og en dansk Kvinde Gunnor; hun var i 1002 bleven

gift med Englands Konge Æthelred den Raadvilde, og havde med ham to Sønner, der bar den engelske Kongeæts gamle Navne, Ælfred og Eadward, ligesom Emma selv af Angelsakserne kaldtes Ælfgyfa, maaske i Erindring om Kong Eadgars Moder. Slægtstraditionerne havde dog ingen Magt over Emma, thi da Riget opløstes under de Danskes Angreb, og Æthelred døde, svigtede hun den Slægt, hun havde tilhørt i 14—15 Aar, opgav sine Sønners Sag og ægtede om Sommeren 1017 den fremmede Erobrer Knud den Store. Knud var da først i Tyverne, Emma omkring de tredive Aar. Munken fra St. Omer fremstiller Forholdet, som om Normandiets Hertugdatter først nu kom til England og som Sejrherrens jomfruelige Brud, Ægteskabet med Æthelred forties. — Dog Forbindelsen mellem Knud og Emma, der synes at stride mod al Ære, maa under de daværende Forhold, som vi ikke nu kan overskue, have været baaret af en Tanke. St. Omer-Munken antyder, at Freden sikredes derved, og usandsynligt er det ikke, at Emma, der var klog og aktiv, har øvet sin Indflydelse paa dette skæbnesvangre Tidspunkt og bidraget sit til, at Sejrherrerne og de besejrede faldt til Ro. Hun træder under Knuds Regering langt mere i Forgrunden, end de angelsaksiske Kongers Hustruer plejer, hvilket iagttages i Dokumenterne, hvor Dronningens Navn kun forekommer nu og da, medmindre en Enkedronning fører Regeringen for sin umyndige Søn, men Emmas Navn findes næsten altid i Dokumenterne fra Knuds Tid, og hun skriver oftest under umiddelbart efter Kongen før Ærkebisperne af Canterbury og York.

Ligesom Kongen og den danske Jarl Thorkil med Landets høje Gejstlighed drog til Assandun og rejste en Kirke, hvor Englændere og Danske havde kæmpet den sidste Kamp i 1016, genopbyggede Knud og Emma St. Eadmundsbury i det hærgede Østangel og deltog med „det kongelige Barn" Hardeknud i Højtideligheden, da den folkekaarne Helgen, Ærkebisp Ælfheah, som var falden for dansk Haand, førtes fra London til Canterbury.

Kirken paa Valpladsen, den stolte Bygning over St. Eadmunds Grav og Overførelsen af St. Ælfheahs Lig var talende Vidnesbyrd om, hvad Kong Knud og hans Omgivelser vilde, men hertil maatte komme Dagenes og Aarenes stille Arbejde og besindige Styre, at to Folk kunde vokse sammen. Aar-

bogerne er næsten tavse under Knuds Regeringstid, — det er Kongens store Ære.

Disse rolige Aar synes at have været Emmas bedste Tid, thi efter Knuds Død kastes hun atter ud i Striden. Harald Harefod, en Frillesøn af Knud, valgtes til Konge nord for Themsen, mens Emma bevarede Sydengland for sin Søn Hardeknud, som opholdt sig i Danmark. Knuds Huskarle blev Dronningen tro, og Jarl Godwin stod ved hendes Side; men da man længe forgæves ventede paa Hardeknud, vandt Harald mere og mere Tilslutning. Ælfred, den ene af Æthelreds og Emmas Sønner, der under Moderens Ægteskab med Knud havde levet i Normandiet, kom over til England, hvor han blev dræbt, og i 1037 drev man Emma af Lande „uden al Barmhjertighed — mod den vilde Vinter.“ Hun fandt Tilflugt i Flandern og søgte derfra at vinde frem mod Harald Harefod og hans Moder, „den anden Ælfgyfa“, paa den ene eller den anden Maade. Hun sendte Bud til Sønnen Eadward i Normandiet, men fandt, at han ikke vilde vove noget for hendes Skyld eller for at vinde Englands Krone; først derefter gik Bud til Danmark til Hardeknud. Han lød hendes Kalden og kom sejlende til Brygge i 1039 og var beredt paa et Sommertog mod England, men i Marts 1040 døde Harald Harefod, Englænderne tog Hardeknud til Konge, og han og hans Moder satte atter Foden paa engelsk Grund.

Dronning Emma stod ved Hardeknuds Side under hans korte Regering (1040—1042), men den ny Konge Eadward bar Nag til Moderen, „fordi hun havde gjort mindre for ham, end han vilde, før han blev Konge, og ogsaa efter den Tid.“ Der tales om hendes utallige Skatte, som hun holdt fast paa med sin gamle Haand. Maaske har hun ogsaa villet spille højt politisk Spil endnu en Gang, — vi bemærker, at samtidig med Dronningen rammes „a daring pilot in extremity,“ den urolige Biskop Stigand, og at Anken mod ham var, at han var Emmas nærmeste Raadgiver, hvem hun fulgte i et og alt. Vist er det, at Kong Eadward med tre Jarler og deriblandt Godwin uformodet kom til Winchester sidst i Aaret 1043, tog en stor Del af Dronningens Ejendomme og bød hende at forblive roligt i denne By. Et meget sigende Bud.

Siden da levede Dronning Emma i Winchester, hvor

Knud og Hardeknud hvilede i Domkirken hos de gamle Konger, — endnu en Stund efter hendes Død kaldtes de angelsaksiske Kongers Slot, der havde været hendes Bolig, „Dronning Emmas Hus". Hun døde i 1052 i Marts Maaned — sandsynligvis den 7ende Marts, thi under den Dato er hendes Navn indskrevet i Ælfwines Kalender. Ælfwine var Abbed

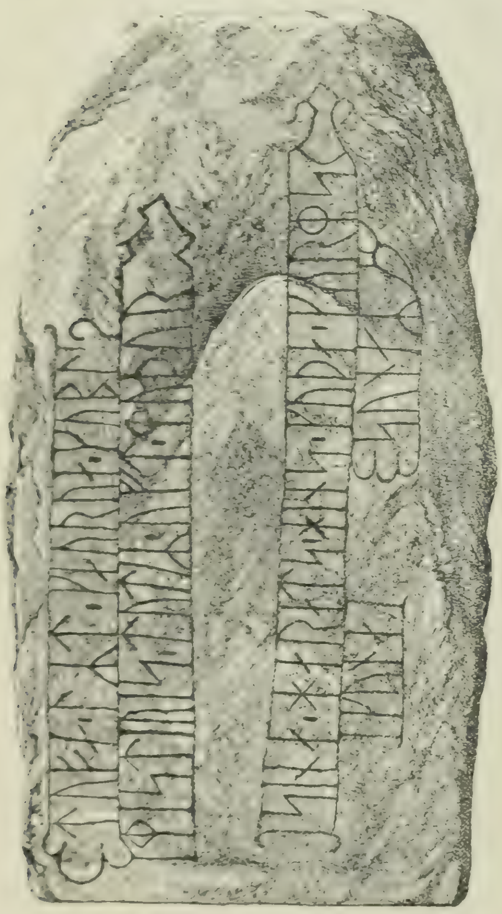

Winchester Domkirke.

i New Minster i Winchester paa Emmas Tid. Fra en samtidig Winchesterbog stammer ogsaa det Billede af Kong Knud og Dronning Emma, der er gengivet Side 6.

Gennem Tradition i de følgende Slægtled udformedes Emmas Historie, og Dommen over hende blev fældet. Man fortalte i Winchester om Kong Eadwards Anklage mod sin Moder og Dronningens Gang over glødende Plovjern, — en Fortælling, der røber sig ved sin Mangel paa Sammenhæng

og Sandsynlighed og ved sin hysteriske Tone; man dømte hende haardt, fordi hun havde ægtet sin Mands Modstander og glemt Æthelreds Børn, man skildrede hende som hævngerrig, — gavmild mod Kirker og Klostre, men haard overfor de fattige. Eftertiden maler med den brede Pensel, — Samtiden gav kun de løse Konturer af en Kvinde, der ikke følte sig bunden af de Baand, der binder stærkest, en hensynsløs og magtkær Personlighed, der vidste at hævde sig under alle Omskiftelser og at knytte de dygtigste i Tiden til sig.

Søndervissing-Stenen (Wimmer: De danske Runemindesmærker).

Overleveringens Karakter

Om de andre Dronninger fra den ældre Middelalder beretter hverken Sagn eller Historie udførligt. Navne ere bevarede snart i en Runeindskrift som paa Søndervissing Stenen, hvor man læser: „Tufa, Mistivis Datter, Harald Gormsøn den Godes Kone, lod gøre dette Mindesmærke efter sin Moder," — snart i Optegnelser, der stammer fra Mindebøger af lignende Art som det Winchesterhaandskrift, hvis første Blad vi afbildede. I Bremen Mindebog siges Kong Harald og hans Hustru Gunhilds Navne at være indskrevne, fremdeles Knud den Stores, Emmas og Hardeknuds Navne, — i Durham Mindebog læses: „Eiric Danernes Konge. Botild Dronning". Fyldigere, men mindre sikker Viden hentes hos Bremerkanniken Adam, der levede paa Svend Estridsøns Tid, fyldigst er den danske og norsk-islandske Tradition, der optegnedes i det 12te og 13de Aarhundrede. De gamle Tider havde Evne til at fastholde en Overlevering, en stærkt udviklet Hukommelse for Slægtskabs-

forhold, men i Fortællingen fremtræder ganske naturligt en Stræben efter at kombinere og forklare, der kan lede paa Vildspor.

Der viser sig ikke ringe Vanskelighed ved at bringe Rede i den forskelligartede Overlevering.

Vi ser de danske Konger søge deres Brud i de slaviske Lande: Harald Blaatand ægtede Tufa, vistnok en Datter af Abodriternes Fyrste Mistuvoi. Svend Tveskæg hjemførte en polsk Hertugdatter Gunhild, der blev Moder til Knud og Harald og vel ogsaa til den Santslaue, der nævnes som Kong Knuds Søster i Mindebogen fra New Minster i Winchester. Hendes Navn taler om slavisk Afstamning. Slaviske Dronninger

Men vi iagttager ogsaa en Tilknytning til Sverige.

Harald Blaatand skal i Følge Saxo have giftet sig med Gerytha, en Kvinde af den svenske Kongeslægt; Svend Tveskæg ægtede Erik Sejrsæls tidligere Hustru Sigrid Storraade, og hendes Gods i Sverige, det saakaldte Sigridlev, gik i Arv i den danske Kongeslægt. Det nævnes i Slægtens Eje i „Kong Valdemars Jordebog" i det 13de Aarhundrede. Sigrids Dattersøn Svend Estridsøn var i 12 Aar i sin Fætters, den svenske Kong Anund Jakobs, Hird, og under Kampene mod Magnus den Gode og Harald Haarderaade hedder det Gang efter Gang, at han flyede østerpaa til Skaane og op i Sverige, „for han havde et Skjul oppe i Götaland", — Sigridlev tænker man; ofte gik Rejsen videre mod Nord til den svenske Konge, hos hvem Svend fik Hjælp til at vove et nyt Forsøg paa at vinde Danmark. „Alle Svenske var Svends Venner," siger Snorre, „thi han havde den største Æt der i Landet." Da Anund Jakob døde, ægtede Svend hans Enke Gunhild, som var Datter af Svend Jarl, Sønnedatter af den gamle Haakon Jarl paa Lade. En Forbindelse mellem den danske Kongefamilie og Haakon Jarls Æt var intet nyt, for Erik Jarl var bleven gift med Svend Tveskægs Datter, og den yngre Haakon Jarl havde i Følge engelsk Kilde været trolovet med en Søsterdatter af Knud den Store, — den fælles Kamp mod Harald Haarfagers Ætlinge maatte forene. Fælles Kamp forenede maaske ogsaa nu; man tør tro, at Svend ved Ægteskabet med Svend Jarls Datter har villet holde Slægtens Forbundsfæller

Svenske Dronninger

Norske Dronninger

sammen og samle om sig alle i Sverige, der vilde krige paa Magnus den Gode og Harald Haarderaade.

Mod dette Ægteskab rejste Kirken Indsigelse, idet Mand og Hustru var nærbeslægtede. Sigrid Storraade var Bedstemoder til Svend og Gunhild saavelsom til Anund. Ærkebispen af Bremen bebrejdede Svend hans Brøde og truede med Band. Svend lovede i Harme at hærge Stiftet og lægge det øde, til sidst drog Ærkebispen Paven ind i Sagen, og Kongen maatte bøje sig. Ægteskabet opløstes, og Gunhild levede siden paa sine Gaarde i Götaland flittig og godgørende. Saxo fortæller, at hun og hendes Piger tilvirkede Kirkeklæder, og at Roskilde Domkirke havde en prægtig Korkaabe, der var Dronningens Gave og Arbejde fra hendes Haand.

Senere ægtede Svend Estridsøn en Kvinde af en anden af de stolte norske Slægter — Thora, Datter af Thorberg Arnesøn af Arnmødlingernes Æt i Ægteskab med „Rogalandkongen" Erling Skjalgsøns Datter, — underligt kun, at Thoras Giftermaal med Danmarks Konge ikke er optegnet i den gamle Stamtavle over Arnmødlingerne.

Ligesom Haakon Jarl førte sin Æt tilbage til Odin, havde Arnmødlingerne Sagn om Slægtens Oprindelse. Deres første Mand hed Finnvid den Fundne; ingen kendte hans Æt, thi han var funden i en Ørnerede svøbt i Silke. Dog Slægterne grundede ikke deres Anseelse paa gamle Drømme, men paa Driftighed og reel Magt: Frænder og Ejendom. Haakons Ætlinge færdedes i Øst og Vest i „det større Norden" som Knytlingernes Mænd og Venner, Arnmødlingerne sad helst paa deres Gaarde hjemme i Fred med Landsherren, men de var selvraadige og æggedes let. Kalf Arnesøn søgte til Kong Knud og førte siden Bondehæren mod Olaf den Hellige ved Stiklestad, mens de andre Arnesønner værgede deres Konge. Senere hen brød Finn Arnesøn med Harald Haarderaade og blev Svend Estridsøns Mand.

Ægteskabet mellem Svend og Thora Thorbergsdatter betød imidlertid ikke en Alliance mellem den danske Konge og den norske Opposition, men en Befæstelse af Freden i Norden, thi Thora var i 1068, da Svend ægtede hende, Norges Enkedronning og Kongemoder. Hun havde været gift med Harald

Haarderaade, der ved dette Ægteskab havde søgt at knytte en mægtig Slægt til sig; — nu gav Olaf Kyrre sin Moder til den danske Konge, da Svend efter Harald Haarderaades Fald og det ulykkelige Englandstog truede det svækkede Norge, — selv tog han Svends Datter Ingerid til Hustru. Saaledes knyttedes for første Gang Baand mellem de herskende Slægter i Danmark og Norge, men i de følgende Menneskealdre forekommer hyppigt indbyrdes Ægteskaber; vi nævner kun, at Ingegerd Haraldsdatter blev gift med Olaf Hunger, at Margrete Fredkulla, Enke efter Magnus Barfod, ægtede Kong Niels, og at endnu en norsk Enkedronning, Malfrid, der havde været gift med Sigurd Jorsalfarer, drog til Danmark til nyt Ægteskab, hun blev Erik Emuns Hustru.

EDEL.

Kun sjældent hentedes i ældre Tid Danmarks Dronninger fra fjernere Lande. Karakteristisk nok er Knud den Hellige næst efter sin store Navne den første, der tager sin Brud uden for den vanlige Kreds af svenske, norske og slaviske Fyrstinder, idet han ægtede Edel, en Datter af Flanderns Edel
Greve Robert Friser.

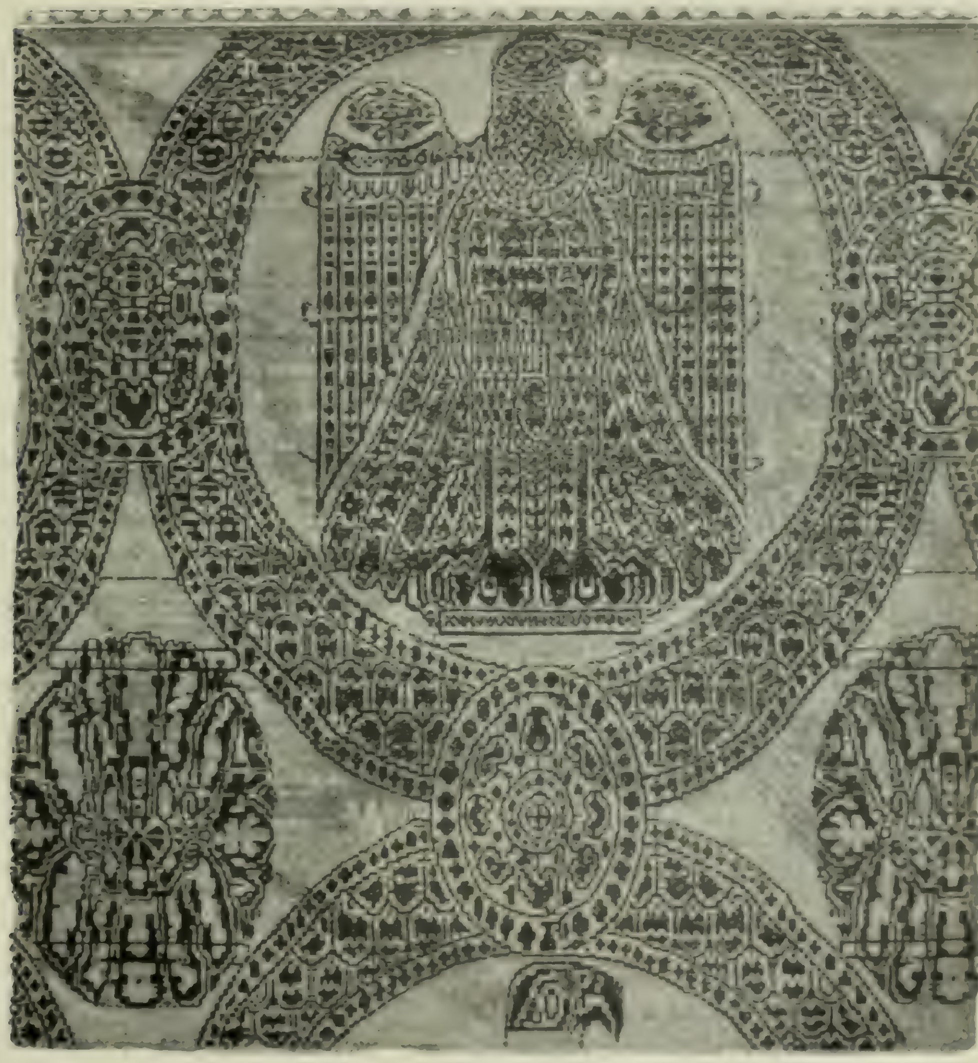
Vel var Flandern kun et Len af Frankrig, men havde sin Betydning, som det laa ud til Havet og mellem Frankrig, Tyskland og det nye normanniske England, det var et Land i Væxt saavel territorialt som økonomisk og et Hjemsted for kirkelig Reform. Den dygtige Greveslægt var paa alle Omraader gaaet i Spidsen for Udviklingen og drev en dristig Politik blandt sine store Naboer. Fælles Kamp mod Vilhelm Erobreren førte Knud og Robert sammen. I 1075 havde Knud været Anfører for en dansk Flaade, der skulde støtte en Rejsning mod Vilhelm og vinde Svend Estridsøn Knud den Stores Rige. Men Toget havde været uden Lykke. „De danske vovede ikke at møde Kong Vilhelm i Kamp, men stævnede over Havet til Flandern," siger angelsaksiske Kronike. Her har Knud sandsynligvis indledet Forhandlinger om et Forbund mod England og fæstet Grev Roberts Datter Edel til Brud. Men Svend Estridsøns Død afbrød brat alle Planer. Knud

maatte ved Kongevalget vige for sin Broder Harald og færdedes i de følgende Aar i Sverige eller krigede paa de hedenske Folk i Østersø; han har næppe hjemført Edel som sin Hustru, før han fik Kongenavn ved Harald Hens Død i 1080.

Ælnoth, der fortalte Knud den Helliges Historie, omtaler hans Hustru som ædel og forstandig; vi erfarer senere, at hun delte sin Slægts kirkelige Interesse, men om hendes Forhold til den danske Kirke, om hendes Indflydelse paa Kongens Kirkepolitik vides intet. Overhovedet staar vi raadløse overfor Spørgsmaalet om de Impulser, der drev Knud frem i hans Arbejde for Kongemagt og Kirke, ingen Raadgiver staar ved hans Side som den angelsaksiske Biskop Grimkel stod hos Olaf den Hellige, men usandsynligt var det ikke, at Forbindelsen med Flanderns Greveslægt har haft sin Betydning. I hvert Fald i Udenrigspolitik stod Knud og Robert Friser sammen i nøjeste Alliance, idet de i Fællesskab forberedte et Englandstog i 1085, og da Knud maa opløse Flaaden efter Ledingsmændenes Bøn og Klage, sender han sin Broder Olaf, der har været deres Talsmand, i Lænker til Flandern; endelig, dengang han paa Flugt for Bondehæren ned gennem Jylland kommer til Slesvig, beder han Edel søge til sin Hjemstavn, hvis det skulde gaa ham ilde. Knud har været stærkt knyttet til Flandern, og det synes, som han mente, at Danmark ligesaalidt bød Ly for hans Hustru som Sikkerhed for hans Fange.

Kong Knud blev dræbt i Albani Kirke, og Dronningen drog hjem til sin Fader, efter at hun dog først havde været i Odense med den Tanke at føre sin Husbonds Lig til Slægtens Kloster St. Peter paa det blandinske Bjærg i Ghent. Men et Lysskær i den nattemørke Kirke, hedder det, overbeviste hende om, at hun ikke burde røve Liget fra det Sted, hvor Kongen var falden som Martyr. Hun lod to Døtre tilbage, Ingerd og Cecilie, som vist fulgte deres Farbroder Erik til Sverige, til Familiens Godser — Sigridlev; siden ægtede de fornemme svenske Mænd. Knud og Edel havde tillige en Søn, der bar Navnet Karl, et nyt Navn i den danske Kongeslægt, men et Navn, der havde en egen Klang i de Tider, da Karl den Store, Carolus Magnus, stod som den straalende Fortidsskikkelse. Sighvat Skjald havde ladet Olaf den Helliges

Søn døbe med Navnet Magnus og gav som Forklaring: „Jeg kaldte ham efter Kong Karlamagnus, den bedste Mand i Verden, jeg ved." Men med særlig Grund kunde Dronning Edel kalde sin Søn Karl, thi skønt Navnet ikke var blevet Slægtnavn hos Flanderns Grever, mindedes de altid med Stolthed,

Stykke af et vævet Silketæppe, fundet i Helgenskrinene i Odense.

at de paa mødrene Side nedstammede fra Karolingerne. Ælnoth glemmer ikke heller at berette, at Edel var af kejserlig Æt.

Med sin lille Søn rejste Dronningen til Flandern. Her er i 1090 udstedt et Gavebrev til Klostret Mont d'or ved Rheims, hvorved Adela, Danernes Dronning, skænker en Del af en Skov ved Harlebeke til St. Theodericus til Lise for sin

Herre, Kongens Sjæl; hun tilskøder Klostret denne Ejendom ved sin Handske. Af Brevet erfarer vi, at Helgenens Lig førtes gennem Landet efter en middelalderlig Skik, som hyppigt nævnes i Flandern i det 11te Aarhundrede, da store Sygdomme hærgede Landet. Dronningen er med sine Klerke og fornemme Lægmænd draget Helgenskrinet i Møde med Lovsange og Hymner og har ført det ind i Harlebeke Kirke. Senere besøgte hun i Følge med sin Broder Robert Klostret

Stykke af et vævet Pudevaar af Silke, fundet i Helgenskrinene i Odense.

og blev optaget i St. Theoderici Broderskab. Munkene lovede at mindes Dronningen og Greven i deres Bønner.

Da Dronningen drog ind til Munkene i Mont d'or, var hun paa Vej til Syditalien for at ægte Robert Guiscards Søn, Hertug Roger. Normannerne i Italien hentede ofte deres Brud fra de kendte Egne ved Seine og Kanalen, eller deres Døtre fandt et Hjem deroppe; — Roger I af Sicilien var første Gang gift med Vilhelm af Evreux' Datter Sybille, og senere hjemførte Korsfareren Hertug Robert af Normandiet hendes Frænke, en anden Sybille, Grevedatter fra Conversano;

Forbindelsen mellem Normannerne i Italien og de gamle Lande i Nord var ikke brudt.

Tidligt paa Aaret 1092 blev Edel Hertug Rogers Hustru, thi i Maj 1092 findes hendes Navn første Gang i et af Hertugens Breve. I den følgende Tid underskriver hun ofte Dokumenterne. Et Gavebrev af August 1105 til Fordel for Marie, Moder til Hertugens uægte Søn, siges udtrykkeligt at være udstedt paa Edels Bøn. Ved Rogers Død i 1111 fører hun Regeringen for sin umyndige Søn Vilhelm under meget vanskelige Forhold. Der krævedes en Herskerpersonlighed, om de ulige Elementer i Normannernes nye Land skulde holdes sammen, her hvor Romere og Grækere, Longobarder og Normanner boede Side om Side; Hertug Roger havde ikke kunnet løfte sin Faders Arv, og Hertug Vilhelm viste sig ogsaa magtesløs. De skildres som smukke og ridderlige Fyrster, gavmilde og gode Herrer, elskede af deres Folk, men selv en pietetfuld Tradition kan ikke skjule deres Mangel paa Karakter.

Om Edels Formynderstyrelse kan intet bestemt siges, fordi vi ikke ved, hvor længe eller med hvor stor Magtfylde hun styrede, vi iagttager kun for Perioden efter 1111, at Begivenhederne udvikler sig, uden at den hertugelige Regering kan gøre sig gældende. Ligesom i Rogers Tid udstedes mange Gavebreve til Kirker og Klostre — altfor mange i saa trange Tider.

De italienske Krønikeskrivere, Romuald af Salerno og Falco af Benevent beretter intet om Edels Styrelse, ikke heller om hendes Karakter og Evner, mens de dog dvæler ved Erindringen om de fyrstelige Herrer Roger og Vilhelm; Romuald nævner hende kun som „Hertugens Moder“, „Robert Frisers Datter“, „Danernes Dronning“. Edel var en fremmed og en Kvinde og har maaske ikke haft nogen udpræget Personlighed. Det er da vanskeligt at sige, hvad hun var. Stærkest fremtræder hendes kirkelige Interesse og dertil hendes Trofasthed mod Kong Knuds Minde. Fra Italien sendte hun Gaver til hans Helgenskrin — maaske de byzantiske Tøjer, man har fundet deri, — det røde Silketøj med Ørnemønstret og det gule med blaa Fugle, Kors og Hjerter.

BODIL.

Bodil Bodil hed Erik Ejegods smukke og gode Dronning, Knud Lavards Moder. Hun bar Navn efter sin Farmor, en Datter af Haakon Jarl den Yngre. Iøvrigt var hendes Slægt dansk, — en urolig Slægt, der havde Lyst til det fjerne og for paa lange Rejser. Farfaderen Ulv kaldtes Galizie-Ulv, fordi han havde gjort Tog til Galizien; af de yngre Slægtled drog Biskop Svend af Viborg og hans Broder Eskil til Palæstina og fandt deres Grav i en lille Kirke paa Oliebjerget; ogsaa Ærkebisp Eskil i næste Generation gæstede det hellige Land, mange Aar af sit Liv levede han uden for Danmark og døde som Munk i Clairvaux. Slægten havde iltre, trodsige Mænd, men Bodil fik i Traditionen Lov for sit blide Sind, hun nævnes af Saxo som „et lysende Spejl paa Kvindetaalmod," fordi hun ikke harmedes over Kong Eriks Utroskab, men endog smykkede hans Friller med egen Haand: „De Møer, som stjal hans Hjerte, satte hun større Ære i at hædre end i at hade; hun lagde ikke blot Skjul paa sin Mands Skændsel, men saa bort fra hans Frillelevned og fandt sig i at være venlig mod dem, der fortjente hendes Fjendskab". Denne Saxos Lovprisning af Nedværdigelsen har undret og forarget senere Tider, og man har peget paa Klerkens bristende Forstaaelse af Mennesker; men Spørgsmaalet er, om vor Historieskriver har givet andet, end hvad Traditionen gav, — om han i dette Forhold ikke dømte med Samtidens Dom.

Da Kong Erik for at sone Drabet paa sine fire Hirdmænd vilde drage „den nye Bods Vej" til Jerusalem, fulgte Dronning Bodil som saa mange andre Kvinder i Korstogstiden sin Mand. Rejsen gik gennem Rusland til Constantinopel og over Middelhavet til Bapho paa Cypern, en By, der nævnes atter og atter i middelalderlige Krøniker og Rejsebeskrivelser som Anløbssted for Palæstinafarere. Her blev Kong Erik syg og døde, men hans Hustru fortsatte Rejsen til Jerusalem.

„Bodil døde paa Oliebjerget og blev begravet i Josaphats Dal", hedder det kort og knapt i Anders Sørensen Vedels Excerpter af Robert af Elys nu tabte Skrift om Knud Lavard,

og forgæves søger man mere Viden i den omfattende Palæstinalitteratur. Man finder ikke Dronning Bodils Navn i de mange Dokumenter fra Jerusalem med dets kirkelige Stiftelser, ikke heller i Korstogstidens Krøniker; der er ingen Overlevering om hendes Grav, endskønt man i det 12te Aarhundrede flere Gange hører om Begravelser i Josaphats Dal nær ved Jomfru Marie Gravkirke derude. Men Vedels fattige Notits faar en egen Betydning, om den læses med Korstogslitteraturen i Minde. Man gætter, hvad Robert af Ely har skrevet, og man aner lidt om Dronning Bodils sidste Dage, naar man erindrer, hvorledes hin Tids Mennesker higede mod Palæstina

Jomfru Marie Gravkirke i Josaphats Dal.

og ikke ønskede at vende hjem, men at dø paa de hellige Steder, til hvilke de ikke blot knyttede Minder, men ogsaa Drømme om Verdens sidste Tid, da den sidste Romerkejser paa Oliebjerget skulde nedlægge sit Scepter og sin Krone, og alle skulde stævnes til Doms i Josaphats Dal.

MARGRETE FREDKULLA.

Vi har ovenfor omtalt Margrete Fredkulla, Kong Niels' Dronning, som en af de Fyrstinder, der drog fra Norge til Danmark. Hun var svensk af Fødsel, Datter af Kong Inge Margrete Fredkulla

den Ældre og hans Dronning Helena. Hvorfra Helena stammede, vides ikke, men hendes Navn og de Navne, Døtrene bar, — Margrete, Kristine og Katrine — synes at tale om, at hun var af fremmed Byrd, maaske af russisk Fyrsteslægt; thi i Norden holdt man fast ved de Navne, der var overleverede fra Forfædrene, kun langsomt trængte de kirkelige Navne ind og da ofte ved Forbindelse med udlandske Slægter.

Margrete blev i 1101 gift med Norges Konge Magnus Barfod, der havde kriget paa Kong Inges Land, hun skulde være Pant paa Freden og kaldtes Fredkulla (Fredpigen); men snart efter Brylluppet drog Magnus vesterpaa til nye Kampe. „Magnus med de hurtige Skibe“ kaldte Irerne ham. Han vandt Dublin og Egnen derom, overvintrede i Connaught og tog næste Aar store Dele af Ulster; men just som han beredte sig til Hjemfærd, blev han en hed Sommerdag, da han og hans Mænd dumdristigt havde øvet Strandhug, overfaldet af Irerne ude i et Mosedrag. Her faldt Magnus knapt 30 Aar gammel. „Ry skal en Konge søge, ikke langt Liv“, havde han sagt.

Margrete Fredkulla giftede sig anden Gang med Kong Niels, en Mand, der var vidt forskellig fra den raske Magnus.

Niels tænkte kun paa de smaa Ting, han var uden Handlekraft og havde saa vist „aldrig taget Lykken med Vold“. Møjen og Ansvaret lod han andre om, selv var han let at lede. Han bøjede sig for Dronning Margretes Overlegenhed, men efter hendes Død lyttede han til Bagsnak og drev for alle Vinde. Hans Hustru kom til Danmark til vanskelige Forhold i Kongeslægten og i Riget, men hun vandt et godt Navn for sit milde, fredsæle Sind, for fast Vilje og Dygtighed. I et Skrift, der er affattet endnu i det 12te Aarhundrede, hedder det ved Omtalen af Niels' Kongetid: „Men da Niels ikke havde saa vidt et Syn eller saa megen Styreevne, som Rigets Tarv krævede, beroede Styrelsen for Størstedelen paa den ædle Dronning Margrete, saa at fremmede sagde, at Danmarks Styrelse laa i Kvindehaand. Men denne Dronning, som var en vis og højsindet Kvinde, viste moderlig Kærlighed mod Kong Eriks Søn Knud ligesaafuldt som mod sin egen Søn Magnus. Knud og Magnus var da ogsaa Venner og Kammerater, saaledes som

Blodets nære Baand krævede det; og saalænge Dronningen levede, kunde der ikke trives noget Fjendskab mellem dem".

Hvad nu Landets Styrelse angaar, søger vi forgæves mere Viden i den nys citerede Levnedstegning af Knud Lavard og hos Saxo. Saxo omtaler Margretes Slægt, hendes Børn, Arbejdet for at udjævne Modsætningen mellem Knud og Magnus, hendes rige Gaver til Kirkerne, men har intet Ord om hendes Styreevne eller om en Virken uden for Slægtens Kreds. Han skildrer Niels' Kongetid som en Forsmædelsens og Ufredens Tid, men paa den mørke Baggrund lyser Knud Lavards Skikkelse. Atter i Levnedstegningen er Knud Lavard Helten, — hans Livsgerning og Skæbne skal fortælles, og alt andet maa træde tilbage for dette Maal.

Saa meget tungere vejer Skriftets Ord om Dronning Margretes Indflydelse under Kong Niels' Regering, thi de kommer tilfældigt og uden Tanke; vi tør være sikre paa, at hun har haft stor Betydning, siden hendes Ros lyder i et Værk til Knud Lavards Ære. Men hvorledes hun greb ind, paa hvilke Omraader hun virkede, erfarer vi ikke af de gamle Skrifter; der er imidlertid Sandsynlighed for, at det er Dronning Margrete, som har ladet opføre den østre Vold fra Hadeby Nor til Danevirkesø, et stort Fæstningsværk, der ses at være bygget til Værn for Slesvig By og for at hindre, at Fjenden trængte frem over Vadestederne ved Sliens inderste Vig. Denne Del af Danevirke kaldtes til sene Tider Margretevolden af Egnens Folk.

Lokaltraditionen er trofast og har paa somme af Historiens Omraader sin egen Værdi.

I Slægtens Kreds var Dronningen den forsonende — i Sandhed en Fredkulla. Hun kunde have saaet Splid blandt ilsindede Frænder, men brugte al sin Indflydelse til det gode, hun kunde have baaret Nag til Kong Eriks og Dronning Bodils Søn, men hun holdt meget af ham og satte sin Lid til hans Retsind og Trofasthed. Knud blev gift med Dronningens Søsterdatter Ingeborg fra Rusland, og Margrete gav selv Bruden Medgift af sit Fædrenegods. Margretes Broderdatter Ingerd fra Sverige blev Henrik Skadelaars Hustru og udstyredes paa samme Vis; — ja der er ved denne Tid endnu flere Forbindelser mellem de russiske og danske, svenske og norske Fyrstefamilier, og de skyldes vist for en Del Dron-

ningens Iver for at befæste Freden i Norden. Navnlig maa
Malfrid man tro, at Margrete har ordnet sin anden Søsterdatter Malfrids Brudefærd fra Rusland til Norge; hun blev gift med den tungsindige Kong Sigurd — Sigurd Jorsalfarer — og ægtede efter hans Død Erik Emun.

Eet Spørgsmaal var dog uløst og samlede Bitterhed og Had, Spørgsmaalet om, hvem der skulde følge Niels som Konge i Danmark. Vi ved ikke, om Dronning Margrete har haabet for sin eneste Søn, men det tør vi sige, at hvis hun havde intrigeret eller blot arbejdet for ham, da havde hun faaet et andet Eftermæle i Saxos Værk og i Knud Lavards Levnedbeskrivelse. Nu er det kun tydeligt, at hun har frygtet for, hvad Fremtiden vilde bringe, thi paa sit Dødsleje kaldte hun Knud til sig og bad ham holde over Fred og Venskab med Magnus, selvom denne lyttede til onde Raad eller lod sig lede af sin egen Daarskab. Hun har gennemskuet de daarlige Karakterer, der omgav Magnus, og kendt Sønnens Fejl. Blandt Nid og Vrede og Vankelmod stod Margrete Fredkulla høj og overlegen til det sidste; — da hun ikke var mere, brød Stormen løs.*)

SOPHIA.

Striden om Kronen og Hadet mellem Kongefrænderne blev Danmarks Ulykke i lange Tider. Magnus fældede Knud Lavard, Erik Emun fremtraadte som Knuds Hævner, og i næste Generation stod Svend og Valdemar, Sønner af Erik Emun og Knud Lavard, mod Magnus' Søn Knud. Valdemar og Knud maatte fra første Færd være Fjender for deres Fædres Skyld, men efter nogle Aars Forløb kom det til en Udsoning mellem de to unge Fyrster. De var begge aabne og ærlige og mødte hinanden i Tillid, mens Valdemar overfor Svend følte sig mere og mere ilde til Mode paa Grund af Kongens ændrede Sindsstemning og den uheldige Udvikling af hans Karakter. Hertil kommer saa, at Knuds Raadgivere,

*) Efter Margrete Fredkullas Død ægtede Kong Niels en norsk Kvinde af gammel Slægt Ulvhild, der forlod ham, lokket af Kong Sverker i Sverige.

der forstod, at Valdemar var Kong Svends største Styrke, gjorde deres for at skille de to ad og drage Valdemar over til Knud; Midlet og Fredspantet skulde Knuds Halvsøster Sophia være. De lovpriste hende for Valdemar, der i Følge Saxos Fremstilling gerne lyttede til deres Tale og gerne fulgte deres Forslag, thi Sophias Skønhed drog ham stærkt. Men en Stund stod han dog tvivlraadig, og som Grund for sin Tøven gav han Sophias Fattigdom, idet hun som Datter af en russisk Fyrste ikke vilde arve Gods i Danmark. Da gav Knud Tredjedelen af alt sit Arvegods i Medgift, og Sophia blev Valdemars Fæstemø. „Derved knyttedes atter det glemte Frændskabs Baand, der saa længe havde været brudt af deres usalige Had, og saa ærligt mente de det med hinanden, at det ny Forbund ikke skæmmedes ved det ringeste Spor af gammelt Nag og Fjendskab fra deres egne eller deres Fædres Dage“. Sophia

Sophia var Datter af en russisk Fyrste Volodar og Richiza af Polen, som i sit første Ægteskab med Magnus den Stærke var bleven Moder til Knud; selve hendes Navn sagde, at hun var en fremmed, thi Sophia nu saa gammelkendt et Navn var dengang nyt for de danske, det kom først med Valdemar den Stores Brud ind i Kongeslægten, hvor vi oftere møde det i de følgende Generationer tillige med Moderens fremmede Navn Richiza.

Valdemars Fæstemø var ved Trolovelsen kun halvvoksen, og han gav hende da til en Frue ved Navn Bodil at opdrage, og først i 1157, da Knud var bleven myrdet i Roskilde, og

Valdemar samlede den dræbte Konges Parti om sig til Hævnkrig mod Svend, hjemførte han den Hustru, Knud havde givet ham som Pant paa deres Forbund. Brylluppet stod i Viborg umiddelbart før den afgørende Kamp, og da Sejren var vunden, lod Kongen præge Mindepenge, — smukke Brakteater eller Hulpenge, der med deres Billeder og Symboler tale, om Ægteskabet mellem Valdemar og Sophia, om Sejren og Freden.

Paa en af Mønterne ser man en Kongeskikkelse over for en Dronningeskikkelse: Kongen rækker Dronningen et Sværd i Skede eller paa en anden Mønt en Palme; man ser Konge og Dronning med et Scepter imellem sig og en Fane imellem sig; fremdeles Konge og Bisp, Sværd og Krumstav, „Agnus Dei“ og et anseligt Kongehoved. Denne sidste Mønt bærer Indskriften „Wibergis“.

Under Kong Valdemars dygtige og lykkelige Styrelse blev de danske enige og stærke, de fik Kraft til Landvinding i mere end een Forstand, og de erhvervede Anseelse blandt de fremmede, som nu ofte nævner Danmark og dets Konge i deres Skrifter af forskelligste Art. De danske droges ind i europæisk Kultur mere end før, men de droges ogsaa ind i den europæiske Interessestrid, Intrigespillet og Familiecombinationerne; Valdemars Slægt kom til at lide under den ny Iver for at knytte Forbindelse med Capetingerne i Frankrig og med Tysklands stridende Slægter. Kongedatteren Ingeborg drog paa en lang Brudefærd til Frankrig, men blev forstødt af Philip August straks efter Brylluppet, og Aar gik hen, inden hun fik ført sin Sag frem; en anden Datter trolovedes med Frederik Barbarossas Søn, men blev under en ændret politisk Situation hjemsendt med alt sit Udstyr; og Dronning Sophias Skæbne skulde ikke blive Døtrenes ulig. Da Kong Valdemar var død i 1182, vilde Knud VI og hans Raadgivere frigøre sig for al Afhængighed af Kejseren og søgte Tilnærmelse til de tyske Fyrster, der stod Frederik Barbarossa imod. En af disse nye Forbundsfæller, Landgrev Ludvig af Thüringen, forskød sin Hustru og bejlede til den danske Enkedronning; Kong Knud fulgte sin Moder i ærefuldt Optog til Ejderen, hvor den tyske Herre mødte dem. Men snart efter at Landgreven havde hjemført sin Hustru, sendte han hende tilbage med Forsmædelse; han havde ændret Politik eller skiftet Sind, begge Dele gik hurtigt i de Tider. Vi ved ikke, om Dronning Sophia tjente Sønnens Politik, idet hun gav Landgreven sin Haand, eller om hun selv ønskede det ny Ægteskab og havde sat sit Haab til en betydningsfuld Stilling i Tyskland. Ærgerrig har hun maaske været, som Saxo antyder, for Resten omtaler han hende sjældent og synes ikke at have haft Sympathi for hende. Men saavel Saxo som

Svend Aagesøn fortæller om hendes Skønhed, Svend Aagesøn maa berømme hende med zirlige Ord: „Hun var i Besiddelse af en ualmindelig fager Skabning, som Naturen havde anvendt al sin Skønheds Kunst paa at danne. Ja, til at beskrive hendes Skønhed vilde selv en Tullius' Veltalenhed være for mat, Nasos Digteraare vilde løbe tør, Vergils Begavelse vilde have svær Møje dermed". Middelalderen kalder i Iver og Beskedenhed Oldtidsforfatterne til Hjælp: Cicero hentes fra Underverdenen, St. Hieronymus fra sin Himmel, — og Oldtidsskikkelserne drages frem til Sammenligning: Thyra Danebod har for Svend Aagesøn Nestors Erfaring, Odysseus' Snildhed, Salomons Visdom, men Ingeborg af Danmark er efter Stephan af Tournays Ord næsten modnere end Sara, visere end Rebecca, mere yndefuld end Rachel, frommere end Anna, mere kysk end Susanna; Helena og Polyxena staar ikke over hende i ædel Skønhed.

Dronning Sophia døde den 5te Maj 1198 og blev begraven ved Kong Valdemars Side i Ringsted Klosterkirke, hvor Slægtens Medlemmer kom til at hvile hos Stamfaderen, den hellige Hertug Knud Lavard. Her jordfæstedes Hertug Christoffer, Toves Søn, hos sin Fader Kong Valdemar, fremdeles Kong Knud VI og hans Søster Richiza, Valdemar Sejr med sine to Dronninger, Valdemar den Unge og Eleonora af Portugal og mange flere; men fjernt fra Kongegravene og alene hviler Knud VI's Hustru Dronning Gertrud ovre i Væ i Skaane.

GERTRUD,

Henrik Løves Datter, er en mærkelig ensom Skikkelse; hun synes fremmed og forglemt i den Slægt, til hvilken hun var bleven knyttet af politiske Hensyn, og fremmed og ligegyldig for det danske Folk, som i hende maaske mest har set Saksertugens Datter, Gidselen for Fred paa Østersøen. Gertrud

Gertrud var ganske vist ikke Danmarks første tyskfødte Dronning, thi Erik Lam havde været gift med Lutgard, Datter af Markgrev Rudolf af Soltwedel, og Svend Grade havde ægtet Konrad af Meifsens Datter Edel, men i Valdemars og Knuds Tid havde den nationale Bevidsthed vundet i Styrke, og Had Tyskfødte Dronninger

til Tyskerne kom til Orde. Man mindedes Ydmygelsen, og Naget blev bitrere, alt som Ryggen rankedes. Historieskriverne vidste intet at fortælle om Gertruds Personlighed, Folkevisedigterne fængsledes ikke af hendes Skæbne, de sang om den onde Soffi, om Dagmar og Bengerd, men ikke om Dronning Gertrud. Saa stor Tavshed hersker om hendes Navn i den danske Overlevering, at hun snarere fremtræder for os som Welfernes Datter end som Danmarks Dronning.

Ringsted Kirke efter Restaurationen. Fotografi.

Henrik Løve, Hertug af Saksen og Bayern, havde i Ægteskabet med Clementia af Zähringen to Døtre Gertrud og Richenza. Børnene var opkaldte efter Bedstemoderen Gertrud, Kejser Lothars Datter, og Oldemoderen Kejserinde Richenza; Navnet Gertrud følges end længere tilbage i Generationerne. Slægten havde god Grund til at holde sine gamle Navne og sine Minder i Hævd, thi den talte højtstræbende og evnerige Mænd og dygtige Kvinder, som ikke veg tilbage fra

Mandsgerning, naar det gjaldt, — vi nævner den gamle Kejserinde Richenza, en Tid Welferpartiets Overhoved, — Henrik den Stolte, der ikke bar sit Tilnavn forgæves, — hans kække Søster Judith, Frederik Barbarossas Moder, — endelig Henrik Løve, hvis Ærgerrighed og rastløse Virketrang er Faderens, og hvis Historie med Ære og Fald er Henrik den Stoltes Historie om igen.

Begge Henrik Løves Døtre fik Tilknytning til Danmark, idet først Richenza siden Gertrud lovedes til Valdemar den Stores Søn Knud. Kong Valdemar havde i Begyndelsen af sin Regering, da Landet var svækket af Borgerkrigen, søgt Henrik Løves Venskab, for at den mægtige Hertug kunde skaffe Danmark Fred for Vendernes Hærgen. Han havde betalt dette Venskab for gode Penge og havde støttet Henrik, naar han tugtede Venderne, men snart forstod den danske Konge, at Hertugen ønskede hans Hjælp og hans Penge, men ikke undte ham Fodfæste i Venderlandet. Hertugen vidste dog stadig at knytte Valdemar til sig, naar Øjeblikket krævede en Fællesaktion mod Venderne, — under saadanne Vilkaar aftales i 1164 en Trolovelse mellem Hertugens Datter Richenza og Knud Valdemarsøn, der da var 1 Aar gammel; men den lille Pige døde, og Forbundet mellem Kongen og Hertugen var ved at briste, thi mens Henrik Løve trængtes af sine Fjender i Tyskland, voksede Valdemars Sikkerhed og Selvfølelse, da søgte Sakserhertugen paany at drage Kongen til sig ved at foreslaa, at Datteren Gertrud en Gang i Fremtiden skulde ægte den danske Kongesøn, — Knud var nu en fireaars Dreng, men Gertrud Enke efter Kejser Konrads straalende Søn Frederik af Rothenburg; vi ved ikke nøje, hvor gammel hun var.

Venskabet mellem Kongen og Hertugen var dog skrøbeligt nok.

Valdemar vakte Henriks Vrede ved Erobringen af Rygen og ved at nægte ham Del i Byttet, og Hertugen slap da de vendiske Sørøverflaader løs mod de danske Kyster. Danskerne gjorde Gengæld, indtil begge Parter enedes om at standse den ødelæggende Fejde. Valdemar kom til Møde med Henrik Løve ved Ejderen St. Hans Dag 1174; Kongen maatte ind-

romme Hertugen hans Krav, og Henrik sendte sin Datter til Danmark som Fredspant.

Men hverken Trolovelse eller senere Ægteskab mellem Valdemars Søn og Henriks Datter formaaede at binde Fædrene sammen, og Valdemar bidrog sit til den mægtige Hertugs Fald. Henrik Løve mistede Saksen og Bayern og maatte gaa i Landflygtighed. Han drog i Juli 1182 til Kong Henry af England, som var Fader til hans anden Gemalinde.

En engelsk Krønikeskriver beretter om Henrik Løves Ankomst til Normandiet i Følge med Hustru, Datter og to

Væ Kirke. (Professor J. Kornerups Radering i antikvarisk-topografisk Arkiv).

Sønner, men hans Ord er tvetydige, saaledes at det ikke kan afgøres, om den nævnte Datter er Gertrud eller hendes lille Halvsøster, der bar det gamle Navn Richenza. Hvis man turde fastslaa, at det er Gertrud, Radulphus de Diceto taler om, vilde man have et væsentligt Bidrag til hendes Karakteristik: Hun havde forladt den danske Kongeslægt, der havde drevet welferfjendtlig Politik, for at følge sin Fader i Landflygtighed. Et saadant stærkt Udslag af Slægtfølelse vilde ikke være usandsynligt hos Welfernes Datter. Dog eet Forhold taler meget imod, at Gertrud skulde have forladt Danmark i Sommeren 1182: Kong Valdemar var død i Maj

Maaned, og Knud var bleven hans Efterfølger. Han brød afgjort med Faderens kejservenlige Politik, og i Tyskland opfattedes hans Holdning i de første Aar som bestemt ved Ægteskabet med Henrik Løves Datter; dog i saa Fald havde Knud vel mere energisk støttet Svigerfaderen i Forsøget paa at genvinde de tabte Lande; nu var Danmarks Uafhængighed og Ære det første og det sidste, Welferpolitikken kun et Moment.

Saavel fra welfisk som fra dansk Side søgte man Tilnærmelse, men en Samvirken kom ikke i Stand. Kong Knuds Broder den sønderjydske Hertug Valdemar tilbød i et Brev Henrik Løve Gæstfrihed og al Ære, og Henrik sendte sin unge Søn til Danmark og bad ham ikke vige fra Kongens Side, før han havde opnaaet Hjælp. Om Dronning Gertrud meldes intet. Hun døde i 1197. Arild Hvitfeld, som ejede Gaard i Gärds Herred i Skaane og kendte Egnen, har i sin Danmarkshistorie, hvor han beretter om Dronning Gertruds Død, følgende Oplysning: „Oc bleff hun begraffuen til Whæ. Hendis Liigsteen udi vor tid er funden. Oc vaar icke andet end en slet rød Feldsteen udhuggen met it Laag paa. Men hendis Been vaar fortæret. Hun lod bygge uden for Whæ en Capel, heder Sancte Giertruds Capel, sig til en Ihukommelse."

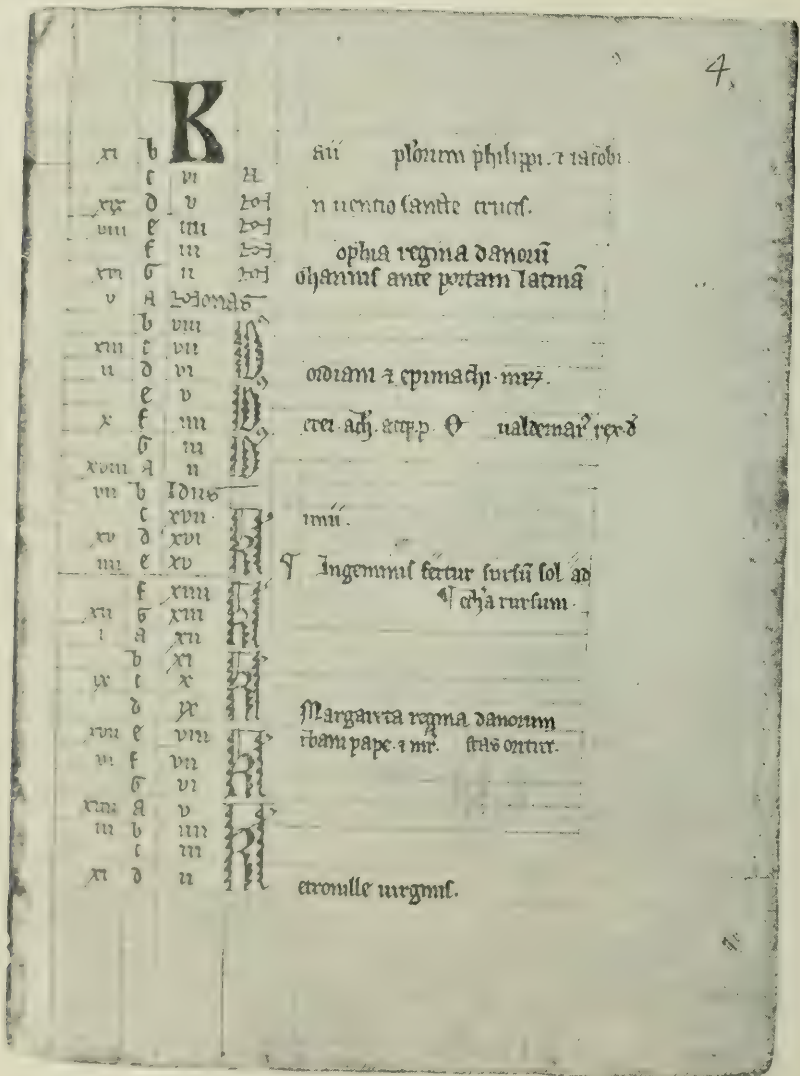
Maaske har hun haft sit Gods i Skaane og boet paa Kongsgaarden i Væ, men mærkeligt er alligevel hendes ensomme Hvilested, og underligt er det, at Gertruds Navn alene savnes i Kalenderen i „Kong Valdemars Jordebog," hvor Slægtens Dødsdage er optegnede, og at Kong Valdemars og Dronning Sophias, Kong Knuds og Hertug Christoffers Navne indføres i Mindebogen i Lüneburg St. Michael Kloster, mens Gertrud, Henrik Løves Datter, blev glemt.

MARGRETE DAGMAR.

„Margrete, Danernes Dronning", læses under den 24nde Maj i Kalenderen i „Kong Valdemars Jordebog", og samme Navn findes ved samme Dato i Kalenderen i den smukke Psalter, der engang tilhørte Jacob Sunesons Slægt, og som nu er i London i British Museum. Margrete Dagmar

„Margrete, Danernes Dronning" er Valdemar Sejrs Hustru.

Folkedigtningens elskelige Dronning Dagmar. „Margrete var hendes rette Navn, Dagmar hed hun for hendes Vænhed," forklarer den gamle Oversættelse af Rydaarbogen; Margrete var et kirkeligt Navn, som vi ofte møder, men Dagmar d. e. Dagens Mø synes som et Tilnavn, saaledes at

En Side af Kalenderen i „Kong Valdemars Jordebog."
Under 5te Maj læses: „ ophia regina danorū", „Sophia Danernes Dronning"; ved 24nde Maj: „Margareta regina danorum", „Margrete Danernes Dronning".
(Fotografi i kgl. Bibliotek. Originalmanuskript i Stockholm).

Islændingenes Benævnelse „Margret Dagmær Dana Drotning" er at ligne med de kendte Navne Margrete Fredkulla og Margrete Sprænghest. Dog i et Par Aarbøger læses „Dagwmarh"

„Daghmar" alene og paa en saadan Maade, at man faar Indtryk af, at her alligevel er Tale om et rigtigt Navn; man har da fremsat den Hypotese, at det danske Dagmar gengiver det bøhmiske Navn Dragomir, som bares af Stammoderen for Dronningens Slægt, men der vides rigtignok intet om, at vor Dronning er bleven kaldt Dragomir, og en Opkaldelse efter Stammoderen er ret usandsynlig, idet den gamle Dragomir havde et ondt Ry; ingen andre af Slægtens Kvinder havde det Navn.

Navnet Dagmar bruges ikke i Danmark i Middelalderen og heller ikke i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, først

Emailleret Guldkors, fundet i Dronning Dagmars Grav i Ringsted Kirke.

et Stykke ind i det 19de Aarhundrede dukker det op, og den ny Navneskik er maaske ikke uden Sammenhæng med den Kærlighed til Minderne fra Valdemarernes Dage, som vaktes ved Ingemanns Romaner.

Margrete-Dagmar, „den ædle Dronning", som det hedder i en gammel Genealogi, var Datter af Premysl Ottokar I af Bøhmen i Ægteskab med Edel af Meifsen, hvem han efter mange Aars Samliv forstødte. Edel tyede til sin Slægt i Meifsen, og vistnok fra Meifsen og fra de modrene Frænder kom Kong Valdemars Brud til Danmark. Brylluppet stod i 1205, og næste Aar blev Bisp Valdemar løst af Fængsel — paa Dronningens Bøn, siger Aarbogen fra Ryd Kloster. 1209

nævnes som det Aar, da Kongesønnen Valdemar blev født, 1212 den 24nde Maj døde Dronning Dagmar.

Mere ved Historien ikke om Dronning Dagmar, men Folkedigtningen mindes en prægtig Bejlerfærd:

Tthi wonnde op sylcke-seegell y forgyldene ruo
— Saa mange forgylldenne flyø —
Thy seglitt tiell Bierr-land y maanitt thuo.
— Saa seegler hand iuncker Sttranngy mod iumfru Daumuor. —

Folkevisen mindes Dronningens Bøn om Morgenen efter Brylluppet, da hun skal kræve sin Morgengave af Kongen:

„Den første bøn, der ieg eder beder,
Den beder ieg eder saa blide:
I lader ud biskop Valdemar,
Aller-kieriste morbroder min!

Den anden bøn, ieg eder beder,
Den beder ieg ether saa gierne:
I giffuer alle ploffue-pending til,
Oc alle fanger i iern!"

Kongen frygter for at lade Bisp Valdemar løs og beder Dronningen tie med den Bøn, men hun tvinger sin Vilje frem:

Hun tog guldkrunen aff sit hoffuet
Oc sætte den for kongen paa baard:
„Huad skal ieg i Danmarck giøre
Mig maa icke widis it ord."

Skønnest er den enkle, stilfærdige Vise, der fortæller om Dronning Dagmars Sygdom og om Kongens fortvivlede Ridt, som dog var forgæves:

Der vaar ynck i fruer-stue,
Der alle de fruer de græd:
Dronning Damor død i liden Kierstins arm,
Der kongen red op at stræde.

Det vaar danner-kongen,
Hand ind at dørren tren:
Det vaar liden Kierstin,
Hun recker hannem haanden igien.

„Oc hør i, danner-kongen,
I skal huercken sørge eller quide:
Wi haffuer fanget en søn i dag,
Haffuer skorn den aff Damors side.“

„Jeg beder eder alle, iomfruer oc møer,
Beder eder for Guds skyld saa gierne:
I beder en bøn for Damors siel,
At hun maatte met mig tale.“

Dronning Damor reiser sig aff baren op,
Hendis øyen vaar blodige røde:
„O vi, o wi, min edelig herre!
Hui giorde i mig den møde?

Den første bøn, der ieg eder beder,
Den vider i mig saa gierne:
Alle fridløss mend dem giffuer i fred
Oc lader alle fanger aff iern!

Den anden bøn, der ieg eder beder,
Den kommer eder selff til fromme:
I tager icke ved Biengierd!
Hun er saa besk en blomme.

Den tredie bøn, der ieg eder beder,
Den vider i mig saa gierne:
Lader i Knud, min yngste søn,
Oc konning i Danmarck være.

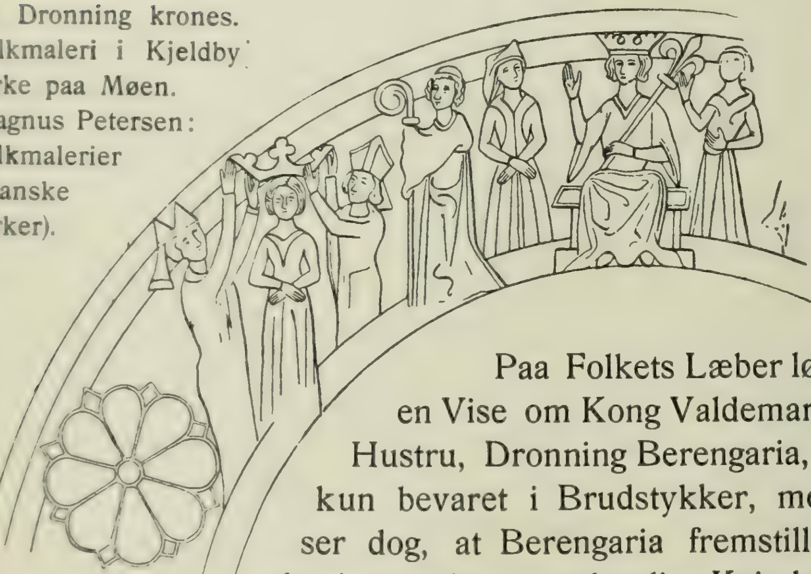
— — — — — — — — — — — — — — — —

Oc haffde ieg icke min ermer om søndag snørd,
Oc icke striger*) paa sat:
Da haffde ieg icke i pinen brend
Oc huercken dag eller nat.

*) I Følge Tidens Mode var Kvindedragtens Underærmer ganske snævre og snøredes til; Overærmerne var vide og hang løst ned, de hørte egentlig ikke med, men blev sat paa, hver Gang man iførte sig

Hør i det, min edelig herre,
Vil i mere aff mig vide:
Der sidder Guds engel i Himmerig,
De monne fast effter mig lide.“
I Ringsted[der huiler dronning Damor.

BERENGARIA.

En Dronning krones. Kalkmaleri i Kjeldby Kirke paa Møen. (Magnus Petersen: Kalkmalerier i danske Kirker).

Berengaria

Paa Folkets Læber lød ogsaa en Vise om Kong Valdemars anden Hustru, Dronning Berengaria, den er kun bevaret i Brudstykker, men man ser dog, at Berengaria fremstilles som den hovmodige, egenkærlige Kvinde, Dronning Dagmars Modbillede. Ogsaa Berengaria kræver Morgengave, men hun beder ikke om, at Fangerne maa løses, og Folket lettes for Plovpenge, hun fordrer Samsø og en Guldkrone af hver Mø, hun under ikke Fruer at bære Skarlagen eller Bondesøn at ride god Hest, hun vil tynge Landet med Told og Skat. Men Straffen udebliver ikke:

Then første piil, i leding var skudt,
Hun vor i Berngerds hierte brot.

Dette er poetisk Retfærdighed, — om Virkeligheden svarede dertil er en anden Sag, og om Berengaria var, som Folket dømte, synes yderst tvivlsomt, thi den folkelige Dom

Dragten. Paa Tysk hed disse Overærmer „Stuche“. Maaske er Folkevisens „striger“ Fejlskrift for „Stuche“, maaske er „strige“ det danske Ord for et saadant Ærme.

har til alle Tider været absolut og selvsikker, men meget ofte ubarmhjærtig og uretfærdig.

Berengaria var Datter af Kong Sancho I af Portugal; hun synes dog ikke at være kommen til Danmark direkte fra sit Fødeland, men over Flandern, hvor hendes Broder Grev Ferrand havde Herredømme, thi ikke blot nævnes hun gentagne Gange i vore Aarbøger som Grev Ferrands Søster, men nogle Annaler fra Lüttich har midt iblandt mange lokale Efterretninger en Bemærkning om, at Kongen af Danmark Aar 1214 ved Pinsetid fik den flanderske Greves Søster til Hustru, og en dansk Aarbog, som er affattet under Valdemar Sejrs Regering, viser just ved denne Tid Opmærksomhed for Forholdene i Nederlandene.

Berengarias Slægt havde stærke Karakterer, men om Dronningens egen Personlighed ved vi intet. Hun blev Moder til Erik, Abel og Christoffer og til en Datter, som fik Farmoderens Navn Sophia. I Følge en fremmed, men samtidig Krønikeskriver Henrik af Letland døde Berengaria ved en Barnefødsel. Den 27nde Marts 1221 gik hun bort.

En Dronning.
Kalkmaleri i Ringsted Kirke.
(Magnus Petersen: Kalkmalerier i danske Kirker).

JUTTA.

Jutta

I Slaget ved Bornhøved kæmpede paa Danmarks Fjenders Side og i deres første Rækker to tyske Fyrster, hvis Døtre senere begge skulde blive danske Dronninger. I Aaret 1239 ægtede den udvalgte Kong Erik Hertug Albrecht af Sachsens Datter Jutta, og to Aar før, den 25de April 1237, havde Grev Adolf af Schauenburg med stor Pragt fejret sin Datter Mechthildes Bryllup med Hertug Abel af Sønderjylland.

Den Forligspolitik over for Nordtysklands Fyrster, som den gamle Kong Valdemar beseglede med disse Forbindelser, lykkedes med Hensyn til Sachsen, idet Hertug Albrecht støttede sin Svigersøn, Erik Plovpenning, under de Stridigheder, der opfyldte hans Regering. Ogsaa Dronning Jutta ser vi optræde under disse Stridigheder — paa en Maade, som vel imidlertid snarere giver Bidrag til Tidens end til hendes personlige Karakteristik. „Dronningen, Jutta ved Navn, som dengang opholdt sig paa Skanderborg, borttog hver Dag med Magt, hvad hun fandt for godt, fra vor Gaard Tørning,“ fortæller nemlig en Munk fra Øm Kloster i Himmelbjergegnen, og han fortsætter med at berette om, hvorledes hun truede Brødrene med Mishandling, hvis de satte sig til Modværge, og hvorledes hun, da de kørte Kornet ind, lagde Baghold paa Vejen „for at fratage os det med List og Svig.“ — Dette er alt, hvad vor Historie har at berette om Erik Plovpennings Dronning*).

MECHTHILDE.

Mechthilde

Af større, mere ulykkessvanger Betydning i Danmarks Historie skulde Abels Dronning Mechthilde blive. Hun tilhørte den schauenburgske Slægt, i hvilken Kampen for Eksistensen mod Danmark var gaaet i Arv i flere Slægtled, og

*) Efter Eriks Død ægtede Jutta Burchard VIII, Greve af Rosenburg ved Hartzen. Sit sidste Hvilested fandt hun i Klostret Heklingen i Anhalt. Naar hun, som tidligst kan være født 1223, døde, vides ikke.

Stilheden i Valdemar Sejrs sidste Aar blev kun et Havblik. Under Erik Plovpenning viste det sig snart, at Danmarks Konge og Sønderjyllands Hertug ikke kunde holde Fred, mindst naar de holstenske Grever var Hertugens Konebrødre. Striden sluttede med Mordet paa Slien, som hævede Mechthilde op paa den danske Dronningtrone. To Aar efter blev Abel dræbt, og de lange Aar fulgte, i hvilke hendes Liv og Virken var bestemt ved, at hun var Moder til den danske Kongesøn, Valdemar Abelsøn, som mod nedarvet Vedtægt blev forbigaaet af sin Faders yngre Broder, Kristoffer, ved Kongevalget 1252. Abels Æt, for det meste i Besiddelse af Lenet i Sønderjylland, altid støttet af de holstenske Grever og Rigets andre, ydre og indre, Fjender, stod imod Kristoffers Æt, og Mechthilde, de holstenske Grevers Søster og de unge Hertugers Moder, opfattedes af Samtiden som Sjælen i Kampen. „Dette Ægteskab (Abels og Mechthildes) blev Anledning til mange Ulykker," hedder det i de samtidige Aarbøger, der ellers er saa karrige paa personlige Udtalelser, og en sønderjydsk Munk vil vide, at den gamle Konge selv havde været utilfreds med Forbindelsen, „da han var bange for, at Splid mellem Brødrene skulde blive Følgen heraf, hvilket ogsaa skete; thi fra hin Dag af har indre Strid aldrig ophørt mellem Kongerne og Hertugerne, som blev ophidsede af Greverne, der altid pønser paa ondt mod Danmark," ja, han fortæller endogsaa, aabenbart med Henblik paa Mechthilde, at „en tysk Kvinde, en Djævelens Datter, af Had til de Danske" ødelagde Valdemar Sejers Adkomstbreve paa Landene Nord for Elben og Elde.

Da Mechthilde indgik andet Ægteskab, opfattede man endogsaa selve dette som et Træk mod Danmark. I Sommeren 1261, da den svenske Rigsstyrer, Birger Jarl, laa med en Flaade i Øresund, benyttede den danske Regerings arge Fjende, Jacob Erlandsøn, Lejligheden til at faa stiftet et Parti mellem ham og Abels Enke, „og det gjorde du ikke af nogen anden Grund," skriver Paven et Par Aar efter til Ærkebispen, „end for at ophidse nævnte Jarl mod selve Kongen og hans Rige." Kun fem Aar varede dette Ægteskab, thi i Aaret 1266 døde Birger Jarl, og Mechthilde vendte tilbage til sit Fædreland Holsten. Her herskede hendes Brødre stadig. Kort før sin Død overdrog hun i August 1288 Grev Gerhard Landet mellem Sli og

Ejder, som hun allerede 1260 havde pantsat ham. For første Gang i Danmarks Historie var „Leddet af Lave". — Sine sidste Aar i det mindste tilbragte hun i Kiel, hvis gamle Stadbog gentagne Gange nævner „Fru Mechthilde".

Mechthilde var ikke for intet Datter af den Mand, som under Slaget ved Bornhøved skal have aflagt Løfte om at gaa i Kloster, hvis Sejren maatte blive hans. I dette lille Træk anskueliggøres paa een Gang den schauenburgske Slægts stærke Religiøsitet og dens lidenskabelige Energi i Kampen mod Danmark, og hos Abels Dronning findes Spor af det første Slægtsmærke saavel som tydelige Beviser for det andet. Hun synes navnlig at have interesseret sig for Franciskanerne, hvem hun skænkede en Grund med Bygninger i Slesvig og testamenterede sit Hus i Kiel, og endnu findes i Upsala en gammel Bog med Paaskrift: „Denne Bog om Profeten Jeremias skænkede Fru Mechthilde, fordum Dronning, de smaa Brødre. Hendes Minde være i Fred."

MARGRETE SAMBIRIA.

Margrete Sambiria

Med Kristoffer I's Hustru Margrete Sambiria, fik Danmark atter en Dronning af slavisk Afstamning. Hendes Fader Sambor var Hertug i det da endnu helt vendiske og halvt hedenske Østpommern. I Aaret 1248 ægtede Margrete, der da i det højeste kan have været atten Aar gammel, Kristoffer, Herre af Lolland og Falster, og fire Aar senere kronedes Juledag 1252 sammen med Kong Kristoffer I „hans ædle Hustru Margrete," som en samtidig skriver, for at, ligesom de tidligere havde delt alt, saaledes ogsaa i Eftertiden, „Magten og Rigets Ære skulde være een og den samme." Samme Forfatter priser i stærke Ord Kongens Kyskhed og ægteskabelige Troskab.

Efter Kristoffers Død styrede hans Enke i en Aarrække Land og Rige. Hendes første Opgave var at redde Kronen for sin knap elleveaarige Søn, og det lykkedes hende, skønt Opgaven kunde synes til Tider at have været næsten umulig. Det saa mørkt ud i Foraaret 1259, da Kongehusets Fjender, Erik, Abels og Mechthildes Søn, Jarimar af Rügen og de op-

rørske Bisper stod som Sejrherrer paa Sjælland kort efter, at Efterretningen om Kongens pludselige, gaadefulde Død havde bredt sig over Landet. Ved Indrømmelser til alle Sider lykkedes det Margrete foreløbig at splitte de forbundne, men et Par Aar efter, da Striden paa ny blussede op, og hun og hendes Søn efter det knusende Nederlag paa Lohede i Sommeren 1261 sad som Holstenernes Fanger i Hamborg, kunde det synes, som om Mechthilde for bestandig havde sejret over

Dronning Margrethe og hendes Søn Erik Klipping.
Efter Haandskrift i Reval fra 1282.

Margrete Sambiria. Aaret efter var Margrete dog atter hjemme i Danmark, ved personlige Underhandlinger med Greverne var det lykkedes hende at blive frigivet, og efter endnu to Aars Forløb kunde den unge Konge vende tilbage til sit Rige, hvor hans Herredømme nu skulde staa fast og sikkert — lige til det Aar, da Margrete døde. Grundene til, at dette Resultat paa en for os næsten uforklarlig Maade opnaaedes, maa sagtens hentes fra forskellige Sider: Folkets Vedhængen ved Kristoffers

Æt i Modsætning til Abels, de holstenske Grevers Lunkenhed, naar det gjaldt at sætte Sønderjyllands Hertug paa Danmarks Trone, og, ikke mindst, Enkedronningens Evner til at magte Forholdene.

„Vor naadige Fru Moder Dronningen“ vedblev ogsaa i den følgende Tid at staa ved sin Søns Side. Af Fjenderne fra Kristoffers Tid var endnu Jacob Erlandsøn tilbage, og bag den Sejghed og Kløgt, hvormed Striden mod ham førtes fra kongelig Side, aner man Kongens Moder. Samme Aar, 1272, som den afsluttedes med et for Kongemagten ret gunstigt Resultat, kunde Erik Klipping ved Erik Abelsøns Død tage Hertugdømmet i Besiddelse — begge de to Grupper af Kongehusets Fjender, de gejstlige og de verdslige, var nu uskadeliggjorte. Omtrent ved denne Tid begynder Enkedronningen at indtage en noget mere tilbagetrukken Stilling. Hendes Navn høres i de følgende Aar mest i Forbindelse med Estland, som Kongen havde overdraget hende som Len. Ikke faa bevarede Brevskaber viser hendes Interesse for denne fjærne Besiddelse, særlig Revals Befæstning tog hun sig ivrigt af.

Som man vil se, falder Margretes Historie i en Aarrække sammen med Rigets. Nogle enkelte Træk fra hendes Liv af mere personlig Art kan dog ogsaa hist og her findes.

Hendes kæreste Opholdssted, særlig i hendes sidste Aar, var Nykøbing paa Falster. Her paa de sydlige Øer var hun sit Hjemland Venden nærmest. Især synes hun at have følt sig knyttet til Meklenburg, hvorfra hendes Moder, Mathilde af Werle, stammede. Ofte besøgte hun Rostock, hvis Nonnekloster hun viste megen Gavmildhed.

Ogsaa de danske Nonneklostre havde Margrete Forkærlighed for. I St. Agnete Kloster i Roskilde opholdt hun sig efter sit eget Udsagn hyppigt, fordi nogle af hendes Jomfruer, „som Vi elskede særlig højt,“ havde ladet sig optage som Nonner her. Dette Kloster havde Erik Plovpennings yngste Datter Agnes, 15 Aar gammel, „støttet af Dronning Margretes Hjælp og oplyst af hendes Raad,“ som hun selv udtrykker sig, i Aaret 1263 stiftet. Syv Aar efter vendte hun imidlertid, ked af Nonnelivet, tilbage til Verden, og i den Anledning afgav Margrete en Erklæring om, at hun ikke ved „Raad, Trudsler eller Rædsler af nogen Art“ havde formaaet Kongedatteren til

at tage Sløret — en Erklæring, som ikke er langt fra at bekræfte det modsatte af, hvad den tilsigter. Vist er det, at Erik Plovpennings Døtre, der var udstyrede med et rigt Arvegods, maatte anses for at være mest uskadelige inden for et Klosters Mure, og Margrete havde da ogsaa tidligere vist, hvor nødig hun saa dette Arvegods ved Giftermaal gaa over paa fremmede Fyrsters Hænder. Da en norsk Sendefærd i Aaret 1261 kom til Danmark for at hjemføre den næstældste, Ingeborg, der skulde ægte Kong Haakons Søn Magnus, havde hun imod alle Aftaler aldeles ingen Forberedelser truffet til Brudefærden. Nordmændene hjalp imidlertid sig selv, gik op til det Kloster, hvor Kongedatteren opholdt sig og førte hende uden mange Ceremonier hjem med sig. Men Eftertiden gav den kloge Dronning Ret, idet Ingeborgs Arvekrav som bekendt blev Anledning til bestandige Stridigheder med Norge.

Derimod skal Margrete i Følge en tysk Kilde i sin Enkestands første Aar have tænkt paa selv at indgaa andet Ægteskab. Fra sit Fængsel i Hamborg indkaldte hun til Hjælp mod Holstenerne Hertug Albrecht af Brunsvig, en Slags tysk Kondottièreskikkelse, hvem enhver Sag synes at have været lige god. Efter Dronningens Befrielse optræder han et Aars Tid ved hendes Side som Rigsforstander og gaar med hendes Billigelse frem med haard Haand mod Jacob Erlandsøns Tilhængere, indtil Uviljen mod den fremmede Fyrste blev for stærk, og han maatte forlade Landet — til „Sorg og Hjerteve“ for Dronningen, siger den brunsvigske Rimkrønike, som er skrevet til Albrechts Forherligelse, thi „hun haabede sikkert, at hun skulde faa ham til Mand.“ Hvis Margrete virkelig har været forelsket i den ridderlige Eventyrer, var hendes Kærlighed i ethvert Tilfælde haabløs, thi netop under sit Ophold i Danmark fæstede Albrecht ved befuldmægtigede i London den Brud, Adelhejd af Montferrat, som han Aaret efter ægtede.

I December 1282 døde Margrete i Rostock, og i det nærliggende Doberan Kloster blev hun begravet. Her findes endnu en Egetræsstatue af hende, udført ikke længe efter hendes Død og sandsynligvis bestemt til at dække Sarkofagens Laag. Margrete er da den første danske Dronning, om hvis Ydre

vi kan danne os nogen Forestilling, og Kraft og Klogskab præger de ret markerede Ansigtstræk, den Kraft og Klogskab, som danner den nødvendige Betingelse for hendes store Dagværk. Samtiden er knap med direkte Bidrag til Karakteristik af hendes Personlighed, men i hendes Tilnavn „Sprænghest“ finder vi et endnu levende Udtryk for Folkets Opfattelse af denne energiske Dronning, der engang, til Munkenes Fortvivlelse, kom ridende til Øm Kloster med et Følge paa 1800 Ryttere, og om hvem Folkesagnet fortæller, at hun skoede sine Heste bagvendt for at lede Fjenden paa Vildspor.

Hvilende Statue af Margrete Sambiria.
Fra hendes Gravmæle i Doberan.

AGNES.

Agnes

Efter Mordnatten i Finderup beroede Danmarks Skæbne atter, som ved Kristoffer I's Død, paa en Dreng med en Kvinde ved sin Side, den tolvaarige Erik Mændved og hans Moder, Agnes af Brandenburg. Den smukke Agnes, Datter af Markgrev Johan*) i andet Ægteskab med Jutta af Sachsen, som var en Halvsøster til Erik Plovpennings Dronning, havde i Aaret 1273

*) Johans første Hustru var Valdemar Sejrs Datter Sofie. „Ædel af Herkomst, ædlere af Karakter“ kalder en brandenburgsk Krønike hende.

ægtet Erik Klipping, men først som Enkedronning har hun efterladt sig Spor i Tidens historiske Optegnelser. Trofast stod hun ved sin Søns Side i det første Tiaar af hans Regering — under Kampen med de fredløse Kongemordere i Forbund med Norge, under det snart skjulte, snart aabenbare Fjendskab med Sønderjyllands Hertug, Valdemar, Mechthildes Sønnesøn, under den begyndende Strid med Ærkebiskop Jens Grand. I Folkevisen hører vi bag Smaadrengens Ord til Dronningen, da han melder hende Mordet paa Kongen:

Vocter i vel ethers rige!
oc vocter i vel ethers bo!
vocter i vel ethers unge søn,
al Danmarck skal styre oc raade!"

ligesom hele Folkets Nødraab til den, hvem det ser hen til efter Hjælp, thi „nu stander Landet i Vaade", og naar det et andet Sted hedder:

Dronningen stander i høyelofft
oc seer hun derpaa:
„Hist kommer riden her Marsti
oc kongen for sønden Aa."

ser vi Agnes staa over for Marsk Stig og Hertug Valdemar som den tredje Hovedperson i det bevægede Drama, der dengang spilledes i Danmark.

Efterhaanden som Kongen voksede til, traadte Agnes mere tilbage, fuldstændig dog først, efterat hun, omtrent 40 Aar gammel, havde indgaaet andet Ægteskab med Grev Gerhard af Holsten, Mechthildes Brodersøn, bedst kendt under Navnet „den Blinde"*). I Aaret 1296 hører vi første Gang Agnes benævne som hans Hustru, i et Gavebrev, ved hvilket Ægteparret skænker et holstensk Kloster „ærværdige Levninger af Vor Herre Frelsers Tornekrone", med Forsikring om, at disse Relikvier er „ægte og ganske fri for ethvert Bedrag." Det er udstedt i Nykøbing paa Falster. Agnes og hendes Ægtefælle,

*) „Blind" eller svækket paa Synet — thi fuldstændig blind kan han ikke have været — blev Gerhard dog først efter Agnes's Død.

der stod i et meget venligt Forhold til sin kongelige Stifsøn, synes overhovedet jævnlig at have opholdt sig her i Landet. I Ringsted Kirke blev hun, som døde i Efteraaret 1304, begravet.

INGEBORG.

Ingeborg

Over Erik Mændveds Dronning Ingeborg har Folkesagnet kastet sit Skær. Da den svenske Kongedatter, hvis Forlovelse allerede tidlig var bleven aftalt mellem hendes Fader Magnus Ladelaas og Enkedronning Agnes, i Aaret 1296 hjemførtes som Brud til Danmark, lød Dagmarvisen hende i Møde, thi, som det hedder i det sidste Vers, der synes at være bleven tilføjet ved denne Lejlighed:

Der vaar stor glæde i Fruer Closter
de Nunner læste oc sjunge
End vaar der mere i Kongens Gaard,
de legte met Danske Tunge,
I bede for dem, som Krunen skal bære.

Sang man i Danmark om Ingeborg som den, der efter god Dronningskik ved sit Bryllup bad „alle de Fanger løs", saa lød hendes Pris ogsaa fra hendes Fædreland i den svenske Rimkrønike:

Ingeborge gawo the erike amot
hon ward drotning ok dana boot
hon bätrade huart thz mall hon horde
swa som henne til retta borde
hon styrkte gerna rätt oc skäll
gud i hymmerike haffue henna siäl.

Der hviler da over denne „gode Frue" noget af Glansen fra Dagmars Skikkelse, men, ligesom Erik Mændveds Forsøg paa at kalde Valdemar Sejrs Storhedstid tilbage endte med Nederlag, saaledes slaar det Lys, der omgav den unge Dronning Ingeborg, i hendes senere Aar om til et Mørke, der, skønt det nu er hemmelighedsfuldt og uigennemtrængeligt, ikke des

mindre har haft sin sørgelige Virkelighed bag sig. Kun et Par Aar efter hendes Død fortaltes det, at Kongen havde holdt

Erik Mændveds og Ingeborgs Gravminde i Ringsted.

hende indespærret, fordi hun tog sig sine Brødres, de svenske Hertugers ulykkelige Endeligt nær*). Den noget senere Tra-

*) Den svenske Kong Birger, som var gift med Erik Mændveds Søster Mærete, ligesom Erik var gift med hans Søster Ingeborg, støttedes af sin Svoger i Kampen mod sine Brødre Hertugerne. I Aaret 1318 omkom Hertugerne, rimeligvis paa Birgers Foranstaltning, i Fængslet.

dition vil ligeledes vide, at Kong Erik lod sin Dronning indespærre i St. Claræ Kloster i Roskilde, men som Grund angives her Kongens Sorg og Vrede over at have mistet sit eneste, endnu levende Barn. Paa en Køretur, som Dronningen foretog fra Abrahamstrup (i Horns Herred) til Holbæk, var Vognen nemlig væltet, og Ulykken havde kostet Barnet Livet. Vist er det, at af den store Børneflok — der nævnes otte, ja fjorten — som Ingeborg fødte Erik, overlevede ingen Forældrene. De fleste var ufuldbaarne ved Fødselen, og de andre døde som spæde. Sørgelige har hendes sidste Aar da uden Tvivl været, og ikke usandsynligt er det, at hun, frivilligt eller ufrivilligt, har tilbragt sin sidste Levetid i Klostrets Ensomhed. St. Claræ Kloster, som hørte til Franciskanerordenen, har sikkert været hende kært, da hun særlig yndede de smaa Brødre.

Ingeborg døde i sit 44de Aar, faa Maaneder før sin Ægtefælle, og begravedes i Ringsted Kirke, hvor hun mindedes med følgende Linier: „Jeg Ingeborg af Sverig, fordum Dronning af Danmark, beder alle, mod hvem jeg mod min Vilje maatte have forset mig, om naadig at tilgive mig og at ihukomme min Sjæl. Jeg døde i det Herrens Aar 1319, Jomfru Mariæ Himmelfarts Dag (den 15de August).“

Vi har i det foregaaende gentagne Gange set denne mørke og urolige Tidsalders Historie spejle sig i de enkelte Dronningers Liv og Skæbne, hvor dunkelt deres Skikkelser nu end staar for os. Anderledes forholder det sig med de to sidste Dronninger, som møder os, inden vi naar til den store Margrethe, hvis Historie saa fuldstændig falder sammen med Danmarks, ja med Nordens. Kristoffer II's Hustru, Eufemia af Pommern, har intet som helst Spor sat i den Nedbrydnings- og Opløsningstid, i hvilken hun, som døde kort før Kong Kristoffer, var Danmarks Dronning. Helvig, Valdemar Atterdags Hustru, har ganske vist knyttet sit Navn til sin Ægtefælles Genrejsningsarbejde i dettes allertidligste Begyndelse, thi de første Fodsbred dansk Jord, han blev Herre over, skyldte han hende, den sønderjydske Hertug Valdemars Søster, der bragte ham den nordlige Fjerdedel af Nørrejylland i Medgift Men i de mange paafølgende Aar fra Pintsen 1340, da hendes Bryl-

Eufemia

Helvig

lup fejredes paa Sønderborg, til Fasten 1374, da hun døde, sandsynligvis i Esrom Kloster, indtog hun en yderst tilbagetrukken Stilling, og de sidste tyve Aar af sit Liv nævnes hun overhovedet ikke. I Esrom Kloster blev hun begravet, og Dronning Margrethe, som for øvrigt mærkværdig sjælden mindedes sin Moder — derimod meget ofte sin Fader — i de talrige Messer, hun rundt omkring oprettede, stiftede her en daglig Messe for hendes Sjæl. Om Grunden til denne Tavshed om Helvigs Navn vides intet, saa lidt som om Forholdet mellem hende og Valdemar.

MARGRETHE.

Margrethe, „Valdemar Dankonges Datter“, (som hun selv senere yndede at kalde sig), blev født i Aaret 1353 og holdt over Daaben af „den ærværdige Fader, Biskop Henrik i Roskilde.“ Hvad vi ved om Kongedatterens Barndom, er kun lidet, og dette lidet er mere karakteriserende for hendes Fader end for hende selv, idet hendes Skæbne tidlig bestemtes af Valdemar Atterdags Bestræbelser for at genvinde Skaane. „I Aaret 1359,“ fortæller en samtidig, „kom Magnus, Sverigs Konge, og hans Hustru, Dronning Blanche, tilligemed deres Søn, Haakon, Norges Konge, over til Kong Valdemar i København. Der trolovede samme Haakon sig højtideligt med Valdemars yngste Datter, Margrethe, som da gik i sit 7de Aar, og gav hende efter Skik og Brug kostbare Fæstensgaver.“ En vigtig Indrømmelse fra Magnus Smeks Side ledsagede imidlertid denne Trolovelse, nemlig Løfte om Tilbagegivelsen af Helsingborg Slot til Danmark, og fra denne faste Borg, som det iøvrigt først et Par Aar efter lykkedes Valdemar Atterdag at komme i Besiddelse af, udbredtes det danske Herredomme hurtigt over de skaanske Provinser — Kong Valdemars længe efterstræbte Maal var naaet.

Det var dog imidlertid langt fra, at Forbindelsen mellem Haakon og Margrethe nu var sikret. De svenske Stormænd havde altid set skævt til det venlige og fortrolige Forhold mellem deres Konge og den snilde og myndige Valdemar

Atterdag, og Tabet af Skaane, som snart efterfulgtes af Valdemars Erobring af Gotland, skulde ikke gøre dem blidere stemte over for Danmark. Deres Følelser afspejler sig tydeligt i Udtalelser af den hellige Birgitte, der ved Fødsel og Ægteskab tilhørte det svenske Aristokrati og i mange Henseender delte dets Tankegang. Om Valdemar hedder det, at han er en Ræv, der lader, som han var død for at rane de enfoldige Gæs — en ikke ueffen Karakteristik af Valdemar Atterdags Forhold til Magnus Smek, særlig som det var under Forhandlingerne om Ægteskab mellem deres Børn. Forbindelsen mellem Haakon og Margrethe kaldes „en Dukkeleg“, hun er yngre, end Kirkeloven tillader, og af en bandlyst Sæd, aldrig kan der komme nogen Frelse af hendes Afkom. De svenske Stormænd lod det imidlertid ikke blive ved Ord. I Elisabeth, Grev Gerts Datter og Jærnhenriks Søster, fandt de en Brud for Haakon, som var mere efter deres Hjerte end Valdemar Atterdags Datter, og de bragte det saa vidt, at hun i Sommeren 1362 paa Pløn Slot blev viet til Haakon, der imidlertid ikke selv var til Stede, men repræsenteredes af en svensk Ridder. Hele Sagen har dog sikkert været Haakon ikke mindre end hans Fader inderlig imod, og der er ikke mindste Spor af, at han har haft noget med dette for ham ret vigtige Anliggende at gøre. Da hændte det, at „Gud og Modvind“ kom Danmark til Hjælp mod Holsten. Da Elisabeth i December samme Aar havde begivet sig paa Vej til Sverig, blev hendes Skib af Vinterstormen drevet i Land paa den danske Kyst. Heraf benyttede Valdemar Atterdag sig. Ærkebiskoppen af Lund indfandt sig hurtigt og forestillede hende, at Ægteskabet mellem hende og Haakon var ulovligt efter kanonisk Ret. Medens Elisabeth saaledes holdtes tilbage i Fangenskab, mødte Magnus og Haakon i København, hvor Brylluppet mellem „Kongens Søn af Sverig og Kongens Datter af Danmark“ fejredes den 9de April 1363.

Først et Par Aar efter Brylluppet hjemførte Haakon sin Barnedronning til sit Rige, hvor hun blev overgivet til Fru Mærete Ulfsdatters Varetægt. Den danske Kongedatter blev saaledes opdraget i Norge af en svensk Dame, thi Fru Mærete var den hellige Birgittes ældste Datter. Hendes Mand var Knud Algotsson, der ejede Godser baade i Sverig, Norge

og Halland, og Familien hørte altsaa til de ikke faa Stormandsætter, som var knyttede til alle tre nordiske Riger. I sin Fostermoders Hus delte den lille Dronning ondt og godt med Mæretes egen Datter Ingegerd. „Det hændte ofte“, fortæller en gammel Vadstenasøster, „at Dronningen og Ingegerd begge fik af det samme Ris, og de havde kærlig Omgængelse med hinanden i deres Barndomstid.“ Og hun fortsætter med at berette om, hvorledes Dronningen senere, i kærlig Erindring om Barndomsaarene, vedblev at vise Fru Mæretes Slægt sin Hengivenhed.

Som man vil se, er det kun lidet, der er at fortælle om Margrethe fra disse Barndoms og Ungdoms Aar, skønt de dog var opfyldte af Tildragelser, der skulde blive af indgribende Betydning for hendes senere Liv og næppe har kunnet undgaa at gøre dybt Indtryk paa hende — Begivenheder som Svigerfaderens og Ægtefællens Fordrivelse fra Sverig, deres frugtesløse Kamp med Meklenburgerne i de følgende Aar, endelig Faderens ulykkelige Krig med Hanseforbundet. Efter at Margrethe var bleven voksen, opholdt hun og Haakon sig i Almindelighed paa Akershus. Her fødtes Sønnen Oluf i December 1370, og herfra skrev hun et Par Aar senere et Brev til sin Ægtefælle, der er af Interesse som det eneste bevarede Vidnesbyrd om Forholdet mellem dem. Myldrende fuldt som det er af praktiske Raad og Anvisninger giver det et Indtryk af, hvilken Indflydelse hun allerede da havde paa den tretten Aar ældre Haakon. Ogsaa i Statssager synes hun at have deltaget, og de preussiske Stæder blev højst forundrede, da de engang modtog Svar fra Dronningen paa Kongens Vegne, „da det synes os at være store Sager at overlade til Fruen.“

Først ved Valdemar Atterdags Død træder Margrethe ind i Historiens fulde Lys og behersker fra nu af i mere end en Menneskealder Nordens Skæbne. Imidlertid kan vi paa Grund af Overleveringens Fattigdom kun lære hendes Personlighed at kende ved at betragte hendes Handlinger. Hvad udrettede da Margrethe i Tiden fra 1375 til 1412?

Som man vil vide, havde Danmark, da en ny Konge skulde vælges efter Valdemar Atterdags Død, Valget mellem hans to Dattersønner, den norske Oluf og den meklenburgske

Albrecht. Meklenburgerne, hvis ledende Mand var Tronkræverens Bedstefader, Hertug Albrecht, en af sin Tids klogeste Fyrster, betonede stærkt deres Arveret til Riget og søgte Hjælp hos den tyske Kejser, saa vel som hos forskellige andre tyske Fyrster, særlig hos de holstenske Grever, hvem de til Gengæld forlenede med Slesvig og lovede Fyn i Pant. Margrethe, som personlig var her i Landet, gik en ganske anden Vej. Ved Gaver og Løfter søgte hun at vinde de danske Stormænd enkeltvis for sin Sag, derimod opgav hun at hævde sin Søns Arveret, idet hun anerkendte Folkets Ret til at vælge Konge. Meklenburgernes Optræden blev hende ogsaa til Støtte, idet den maatte drive enhver Dansk, som ikke ønskede en Gentagelse af Tyskerherredømmet under Opløsningstiden, over paa Margrethes Side, og takket være egen Klogskab og andres Uklogskab kunde hun da efter et halvt Aars utrættelig Virksomhed se sin Søn som de Danskes Konge ved Stormændenes og Almuens enstemmige Valg.

Hermed var dog langtfra alle Vanskeligheder overvundne. Tværtimod ser vi den treogtyveaarige Dronning i de nærmest følgende Aar stadig belejret af truende Farer og Fjender, skjulte og aabenbare. Først var der Hertug Albrecht, der ingenlunde var til Sinds at opgive sin Sønnesøns Sag, men vedblev at forfægte den, først med Sværdet, senere med det Vaaben, som kun Valdemar Atterdag havde været hans Mester i at føre, Diplomatiens. Hvor ilde Margrethe var stedt, ses bedst deraf, at det danske Rigsraad, for at affinde sig med den meklenburgske Tronkræver, Gang paa Gang tilbød ham store Stykker af Landet, sidst Lolland og Falster, Langeland, Møen og Halvdelen af Fyn! Naar man samtidig hører, at flere danske Stormænd gik i Meklenburgerens Tjeneste, fristes man til at tro, at heller ikke et Rigsraad, der kunde stille saadanne Tilbud, har været fuldt tro over for Kongemagt og Fædreland. Og paa den anden Side — var disse Indrømmelser virkelig nødvendige og begrundede i Situationen, hvor vanskelig har denne da ikke været!

Den gamle Hertug Albrecht døde 1379 midt under sin ivrige Virksomhed for at berøve Margrethes Søn hans Rige. Den overhængende Fare var hermed brat forbi, det meklenburgske Rænkespil ophørte, og yderligere styrkedes Margrethes

Stilling, da Oluf 1380 fulgte sin Fader paa Norges Trone, og hendes Herredømme herved udvidedes ogsaa til dette Rige. I de nærmest følgende Aar vinder hun sin første Sejr paa Udenrigspolitikkens Omraade — over for Hanseaterne. Valdemar Atterdag havde paa dette Punkt efterladt sin Datter en tung Arv at løfte. Ved Freden i Stralsund havde Hanseaterne faaet hele Vestskaane i Pant paa femten Aar og — til yderligere Sikkerhed for deres Privilegiers Overholdelse — en afgørende Stemme ved næste Kongevalg. Ved Olufs Valg til Konge havde de, omend nølende, givet deres Samtykke, men Vestskaane sad de stadig inde med, og dette ydmygende Fremmedherredømme i Hjertet af Landet kunde ikke andet end medføre Usikkerhed og Svækkelse. Hanseaterne var dog til Trods for denne Magtstilling ingenlunde tilfredse med Forholdene i Norden. Sikkerheden til Søs var aldrig stor i hine Tider, men netop i disse Aar plagedes Købmanden i ganske usædvanlig Grad af Sørøvere, og, hvad der er værd at lægge Mærke til, disse „Røvere“, som de ligefrem kaldtes, var for største Delen danske Stormænd, som samtidig stod i det bedste Forhold til Dronningen! Stæderne klagede da ogsaa idelig til Margrethe og fik bestandig et venligt Svar — det gør Dronningen ondt, af ganske Hjerte, hun vil hjælpe sine „kære Venner“, som hun bedst kan — men derved blev det, nogen Forbedring af Tilstanden var det dem umuligt at opnaa saa lidt som Tilfredsstillelse af deres store Krav paa Skadeserstatning. Imidlertid udløb den femtenaarige Frist, Margrethe indfandt sig punktlig tillige med sin Søn og Rigens Raad foran Helsingborg for at faa denne Vestskaanes vigtigste Borg udleveret, men blev ikke indladt — Hanseaterne fandt det, naturligt nok, under disse Forhold utilraadeligt at give Slip paa et saa vigtigt Middel til at udøve Tryk paa den danske Regering. Dronningen er dog straks klar over, hvad der er at gøre. Den femtenaarige Barnekonge lader hun skrive et Brev til Stæderne og med megen Værdighed og Harme foreholde dem den Krænkelse, de har tilføjet ham. Men medens hun slaar med den ene Haand, klapper hun med den anden. Selv skriver hun et venligt Brev til sine „kære Venner“, Stæderne, beklager, at de har fornærmet hendes Søn og tilbyder sin Hjælp til en fredelig Overenskomst. Hanseaterne forstod Meningen, og da de frem-

for alt vilde undgaa Krig, udleverede de endnu samme Sommer Slottene, uden at have faaet et eneste af deres Krav om Skadeserstatning opfyldt. Eet opnaaede de dog — Sørøveriet, som det tidligere havde syntes saa umuligt at faa udryddet, ophørte nu pludselig!

Margrethe var sig Betydningen af denne ublodige Sejr bevidst. I sin Glæde og Taknemmelighed foretog hun endnu samme Aar en Pilgrimsrejse til Vor Frue i Aachen, og et andet — mere betydningsfuldt — Udtryk gav hun sin Sejrsglæde ved samtidig at lade Oluf antage Titelen „sand Arving til Sverig“. Danmark havde nu genvundet sine gamle Grænser — dog med een skæbnessvanger Undtagelse, Sønderjylland. Her havde de holstenske Grever gjort sig til Herrer i de kritiske Aar efter Valdemar Atterdags Død, uden at Margrethe havde formaaet at hindre det, og i Aaret 1386 satte hun Seglet paa deres Herredømme ved at forlene Jærnhenriks Søn med Hertugdømmet. Hun kunde nu vende sig mod Sverig uden at have en Fjende i Ryggen.

Margrethe havde saaledes rustet sig til at tage den Kamp op, som hendes Søn havde arvet fra sin Fader og Farfader, Kampen mellem Folkunger og Meklenburgere om Sverig, ja om Herredømmet i Norden. Og netop samtidig syntes det belejlige Øjeblik til at gribe ind kommet, idet Kong Albrecht i Sommeren 1386 forsøgte at benytte sin mægtigste Undersaats, Drosten Bo Jonssons Død til at hæve Kongemagten op af dens ynkværdige Magtløshed og gøre Ende paa Stormandsvældet. Men den Mulighed for en lykkelig Indgriben fra dansk Side, som den indre Strid i Sverig frembød, udslukkedes tilsyneladende næsten øjeblikkelig, da Oluf døde pludselig, kun 17 Aar gammel, i August 1387. Hermed syntes ikke blot Margrethes Krav paa Sverig at være faldet til Jorden, men ogsaa hendes Herredømme i Danmark og Norge at have mistet alt Grundlag, medens Meklenburgerne nu baade havde den største Adkomst til Danmarks Trone og endogsaa kunde gøre retmæssigt Arvekrav paa Norge. Vi ved imidlertid alle, hvorledes det virkelige Udfald blev: en Uge efter Olufs Død valgtes Margrethe til Danmarks, et halvt Aar efter til Norges Frue og Husbonde, og endelig kunde hun i Marts 1388 paa Slottet Dalaborg ved Vänern slutte en Overenskomst med de svenske

Stormænd, hvorved hun ogsaa i Sverig fik en regerende Dronnings Stilling. I Løbet af de følgende Maaneder faldt hele Sverig med Undtagelse af Stockholm fra Meklenburgerne og sluttede sig til Margrethe, og Kong Albrechts Forsøg paa ved tysk Hjælp at genvinde den svenske Krone knustes i Slaget ved Falkøping. Samme Aar, 1389, lod Margrethe sin Søsterdattersøn Erik hente til sig fra Pommern, thi dette syvaarige Barn havde hun udset til Unionskonge, og hurtigst mulig gjorde hun Ende paa det i Norden enestaaende Forhold, at en Kvinde havde

Kalmar Slot. (Efter Fotografi).

en Regents Stilling, ikke blot reelt, men ogsaa formelt. I Norge hyldedes han allerede faa Maaneder efter, i Danmark og Sverig kunde det først ske, efterat Mellemværendet med Albrecht omsider var bleven afgjort ved Lindholmsforliget 1395, og endelig fik Unionen sin faste Besegling paa det store Kalmarmøde 1397, hvor Erik kronedes til de samlede tre nordiske Rigers Konge.

Vi har nu fulgt Margrethe fra de første Trængselens og Magtløshedens Aar til den stolte Dag i Kalmar, da hun saa de forenede Rigers Stormænd bøje sig for den femtenaarige pommerske Hertugsøn, som hun havde gjort til deres Herre. I Fostersønnen har hun sikkert set Stamfaderen for en Slægt

af mægtige Unionskonger, Konger, som skulde have Magt til at holde Rigerne sammen i Samdrægtighed, til at hævde deres Uafhængighed af enhver fremmed Magt, til at skabe og bevare Fred for alle Landets Børn i det indre, til paa Dommersædet at gøre Ret og Skel mod enhver, høj eller ringe. For disse Maal havde Margrethe selv stridt. Vi har set, hvordan hun paa Udenrigspolitikkens Omraade naaede, hvad hun stræbte efter, et Norden, som var uafhængigt baade af Hanseater og Meklenburgere, og som ved hendes Død havde genvundet sine gamle Grænser — undtagen mod Syd. Sønderjylland lykkedes det hende som bekendt ikke at vinde tilbage, skønt hun i sine sidste Aar utrættelig arbejdede derfor. — Tilbage staar da at betragte, hvad Margrethe opnaaede i den indre Styrelse.

Ogsaa indadtil havde hendes Stilling i den første kritiske Tid været svag og vanskelig. En stærk Lovløshed herskede i Landet i disse Aar. Alle Vegne fra klagedes der over morderiske Overfald og Brud paa Landefreden af enhver Art, og Dronningen savnede Kraft til at gribe ind. Hendes Hænder var bundne paa mange Maader — af den vanskelige, udenrigspolitiske Situation, af Upaalidelighed hos dem, der skulde være hendes nærmeste Støtte og — ikke mindst — af Pengemangel. „Dronningen var saa fattig", fortæller en samtidig, „at hun ikke formaaede at give et Maaltid Mad bort uden sine Venners Hjælp, fordi hendes Slotte var bortpantede og var besatte med Vold mere end med Ret." Langsomt hæver Margrethe sig fra at være Danmarks fattige og afmægtige Dronning til at blive Nordens rige og mægtige Herskerinde. Det bedste Udtryk for Forandringen i hendes Stilling, for den Kraft og Virkning, hvormed hun nu kunde gribe ind, giver hendes Lovgivning i Aaret 1396 og denne Lovgivnings Frugt. Her indskærpes „Kirkefred, Kvindefred, Husfred, Gaardfred, Plovfred og Thingfred", og det forbydes Adelen at bygge nye befæstede Gaarde, „da der hidtil er sket overmaade lidt Ret af de Fæster, som er byggede, paa det at Landet kan komme til mere Fred, Ret og Skel igen, end der i den sidste Tid har været." Og Margrethe lod det ikke blive ved Ord. Landefreden blev, takket være Regeringens kraftige Forholdsregler, ikke mindst den stærke Brug af det kongelige Retterting, til Virkelighed og er sikkert bleven følt som en Velsignelse navn-

lig af Danmarks og Sveriges Almue, som havde lidt meget under Stormandsvældets Lovløshed.

Ikke mindre betydningsfuld var Margrethes Stræben efter at skaffe Kongemagten det økonomiske Grundlag, som var nødvendigt for dens rette Udøvelse baade udad- og indadtil. Ogsaa i denne Henseende er Lovgivningen af 1396 epokegørende. Her lover nemlig Adelen at tilbagegive det Krongods, som er kommet i dens Hænder, i Danmark siden 1368, i Sverig siden 1363. Det er vanskeligt at gøre sig Rækkevidden af denne Bestemmelse klart. Der var knap en Krog af de to Lande, hvorhen dens Virkninger ikke strakte sig. Navnlig gælder dette Sverig, hvor de Gaarde, som Kronen herved vandt tilbage, maa regnes i tusindvis, men ogsaa i Danmark bredte Reduktionen sig, her ledet af Dronningen selv, der, ledsaget af den unge Konge, rejste rundt fra Egn til Egn og fremlagde Kronens Adkomstbreve. Denne Margrethes Godspolitik — tilligemed hendes Finanspolitik overhovedet — udgør en af Grundpillerne for hendes Magt, og hun har selv aabenbart været sig dens Betydning bevidst. Bestandig ser vi hende optaget af at øge Kronens Gods eller fylde dens Skatkammer, ad

Klædning, som har tilhørt Dronning Margrethe. (Upsala Domkirke).

Rettens Vej, ved Køb, Salg, Laan, Indløsning, Pantsættelse — oftest med større Fordel, end Adelen, som det jo gik ud over, syntes om, undertiden maaske ogsaa med større Fordel, end Ret var. „Det er vel vitterligt“, fortæller en dansk Adelsmand et halvt Hundrede Aar efter Margrethes Død, „at Dronning Margrethe havde for Sædvane, at, naar gode Mænd i Riget, de, som havde store Lande og Len af hende, blev døde, da tog hun bort efter dem Penge og Sølv, alt det, hun kunde fange“, og i det følgende nævnes flere bestemte Eksempler paa en saadan Adfærd af Dronningen. Helt uden Rod i Virkeligheden er denne Beskyldning næppe, sikkert er det i det mindste, at Dronning Margrethe viser en paafaldende Forkærlighed for at handle med Enker.

Ikke blot i økonomisk, men ogsaa i politisk Henseende vinder Kongemagten et stort Stykke frem i Løbet af Margrethes Regering. Havde hun begyndt med at lade Rigsraadet — navnlig over for Udlandet — indtage en fremskudt Stilling, saa kunde hun ende med ganske at undlade at sammenkalde det og spørge det til Raads. Rigsembederne, som efterhaanden blev ledige ved Dødsfald, besatte hun ikke igen. Sine Fogeder holdt hun skarpt Tilsyn med, og for at være vis paa udelukkende at have tro Tjenere rundt om paa Slottene indsatte hun danske (eller tyske) Mænd til Fogeder paa alle de vigtigste Borge i Sverig, ligesom hun ogsaa søgte at indtrænge Danske som Biskopper saavel i Sverig som i Norge.

Gejstligheden beherskede Margrethe overhovedet fuldstændig med snild Benyttelse af dens svækkede Stilling, som var en Følge af Pavens Afmagt og af det verdslige Stormandsvælde. Med Paven stod hun altid paa den bedste Fod, saa at de gejstlige Embeder bestandig besattes efter hendes Forgodtbefindende, og i Prælaterne havde hun da villige Hjælpere, altid rede til at støtte Kronen, til Gengæld i rigt Maal begunstigede og beskyttede af den kloge og fromme Dronning.

Dronning Margrethes Handlinger fortæller tydeligere end Ord om hendes Personligheds Storhed. Forsøger vi at gøre os klart, hvori denne Storhed bestod, fæstes Blikket i første Linie paa en Egenskab, som saa at sige indeslutter og betinger alle hendes andre Herskerevner, nemlig det, som man kunde

kalde hendes Virkelighedssans, hendes Evne til at gennemskue Forhold og Personer, til at se Kærnen gennem Skallen. Med sit praktiske Skarpsyn gennemskuer hun hurtigt en Situation, opdager de Muligheder, den gemmer, hvor svage og lidet fremtrædende de end kan være, for saa at udnytte dem. Allerede da hun som ung toogtyveaarig Kvinde kom til Danmark for at kæmpe for sin Søns Kongevalg, viste hun denne Evne, og den forlod hende aldrig. Hun saa de svage Punkter i Hanseaternes Magtstilling og de Midler, som hendes egen Stilling, hvor usikker den end til en Begyndelse var, frembød til deres Bekæmpelse. Selv hvad der syntes og *var* en Svaghed, Stormændenes Lovløshed, forstod hun — i Form af Sørøveriet — at benytte som sit bedste Vaaben mod Stæderne. Da det gjaldt om at vinde Sverig, betalte hun resolut den dyre Pris, som maatte betales, Sønderjyllands Forlening til Holstenerne, for saa ogsaa at høste Frugten af sin Resignation paa eet Punkt i Form af den stolteste Sejr paa et andet. — Kan man, belært af en Erfaring, som Margrethe ikke havde, end ikke billige hendes Vurdering af Forholdene paa dette Punkt, maa man dog anerkende den praktiske Sans, som hun udviser. — Da hun stod som Herskerinde over Landet fra Nordkap til Ejderen, fra Vesterhavet til Neva, lod hun sig ikke forlede af sin Magtstilling til at drive europæisk Storpolitik, men indskrænkede sig til Stræben efter at genvinde det gamle danske Sønderjylland og det gamle svenske Gotland. Og samme Blik for Tingenes Kærne præger hendes indre Styrelse. Hun ser, at hvad Tiden trænger til, er en stærk Kongemagt, som kan sikre Uafhængighed udadtil og Fred, Lov og Ret indadtil, og hun søger paa enhver Maade — undertiden paatværs af Løfter og Overenskomster — at fremelske denne stærke Kongemagt, at fuldende sin Faders Værk. Af Kongemagtens ydre Tegn lader hun sig ikke blænde. Sønnen Oluf faar hun erklæret for myndig allerede som femtenaarig. Han dør, og det mærkelige sker, at en Kvinde vælges til Regent af alle de tre nordiske Folk. Men hurtigst mulig stiger hun ned fra Kongetronen for at give Plads for en Mand, der kan blive Stamfader til en ny Kongeslægt og sikre Unionens Fremtid.

Denne højere Art af Virkelighedssans præger da Margrethes

hele Færd, idet den snart viser sig i Skikkelse af klogt Maadehold og forsigtig Begrænsning, snart som Syn for store Ideer og høje Maal. Parret med Fasthed og diplomatisk Snille fører den hende fra Sejr til Sejr, thi hun har ikke blot Evne til at se, hvor Midlerne er, men ogsaa til at benytte dem. Oftest gaar hun frem med Lempe, forhaler og opsætter, naar Tiden endnu ikke synes hende moden — særlig over for Hanseaterne kommer denne Undvigelsespolitik frem — eller nøjes med en halv Afgørelse, hvor en hel endnu ikke kan naas. Et godt Eksempel herpaa er hendes Fremgangsmaade ved det store Kalmarmøde 1397. Som bekendt udarbejdedes der her en Række Bestemmelser angaaende de tre Rigers Styrelse og indbyrdes Forhold, men fuldgyldig Form fik de aldrig, sikkert fordi de ikke paa alle Punkter svarede til Dronningens Ønsker om Rigernes nøje Forbindelse gennem en stærk Kongemagt. Hun har da foretrukket i Stilhed at lægge dem til Side for alene ad Handlingens Vej at naa sit Maal. Fra Margrethes egen Haand har vi et karakteristisk Vidnesbyrd om hendes Forkærlighed for en lempelig, afbøjende Færd. Da Erik i Aaret 1405 skulde foretage en Rejse i Norge, medgav hun ham en skriftlig Instruks, som klart viser, i hvilken Grad den treogtyveaarige Konge endnu gik i sin Fostermoders Ledebaand. Den Grundsætning, som det her atter og atter indskærpes ham at følge, er at undgaa alle bestemte Afgørelser. Søger man at opnaa et eller andet af ham, skal han, som det gentagne Gange hedder, „tøve, som han længst kan,“ og, „naar han ej længer kan tøve dermed,“ skal han omsider rykke ud med sit Hovedargument og erklære „at han venter Os daglig til sig, og . . . at han kan intet gøre deri, førend Vi komme dertil, thi Vi vide derom mere end han.“ Meget betegnende er det ogsaa, naar Dronningen befaler ham ikke at udstede Pergamentsbreve med hængende Segl, men kun Breve paa Papir med Seglet trykt bag paa. Ved Siden af denne bøjelige, smidige Klogskab mangler hun dog ingenlunde Fasthed, og mere end een Gang maatte hendes Modstandere, det være sig udenrigske Fjender eller genstridige Undersaatter, føle Jærnhaanden gennem Silkehandsken.

Som rimeligt var, gjorde Dronning Margrethes Personlighed et mægtigt Indtryk paa Samtiden — vi hører endnu

Genlyden i de bevarede Krøniker. „Da faldt en Angst og Skræk over hele Rigets Mandskab, idet de erkendte denne Frues Visdom og Styrke, og de bød sig hende og hendes Søn til Tjeneste," saaledes skildrer en Lübecker Stillingen efter Sønderjyllands Bortforlening 1386, da Margrethe gjorde Holstenerne til sine Forbundsfæller. Undertiden faar Beundringen en stærk Tilsætning af Bitterhed, og „denne Frues Visdom" bliver let til Snedighed i deres Øjne, for hvem dens Frugter var bedske. Ikke blot i Holstens, men ogsaa i Sverigs, ja selv i Danmarks Krøniker finder man skarpe Udtalelser, som imidlertid ofte netop ved deres Bitterhed viser, hvor imponeret man var. I Danmark har Beundringen dog sikkert været overvejende. 1387 valgte de Danske hende til at styre Riget „paa Grund af den Visdom, som Gud har skænket hende," og det Eftermæle, som hun fik paa Island, „at hendes Lige haver ikke været i disse fire Riger til Raad og Rigsstyrelse," vil sikkert ogsaa kunne anvendes som Udtryk for de Følelser, hvormed man saa paa hende i hendes Fædreland.

Giver Margrethes Virksomhed et vist Begreb om hendes Herskerpersonlighed, bliver det derimod vanskeligere at danne sig en Forestilling om, hvad Slags Menneske der skjuler sig bag ved Dronningen — helt kan de to Ting dog naturligvis ikke adskilles. Klarest træder hendes private Personlighed frem i Formaningerne til Fostersønnen i den ovenfor omtalte Instruks. Han skal være taalig og tidig aarle og silde, tjene Gud først om Dagen og vogte sig for at tale i Harme. Han skal vise Nordmændene Velvilje, som han bedst kan. Om nogen byder ham til Gæst, maa han ikke undslaa sig, og om nogen, Mand eller Kvinde, ung eller gammel, byder sig til at give ham noget, skal han tage derimod med Velvilje. Gennem disse Ord giver Margrethe os saa at sige sig selv, som hun har været i sin daglige Gøren og Laden: mild og venlig, huldsalig og nedladende over for alle, høje og ringe. Uden en vindende Personlighed kan man ogsaa vanskelig tænke sig, at hun, med al sin Herskerdygtighed, kunde have opnaaet, hvad hun opnaaede. Man tænke f. Eks. paa, hvad hun formaaede de svenske Stormænd til, dette næsten uforklarlige: De kaldte hende til Hjælp mod Albrechts Forsøg paa at udvide sin Magt, men samtidig overdrog de hende Kongemagten i Sverig

i den udvidede Skikkelse, i hvilken de nægtede Albrecht den, og denne Magt styrkede Margrethe yderligere i Løbet af sin Regering ved Forholdsregler, først og fremmest Godsreduktionen, som uundgaaeligt vilde have kostet hendes Forgængere Kronen! — Der er ogsaa positive Træk, som taler for, at Dronning Margrethe, hvor haardt hendes Politik end ramte Stormændene, i sit personlige Samvær med dem har bestræbt sig for at vinde de enkelte, og at det ikke sjælden er lykkedes for hende. Vi ser hende idelig mægle i deres Stridigheder Mand og Mand imellem og ad fredelig Vej bøje selv de stiveste Halse. Vi hører om, hvordan hun stifter Partier mellem de unge og selv deltager i Bryllupsfesterne. Ved Kroningen i Kalmar takker de forsamlede Stormænd da ogsaa Dronningen „for det, hun haver med os omganget og nær os været.“ At hun ikke mindre har været mild og nedladende i sin Færd over for Meningmand, derpaa tyder hendes Formaninger i den Retning til Erik. Selv i hendes officielle Aktstykker hersker der ofte en vis hjertelig Tone. En Kundgørelse til Befolkningen i Upsala Stift slutter saaledes: „Og bede vi alle, Klerke, Landbo, Bønder og Almue venligt og kærligt, at hvis Vi og Vore Fogeder hidtil have gjort Eder noget imod, at I det for Guds Skyld Os og dem forlade. Vi ville Eder gerne yderligere til Vilje og Gode være, hvor vi kunne og formaa.“ Om et virkeligt Hjertelag for de smaa og forurettede i Samfundet vidner nogle testamentariske Bestemmelser, Margrethe traf Aaret før sin Død. Heri betænkes „husarmt Folk, som intet haver,“ og navnlig „fattige Jomfruer og Mænd for det, som sket er i Orlogen.“ Især skal der sørges for „Kvinder og Møer, som man kan spørge og faa at vide, at de er bleven krænkede i denne Orlog,“ og der skal stiftes Sjælemesser for dem, der er faldne i Krigen, „hvad heller de have været med Riget eller imod.“

Et fremtrædende Træk hos Margrethe er hendes religiøse Interesse, som gav sig Udslag i en Gavmildhed mod Kirker og Klostre, hvortil der ikke findes Mage i vor Historie. Naar hun saaledes med den ene Haand bortskænkede til Gejstligheden, hvad hun med den anden møjsommeligt havde fravristet Adelen, maa en stor Del af Forklaringen sikkert søges i politisk Beregning. Kirkens Venskab var jo, som vi har

set, en af Kongemagtens Støtter i hendes System. Ligesaa sikkert er det dog, at alt ikke er forklaret hermed. Hos Margrethe, som bedre end nogen vidste, hvad Besiddelsen af Gods og en vel fyldt Pengepung betød, ligger der utvivlsomt en virkelig Selvfornægtelse bag denne Gavmildhed, en personlig Opofrelse, som har sin Rod i et vist Maal af oprigtig religiøs Følelse. Efter Tidens Skik og i Overensstemmelse med sin praktiske Natur søgte hun da Tilfredsstillelse for denne Følelse paa væsentlig udvortes Maade.

Barndomsindtrykkene, Forbindelsen med den hellige Birgittes Slægt har paa dette Punkt rimeligvis været af nogen Betydning for Margrethe. Herpaa tyder ogsaa hendes stærke Forkærlighed for Vadstena, selv om en politisk Bevæggrund vel nok har været medvirkende til Dronningens overordentlige Begunstigelse af dette fornemme Kloster. Engang under en fortrolig Samtale med Munkene fortalte hun dem følgende: En Kvinde, som var omgivet af mange truende Farer, havde haft et Syn. St. Birgitte havde vist sig for hende og sagt: „Elsk Brødrene i Vadstena, og Du skal blive reddet fra Dine Farer.“ Og hun blev glad og takkede Gud. Og Dronningen tilføjede, hedder det videre: „Til sin Tid skal jeg sige Jer Navnet paa denne Kvinde,“ men Brødrene sluttede, belærte af Erfaringen, at denne Kvinde var hende selv! — Ofte og længe, undertiden en hel Maaned ad Gangen, opholdt hun sig i Klostret. Ogsaa her fik hun Brug for sin Evne til at stifte Fred, da hun ved Juletid i Aaret 1400 maatte mægle mellem Abbedissen, som ikke var nogen anden end hendes fordums Fostersøster Ingegerd, og de øvrige Klosterfolk. I Julen 1403 lod hun sig optage som Søster, saaledes at hun — uden naturligvis at tage Sløret — fik Del i Klostrets aandelige Goder. Fra dette Besøg har en Klosterbroder optegnet følgende lille ejendommelige Træk: Inden sin Afrejse samlede Margrethe først Nonnerne, saa Munkene i Talestuen. Her gik hun rundt og kyssede hver enkelt ydmygt paa Haanden til Bekræftelse paa sin Optagelse i deres Samfund. En Munk, som undsaa sig for Dronningen, rakte hende da sin Haand, indsvøbt i sin Kappe, men hun sagde: „Giv mig din Haand ubedækket; jeg er jo nu din Søster.“

Dronning Margrethe døde den 28de Oktober 1412 ombord

paa sit Skib i Flensborg Fjord — ved Kysten af den omstridte Jord. Dens Genvindelse havde været i hendes Tanker til det sidste, kun fire Dage før sin Død havde hun modtaget Hylding af Flensborg Borgere. I Sorø Klosterkirke stedtes hun til Hvile, saaledes som hun selv havde ønsket. Men allerede næste Aar lod Biskop Peder Lodehat hendes Lig føre til Roskilde, som det synes næsten med Vold, og her rejste Kong Erik senere sin Fostermoder et pragtfuldt Mindesmærke, en Marmorsarkofag, hvis Laag var smykket af en legemsstor Gengivelse i Alabast af Dronningen selv. Fremstillingen, der rimeligvis er udført i Udlandet og først en halv Snes Aar efter Margrethes Død, kan ikke gøre Krav paa Portrætlighed. Kun i Historien, i hendes Handlen og Virken er der efterladt os et Billede af denne Kvinde, den sidste og største af Svend Estridsøns Æt.

PHILIPPA.

Tidlig havde Dronning Margrethe, for at se sit Haab om en ny Kongeslægts Fremvækst opfyldt, været optaget af Tanken om at skaffe sin Fostersøn en Hustru, og det blev fra England, at den første Unionskonge hentede sin Brud. Her herskede den kloge og kraftige Henrik IV af Lancaster, som i sin Regerings første Aar søgte Støtte for sin ad uretmæssig Vej vundne*) Kongemagt ved Forbund med fremmede Magter. Hurtigt faldt hans Øjne paa det imponerende Rige, som nylig under Dronning Margrethes Ledelse havde rejst sig i Norden, og ved Aar 1400 begyndte Forhandlinger om Ægteskab mellem hans Datter Philippa og Erik. Længe havde de dog ingen Fremgang. Kuriøst nok løftede der sig netop nu for første Gang i England Røster mod disse Barneforlovelser, ved hvilke Kongebørns Ve og Vel ofredes paa Politikkens Alter. „De bliver gift i deres spæde Alder uden at kunne vælge frit, og sjælden hersker Kærligheden der," hedder det i et Digt, der er skrevet i disse Aar. Noget Udtryk for den almindelige Stemning

*) I Aaret 1399 fortrængte Henrik, som tilhørte en yngre Linie af det regerende Kongehus, sin Fætter Richard II fra Tronen.

Dronning Margrethe. Fra Gravmælet i Roskilde.

har dette lyriske Udbrud dog næppe været. Den egentlige Anstødssten var Dronning Margrethes Utilbøjelighed til at besegle Forbindelsen med et nøje Forbund mellem Norden og England — med sit sædvanlige kloge Maadehold ønskede hun ikke at indvikle sine Riger i en vidtsvævende europæisk Politik. Følgen var imidlertid, at Henrik IV's Iver for Partiet kølnedes stærkt, saa at Underhandlingerne trak i Langdrag. I Aaret 1405 var man dog endelig kommet saa vidt, at Philippas Komme til Norden daglig ventedes, og Erik, som var paa Rejse i Norge, fik af sin Fostermoder Ordre til at lade „Biskopper, Riddere, Fruer og Jomfruer" drage Bruden i Møde i Bergen, hvor hun skulde lande, men ikke selv at indfinde sig ved Modtagelsen, „thi det staar ej vel, at han fører hende om Land med sig." Heraf blev dog intet. Forberedelserne i England trak ud, maaske har man ikke kunnet blive færdig med Brudeudstyret. Endnu findes en Fortegnelse over Silkekaaberne, Bæverskindshuerne, de mange Dragter med Slæb af hvidt Atlask og rødt Fløjl, med perlestukne Halskraver og broderede Ærmer, kantede med Hermelin osv. Udgifterne ved dette Udstyr, som rigtignok var den eneste Medgift, Philippa medbragte, beløb sig til over 4000 £.

Endelig i August 1406 foregik den højtidelige Afrejse fra Havnestaden Lynn. Efter en stormfuld Overfart landede Philippa tilligemed sit fornemme og talrige Følge i Helsingborg, og den 26de November stod Brylluppet „med kongelig Pragt" i Lund Ærkebispegaard.

Kong Erik var dengang 24 Aar gammel og, efter det engelske Brudefølges Beskrivelse, „en livlig, kæk, rask Yngling", der modtog sine Gæster med megen Velvilje — „efter sin Evne", tilføjes der dog overbærende, thi „med hans Belevenhed var det ikke meget bevendt". Englænderne har aabenbart været sig deres Lands og Folks højere Stade i europæisk Kultur bevidst, saa at de, efter deres Hjemkomst, „lidet eller intet godt" havde at berette om Danmark. Selve den gamle Dronning Margrethe karakteriseredes i England slet og ret som en barsk Amazone, der med Foragt for al kvindelig Blødagtighed havde vundet sin Magt med Sværdet.

For Philippa selv har dette Forhold dog næppe spillet nogen Rolle. Hun, som var født den 4de Juli 1394, var kun

12 Aar gammel, da hun blev de tre nordiske Rigers Dronning, altsaa endnu ung nok til at lære at føle sig hjemme i sit nye Fædreland, hvad hun, efter hendes senere Liv at dømme, virkelig ogsaa synes at have gjort. I saa Henseende var det sikkert ikke uden Betydning, at Dronning Margrethe til Hofmesterinde gav hende Fru Catharina, Datter af Fru Mærete, som jo i sin Tid havde været Margrethes egen Fostermoder, og Enke efter Norges Drost. Hun voksede da, ligesom i sin Tid Margrethe, op i en Slægt, der var lige stærkt knyttet til Sverig og Norge, og i hvilken Mindet om Nordens Helgen bevaredes stærkt og levende gennem Familietraditionen.

Om Philippas Opvækstaar ved vi for øvrigt intet. Det næste Glimt, vi faar at se af hende, viser os hende som den voksne Kvinde, staaende ved Kongens Side som hans trofaste og virksomme Hjælper. Hun styrer Landet under Eriks Fraværelse paa hans Rejse til den hellige Grav 1423—24, og i det mindste een klog Foranstaltning er knyttet til hendes Navn som Regentinde, nemlig en Overenskomst med Hanseaterne, ved hvilken hun lover Købmanden at slaa god Mønt, medens Erik havde opirret Stæderne ved sin slette Mønt, skønt deres Venskab var af Vigtighed under Kampen med Holstenerne. Kongen synes rigtignok ikke at have fortsat denne kloge Politik, og et Par Aar senere truede Hanseaternes Flaade som Holstenernes Forbundsfælle den ene Gang efter den anden Danmarks Kyster. Under disse Forhold hører vi atter om Philippas Virksomhed — hun laaner selv de danske Stormænd Penge til Udrustning af Skibe, et Tog mod Stralsund, som for øvrigt mislykkedes, tilskrives hende, og et Par Menneskealdere senere vidste man at fortælle om, hvorledes hun opmandede de Danske mod Hanseaternes Flaade, da den lagde sig for København 1428, saa at Sejren i første Række skyldtes hende. Det er dog især i Forbindelse med Sverig, at Philippas Navn nævnes. Paa gentagne Rejser op i dette Rige, hvor der var megen Utilfredshed med den langvarige og besværlige Krig, var det hendes vanskelige Opgave at berolige de misfornøjede og at formaa dem til fornyede Anstrengelser. Det synes virkelig at være lykkedes hende. — „Vi have vel forstandet af vor kære Husfrue Philippa," skriver Kongen til det svenske

Rigsraad 1426 efter Dronningens Hjemkomst fra en af disse Rejser, „at I hende saa nu, som I have altid før gjort, have undfanget paa Vore Vegne med al Velvilje og Kærlighed og bevist Eder saa mod Os og hende i al Troskab og Ære, at baade Vi og hun med al Kærlighed takke Eder.“

Under et af sine Ophold i Sverig døde Philippa i Vadstena Kloster Helligtrekongers Aften 1430. Den svenske Rimkrønike mindes hende med følgende Linier:

Ther näst epter moth jwla tijdha
drothninga philippa wilde tha til sverige rijda
tha hon til wazstena kum
ther doo then edhla førstinna from
henne lijk the ther begraffua
och bodhe gudh henne siel haua.

Godt og lyst var det Minde, hun efterlod sig i hele Norden, ikke blot i Danmark, men hvad der i denne af Unionskampe opfyldte Tid er værd at lægge Mærke til, ogsaa i Sverig. Selv i hendes fjærne Hjemlands Krøniker lyder der Lovord om hende. „De, der kender hende, siger, at hun voksede op til saa stor Visdom, at alle Rigets Sager forelagdes hende,“ fortæller en engelsk Historiker, der som Dreng havde staaet blandt Tilskuerne ved Philippas Brudefærd i Lynn. Ikke mindst har Hengivenheden for hende sikkert været i Vadstena, hvor vi atter og atter træffer hende paa Besøg. Utrættelig stod hun Ordenen bi i alle Vanskeligheder „som dens Moder og trofaste Beskytterinde;“ i Breve til sin Broder, Kong Henrik V, til den tyske Kejser, til Paven taler hun dens Sag, og, efter hvad der fortælles i Klosterets Dagbog, „viste Dronningen sig langt mere rundhaandet med Gaver og Udgifter end Kongen.“ — Ret betegnende er et enkelt lille Træk fra Vadstenas Historie. Klosterfolkene havde begaaet den Uforsigtighed ikke at modsætte sig Opførelsen af nogle Huse i brandfarlig Nærhed af Klostrets Bygninger. I sin Iver for deres Vel bebrejder Kongen dem dette i et Brev, hvor Tonen, trods den utvivlsomt gode Mening, er streng og barsk. To Dage efter kommer der saa Brev til Vadstena fra Dronningen, som moderligt forklarer sine „kære Børn“, hvorved

de har forset sig mod Kongen og formaner dem til ved Eftergivenhed at afvende hans Vrede. Ved denne Evne til at glatte efter, hvor Erik havde forløbet sig, har Philippa sikkert ofte gavnet sin heftige Husbond, ikke mindst i Sverig, hvor en saadan Virkning af hendes Optræden er umiskendelig.

Det Savn, Kong Erik følte ved sin Hustrus Død, gav han Udtryk ved rundt om i Rigerne at indstifte en Gudstjeneste, saa storartet, som man endnu aldrig havde kendt den i Norden. Psalteren skulde lyde evigt, Dag og Nat, til Guds Ære, Kongen og hans kære Hustru Philippa, som „lige til sin Død" har vist sig ham „tro og ærlig", til Sjælegavn.

DOROTHEA,

Kristoffer af Bajerns og Kristian I's Dronning.

„Vider, at Vi med Guds Naade ville holde vort Bryllup første Søndag efter Bartholomæi Dag næstkommendes her udi Kjøbenhavn. Thi bede Vi kærligen, at I rette Eder derefter, saa at I kommer hid til Os Søndagen før Bartholomæi Dag det seneste, saa at I fare ind med Os imod Vor Fæstemø, at I for Vor Skyld reder Eder kostelig ud med kostelige Klæder, Smykker og andre saadanne Stykker og med Eders bespændte Karm og fagre Heste og vel udredte Svende og gører Eder glade med Os den Tid over og værer Gud og Os velkomne. In Christo valete." Saaledes skrev den unge Kong Kristoffer af Bajern i Sommeren 1445 til en dansk Adelsfrue, Otte Nielsen Rosenkrans's Hustru, Elne. Kort før var Forlovelsen mellem ham og den fjortenaarige Dorothea af Brandenburg bleven aftalt, og endnu samme Aar hjemførtes Bruden af sine Forældre til Danmark. Sikkert har mange gode Mænd og Kvinder modtaget samme venlige Indbydelse som Fru Elne og er da „faret" med Kongen imod hans „Fæstemø", da han en Septemberdag red hende i Møde i festligt Optog, forrest „24 Drenge paa 24 hvide, smukke Hingste, alle i Ridderdragt," som det hedder i en tysk Krønike. I otte samfulde Dage fejredes Brylluppet i København, „paa Turnering og Spil og Dans var der ingen Ende," og de danske og svenske Adelsmænd, som havde klædt sig i Gyldenstykke og Damask, „og

ikke vilde staa tilbage for Kongen," har sikkert gjort deres bedste for at kappes med de mange tyske Fyrster, som ledsagede Bruden. At der virkelig har været et Modsætningsforhold mellem de nordiske og de tyske Gæster, kan vi læse af den svenske Rimkronikes Beretning om Brylluppet. Denne er ganske vist i høj Grad fjendtligsindet mod Kristoffer og derfor ikke nogen paalidelig Kilde, men det er dog paafaldende, naar det her hedder

thz hoffuith kan ey prisas mere
ty thz stod ey fulla daga tre
sidan skulle hwar sik sielff forsee
badhe om fodher saa oc om maath
ther aff hørdis mangs ond laath
them tydzske gaffs nogh hwar the woro
än the swenska jo omboro.

— særlig naar man sammenligner denne Skildring med de tyske Beretningers Lovord over den Gæstfrihed, der udfoldedes.

Kristoffers og Dorotheas Ægteskab synes at have været lykkeligt, i det mindste mindedes hun altid senere sin første Ægtefælle i de talrige Sjælemesser, hun indstiftede for sig og sine nærmeste. For øvrigt omtales den purunge Dronning kun ved en enkelt Lejlighed i de faa Aar, hun var Kristoffers Hustru, det var, da Kongeparret Aaret efter Brylluppet foretog en Rejse til Sverig. I Vadstena blev, fortæller Klostrets Dagbog, „den hellige Birgittes Hoved baaret helt ud i Forhallen til Ære for Dronningen." I Stockholm var Karl Knutson Kongens Gæst, og Rimkrøniken, som benytter enhver Lejlighed til Forherligelse af denne sin Helt, ved at fortælle om, hvilket gunstigt Indtryk han gjorde paa Dronningen, som

bød marsken offta til sith bord
oc haffde mz hanum mangt gamans ord.

Kun halvtredje Aar efter Brylluppet døde Kristoffer i Januar 1448, og Situationen har sikkert været vanskelig nok for den attenaarige, barnløse Enkedronning i den ni Maaneders Mellemregering, som paafulgte, inden Landet fik en ny Konge

— og hun en ny Husbond. Hun synes at have forsøgt paa at gøre nogen Indflydelse gældende, men Forsøget strandede paa Rigsraadets Modstand, og det fortælles, at man „ikke vilde indlade Dronningen paa noget Slot i hele Riget.“ Hendes tyske Slægtninge ønskede hende gift med Kongen af Polen, hvorimod Rigsraadet sikkert har foretrukket, at Dorothea blev i Landet, da der, hvis hun forlod Danmark, skulde svares hende en betydelig Pengesum til Erstatning for hendes rige Livgeding. En Udsigt til at opnaa dette aabnede sig, da den unge Grev Kristian af Oldenborg kom paa Tale som Kongsemne, og Resultatet blev da, at „Dronning Dorothea og Kronens Stænder af Danmark valgte Kristian for hans adelige Dyds, Dueligheds og Retfærdigheds Skyld til deres Konge og Herre.“ Hundrede Aar senere fortaltes det, at Dorothea havde været forelsket i Adelsmanden Knud Henriksen Gyldenstjerne, men Sagnet er kun lidet troværdigt, og der er ingen Grund til at tvivle om, at hun med Glæde har skænket den statelige og vindende Kristian, Danmarks udvalgte Konge, sin Haand. — Den 26de Oktober 1449 stod da Brylluppet, om hvilket der i en samtidig Krønike findes den kuriøse Bemærkning, at „Omkostningerne var ikke saa store, og Rigets Raad var der ikke; derfor kan det ikke vare længe, inden der bliver Uvilje mod Kongen.“

Denne Spaadom gik dog ikke i Opfyldelse, tværtimod mødte Kristian I som bekendt i de første Aar efter sin Tronbestigelse kun Medgang og Velvilje. Stor Glæde vakte en Kongesøns Fødsel i Efteraaret 1450. „Alle lovede Gud med endrægtig Stemme,“ fortæller en Landsmand af Dorothea, som da opholdt sig i Danmark, „over at der paa Fædrelandets Jord endelig var født Landet en Konge, hvad der ikke var sket i hundrede Aar.“ Begge de ældste Sønner, Olaf og Knud, døde imidlertid som smaa, men 1455 fødtes den tredje Søn, Hans, gennem hvem Dorothea skulde blive Stammoder til det oldenborgske Kongehus.

Det var dog langt fra, at Dorothea nøjedes med kun at være sine Børns Moder. Tværtimod sporer vi hendes Virksomhed paa mange andre Omraader. Under Kongens Fraværelse var det hende, der styrede Landet, en Post, som fik ikke ringe Betydning paa Grund af Kristians mange Krigstog

til Sverig og lange Udenlandsrejser Syd paa. Med hvilken Energi hun tog dette Hverv op, sporer vi i et Brev, hun 1456 skrev til Fogeden Niels Eriksøn med Befaling til hurtigst mulig at sende Kongen Hjælp til Sverig „saafremt I ej vil,

Kristian I og Dorothea.

at vor naadige Herre skal fly af Marken for Eders Forsømmelses Skyld, hans Naade og Rigerne til stor drabelig Fordærv og Skade.“ Selv naar Kongen var hjemme, brugte han undertiden hendes Hjælp, særlig i Hertugdømmerne, hvor vi gentagne Gange træffer Dronningen i Aarene 1469—70 med

det vanskelige Hverv at skaffe Ro til Veje blandt de ret uregerlige holstenske Stormænd.

Det var dog navnlig i Tiden umiddelbart efter Kristian I's Død, at hans Enkedronning syntes kaldet til at udøve en større Indflydelse paa Rigets Skæbne end nogen anden — takket være de Foranstaltninger, som Kongen havde truffet før sin Død. Begge Hertugdømmerne var pantsatte hende, og i Kongeriget havde hun Befaling over alle Slottene med deres væbnede Styrke, Slotslovene holdtes til hendes Haand, som det hedder i Tidens Sprog. Denne Magtstilling søgte Dorothea at benytte til at skaffe sin yngste Søn Frederik saa meget af Faderens Lande som muligt, helst foruden begge Hertugdømmer ogsaa passende Len i Kongeriget, „hvorudover hun kan holdes for at have været bedre Moder end Dronning," som Holberg siger. Lykkeligvis strandede dog dette Forsøg paa at indføre den i Tyskland almindelige Udstykning af Lande og Riger i Danmark, Frederik maatte nøjes med Hertugdømmerne, hvor han endda maatte dele Magten med Hans.

Dronning Dorothea som Enke.

Hvad der maa have bidraget meget til at give Dorotheas Stilling Fasthed i de mange Aar, i hvilke hun var Danmarks Dronning og Enkedronning, var de store Besiddelser af Landenes Jord, hun sad inde med. Først og fremmest Livgedinget: i Danmark Haraldsborg og Skjoldenæs Len samt Byerne Roskilde og Ringsted, i Norge Jemteland. Men desuden var hun, i Følge Panteret eller Gave fra Kongen, Herre over Abrahamstrup, Kallundborg, Lolland, Falster (eller i det mindste store Dele deraf) og Viken. Hertil kom de talrige Besiddelser i Hertugdømmerne. Den Maade, paa hvilken hun erhvervede disse, er meget karakteristisk saavel for hende som for Kristian. Som bekendt var Kongens økonomiske Forhold altid fortvivlede — i Aaret 1471 maatte Dorothea saaledes pantsætte

sine Smykker i Lübeck for at skaffe Penge til Veje — og navnlig havde han maattet gøre store Laan hos de holstenske Herrer, som til Gengæld havde faaet en Mængde af Slottene i Hertugdommerne i Pant. I Slutningen af hans Regering sporer man imidlertid en fast og konsekvent Indgriben fra Dronningens Side i dette for Kongemagten højst uheldige Forhold. Paa Kongens Vegne udbetaler hun snart een, snart en anden af Ridderne store Pengesummer, men de herved indløste Slotte pantsættes derpaa ofte atter til hende — hun har aabenbart fundet og sikkert med Rette, at Slottene var bedre forvarede i hendes end i Kongens Hænder. Det vigtige Slot Flensborgs Indløsning kan vi saaledes følge Skridt for Skridt. I Følge Overenskomst af 1480 afbetaler hun Pantesummen i Løbet af otte Aar, hvert Aar med en Punktlighed, som viser hendes Dygtighed i Finanssager.

At Dorothea har været en Dame, som forstod at holde fast paa, hvad hun havde, og som interesserede sig meget for at erhverve mere, faar man ogsaa ad andre Veje et stærkt Indtryk af, thi hvad vi iøvrigt hører om hende, samler sig væsenlig om to lange Retsstridigheder, som hun begge førte gennem en Aarrække for at vinde den Ejendom, hun mente at have Ret til. I Aaret 1464 døde hendes Fader, Markgrev Johan, og Dorothea gjorde øjeblikkelig Krav paa sin Arv hos sin Farbroder Albrecht. Denne erklærede imidlertid, at hans Broder intet havde efterladt sig, hvilket var troligt nok, da Johan alle sine Dage havde været i Pengetrang, særlig paa Grund af sit Guldmageri. Dorothea opgav dog ikke Sagen og skyede i de følgende Aar ingen Anstrengelser for at faa sin formentlige Ret. Til forskellige tyske Fyrster, til Kejser og Pave sendte hun sine Skrivelser for at opnaa deres Mægling og Bistand, men lige meget hjalp det — i sin Farbroder, som var en af Tidens største Begavelser, havde hun fundet en overlegen Modstander.

Paa et andet Omraade viste Dorothea samme Ihærdighed for at faa alt, hvad der formentlig tilkom hende. Til det Livgeding, som Kristoffer havde overladt hende og Kristian senere stadfæstet, hørte ogsaa betydelige Strækninger i Sverig. Som naturligt var, vægrede Sten Sture sig ved at anerkende hendes Ret til svensk Livgeding, og Dorothea søgte da Hjælp hos Paven. Den Bandstraale, som det efter mange Aars hidsig

Tvekamp mellem de danske og svenske Underhandlere ved Pavehoffet lykkedes hende at udvirke, var dog ikke mægtig nok til at skaffe hende en Fodsbred Jord af Sverig. Derimod opnaaede hun at forbitre Forholdet mellem de to Riger, og navnlig maatte det virke til Skade, at hun gentog sine Krav efter Kristians Død, da Hans søgte at blive ogsaa Sverigs Konge. Det lykkedes dog at formaa hende til, i Tilfælde af Unionens Fornyelse, at opgive sit Forlangende, men hun har sikkert kun gjort det modstræbende — „finde Vi i ingens Raad, at vi derfor skulde gaa glip af vort Livgeding," skriver hun paa denne Tid til Sønnen — og da Hans ikke vandt Kongemagten i Sverig, fortsattes Striden, indtil Paven i Aaret 1490 finder det fornødent at formane Dorothea til nu „at vende Sindet til Fred."

Under disse lange Kampe for at faa sit Gods, havde Dorothea imidlertid ikke ladet sig nøje med at sidde hjemme i Danmark og skrive Breve. Ikke mindre end to Gange foretog hun den lange Rejse til Rom for personlig at paakalde Pavens Bistand — og for at besøge den hellige Stad, Maalet for enhver from Katholiks Længsel. Thi „en overmaade from Fyrstinde" var Dorothea, for at bruge Povl Helgesens Udtryk. Rundt om i begge Riger stiftede hun Sjælemesser for sin Familie og sig selv, og sammen med Kong Kristian oprettede hun Helligtrefoldighedskapellet i Roskilde Domkirke, som hun senere blandt andre kostelige Relikvier skænkede „tvende Hoved af de 11000 Jomfruer." En særlig Kærlighed havde hun til Franciskanerne, navnlig til den strenge Retning inden for Ordenen, de saakaldte Observansbrødre, og med Rette kaldes hun i Ordenshistorien deres „enestaaende Velynder og ganske særlige Beskytterinde."

Ogsaa paa Romerrejserne træder Dorotheas religiøse Interesse stærkt frem — uden dog at overskygge hendes Sans for denne Verdens Ting. Sin første „Kirchfart" foretog hun i Aaret 1475, Aaret efter Kong Kristians berømte Romerrejse. Der er imidlertid en betegnende Forskel paa de to Ægtefællers Pilgrimsfarter. Kongen rejste under megen Pragtudfoldelse, ved sin vindende Personlighed gjorde han overalt et fortræffeligt Indtryk, men Udbyttet af Rejsen var mindre tilfredsstillende — alle hans storpolitiske Planer faldt til Jorden.

Dronningens Rejse derimod foregik under langt beskednere Former og havde et stærkere religiøst Præg. Hun var klædt i Nonnedragt, og i Rom var hun saa optaget af at besøge Kirker og Klostre, at hun glemte at passe Spisetiderne. Takket være sin Søsterson, Kardinal Gonzaga, opnaaede hun en Del Buller, ovenikøbet gratis. Af disse var een rettet mod alle, som foreholdt hende hendes Ejendom ɔ: Kurfyrst Albrecht og Sten Sture. En anden bør for bestandig sikre Dronning Dorotheas Romerrejse en Plads i dansk Aandslivs Historie, idet den indeholdt Pavens Tilladelse til Oprettelse af Københavns Universitet.

Undervejs havde Dorothea benyttet Lejligheden til at besøge sin Familie, baade Farbroderen Albrecht i Ansbach og Søsteren, Markgrevinde Barbara i Mantua. I Ansbach traf hun imidlertid ikke Kurfyrsten hjemme, men Kurfyrstinde Anna, som havde en ikke ringe humoristisk Aare, gav senere sin Mand en levende Skildring af Besøget. Alt, hvad Dronningen fik Øje paa, vilde hun have, fortæller Anna. Sin Ordenskæde maatte hun saaledes give hende, da Dorothea havde faaet at vide, at den var af Guld. „Havde der været noget ved Haanden, som havde været Eders Kærligheds, hun havde taget det, hun mener, hun har Ret dertil.“ Aabenbart har Dronningen villet sikre sig i det mindste noget af sin Arv paa denne nemme Maade! Forfængelig var hun ogsaa. Hun vilde endelig prøve Annas Hovedtøj og fandt saa meget Behag i sig selv, da hun saa sig med det i Spejlet, at hun gik ud til sine Folk, for at de ogsaa skulde se hende med Pynten. Det maa dog huskes, at Kurfyrstinden paa Grund af den lange Arvestrid ikke kan betragtes som nogen upartisk Dommer, men ejendommeligt er det, at Dorotheas Forhold til hendes Familie stadig er saa uvenligt paa en Tid, da Kong Kristian derimod stod paa den venligste og fortroligste Fod med hendes Farbroder, Kurfyrst Albrecht.

Tretten Aar senere træffer vi atter Dorothea i Rom, nu som Enkedronning. Pavens Ceremonimester, en Mand, der var meget nøjeregnende med alle ydre Former, har efterladt en ret kuriøs Skildring af hendes Besøg. Han tog imod hende med et højtideligt Optog af Kardinaler, men „Dronningen, som havde en Hat paa Hovedet oven paa Sløret, tog den ikke af som Tegn paa Høflighed, og viste sig heller ikke

ellers hverken beleven eller velvillig." Hendes Vicekansler var „en Mand, der var ganske blottet for Optræden, en komplet Bonde." Til Trods for det sørgelig mislykkede Ceremoniel opnaaede Dorothea dog, hvad hun vilde. Hun fik atter Buller mod Sten Sture og sine tyske Slægtninge med sig hjem, og hun fik talt sine kære Observansbrødres Sag hos Paven.

Sine sidste Aar tilbragte Dorothea for det meste i Kallundborg. Den 10de November 1495 døde hun paa sin Gaard i Roskilde og blev begravet i Helligtrefoldigheds Kapel ved Kong Kristians Side. — „Hun var en Kvinde af en sjælden Klogskab," siger Povl Helgesen om hende, „men alt for paaholdende," en Karakteristik, som hendes Liv paa mange Maader bekræfter. Ved Fødselen tilhørte hun den fremadstræbende hohenzollernske Slægt. Hendes Fader, Johan Alchymist, var ganske vist svag og uduelig, men hos hendes Farbroder Albrecht og hos hendes Søster Barbara træder Slægtens Klogskab og Energi stærkt frem, og de samme Træk finder vi hos Dorothea lige fra den Tid, da hun som attenaarig Enke søgte at gøre sin Indflydelse i Rigets Anliggender gældende, indtil hun som en gammel Kone for anden Gang foretog den lange, besværlige Romerrejse. Paa mange Omraader har hendes udprægede Personlighed sat Spor, mest dog, hvor det gælder hendes Ægtefælles og Børns, og allermest, hvor det gælder hendes egen Interesse. Særlig skarpt træder hendes ejendommelige Egenskaber maaske frem i Historien, fordi hun i en Menneskealder stod ved en Mands Side, som i meget, i godt som i ondt, synes at have været vidt forskellig fra hende. Ikke blot har hun sikkert i langt højere Grad end Kristian udmærket sig ved Udholdenhed og Karakterfasthed, men der er i det hele noget mere tørt, nøgternt og køligt over hendes Personlighed end over den fantasirige, letbevægelige, undertiden noget stortalende Konges. Paa en slaaende Maade kommer denne Forskel frem i deres Brevstil. De stærke Ord og Superlativer, som han ynder, finder vi ikke i Dorotheas Breve, der overhovedet savner den Varme i Følelsen, som Kongen lægger for Dagen. Naar hun aabenbart i langt mindre Grad end han har haft Evne til at vinde og indtage, staar det maaske ogsaa i Forbindelse med denne Forskel i Temperamentet. — Særlig paafaldende er dog Modsætningen, naar vi vender

os mod Dronningens unægtelig mest fremtrædende Egenskab, hendes økonomiske Sans eller „Paaholdenhed“, som Povl Helgesen ikke uden Berettigelse udtrykker sig. Imidlertid maa det ikke glemmes, at denne Svaghed under de givne Forhold ofte blev hendes Styrke. Netop fordi hun baade paa dette og paa andre Punkter supplerede Kristian I, kunde hun, som det hedder hos Kristian Pedersen, sige „Kong Kristian mange mærkelige Stykker om Rigernes Bedste og Lejlighed, som han ikke tilforn vidste.“

KRISTINE.

Kristine, Kong Hans's Dronning, fødtes Julenat 1461 som ældste Datter af Hertug Ernst af Sachsen og Elisabeth af Bajern — under en meget gunstig Konstellation, fortælles der. Stjernerne fik forsaavidt Ret, som en glimrende Fremtid syntes at aabne sig for den sachsiske Hertugdatter, da Danmarks og Norges Konge, Kristian I, i Aaret 1477 lod anholde om hendes Haand for sin ældste Søn Hans. Aaret efter førtes den sekstenaarige Brud til Danmark i pragtfuldt Optog med Udfoldelse af Riddertidens hele Glans. Bruden havde to gyldne Vogne, og selv var hun iført en rød Guldbrokades Dragt, „som slæbte vel 6 Alen efter hende.“ Hertug Ernst havde virkelig opfyldt, hvad han havde lovet i Ægteskabskontrakten, at sende sin Datter af Sted „med smuk Klædning og al sømmelig Pryd, som det sømmer sig en Fyrstinde og Dronning til Danmark og vor Ære.“ I Rostock modtoges hun af et stateligt, dansk Følge, som ledsagede hende gennem Landet, og lige uden for København drog Kong Kristian hende i Møde med et beredent Følge paa 500 Mand, alle klædte i brunt. Efter at have budt „Frøken Kristine“ velkommen, vendte Kongen tilbage til Byen, og den udvalgte Kong Hans selv red nu, med et Følge paa 700 Ryttere, alle klædte i grønt, Bruden i Møde —

Den Herre fra Hest, den Jomfru fra Karm,
De toge huer anden i Faffn —

som det hedder i den gamle Bryllupsvise, der som en Efterklang af Dagmarvisen i disse Dage lød paa Folkets Læber. Næste Dag, den 6te September, fandt Vielsen Sted i Frue Kirke.

Halvtredje Aar efter Brylluppet besteg Hans Tronen ved sin Faders Død, og seks Uger efter at Kristine var bleven Danmarks Dronning, fødte hun i Nyborg sit første Barn, Sønnen Kristian. Fyn synes tidlig at være bleven hendes Yndlingsopholdssted, i Nyborg fødtes ogsaa det næste Barn, Datteren Elisabeth, og saavel Dronningen som Kongen holdt af at gøre Smaabesøg rundt paa den smilende Øs mange kongelige Slotte, undertiden i Selskab med den gamle Dronning Dorothea.

Opholdt Dronning Kristine sig saaledes kun undtagelsesvis i Hovedstaden, synes hun heller ikke — til Forskel fra det 15de Aarhundredes andre Dronninger — at have taget synderlig Del i Statsstyrelsen. Kun ved een Lejlighed ser vi hende gribe ind i Nordens Historie, men da ogsaa paa en Maade, som gør hende Ære. I Januar 1501 drog hun sammen med sin Ægtefælle op til Sverig, hvor det som bekendt fire Aar før endelig var lykkedes Hans at blive anerkendt som Konge. Blandt de ledende svenske Stormænd var der dog en bestandig voksende Uvilje mod Unionen med Danmark. Et talende Bevis paa, hvor svanger med Mistænksomhed og mørke Anelser Luften var, er det, at Kong Hans, en Dag da Dronningen ønskede at gaa fra Slottet ned i Byen til Gudstjeneste, var meget betænkelig ved at give sin Tilladelse dertil og først ved at se Dronningen græde lod sig bevæge. Det var heller ikke langt fra, at Følgerne, paa Grund af de Danskes Nervøsitet, var blevne skæbnessvangre. Thi da man fra Slottet saa Dronningen komme gaaende, omgivet af en Del svenske Stormænd, anede man straks ondt og havde nær skudt Svenskerne ned som Fjender, skønt de i Virkeligheden kun havde indfundet sig i den uskyldige Hensigt at gøre Dronningen deres Opvartning ved at ledsage hende tilbage.

En saadan Tilstand kunde ikke vedvare. I August forlod Kongen Sverig for at hente Hjælp i Danmark mod den truende Rejsning, medens Kristine, der ikke følte sig stærk nok til at foretage den lange Sørejse, blev tilbage. Kort efter begyndte Svenskerne at belejre Stockholm Slot, som i de følgende otte Maaneder blev forsvaret af Dronningen. Dronning Kristine viste under disse Forhold et ikke almindeligt Heltemod. Stockholm Slot var nu foruden Kalmar den eneste

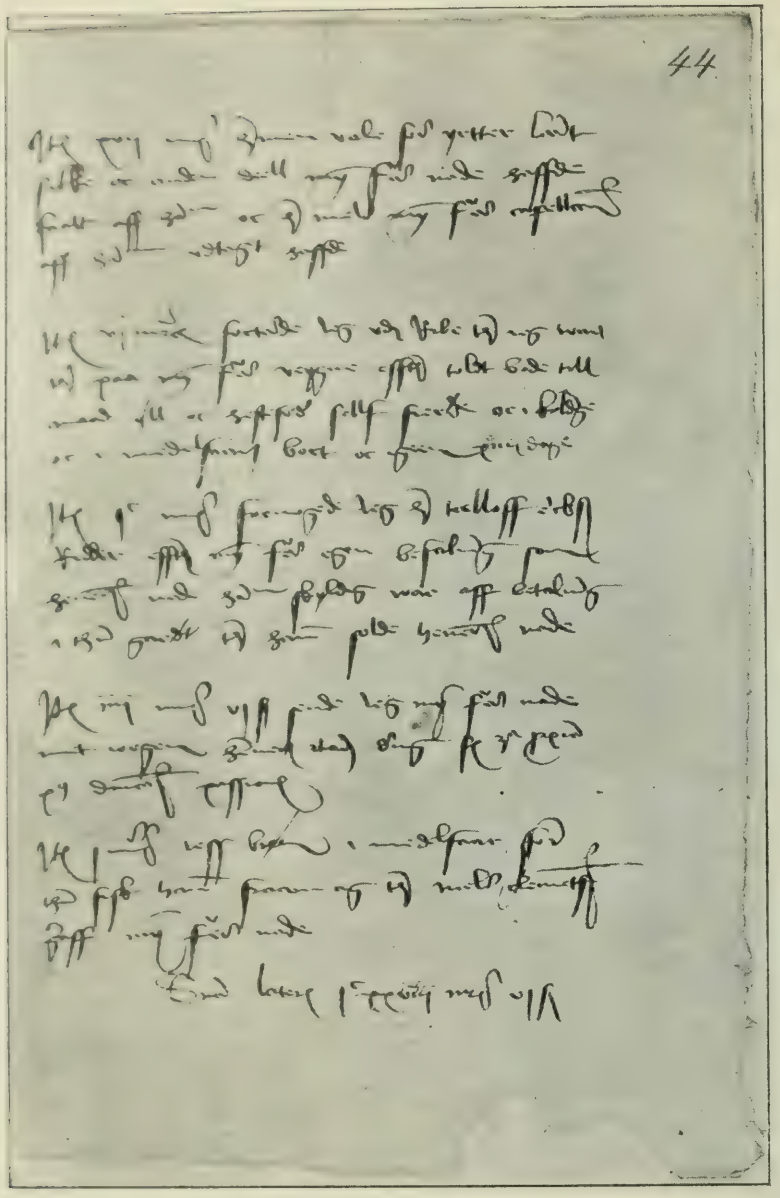
Plet af Sverig, hvor det danske Flag vajede, og den, der ledede dets Belejring, var ingen anden end Hemming Gad, den Mand, der, naar han hørte, at noget ondt var hændet Danmark, plejede at udbryde: „Give Gud, det saa i Sandhed monne være!“ Det var ikke første Gang, at Hemming Gad tog Kampen op med en dansk Dronning, i en Aarrække havde han ved Pavehoffet ført Sten Stures Sag mod Dronning Dorothea, og nu stod han som den højtbegavede og ildfulde Leder af hele den svenske Bevægelse mod Forbindelsen med Danmark, der i dette Øjeblik repræsenteredes af Dronning Kristine. De belejredes værste Fjende blev dog ikke Angriberne ude fra, men den ødelæggende Skørbug, der efterhaanden bredte sig inden for Besætningen. Af de 1000 Mand, som denne ved Belejringens Begyndelse udgjorde, bortreves de 900. Til sidst kunde man end ikke overkomme at begrave Ligene, der da, sammenhobede i Kældere og Taarne, fyldte Luften med Stank. Vinteren var imidlertid gaaet, og forgæves ventede Kristine, efterat Vandene var blevne aabne, hver Dag Undsætning fra Danmark. Endelig den 6te Maj, da der af Besætningen kun var 70 udmagrede Skikkelser tilbage, næppe stærke nok til at holde deres Vaaben i Haanden, overgav hun Slottet til Svenskerne. Dagen efter kom Kong Hans med sin Flaade til Skærgaarden. Dronningen opholdt sig da i Stockholm, hvorhen hun efter Kapitulationen havde begivet sig, for i Følge Overenskomsten fri og frank at drage til Danmark, naar Bestemmelse var truffet om, hvilket Følge der skulde ledsage hende. Til Trods herfor nægtede Sten Sture hende nu at begive sig ud paa den danske Flaade, ja, han truede Kong Hans med, at det vilde komme til at gaa ud over Dronningen, hvis han angreb Stockholm. Endnu i halvandet Aar holdtes hun tilbage i Sverig som Fange, først i Graabrødrekloster i Stockholm, senere i Vadstena Kloster. Det var Brud paa et Løfte, indgaaet paa „Ære, Sandhed og kristelig Tro,“ Hr. Sten gjorde sig skyldig i, og til Troløsheden føjede han en meget lidet ridderlig Adfærd mod Dronning Kristine. Hun holdtes ganske afspærret fra al Forbindelse med Omverdenen, saa at hun i al denne Tid, som hun selv klager over, ikke modtog et eneste Brev fra sin Ægtefælle. Og saa knapt et Underhold tilstod man hende, at

hendes Omgivelser undertiden led Mangel paa det nødvendigste. Endelig i Efteraaret 1503 lykkedes det Kong Hans efter mange forgæves Anstrængelser at udvirke sin Hustrus Frigivelse. Efter en højtidelig Afskedsgudstjeneste i Vadstena, ved hvilken Dronningen førtes op til Alteret for at ofre af Sten Sture paa højre og Hemming Gad paa venstre Side, drog hun med et stort Følge til Grænsen og blev i Halmstad modtaget af sin ældste Søn, den udvalgte Kong Kristian, og Danmarks fornemste Herrer „med stor Højtidelighed og Glæde."

Ser vi kun denne enkelte Gang Kristine optræde som Dronningen, der med Heltemod og Fasthed griber ind i Danmarks, ja i Nordens Historie, kan vi derimod til Gengæld kaste et Blik ind i hendes daglige Livs jævne Gang, og den Skikkelse, der her møder os, er da den omhyggelige, praktiske Husmoder, den fromme kristne, den hjertensgode Kvinde. Den væsenlige Kundskab om hendes Liv, især naturligvis som det formede sig i udvortes Henseende, henter vi fra hendes Regnskabsbøger, der, i det mindste delvis, er bevarede for det 16de Aarhundredes første Aartier, og hvor Regnskabsføreren har optegnet alle de daglige Udgifter, lige ned til de „2 Hvider til den lille Dreng i min Frues Gaard til at lappe sine Sko med og er den Dreng, som vogter min Frues Køer."

Kristine har nu taget fast Bopæl i Odense, men modtager af og til — dog mærkværdig sjælden — Besøg af Kongen, saavel som af sin ældste Søn Kristian. „2 Mark for Kringler og Hvedebrød, min Frues Naade købte, den Tid min unge Herre var her i Odense og Næsbyhoved om Fasten," hedder det saaledes engang. Stadig har hun sin yngste Søn Frants, som først var født 1497, hos sig, og vi hører om Kniven, der blev købt til Drengen paa Riber Marked, og om den røde Hat, han fik under et Besøg paa Langeland. Men næste Gang, han nævnes, gælder det Kiste og Blusstager til „min yngste Herres Jordefærd" — Frants, som Kristine havde opkaldt efter sin Yndlingshelgen, var død, kun 14 Aar gammel, den 1ste April 1511.

For Odense Bys Trivsel har Dronningens Ophold sikkert ikke været uden Betydning — der nævnes baade Guldsmede og Perlestikkere, ja en Bogbinder mellem Byens Haandværkere — og ogsaa aandelige Impulser udgik der, som vi senere skal

Side af Dronning Kristines Regnskabsbog.*)

*) Item 17 mr. Hermen Vale fore yrtter, læret, silke oc anden deell, myn frves nade haffde faatt aff hannom oc her Niels myn frves capellan aff hannom vdtaget haffde.

Item 6 marc fortærede jeg vdi Ribe, ther jeg war ther paa myn frves veygne effther toldt, bode till maad, øll oc hestefoder sellf fierde oc i Koldinge oc i Medelfaar bort oc igeen 14 dage.

Item 100 mr. fornogede jeg her Teelloff Ericksen ridder effther myn frves egen befalning, som hennes nade hannom skyldig war aff betalning i then gardt, ther han solde hennes nade.

Item 4 mr. 6 ß sende jeg myn frves nade met Jorgen hennes nades dreng feria 3a proxima post dominicam passionis.

Item 1 mr. Jess Brwn i Medelfaar fore then fisk han fraamog ther Niels Clementsen gaff myn frves nade.

Summa lateris 128 mr. 6 ß.

se, fra Kristine. For øvrigt synes Livet ved det lille Hof at have haft et ganske borgerligt Præg, og Dronningen har aabenbart selv haft et Øje med alt. „Item 10 ß Simon Stalddreng til en Skjorte efter min Frues Befaling“ hedder det for at nævne eet Eksempel af mange lignende. Ved Pintsetid pyntedes der med „Birkemaj“, og i Fastelavnen slog man Gækken løs. „Tirsdagen i Fastelavn, da Bispen vilde komme,“ sendes der „min Frues Naade“ en Tønde Hamborger Øl, en anden Gang er „de Fruer“ Dronningens Gæster ved Fastelavnstid.

Den hyppigste Afveksling af det daglige Livs Gang dannede dog de mange Rejser, Kristine foretog, en Følge af, at hendes Indtægt for en Del bestod af det Underhold, hun havde Ret til paa mange af Landets Slotte. Undertiden gik Turen kun til det nærliggende Næsbyhoved, som hørte til hendes Livgeding. Paa dette Slot med dets yndige Beliggenhed ved Skov og Sø og med vid Udsigt fra den høje Slotsbanke opholdt hun sig næsten lige saa gerne som inde i Byen. Jævnlig var det dog længere Rejser, Dronningen foretog, rundt om i saa godt som alle Egne af Riget, til Vogns eller til Hest, fra Slot til Slot og fra By til By, omgivet af sit brogede Følge af Hofsinder og Tyende lige fra Hofmesterinden og ned til Dværgene, „lille Las“ og „lille Marine“. Lad os eksempelvis følge Kristine i Aaret 1505. De første Maaneder tilbragte hun dels paa Næsbyhoved, dels hjemme i Odense, men i Marts træffer vi hende paa Rejse i Jylland, hvor hun naar helt op til Salling. Efter at være vendt hjem til Fyn tager hun over til sit Livejegods paa Langeland, Tranekær, hvor hun opholder sig en Uges Tid, og efter Hjemkomsten til Odense drager hun næsten øjeblikkelig af Sted igen paa en Pilgrimsfart til Ry og Karup. Endnu inden Udgangen af April er hun atter hjemme paa Fyn, hvor hun bliver Sommeren over, dog med en Afbrydelse, bestaaende i en Tur til Sjælland. I Oktober drager hun paany til Sjælland, hvor hun tilbringer Julen i København og i Fastelavnen gør en Udflugt til Asserbo sammen med Kongen, og først i April Maaned (1506) træffer vi hende igen hjemme i Odense.

Dronning Kristine har da ved dette omfartende Liv — paa hvilket der her kun er givet et Eksempel, grebet i Flæng — haft Lejlighed til at lære sit Land og sit Folk at kende,

og at hun virkelig med sit jævne og godhjertede Væsen er kommen i Berøring med mange, baade høje og lave, derpaa tyder adskillige spredte Træk. Hun har aabenbart været en søgt Fadder, ved een Lejlighed til Hans Billes Barn paa Skjoldnæs, ved en anden til en Skomagers Barn i Odense, for at nævne et Par Eksempler. Da hun engang paa en Jagt paa Langeland bliver tørstig og sulten, søger hun ind til en Bondekone i Stoense, som faar 4 ß for Mad og Øl, „min Frues Naade tærede til hendes." I Byen tager hun ofte Ophold hos Præsten eller Borgermesteren, medens hun paa Landet er de kongelige Lensmænds Gæst. Med de smaa i Samfundet er Kristine navnlig kommen i Berøring ved sin Godgørenhed. Der findes knap en Side i hendes Regnskabsbog, som ikke fortæller om Gaver til fattige og nødlidende. Om hendes praktiske Sans vidner det, at disse Gaver jævnlig gives med et bestemt Formaal for Øje. En Kvinde paa Tranekær faar 2 Mark til at købe sig en Ko for, en Færgemand 2 Mark til Hjælp til en ny Færge osv. En særlig Plads i hendes Hjerte synes de fattige Skoledrenge, Peblingene, at have haft. Større og mindre Gaver til dem hører til de hyppigste Udgiftsposter. Een Pebling faar engang 1 ß til et Fastelavnsris af den venlige Dronning, en anden har hun sat i Kost hos en Skomagerkone, som faar 3 Mark om Aaret derfor, og nogle „holder min Frues Naade til Skole."

Flest og størst er dog Kristines Gaver til religiøse Formaal, thi som den fromme Dronning stod hun først og fremmest i sin Samtids Øjne, endogsaa Pave Julius II bad ved sin Tiltrædelse om hendes Forbøn for, at han maatte kunne udfylde sin høje Stilling, og Tidens Historikere kan knap nævne hende, uden at hendes Fromhed kommer dem paa Læben. Om hendes Iver for at tilfredsstille alle Kirkens Krav vidner endnu hendes Gaver til Kirker og Klostre, til Præster og Munke, saaledes som de staar optegnede paa hver Side af hendes Regnskabsbog, hendes Valfarter til hellige Steder, hendes Klosterstiftelser for Franciskanernonner i København og Odense. Endnu to Monumenter af ejendommelig Art har Dronning Kristines Fromhed sat sig, Claus Bergs Altertavle i Odense og Hr. Michaels Rimværker.

Hr. Michael var en Præst i Odense, som i Aaret 1496

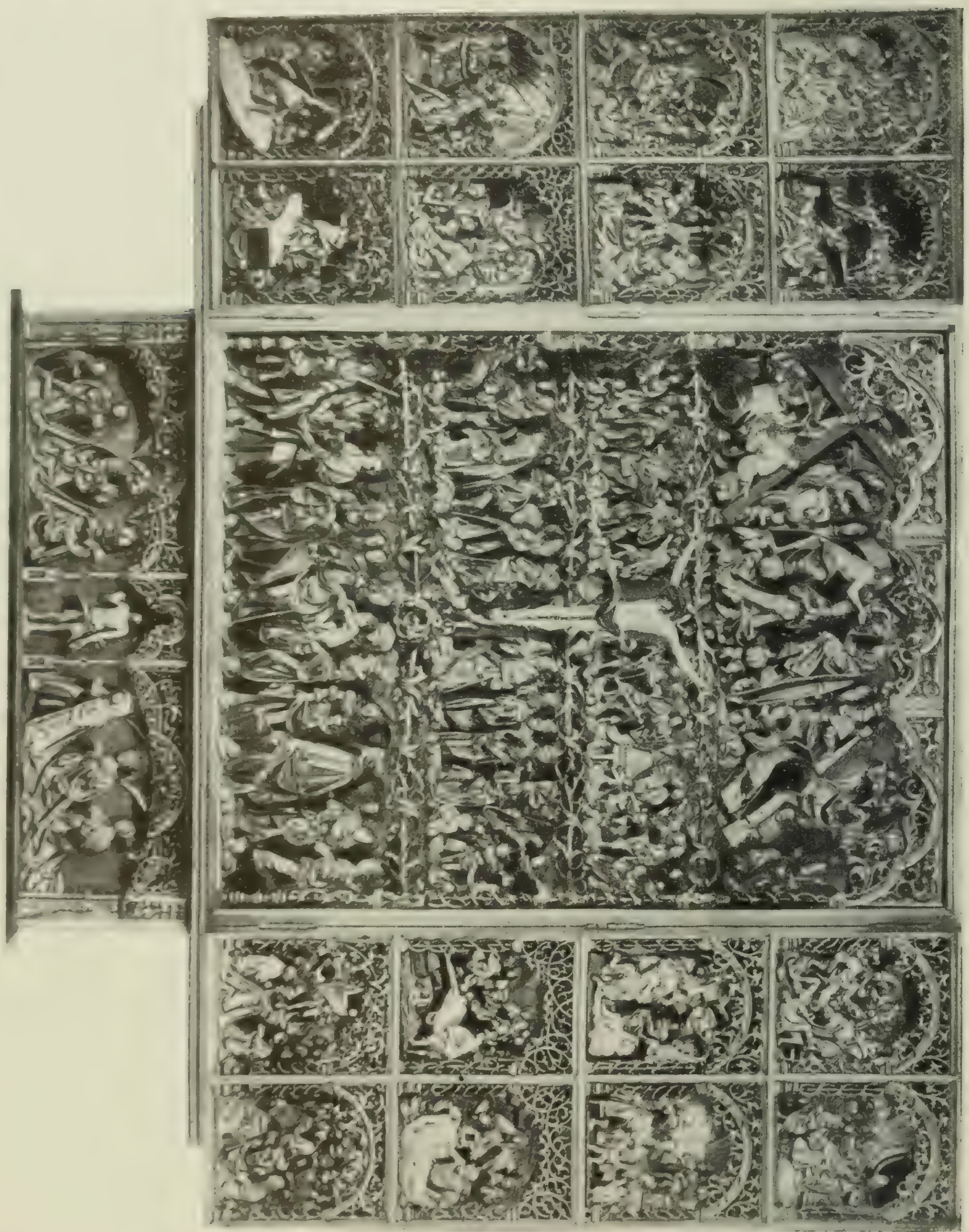
paa Dronningens Anmodning skrev tre religiøse Digtninge. Den sværmeriske Tilbedelse af Jomfru Maria, der i disse Aar Syd fra udbredtes over Norden, præger denne „Katholicismens Svanesang“, som man har kaldet Digtene, men, skrevne som de er paa Dansk og i et naturligt djærvt Sprog, varsler de dog om den nye Tid, der var ved at bryde frem, og viser, at Kristine har forstaaet at finde den rette Mand. — Det samme gælder det andet kulturelle Mindesmærke, der skylder hende sin Tilbliven, og som ligeledes indtager

Figurer paa Altertavlen i St. Knuds Kirke.
Dronning Kristine, Dronning Elisabet og Kurfyrstinde Elisabeth af Brandenburg (Kong Hans's og Dronning Kristines Datter).

en særlig Plads i dansk Aandslivs Historie. Claus Berg var en tysk Billedskærer, der efter sin Sønnesøns Beretning indkaldtes til Odense af Dronningen for at forarbejde en Altertavle til Graabrødrekirken, „og blev der saadan en Tavle, at dens Lige er ikke at finde i ganske Europa.“ Dronningen viste ham da ogsaa megen Gunst, forærede ham en Gaard i Odense og gav ham en af sine Jomfruer til Ægte. Deres Søn, som hun selv „bar til Kristendom“ og kaldte Frants, holdt hun til Skole i Odense og senere til Studium i Rostock.

Altertavlen findes endnu i St. Knuds Kirke i Odense*). Ved dens Fod knæler Giverinden og hendes nærmeste Familie i Gengivelser, som aabenbart kan gøre Krav paa Portrætlighed.

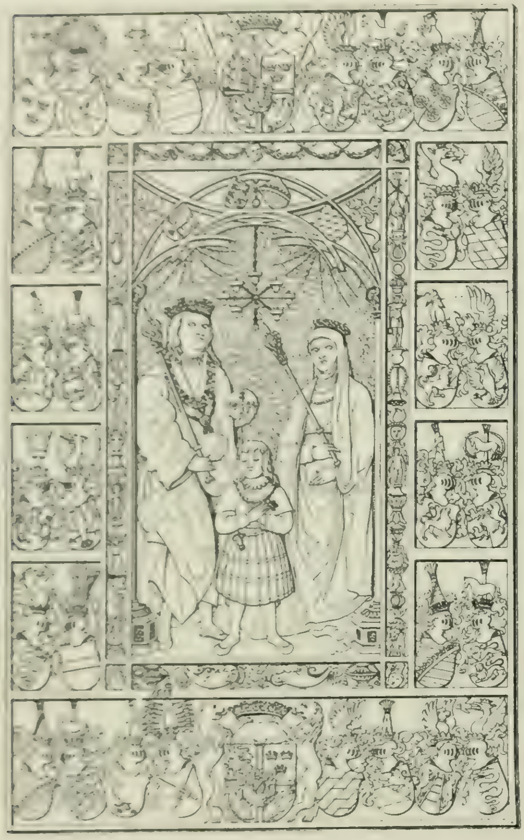
Claus Bergs Altertavle i St. Knuds Kirke i Odense.
Skikkelsen forrest til venstre mellem Helgenerne er vistnok Frans af Assisi.

*) Da Graabrødrekirken 1805 blev nedrevet, solgtes Tavlen ved Auktion til Vor Frue Kirke for 215 Rdl., 1 Mrk., 4 Sk. 1885 førtes den til St. Knuds Kirke.

Kristine er fremstillet som en aldrende Kvinde, og hendes tæt tilhyllede Skikkelse med det ærværdige Præg og alvorlige Ansigtsudtryk staar i ejendommelig Modsætning til Svigerdatteren Elisabet med de barnlig bløde Træk og den pragtfulde nedskaarne Dragt. Selve Altertavlen, som en fremragende Kunstkritiker har kaldet det inden for sin Art betydeligste Kunstværk, der er tilbage fra Middelalderen, og et af de allermærkeligste Vidnesbyrd om det aandelige Liv i Katholicismens sidste Dage, forestiller Kristus paa Korset, omgivet af Profeters og Apostles, Martyrers og Helgeners hjertegrebne Skare. Ogsaa her — ligesom ved Hr. Michaels Digte — vidner den kunstneriske Form om den nye Tid, thi det Liv og den Realisme, der præger Fremstillingen, tilhører helt Renæssancen, medens Indholdet derimod er ganske middelalderligt — dog med et Midtpunkt, der er alle Tiders Ejendom, Kristus naglet til Korset.

En lignende Karakteristik kunde maaske ogsaa gives af selve Dronning Kristines Religiøsitet. Hun var med sin rastløse Efterleven af alle Kirkens Forskrifter saa god en Katholik som nogen, og da hun som sekstenaarig forlod Sachsen, fjernedes hun for bestandig fra Berøring med den nye Bevægelse, der snart først og fremmest skulde gribe hendes Fædreland og hendes Slægt — Luthers Beskytter, Frederik den Vise, var hendes Broder. Men der er over hendes religiøse Liv den personlige Grebethed, som giver det en Værdi, der er uafhængig af Tid og Sted. Derfor elskede hun Franciskanerne, hos hvem Katholicismens inderligste Religiøsitet fandtes, med en Kærlighed, der, for at bruge Ordenshistorikerens Udtryk, „ikke kan beskrives med Ord.“ Hun ikke blot beskyttede Ordenen, som andre danske Dronninger havde gjort før hende, men mange smaa Træk, saaledes hendes Forkærlighed for Navnet Frants, som hun gav baade sin egen og Claus Bergs Søn, vidner om den rent personlige Hengivenhed, hun nærede for den hellige Frants og hans Efterfølgere. Naar hun paa sine Rejser mødte de graa Munke, vandrende til Fods hen ad Vejen, kunde hun ikke lade dem gaa uænsede forbi — derom fortæller de talrige Udgifter til Vognleje for Graabrødre, som findes opførte i Regnskaberne — og overalt, hvor hun kom i Nærheden af et Franciskanerkloster, fandt hendes Gaver Vej dertil. Paa Claus Bergs Altertavle, der

paa væsenlige Punkter viser et Slags aandeligt Slægtskab med Kristine, har Frants af Assisi faaet en fremtrædende Plads, ligesom den Ide, der ligger til Grund for hele Fremstillingen: Kristus naglet til Livets Træ, under hvis Grene Menneskeslægtens Ypperste flokker sig i henreven Beskuelse, skyldes den franciskanske Theologi. Kort før sin Død, som indtraf den 8de December 1521, bestemte Kristine, at hendes Gaard i Odense skulde omdannes til et Kloster for Franciskanernonner, i hvilket hun, efter hvad Ordenens Historie fortæller, selv vilde indtræde, og i en Franciskanerkutte blev hun efter sit udtrykkelige Ønske begravet, da hun stedtes til Hvile i Graabrødrekirken i Odense, hvor hun tidligere havde ladet Kong Hans og Sønnen Frants jorde.

Ligsten med Fremstillinger af Kong Hans, Dronning Kristine og deres Søn Frants. Den findes nu i St. Knuds Kirke i Odense, hvortil den i Aaret 1804 flyttedes fra Graabrødrekirken.

ELISABET.

Ved Midsommertid 1515 var der Travlhed og Festglæde i København. Enkedronning Kristine havde indfundet sig fra Odense, og fra alle Landets Egne strømmede Adelsmænd med deres Fruer og Jomfruer til Hovedstaden — Gæster ved Kong Kristian II's forestaaende Formæling med Prinsesse Elisabet af Burgund. „Der kom aldrig saa velbyrdig en Jomfru til Danmark," sang man i disse Dage i Københavns Gader, idet den gamle Bryllupsvise lempedes efter Lejligheden, og med Rette. Thi Elisabet var en Ætling af det rige og mægtige

habsburgske Hus, Sønnedatter af Kejser Maximilian og Søster til Ærkehertug Karl, den senere Kejser Karl V.

Dronning Elisabet. Maleri i Hampton Court.

Glansen ved det burgundiske Hof har da aabenbart ogsaa betaget Ærkebiskop Erik Valkendorf, som var sendt til Neder-

landene for at hjemføre Bruden. „Jeg kan aldrig fuldt skrive Eders Naade, hvor mærkeligt et Giftermaal E. N. fanger," skriver han til Kongen, „jeg tror vist, og hver Mand siger, at der kom aldrig Mage til Danmark." Derfor raader han indstændigt: „Spar nu ingen Penge, I fanger vel Penge igen, maa Eders Naade leve; her komme mærkeligt Folk med af alle Kongens Riger, hvad de se, det tale de om, Ære er meget mere end Penge eller Guld. Gud give, E. N. havde været her en Dag og set, hvorledes her ganger til, da skulde E. Naade undres derpaa. Kæreste, naadige Herre, jeg vilde saa gerne, at al Ting skulde gaa vel til paa Eders Naades Vegne."

Ogsaa Prinsesse Elisabet selv havde gjort Indtryk paa Erik Valkendorf. Hans Lovord om hende til Kongen er naturligvis skrevne med Hensigt, men har dog en umiskendelig ægte Klang. „Hendes Naade er ædel, vis og dydig, og synes alle dem af Eders Naades Folk, som have set hende, dejlig og yndig. Men hendes Naades Klædebon behager mig ikke vel*). Men hun elsker E. N. over alt det, Gud har skabt, det kan jeg mærke i mange Maader." En anden Gang forsikrer han, at hun „kan aldrig blive træt af at se paa Eders Portræt."

Om den saaledes lovpriste unge Prinsesse ved vi ikke meget fra andre Sider. Vist er det dog, at hun var vokset op under gode Kaar. Vel havde hun tidlig mistet sine Forældre, idet Faderen, Philip den Smukke af Østrig, døde, da hun var fem Aar gammel, og Moderen, Johanna den Vanvittige, Ferdinand den Katholskes Datter, efter sin Mands Død levede indespærret**) i et spansk Kloster uden nogen Sinde at se sine Børn. Men Fasteren, Margrethe af Savoyen, Statholderinde over Nederlandene, var traadt sin Broders Børn i Moders Sted, og ved hendes Hof i Mecheln fik de en kærlig og omhyggelig Opdragelse. Elisabet er sikkert bleven præget af Livet ved det højt kultiverede burgundiske Hof, hvor det

*) Denne Kritik har, efter hvad man har formodet, sin Grund i, at Elisabets Dragt var nedskaaren i Halsen, hvilket endnu ikke var Mode i Danmark.

**) Som Grund angaves i Samtiden, at hun var vanvittig. Om dette Afsind er der dog i den nyeste Tid rejst Tvivl, rimeligvis har hun kun lidt af Tungsind.

franske Ridderlivs Glans i sin Hendøen mødtes med den fremblomstrende nederlandske Renæssance. Dans og Musik dyrkedes her ivrigere og med større kunstnerisk Sans end noget andet Sted i Samtiden, Margrethe skrev selv franske og latinske Digte, og Humanismens Ypperste, Erasmus af Rotterdam og Ludovico Vives, der var Børnenes Lærer, stod i nøje Forbindelse med Regentinden. Selv var hun dog en strengt rettroende Katholik. Ogsaa uden for Hoffets Kreds rørte Livet sig rigt og fuldt af Modsætninger. I den velstaaende, driftige Borgerstand herskede en Friheds Aand, der snart skulde blive farlig for det habsburgske Fyrstehus, og Mecheln havde vel med sin gothiske Kirke og sine utallige

Philip den Smukke.

Johanna den Vanvittige.

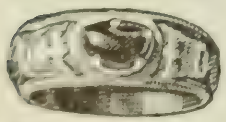
Klostre et saa ægte katholsk Præg som tænkeligt, men i selve Klostrene havde den førreformatoriske Bevægelse, der udgik fra „Brødrene af Fælleslivet“, faaet Indpas. Til dens bedste Mænd hørte Hadrian Florison (den senere Pave Hadrian VI), der ligeledes var Lærer for de fyrstelige Børn.

Med Glæde og Forventning saa den fjortenaarige Brud, hvis Barndomskaar havde været blide, ogsaa sin Fremtid i Møde. Men endnu inden det første Møde med Kong Kristian, som hun endnu aldrig havde set, skulde Horisonten være formørket.

Det var straks et uheldigt Varsel, at den prægtige Modtagelse, Kongen havde planlagt, ikke kunde gennemføres efter Bestemmelsen, fordi de fleste af de udenlandske Gæster rejste bort igen, inden Bruden var kommen. Forgæves bad Kristian II

dem indtrængende om dog at blive. Ventetiden blev dem for lang, og efter at Kongen havde holdt en prægtig Afskedsbanket for dem, spredtes de til alle Sider, netop som der kom Bud fra Nederlandene, at Bruden nu kunde ventes med det første. Grunden til, at Elisabet lod vente saa længe paa sig, vidste man allerede i Samtiden at fortælle om i Københavns Gader og Stræder — man havde ved det burgundiske Hof faaet Nys om Kongens Forhold til Dyveke. Rygtet talte sandt. Erik Valkendorf berører i sine Breve til Kongen de Vanskeligheder, man har beredt ham i Nederlandene. „Havde hun ej været, havde det aldrig taget Fremgang,“ tilføjer han. Bruden selv har saaledes været den eneste, der intet vidste. Hun havde dog næppe betraadt Danmarks Jord, før hendes lyse Fremtidsforhaabninger fik et Knæk. Fra Helsingør, hvor Flaaden var lagt til, fordi Prinsessen og hendes Damer havde lidt meget af Søsyge under Overfarten, skriver Erik Valkendorf, at hendes Naade er medtaget af Sorg „for Sagers Skyld, som jeg ikke vil skrive.“ Stadig anstrenger han sig for at berede den unge Brud en god Modtagelse og formaner indstændigt Kongen til at „undfange Eders Naades Fyrstinde med allersomstørste Flid, Ære og Kærlighed . . . . Og lader nu straks Eders Naades Skæg rage af“ — Fuldskæg var dengang endnu ikke europæisk Mode. Den egentlige Hindring for hendes Fod kunde han dog, til Trods for al sin gode Vilje, ikke fjerne.

Vemodigt er det at læse om det første Møde mellem Kristian og Elisabet. Efter nogle Dages Udsættelse paa Grund af Prinsessens Svaghed efter Sørejsen — og „for Sagers Skyld, som jeg ikke vil skrive“ — fandt det omsider Sted lige uden for Hvidøre — det Slot, hvor Kongen havde givet Dyveke og hendes Moder Bopæl. Brud og Brudgom tog Plads over for hinanden paa et Tæppe, der var udbredt paa Jorden, og Roskildebispen, Lage Urne, holdt, medens Regnen strømmede ned, en lang Velkomsttale paa Latin, under hvilken Bruden, spæd og ung, som hun var, overvældet af Træthed, Feber og Sindsbevægelse sank om i Armene paa sin Hofdame. Siddende paa hendes Skød hørte hun Resten af Bi-

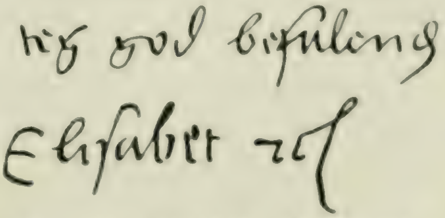
Dronning Elisabets Brudering.
Findes paa Rosenborg.

skoppens velmenende Ord, hvorpaa det festlig smykkede Brudetog, stadig i øsende Regnvejr, drog ind til København. Her fandt Vielsen og Elisabets Kroning Sted et Par Dage efter, paa Grund af Dronningens vedvarende Feber og Svaghed med mindre Højtidelighed end tilsigtet.

Den Skygge, der havde hvilet over Elisabets første Dage i Danmark, vedblev at formørke hendes Liv i de nærmest følgende Aar. I et Brev til sin Søster giver hun en Skildring, der bærer Selvoplevelsens Præg, af de Kvinders Skæbne, „som bliver gift med store Konger.“ De maa ægte en Mand, som de aldrig har set, som de ikke elsker, hvis Karakter de ikke kender, og som de ikke kan lære at kende, da de kun kan tale sammen ved Tolk. Ham maa de følge til Jordens fjerneste Lande for aldrig mere at se deres Slægt eller deres Fædreland. Som Dronninger holdes de under Bevogtning, kun sjælden faar de Lov til at gaa ud, for at deres Majestæt ikke skal lide derved. — Gennem hvert af disse Ord lyder den purunge, ensomme Dronnings Klage over det Liv, hun maa føre.

Efterhaanden lysnede det dog. Vel hjalp det mindre end intet, at Dronningens Frænder sendte et Gesandtskab til Danmark for at formaa Kongen til at skille sig ved Dyveke. Kristian II gav det en Besked med hjem, der var tydeligere end Ord — han sendte Elisabets burgundiske Jomfruer, som længe havde været ham en Torn i Øjet, tilbage til Nederlandene i Følge med Gesandtskabet, og samtidig lod han Dyveke og Sigbrit flytte fra Hvidøre til Amagertorv, saa at de nu boede i det kongelige Slots umiddelbare Nærhed.

Som Tiden gik, erobrede Elisabet dog den Plads, der tilkom hende som Hustru og som Dronning — ikke mindst takket være Dyvekes Død i Aaret 1517. Kongen overlod hende nu under sine hyppige Fraværelser Rigets Styrelse, og hun synes ogsaa efterhaanden at have lært at føle sig hjemme i Danmark. Hun lærte at tale og skrive Dansk, og ved sin Mildhed og Godhed gjorde hun sig afholdt blandt sine Undersaatter, selv Sigbrit, Kongens uundværlige Raadgiverske, fandt hun sig i at omgaas venligt, ja fortroligt.

Dronning Elisabets Navnetræk.

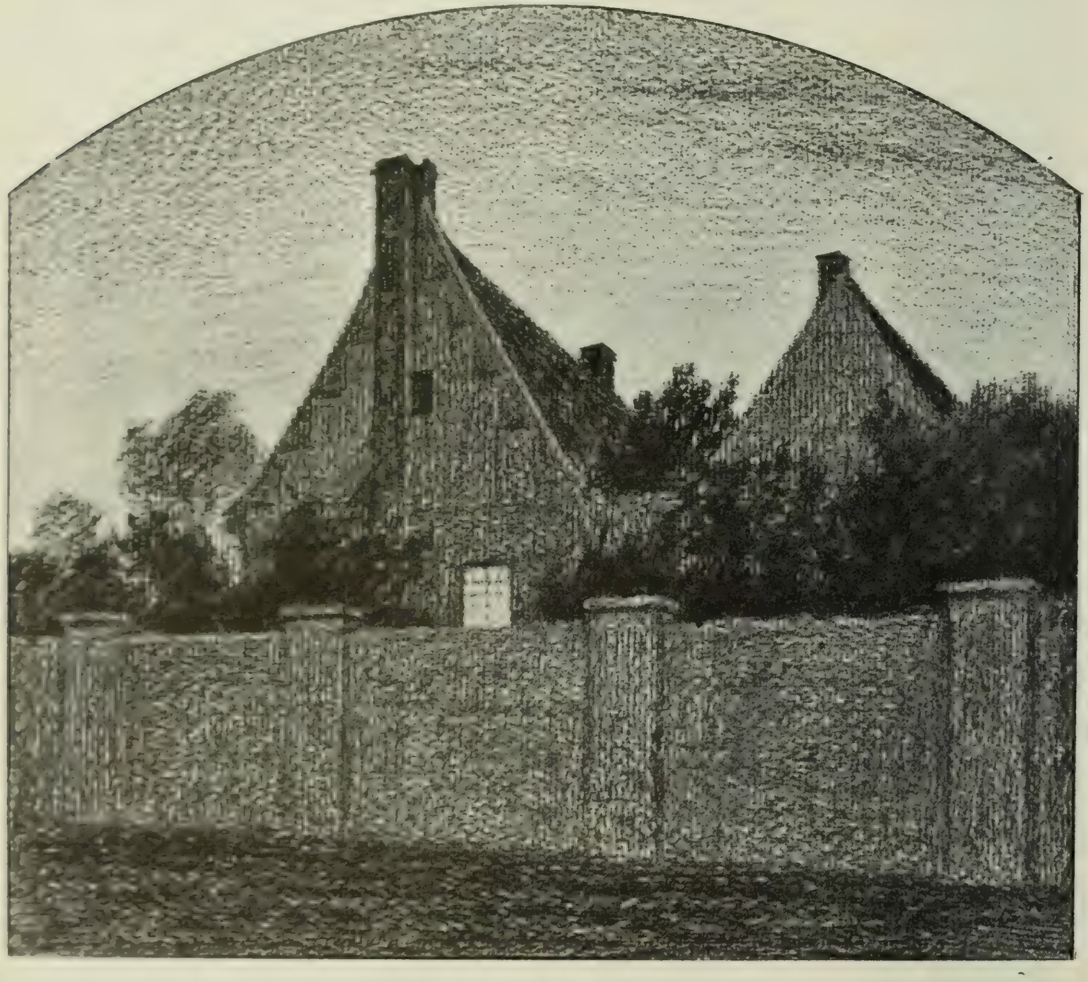
1ste Maj 1523 landede Elisabet sammen med sin Ægtefælle og sine Børn i Nederlandene, paa samme Sted, hvor hun for otte Aar siden var gaaet ombord for som purung Brud at hjemføres til Danmark — nu som fattig og landflygtig. Og Fattigdom og Landflygtighed under Kampen for at vinde den tabte Krone tilbage blev hendes, den rige burgundiske Prinsesses, Lod i de faa Aar, hun endnu havde tilbage.

Da Modtagelsen i Nederlandene var kølig, søgte Kong Kristian til England for at faa Hjælp, dog uden Resultat. Elisabet fulgte med ham, og et Øjenvidne fortæller os om sin Medlidenhed ved at se „denne stakkels Dame saa daarlig udstyret," men tilføjer: „Jeg kan ikke noksom beundre hendes Dyder og Taalmodighed." Efter Kongeparrets Tilbagekomst til Fastlandet, syntes det at lysne et Øjeblik, da Kristian ved at rejse store Laan havde faaet samlet en Lejehær i Nordtyskland. Men Haabet brast hurtig, da Tropperne paa Grund af Pengemangel spredtes før Tiden. Kristian og Elisabet maatte nu søge Tilflugt, hvor de bedst kunde, han hos Frederik den Vise af Sachsen, hun hos Joachim af Brandenburg, der var gift med Kristian II's Søster Elisabet. Det halve Aar, hun tilbragte her, var fuldt af Ængstelse og Pinagtighed. Kurfyrst Joachim var en af Kristian II's Kreditorer og undsaa sig ikke for at plage hans Hustru med sine Pengefordringer eller i hendes Nærværelse at udstøde forblommede Trudsler mod Kongen. Elisabets Breve viser os hendes Vaande. „Og beder jeg Eders Naade, at E. N. snart vil lade mig komme til E. N.," skriver hun den 7de November 1523 til sin Ægtefælle. „Jeg vil fast hellere blive hos E. N. og lide, hvad jeg kan, end jeg vil være fra E. N. og have alt det, jeg vil have, thi jeg kan ikke blive glad, for jeg frygter al Tid, at E. N. skal komme noget til. Og kan jeg aldrig være uden Sorg; jeg tror, at de snart gør mig galen, saa handler de med mig her." Tre Dage efter hedder det: „Min allerkæreste Herre, jeg længes mig ihjel, medmindre E. N. haver snart Bud efter mig," og atter en Uges Tid senere: „Beder jeg E. N. ganske gerne, at E. N. vil lade mig komme til E. N., eller E. N. vil komme hid." Eet er i det mindste klart for den, der læser disse Breve — den Skygge, der havde hvilet over Kristians og Elisabets første Ægteskabs Aar, var nu fuldstændig forsvunden.

I Foraaret 1524 forlod Elisabet Brandenburg og opsøgte sin yngste Broder, Ærkehertug Ferdinand, der paa Kejserens Vegne præsiderede ved en Rigsdag i Nürnberg, for at forelægge ham sin Ægtefælles Sag. Da hun i en talrig og fornem Forsamling skildrede sin og Kong Kristians ulykkelige Stilling, var der „kun faa af Raadsherrerne, hvis Øjne ikke fyldtes med Taarer.“ Hjælp fik Elisabet dog ikke. Man foreslog hende at skille sin og sine Børns Sag fra Kongens, men fik at mærke, at hun, som en tilstedeværende kejserlig Raadsherre skriver om hende, „som det sømmer sig en dydig Dronning og Fyrstinde . . . ikke vil forlade Kongen eller skilles fra ham.“ — Det skulde ikke forbedre hendes Sag i hendes mægtige Slægts Øjne, at hun, som kort før havde hørt Luther prædike i Wittenberg, midt under Rigsdagen aabenlyst begik det Kætteri at nyde Nadveren under begge Skikkelser. Det kom i den Anledning til et heftigt Optrin mellem Elisabet og Ferdinand, der udbrød, at han vilde ønske, at hun ikke var hans Søster. Hun gav, som hun selv skriver til Kristian, „et tilbørligt Svar“ herpaa og erklærede, at hun maatte adlyde Guds Ord „uden Hensyn til noget Menneske.“ Elisabet var den første af fyrstelig Æt i Europa, som saaledes aabent viste sin Tilslutning til Reformationen, og hun gjorde det paa et Tidspunkt, hvor Hjælp fra hendes ivrig katholske Slægt var det eneste Haab for hende og hendes Husbond. „Kære Frue“, skrev Kongen, der for øvrigt ganske billigede hendes Optræden, netop i disse Dage til hende: „I maa skrive Eders Broder klagelig til, at han ikke nu maa forlade Eder; og dersom han ikke nu vil hjælpe os, da maa vi gange om Brødet.“

Endelig i Sommeren 1524 opgav Kristian og Elisabet deres omflakkende Liv i Tyskland, hvor al Udsigt til Hjælp nu syntes formørket, og begav sig til Nederlandene for at spise Naadsens Brød hos Regentinde Margrethe. I den lille By Lier, tre Mil fra Mecheln, fik de Bopæl, endnu er en Del af Slottet tilbage, en toetages Bygning, „Het Hof van Denemarken,“ som den stadig kaldes. Her levede Elisabet da sit sidste Aar, optaget af Kristians idelig skiftende Planer om Genvindelse af sin Kongemagt, af Bekymringer for det daglige Udkomme — bekendt er det lille Træk, at Kongen, da en af hans Hoffolk engang bad om at maatte arve hans Naades

gamle, røde Vams, maatte svare, at Dronningen havde syet den om til Børnene — af Rivninger med Regentinden, som var Kong Kristian meget unaadig, skønt hun stadig bevarede Godhed for sin Broderdatter. Den Glæde havde Elisabet dog nu, at hun kunde have sin Ægtefælle og sine Børn, der var „dejlige og dydelige“ om sig, og — som hun havde skrevet

„Het Hof van Denemarken“.

til Kongen — „jeg vil fast hellere blive hos E. N. og lide, hvad jeg kan, end jeg vil være fra E. N. og have alt det, jeg vil have.“

Sidst paa Aaret 1525 blev Dronning Elisabet, hvis Helbred var ødelagt af de sidste Aars Modgang, farlig syg, og den 18de Januar 1526 døde hun*). Et Par Dage før sin Død

*) 1883 førtes hendes Ben fra St. Peders Kirke i Gent til St. Knuds Kirke i Odense, hvor Kisten sattes ved Siden af Kong Kristians.

bad hun Margrethe om at støtte Kongen og Børnene, kun Brevets Underskrift, Ysabeau, er dog egenhændig, skreven med rystende Haand. Ogsaa for de lutherske Kættere, der forfulgtes ubønhørligt, gik hun i sine sidste Dage i Forbøn hos Regentinden.

I et Brev til Luther har Kristian II skildret, hvorledes Elisabet paa Dødslejet nød Sakramentet paa „ret kristelig Vis“ uden at ville vide af den „papistiske Antikristendom“. Derimod fortæller en katholsk Præst i en Beretning, han affattede paa Opfordring af Kong Kristian — vel sagtens beregnet paa i paakommende Tilfælde at forevises Kejseren — at Dronningen var død i vor Moders, den hellige Kirkes, Skød. Der kan imidlertid ikke være Tvivl om, at Elisabet til det sidste har fastholdt sin Overbevisning. Med Føje skrev Luther faa Aar efter om hende: „En ægte Kongedatter var tilvisse det ædle Blod, Fru Elisabet. Hun greb Evangeliet med stort Alvor og bekendte det frit, hvorfor hun ogsaa maatte dø i Elendighed. Thi vilde hun have fornægtet det, havde hun maaske mødt mere Hjælp og Bistand i Verden.“ — Ved Siden af den Konge, hvis Væsen var Dobbelthed, tegner hendes sjælelige Fysiognomi sig med en Retlinethed og Renhed, som ikke tillod hende at svigte i det afgørende Øjeblik, saa lidt i Forholdet til den Overbevisning, hun havde tilegnet sig, som i Forholdet til den Mand, hvis Kaar hun delte i onde Dage med Trofasthed og opofrende Kærlighed.

Dronning Elisabet.
Gibsafstøbning af Ansigtet paa Dronningens Portrætfigur paa Altertavlen i St. Knuds Kirke.
Taget af Prof. Magnus Petersen.

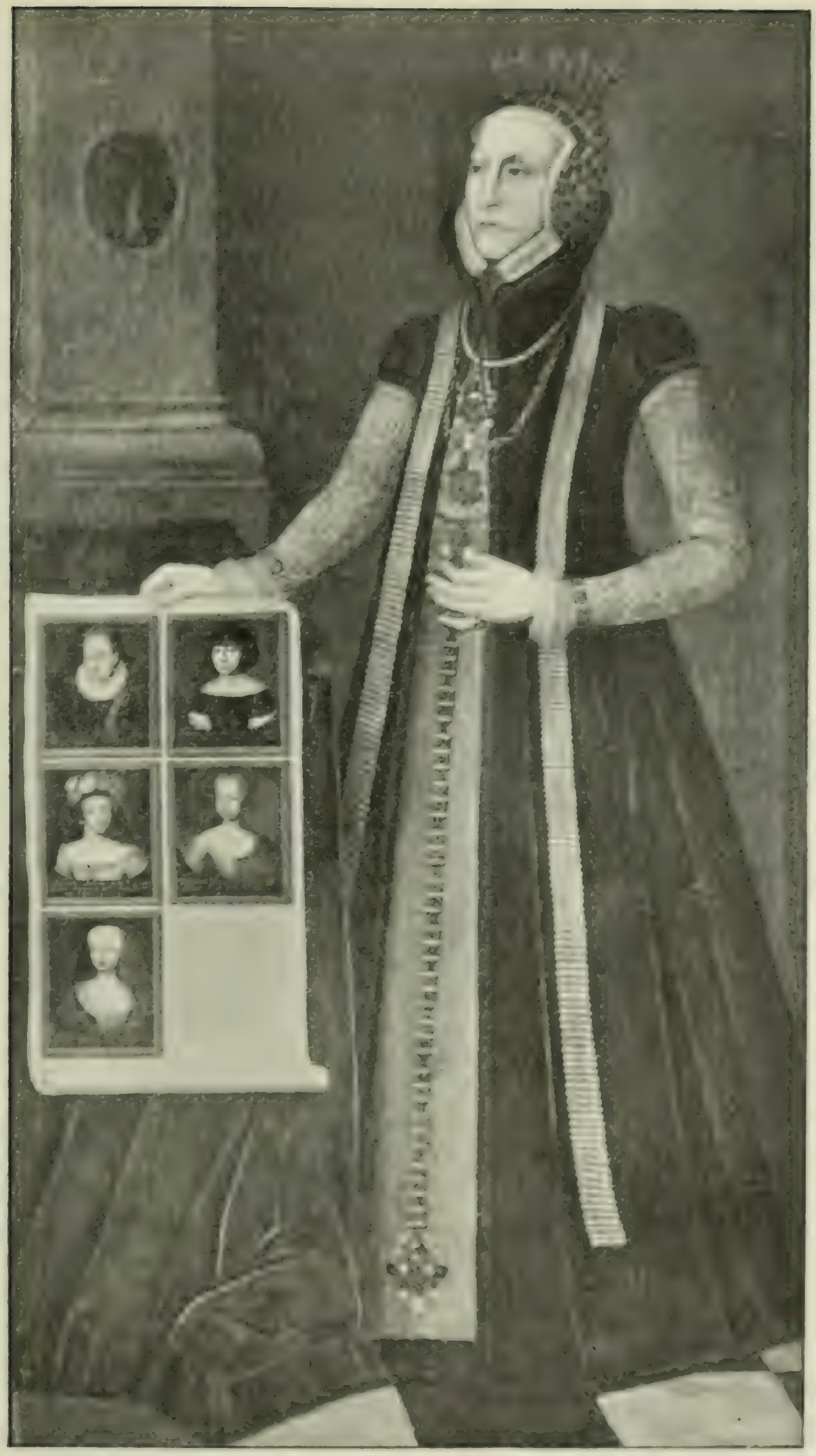
DOROTHEA,

Kristian III's Dronning.

I Efteraaret 1525 ægtede Frederik I's ældste Søn Hertug Kristian, som da gik i sit 23de Aar, den fjortenaarige Dorothea af Sachsen-Lauenburg. Det unge Pars Kaar synes i deres Ægteskabs første Aar ikke at have været synderlig gode. Kong Frederik var en husholderisk Herre. Det endnu bevarede Brev, hvori han, for øvrigt med en vis kølig Uvilje, giver sin Tilladelse til Brylluppet, gaar væsenlig ud paa at formane Sønnen til at vise den størst mulige Sparsommelighed ved denne Lejlighed, og selv som gift Mand maatte Hertugen, trods gentagne Bønner om mere, nøjes med et meget knapt Underhold, Haderslev og Tørning Len. Paa det gamle, skumle Haderslevhus havde han og hans unge Hustru deres Bopæl. Heller ikke Fremtidsudsigterne var synderlig lyse. Det var mere end usikkert, om Hertug Kristian, fuldblods Tysker og Lutheraner, som han var, og følgelig i spændt Forhold til de ledende danske Stormænd, vilde komme til at følge sin Fader paa Danmarks Trone.

Efter Frederik I's Død fulgte som bekendt de Kampens og Gæringens Aar, der betegnes med Grevefejdens Navn, og som først fik deres endelige Afslutning den Dag, den 6te August 1536, da Kristian og Dorothea som Danmarks Konge og Dronning holdt deres Indtog i København mellem rygende Tomter og modtagne af den udhungrede Befolknings „Graad og Suk“. Den Kongemagt, som Kristian saaledes havde vundet med Erobrerens Ret, og hvortil han ved sine virkelig kongelige Egenskaber under sin Regerings Forløb vandt sig en bedre Adkomst, var stærkere og mere omfattende, end de danske Konger i lang Tid havde ejet den, og det var da omgivet af en større Magt og Glans end sine Forgængersker, at Dorothea bar den danske Dronningkrone — og, sikkert, bar den med Anstand og Ynde. Da hun den 12te Angust 1537 paa en snehvid Hest, med udslaget Haar, ved Kongens Side red gennem Københavns Gader fra Frue Kirke, hvor Kroningen havde fundet Sted, vakte hendes Skønhed og statelige Skikkelse da ogsaa Tilskuernes Beundring.

For øvrigt omtales Dronning Dorothea i mærkværdig

Dronning Dorothea af Danmark og Norge,
født Prinsesse af Sachsen-Lauenburg.
Maleri paa Brahetrolleborg.

ringe Grad af Tidens Historieskrivere. Kun enkelte og uklare Antydninger af, at hun har haft politisk Indflydelse, forekommer. Saaledes fortælles det, at der kort efter Kristian III's Tronbestigelse hos Kongen og hans tyske Raadgivere var et stærkt Ønske om, at Dronningen skulde sættes i Spidsen for Formynderstyrelsen, i Tilfælde af at Kongen døde, førend Sønnen Frederik var bleven myndig. Fra dansk Side modsatte man sig denne Ordning, og det hed sig senere, at Dorothea fra denne Tid af bar Nag til Johan Friis. Et Par Aar efter naaede man dog til Enighed om dette Spørgsmaal, ligesom Kristian III overhovedet efterhaanden kom bort fra sin oprindelige Mistillid til den kongerigske Adel, saa at den danske Indflydelse lidt efter lidt trængte sejrende igennem. Des mere paafaldende er det da, naar det fra paalidelig Kilde siges, at Dorothea ikke lærte at tale eller forstaa det danske Sprog. Sikkert er det ogsaa, at alle hendes Breve er skrevne paa Tysk, ligesom hun hele sit Liv vedblev at benytte Tyskere som Hofpræster.

Ogsaa om Dorotheas Privatliv i hendes Ægteskabs Aar tier Kilderne næsten ganske. Samlivet med Kong Kristian har utvivlsomt været lykkeligt, den lidenskabelige Sorg, der overvældede hende ved hans Dødsleje, taler tydeligere end Ord. Men forøvrigt er vi, for disse Aars vedkommende, henviste til at drage Slutninger ud fra vort Kendskab til Dorothea som Enkedronning, og det kan da anses for sandsynligt, ikke blot at hun i det skjulte har udøvet en Del politisk Indflydelse — derpaa tyder den udprægede Virkelyst, som hun viste i sin Enkestand — men ogsaa, at Samlivet med hende, som man har formodet, har haft sin Betydning for Udviklingen af Kongens Karakter; thi der er en paafaldende Forskel, for stor til, at Aldersforskellen alene kan forklare den, mellem den noget vege, bløde Yngling, til Tider overgiven og ofte fremfusende, og den karakterfaste Mand, hvis hele Virksomhed er præget af en ikke almindelig Fasthed og Konsekvens.

I et langt klarere Lys staar Dorothea som Moder end som Hustru. Opdragelsen af Børnene havde, i Overensstemmelse med begge Forældrenes Natur og med Tidens strenge Rettroenhed, et stærkt religiøst Præg. Døtrene blev vænnede til Huslighed „til Spinderokken, Baldyren og Deltagelse i Husholdningen.“ Foruden sine egne Børn havde Dorothea ogsaa i Aarenes Løb

en hel Flok Plejesønner og Plejedøtre til Optugtelse, dels Børnebørn, dels andre smaa Slægtninge. Det var i hine Tider, saavel i fyrstelige som adelige Familier, de gamles og navnlig Mormoderens Æreshverv at opfostre Slægtens yngste, og Dorothea tog ivrigt denne Opgave op. Da den ældste Datter, Anna af Sachsen, engang vægrede sig ved at overlade hende sin yngste „Frøken“, svarede Bedstemoderen ganske fornærmet, at hun dog havde tiltroet sig selv at kunne give det kære Barn den tilbørlige Pleje.

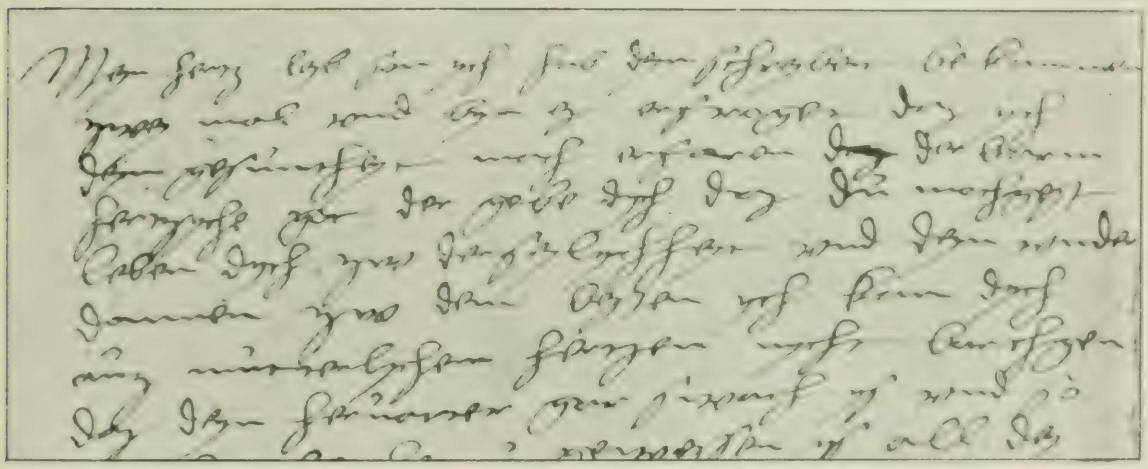
Først gennem Forholdet til de voksne Børn lærer vi dog Dorotheas Personlighed at kende. Voksne blev hendes Børn for øvrigt først sent. Lige til Tyveaarsalderen maatte de blive under „Vor moderlige Haand og Tugt,“ og selv efter den Tid søgte hun med den hende egne Blanding af moderlig Ømhed og Herskesyge at bevare sit Herredømme over dem. Over for den næstældste Søn Magnus var denne Stræben for saa vidt berettiget, som han aldrig blev i Stand til at styre sig selv. Kort efter Kristian III's Død fik han Øsel Stift overdraget, men blev snart haabløst indviklet i Stridighederne om Lifland, samtidig med at han, som Moderen selv bebrejder ham det, „daglig vælter sig i Drukkenskab og anden Usømmelighed.“ Denne Søns Skæbne vedblev lige til Dorotheas Død at være hende en Kilde til bitter Sorg og Ængstelse. I August 1561 skriver hun, for at citere et af de mest karakteristiske af mange Formaningsbreve, at, hvis han „ikke vil forbedre sig og gribe til Anger og Bod,“ kan hun ikke andet end ønske, at „den almægtige Gud i Tide saligt vil tage Eder ud af dette Liv og forekomme yderligere Spot og Sorg, som rammer Os og Eders hele Slægt paa Grund af Eders uordentlige Liv.“ Men, fortsætter hun, „Vi trøste Os dog ved, at Vi aldrig have ladet det mangle paa moderlig Straf og Formaning over for Eder, saaledes som Vi ogsaa nu i højeste Grad og alvorligt formane Eder til at frygte den almægtige Guds Straf og ikke leve saa trygt: Thi ellers vil Vi sandelig ved Vor kongelige Værdighed og Tro ganske slaa Haanden af Eder, og hvis I ikke vil følge dette Vort Raad, skal I til enhver Tid have en unaadig Fru Moder i Os og hverken komme til Vort Hus eller Gaard, endnu mindre vil Vi gaa i Forbøn for Eder hos Kongen.“ Dorotheas lidenskabelige Sind, lidenskabeligt baade i Vreden

og i den Kærlighed, der ligger bag ved og opflammer Vreden, har her, som saa ofte i hendes Breve, formaaet at trænge igennem Kancellistilen med dens Skriverstueformler*). Til Trods for Trudslerne gaar hun imidlertid samtidig i Forbøn for Magnus hos Kongen, thi, hvis hun ikke hjalp sin Søn, „da vilde vor Samvittighed pine Os og til enhver Tid føde en nagende Orm," og ogsaa i de følgende Aar, lige til sin Død, bønfalder hun Gang paa Gang Frederik II om dog at hjælpe sin ulykkelige Broder, selv om han „vielleicht beim Trunk etwas seltzam gewesen sein mocht." Da alt andet syntes forgæves, satte hun sin Lid til „det kristelige Middel, som Gud selv har indstiftet," Ægteskabets „Gud velbehagelige Stand," og atter og atter paakaldte hun Kongens Hjælp til at faa Magnus gift, men oplevede ikke den Glæde at se sit Ønske opfyldt.

Over for Frederik var Forholdet af en mere sammensat Karakter. Som Tyveaarig fik han sit eget Hof paa Malmøhus, og det gik her utvivlsomt en Del lystigere til end hjemme hos Forældrene paa Koldinghus. „Og maa I vide," skriver en skaansk Adelsmand, „jeg havde udi disse Dage hos mig udi to Nætter rettelig glade Gæster, som var Hertug Frederik og hans Naades Hofgesindt, og vi drak der alle gode Venners Skaal." I Efteraaret 1556 indbød Frederik sine to yngre Brødre, Magnus og Hans, over til sit glade Hof til Fest og Ridderspil, men fik et bestemt Afslag af Moderen, der ikke vilde tillade denne Afbrydelse i Sønnernes Studier. Om fire Aar, naar Magnus har naaet Tyveaarsalderen, men ikke før, „kan Eders Kærlighed lade ham hente til Eder, saa ofte som det behager Eder," tilføjer hun noget skarpt. Man sporer noget af et Modsætningsforhold mellem Forældre og Søn, og et Par Aar senere, da Kong Kristian ved Juletid 1558 laa paa sit Dødsleje i Kolding, gentager dette Indtryk sig i forstærket Grad. En dyb Fred og inderlig Gudhengivenhed præger Kongens sidste Øjeblikke, saaledes som de skildres i de gamle Beretninger. Han tog Afsked med hver enkelt af sin Husstand og trøstede selv sin Hustru, der snart sad stille ved hans Seng uden at kunne finde andre Ord for sin Sinds-

*) Datidens Fyrstinder lod som oftest deres Breve skrive af Skrivere, fordi det faldt dem besværligt selv at føre Pennen.

bevægelse end „mein Herr, mein Herr!“, snart, naar hun var ved at overvældes af Sorg, maatte forlade Sygeværelset. Børnene modtog knælende Faderens Velsignelse, dog kun de to yngste, Hans og Dorothea, thi Magnus var i Tyskland, og Frederik — kom for sent til sin Faders Dødsleje, først en Uge efter hans Død ankom han til Kolding. Og dog havde Dorothea allerede længe i Forvejen ladet ham vide, hvor alvorlig Kongens Tilstand var. Der er bevaret en Række Billetter fra hende til Sønnen, der ved deres simple og jævne Form, egenhændige som de er, og ved den stærke Følelse, der gennemtrænger dem, giver et Indblik i, hvad der rørte

Brev fra Dronning Dorothea til Frederik (II) af 18de December 1558*).

sig hos Dronningen paa dette Vendepunkt af hendes Liv. „Din Hr. Fader bliver meget svag fra den ene Dag til den anden,“ skriver hun allerede den 8de November og fortsætter: „Min kære Søn, jeg beder Dig, frygt Gud, det er kun en ringe

*) Meyn hertz leyb son, ych hab deyn schreiben bekommen zwey mal und byn es erfroget, das ych deyn gesuntheyt mach erfaren der barm herztzyche got der gebe dych das du mochgest leben dych zu der seylychheit vnd deyn vnderdannen zu dem besten, ych kan dych ausz mutterlychen hertzen nycht barchgen das deyn her uatter gar schwach ys und so . . . . (Min hjerte kære Søn, jeg har faaet Brev fra dig to Gange og er glad ved, at jeg kan erfare din Sundhed. Den barmhjertige Gud give dig, at du maa leve, dig til Salighed og til Bedste for dine Undersaatter. Jeg kan af moderligt Hjerte ikke skjule for dig, at din Hr. Fader er meget svag og saa . . .)

Tid her, vi maa dø, det er ikke anderledes, du maa ikke stole paa, at du er ung, de unge dø lige saa snart som de gamle. Den barmhjertige Gud opholde dig og bevare dig for alt ondt. Optag, hvad jeg skriver, i en god Mening". Den 18de December er Sygdommen endnu mere fremskreden. „Al den Pine, han har, føler jeg i mit Hjerte," skriver Dorothea til Sønnen, „jeg er bedrøvet indtil Døden." Atter lyder Paamindelsen: „Det er kun en ringe Tid her," og hun tilføjer: „Jeg beder dig om, at du ikke vil være saa langt borte, og at du vil være noget nærmere ved Sjælland . . . og jeg beder dig ogsaa som din trofaste Moder om, at du ikke vil aabne dit Hjerte for alle Mennesker. Verden er ikke, som du mener . . . Jeg havde endnu meget at skrive dig, men jeg kan ikke, alt volder mig Ve." Kun to Dage efter hedder det næsten som et Nødraab: „Min hjerte kære Søn, jeg beder dig om, at du vil komme straks og ikke udeblive, skal jeg mine Dage erkende dig for min Søn." Men Juledagene gik, og Kongens Tilstand forværredes, uden at Sønnen indfandt sig. Noget af en Forklaring herpaa har man søgt i Dronningens næste egenhændige Brev af den 27de: „Min hjerte kære Søn. Jeg kan ikke skjule for dig, at jeg vel har hørt, at det, du skriver til mig om Anna, har været paa Tale, dog er det ikke fuld Besked. Jeg lader hendes Slægtninge raade derfor. At jeg skulde hindre Ens Lykke, kan jeg ikke forsvare for Gud. Saa ved jeg, at det her kun er en ringe Tid, men i hin Verden er det evigt. Jeg ved, du har saadan et ærligt, oprigtigt Sind, at du ikke vil hindre hendes Lykke. Jeg kan af Bedrøvelse ikke skrive mere. Jeg beder, kom hastig." Denne Anna er Anna Hardenberg, som da var i Dronningens Jomfrukammer, og det citerede Brev er det ældste Vidnesbyrd om Frederiks Kærlighed til hende, en Kærlighed, som han endnu i fulde ti Aar trods al Modstand holdt fast ved. Utvivlsomt har da Moder og Søn ikke haft samme Opfattelse af, hvad der burde opfattes som „Lykken" for Jomfru Anna, og mere end sandsynligt er det, at den Lykke, som Annas Slægtninge, sikkert med Kongens og Dronningens Billigelse og Støtte, i disse Dage bestræbte sig for at berede hende, var et Ægteskab med en anden, en ligestillet. Man forstaar da bedre, hvorfor Kongesønnen kom for sent til sin Faders Dødsleje — han har haft

mere at overvinde end Rejsens Besværligheder fra Malmø til Kolding.

Der er en dyb Kløft mellem Dorothea og hendes ældste Søn, saaledes som Forholdet mellem dem belyses af disse Breve, og denne Kløft vedblev at være der lige til Dorotheas Død. Forskellige Forhold bidrog til at uddybe den. Hvilken Betydning Frederik II's Kærlighed til Anna Hardenberg vedblivende har haft, er ikke klart. Enkedronningen har sikkert nok inderlig ønsket, at en af de mange Ægteskabsplaner, som bestandig var paa Tale med Hensyn til Sønnen, maatte lykkes. I Aaret 1567 skriver hun saaledes til ham: „Hvis vi i denne Sag havde haft eller endnu havde lige saa megen Magt over Eder som over Eders Brødre, skulde det tilvisse med Guds Hjælp ikke have varet saa længe med Eder, thi det er en Stand, som vor Herre Gud har indstiftet til evig Salighed," men iøvrigt undgaar hun i sine Breve til Kongen altid dette Emne og overlader det til sin ældste Datter Anna, Kurfyrstinde af Sachsen, at bearbejde Broderen, hvad denne heller ikke undlod. Under alt dette tjente Anna Hardenberg stadig i Dronningens Jomfrukammer, og Frederik II har da under sine sparsomme Besøg hos Moderen haft Lejlighed til at se et Glimt af sin Ungdoms elskede — uden dog at komme Maalet et Skridt nærmere. Den egentlige Hindring laa imidlertid i selve Jomfru Annas Modstræben, et Træk, som vidner om en ren og uegennyttig Karakter. Det taler ogsaa til begge Parters Ære, at der herskede et godt og fortroligt Forhold mellem Anna Hardenberg og Frederik II's Moder lige til dennes Død, saa at hun fremfor nogen anden betænktes i sin høje Frues Testamente.

Der var andre og lettere paaviselige Forhold, som dannede Kløften mellem Enkedronningen og hendes Søn. Allerede Aldersforskellen har muligvis sat dybere Skel mellem dem end sædvanlig mellem en ældre og en yngre Generation, thi ved Frederik II's Tronbestigelse var det i mange Henseender, som om en ny Tidsalder oprandt, en Tidsalder, der var præget af et lettere og lysere Syn paa Tilværelsen, en større Trang til Livsnydelse, end vi finder hos det Slægtled, der havde gennemlevet Reformationstidens Kampe og Alvor. Et haandgribeligt Udtryk har denne Forskel i Tankegang givet sig i

Bygningsstilen — de tunge, alvorlige Borge fra Kristian III's Tid afløses nu af knejsende Herresæder med slanke Spir, og medens Kristian og Dorothea havde bygget Koldinghus i den svære, middelalderlige Stil, giver Frederik sit stolte Kronborg ikke blot en Fæstnings, men ogsaa en lys og statelig Kongeboligs Karakter.

Den Frederik II, som Dorothea oplevede at kende som Danmarks Konge, var imidlertid ikke Kronborgs Bygherre og de nordlige Haves Behersker, men endnu kun den unge, letsindige Fyrste, hvis opbrusende Heftighed og Hang til Drik og Lystighed kun altfor ofte gik over det sømmeliges Grænser, hvis Selvtillid og Erobrerlyst kastede Landet ind i en Krig, der bragte aarelang Ødelæggelse og Nød over hans Folk. Det var da ikke uden Grund, naar de moderlige Formaninger, som lød i Brevene af December 1559, vedblev at komme igen, ogsaa over for den hyldede og kronede Konge, thi „det sømmer sig ikke for en trofast Moder at tie stille over for det, som er hendes Barns Fordærv, eller at smigre, men Gud har alvorlig befalet ikke at spare Riset.“ Mod Umaadelighed i Drik, mod Dumdristighed paa Jagt eller i Krig og, stærkest og hyppigst, mod for fast Selvtillid og Stolen paa egen Styrke er Advarslerne, med rigtig Bedømmelse af Sønnens Karakter, rettede. Det ømmeste Punkt var Syvaarskrigens ulykkelige Forløb, og Dorothea „sparede ikke Riset,“ men skildrede Gang paa Gang klart og rammende Krigens ulykkelige Følger og manede til Fred. Irriterede allerede de moderlige Formaninger Frederik, ikke mindst maaske fordi han ofte i sit stille Sind var nødsaget til at indrømme deres Berettigelse, maatte det ægge hans under Ulykkerne ømtaalelige Sind end mere, naar Moderen ikke indskrænkede sig hertil, men søgte at gribe ind med Handling. Hun brændte saaledes af Iver efter at optræde som Mægler over for Sverig, men afvistes bestandig køligt. Krænket trækker hun sig da tilbage. „Vi kan, Gud være lovet, vel være denne besværlige og lange Rejse til Sverig foruden og nu med en god Samvittighed have gode Dage,“ skriver hun ved en saadan Lejlighed til Sønnen, „I kan være forvisset om, at Vi ikke mere vil lyste at gøre Os nogen Ulejlighed i denne Sag, da I, som Vi mærke af Eders Skrivelse,

ved bedre Raad," men — Aaret efter er hun atter rede til at optræde som Mægler.

Den Irritation, som Moderens mange Gange ubelejlige Virketrang ikke uden en vis Berettigelse fremkaldte hos Kongen, slog imidlertid ofte over i en Mistænksomhed, som i de fleste Tilfælde var ugrundet og uretfærdig. Hendes Breve bliver da i Virkeligheden, vemodigt nok, en Række Forsvarsindlæg overfor Sønnen. Især var han paa Vagt overfor Moderens idelige Virksomhed til Fordel for hans yngre Brødre, Magnus og Hans, skønt hun atter og atter forsikrer ham, at hans Vel ligger hende ikke mindre paa Hjerte — „enhver, der har sine fem Sanser, kan tænke sig, om en Moder kan glemme sit Barn." I et af sine Breve maa hun tilbagevise en Beskyldning for, at hun skulde ønske at faa Hans til Konge. Et Skib, ladet med forskellige Fornødenheder, som hun havde sendt af Sted til Magnus, lader Frederik beslaglægge undervejs, paa Grund af Mistanke om, at dets virkelige Bestemmelsessted skulde være Sverig! Særlig vakte hendes Stræben efter at faa Magnus gift Kongens Mistænksomhed, navnlig og, for en Gangs Skyld, ikke uden Grund, da hun i Aaret 1567, altsaa midt under Syvaarskrigen, uden Frederiks Vidende, virkede for et Parti med den svenske Konges Søster. Sikkert har hendes Hensigt, som hun til sit Forsvar skriver til Kongen, hvem Sagen var kommen for Øre, „ved vor Sjæls Tab kun været at gavne Eder og disse Riger," men Dorotheas Iver for at sætte sin Vilje igennem, havde dog ved denne som ved enkelte andre Lejligheder*) unægtelig berøvet hende Forstaaelsen af, hvad hun, selv med de bedste Hensigter, overhovedet kunde tillade sig. Samtidig forværredes Forholdet mellem Moder og Søn yderligere ved en heftig Strid i Anledning af en Provsteindsættelse, som Dorothea egenmægtig havde foretaget paa Als, og som hun, trods Frederiks gentagne Forestillinger, haardnakket fastholdt. Da Kongen endelig ved et Magtsprog satte sin Vilje igennem, vakte det heftig Fortørnelse hos Moderen. „Vel kan I tage endnu mere fra Os som en Enke og en Kvinde,

*) Samme Hensynsløshed, for at bruge et mildt Udtryk, viste Dorothea paa et helt andet Omraade, da hun lod Ædelstenene pille af Kronen og pyntede sin Svigerdatters Kjole dermed!

men I betænke Guds Ord, og at vi har baaret Eder til Verden, og forblive saaledes vor hjertenskære Søn, saa vil det gaa Eder godt i Tid og Evighed. Men de, der raade Eder anderledes, de søge Eders Skændsel og endelige Fordærv."

Myndigt og bittert lyder Moderens Ord her, som saa ofte i Brevene til Sønnen, med en Heftighed og Lidenskab, der ikke giver Frederik II's noget efter. Thi Ligheden var det, der især — og mere end alle Forskelligheder mellem Individ og Generation — frembragte Splid og Uoverensstemmelse mellem disse to Mennesker. Smukke, statelige og kraftige var de begge at se til, og Dorothea, der ængstelig formaner Sønnen til „ikke mere at begive sig i saadan Livsfare paa Jagt," havde selv endnu i 1555 tumlet sin Ganger paa Jagten, „thi hun var en ypperlig Rytterske." Men Ligheden strakte sig videre: Det lidenskabelige Sind, Mangelen paa Harmoni og Ligevægt, den impulsive Handlekraft, den stolte Følelse af egen Værdighed havde Sønnen taget i Arv efter Moderen, Temperamentet er det samme, kun noget mørkere i Tonen hos den ældre end hos den yngre, stærkere tynget af Erfaringernes Ballast. Derfor maatte Forholdet mellem dem blive fuldt af tragisk Konflikt, ubøjet af Alderen som Dorothea i aandelig Henseende var, bestandig opfyldt af sin Moderpligt og Moderret til at elske, raade og — herske, af sin Dronningpligt til ogsaa som Enke at være „en Øvrighed af Guds Naade."

Mod disse Krav gjorde Kongen Oprør, og midt under Kampen gav Moderen sig selv en Blottelse, der ikke kunde andet end gøre hendes Stilling over for Sønnen usikker. Saa langt fra at føle sig færdig med Livet var hun nemlig, at hun i alle disse Aar, i det mindste med Mellemrum, synes at have omgaaedes med Tanken om at gifte sig igen. Allerede i Sommeren 1559 var et Giftermaal paa Tale mellem hende og Kristian III's Broder, Hertug Hans den Ældre, en rolig og godmodig Pebersvend, som sandsynligvis fortræffeligt vilde have kunnet supplere Dorothea, skønt han var tretten Aar yngre end hun. Man studser unægtelig ved den Hurtighed, hvormed Enkedronningen bestemte sig til nyt Ægteskab — kun et halvt Aar efter Kong Kristians Død. Det maa dog bemærkes, at talrige Eksempler paa et lignende Hastværk

vilde kunne anføres, netop fra denne Tid, thi Ægtestanden ansaas siden Reformationen for noget i sig selv Gud velbehageligt, en Betragtning, som Dorothea af ganske Hjerte delte. I dette Tilfælde vilde dog de tyske Theologer, der blev raadspurgte, paa Grund af Svogerskabet ikke give deres Billigelse, og Planen blev da lagt til Side. En Del Breve fra Enkedronningen til Hertug Hans, skrevne i de følgende Aar, er bevarede, men de er ret uinteressante og drejer sig udelukkende om velvillig gensidig Hjælp i det daglige Livs smaa praktiske Anliggender — han laaner hende en Bryggerkedel, medens hun overlader ham sin Hvedebrødsbager osv. Opgivet var Tanken dog ingenlunde. Otte Aar senere hører vi nemlig, at Dorothea, under Tavsheds Løfte, spørger sin Hofpræst til Raads i denne Sag. Han giver et undvigende Svar og er taktløs nok til at røbe Hemmeligheden til Kongen. I et Brev, der ikke er bevaret, omtaler denne Sagen til Moderen, som i sit Svar kun let berører det vanskelige Emne — ingen anden end hun selv vilde vel have taget Skade deraf, bemærker hun — men med Rette skarpt angriber Præstens Upaalidelighed. Om Ægteskabsplanen høres fra nu af ikke mere. Kort efter, ved Juletid 1567, aflagde Frederik et af sine sjældne Besøg i Kolding, sjældne, skønt han ofte opholdt sig i Jylland, og skønt Moderen atter og atter indtrængende bad ham om dog at komme. Ved denne Lejlighed kom det til en Slags Forsoning mellem dem — dog maa hun snart efter atter advare ham mod de onde Mennesker, der vil „saa Djævelens Frø“ mellem Moder og Søn. Tragisk var Forholdet da til det sidste, ikke mindst fordi der hos Dorothea bestandig trods de skarpe Modsætninger mærkes en Moderkærlighed saa stærk, som hun med sin lidenskabelige Sjæl kunde føle den.

Over for de andre Børn havde Forholdet en langt mere fredelig Karakter. Døtrene, Anna og Dorothea, som var gifte med tyske Fyrster, gjorde kun Moderen Glæde. Ofte havde hun Besøg af dem i Kolding, og endnu oftere foretog hun selv den besværlige Rejse til deres Hjem i Sachsen og Lüneburg. Paa disse Tysklandsrejser havde Dorothea undertiden ogsaa Sammenkomster med sin Mands Stifmoder, Hertug Hans den

Ældres Moder, den gamle Enkedronning Sofie*), der boede i Kiel. Hans, den yngste af Sønnerne, vedblev længe at staa under den moderlige Optugtelse, ja, lidet udpræget som han var af Karakter, blev han næppe nogen Sinde i Moderens Levetid fuldt selvstændig, selv efter at hun havde faaet ham gift med en „gudfrygtig, kristelig og velopdragen“ tysk Prinsesse.

I Forholdet til Børnene træder Dronning Dorotheas Personlighed frem med størst Klarhed og Styrke, men for øvrigt stod hun i Berøring med langt videre Kredse. Over for de ledende Statsmænd, Peder Oxe og Johan Friis, var hun i lang Tid fjendtlig stemt. Kansleren paadrog sig Enkedronningens dybeste Uvilje ved at modarbejde hendes Ønske om at indgaa andet Ægteskab, og Peder Oxes store Magt var hende ikke til Behag. Muligvis har gammelt Nag ogsaa spillet en Rolle, idet en af Grundene til hans Fald under Kristian III siges at have været Dronningens Unaade. Officielt i det mindste stod hun dog i sine sidste Aar paa en venlig Fod med den mægtige Rigshofmester. — Hjerteligt og fortroligt var Forholdet derimod til Gjøernes Kreds, og det taler til Dorotheas Ære, at hun knyttede sig fast til Kvinder som Birgitte og Eline Gjøe**), der atter og atter træffes paa

Medaille af Frederik I og Dronning Sofie.

*) *Sofie* ægtede, tyve Aar gammel, i Aaret 1518 Hertug Frederik af Holsten-Gottorp, som da var Enkemand og gik i sit otteogfyrretyvende Aar. Hun var Datter af Hertug Bugislav X af Pommern, en kæmpestærk, livsfrodig Natur, den betydeligste i Rækken af de pommerske Fyrster. — Sofie selv har intetsomhelst Spor efterladt sig i Danmarks Historie, saa lidt i det Tiaar, i hvilket hun var Kong Frederik I's Dronning, som i de mange Aar, i hvilke hun udelukkende var knyttet til Hertugdømmerne, først som Hertug Frederiks Gemalinde, senere som Enkedronning med Bopæl i Kiel, der hørte til hendes Livgeding. I Kongeriget havde hun sit Enkegods, som hun lod bestyre af lutter Holstenere og Tyskere, paa Lolland-Falster. Trods sit svagelige Helbred opnaaede hun en forholdsvis høj Alder og døde den 13de Maj 1568. I Ligtalen over hende omtales hendes lutherske Gudsfrygt i Udtryk, der midt i Lovtalens upaalidelige Svulst klinger ægte.

**) Eline Gjøe, Birgitte Gjøes Søster, var Moder til Oluf Mouritsen Krognos, der kort efter Kong Frederik II's Bryllup ægtede Anna Hardenberg.

Besøg i Kolding. For Birgittes vedkommende i det mindste gik Venskabet tilbage til Ungdomsaarene, thi hun havde før sit Giftermaal været i Dronningens Jomfrukammer, hvor en talrig Skare adelige Jomfruer i Aarenes Løb opdroges til „Tugtighed, Skikkelighed og Finhed". Man har sikkert med Rette formodet, at Dorothea gennem denne Opdragervirksomhed har udøvet en betydelig Indflydelse paa den opvoksende danske Adel — thi danske var hendes Jomfruer, mærkeligt nok, saa godt som alle — og at hendes udprægede Personlighed, der indtager en saa paafaldende tilbagetrukken Plads i vor Historie, her i det stille har givet sin bedste Indsats. Nødig slap hun en Jomfru ud af sit Værge, førend hun „det med hende udi Gerning kunde bevise," d. v. s., førend hun paa egen Bekostning havde fejret hendes Bryllup, ofte efter selv at have fundet en passende Brudgom.

Dorotheas Iver for at stifte Ægteskaber, et Træk, som hun forøvrigt havde tilfælles med hele sin Samtid, strakte sig imidlertid ikke blot til hendes Børn og Hofjomfruer, men overhovedet til hvem hun kom i Berøring med, høje og lave. Et smukt Udtryk gav denne moderlige Interesse sig, da hun i Aaret 1557 skænkede et Brystsmykke til Københavns Raadhus med den Bestemmelse, at enhver „agtbar" Borgers Datter skulde bære det sin Bryllupsdag. Det findes endnu paa Rosenborg. Overalt var hun ivrig for at bortrydde Hindringerne for et ungt Pars Forening — thi „Djævelen er Ægtestanden fjendsk" — og gribe Lejligheden i Flugten. Da Christen Munk kom til Skade paa en Rejse ved at blive overkørt af en Vogn uden for Kolding, benyttede Dronningen dette ufrivillige Ophold til at faa ham gift med Dorthe Gyldenstjerne. Selv skrev hun til Frederik II og bad ham bekoste

Brudesmykke,
skænket af Dronning Dorothea
til Københavns Raadhus.

Brylluppet, og vilde han ikke, var hun villig til at gøre det selv. Og da det, paa Grund af Faderens slette Økonomi, kneb med Brudeudstyret for hendes Broderdatter, Katrine af Lauenborg, forærede Dorothea den unge Brud 18 Alen Bliant*) til en Kjole, dog var hun saa forsynlig ikke at sende Tøjet direkte til Forældrene, af Frygt for, „at Frøkenen da ikke skulde faa det.“ Betegnende nok er en morsom, gammel tysk Bog, „En Dialog, skrevet Ægtestanden til Ære,“ tilegnet Dronning Dorothea, hvis „høje Gaver og Dyder“ Forfatteren har hørt berømme af Bugenhagen. Saavel Emnet som hele Tankegangen — at Ægteskabet er indstiftet af Gud, hvorfor Djævelen søger at hindre og vanære det, særlig ved at tale giftigt om Kvindekønnet — er typiske for den Tidsalder, hvis ægte Barn Dorothea er, Reformationens, og Bogen er da ogsaa indledet med en djærv Fortale af Luther selv.

Forud for Brylluppet gik for Hofjomfruerne travle Aar i Dronningens Fruerstue, thi de unge Damer fik ikke Lov at ligge paa den lade Side. „Tiden vil ikke række til for mig i denne Tid, min Urtegaard maa vel græde nu,“ skriver Elisabeth Sehested i Fortvivlelse over, at hun ikke kan naa at faa saaet sin Salat. Dronning Dorothea var nemlig en dygtig og ærgerrig Husmoder, flot og rundhaandet ved festlige Lejligheder, naar det gjaldt for Hoffet om at vise sig i al sin Pragt for fyrstelige Gæster, men til Gengæld husholderisk med de daglige Udgifter, ja til Tider smaalig, saa at hun f. Eks. ikke undsaa sig for at stryge det Maaltid Mad, som de Bønder, der arbejdede paa Slottet, plejede at faa. Hun drog selv Omsorg for sin Mands og sine Børns Klæder, saavel som for Husets Forsyning i enhver Henseende. Denne husmoderlige Virksomhed er for øvrigt et fælles Træk hos de bedste blandt det 16de Aarhundredes Fyrstinder, vi har allerede fundet det hos Kong Hans's Dronning, og det kommer igen hos Frederik I's Døtre, Elisabet af Meklenburg og Dorothea af Preussen, hos Kristian III's Datter Anna af Sachsen o. m. fl. Om „Mutter Anna“, som den afholdte danske Kongedatter kaldtes i sit nye Hjemland, fortælles det endogsaa, at hun egenhændig

*) sølv- eller guldindvirket Stof.

vaskede Kurfyrstens Linned og lavede det Smør, der var bestemt for hans Mund.

Et videre Virkefelt end selve Hofholdningen havde Dorothea efter at være bleven Enkedronning i sit Livgeding, der bestod af Kolding Len m. m. Der findes dog kun spredte Træk til Belysning af denne Gren af hendes Virksomhed, der navnlig satte Frugt i selve Kolding, saaledes ved Anlæggelse af et Saltværk og et Vandværk, to Foretagender, som i høj Grad optog Dorothea lige til hendes sidste Dage. I det hele viste

Kolding og Koldinghus.
Efter Braunius, Beschreibung der Städte.

hun Kolding By, hvor hun efter Kristian III's Død havde sin faste Bopæl, megen Interesse. Under Krigen var hun altid rede til at gaa i Forbøn hos Kongen for at faa Udskrivningsbyrden lettet for Byens Borgere. Særlig gjaldt det om, at Koldings eneste Barber maatte blive forskaanet. Regelmæssigt blev han udskrevet — i Felten havde man jo Brug for mange Saarlæger — og ligesaa regelmæssigt rykker Dronningen frem med sin Bøn om, at Byen maa faa Lov at beholde ham. Ogsaa Skolevæsenet tog hun sig af. Da Skolens Rektor „agter Skolen og sit Kald for ingen Del og er en ret Dranker," som

hun skrev til Ribebispen Hans Tavsen, satte hun sig i Bevægelse for at faa „en anden god, lærd Person, der er bekvem til samme Embede," og senere lod hun en ny Skolebygning opføre:

Thi staar Dortheæ Navn i ævigt Æreminde
Saa længe der er Vand i Kolding Aa at finde,

som en taknemlig Koldingenser sang om Dronningen i det 18de Aarhundrede.

Dorothea var dog mere end Slotsfruen paa Koldinghus, og hun delte med de bedste Mænd og Kvinder i sin Tid den Opfattelse, at høj Stilling forpligter. Selv betoner hun, endogsaa som Enke, i et Brev til Sønnen, „at Vi ved Guds Naade er bleven en salvet Dronning og ved vor Kroning har maattet aflægge Ed ved Gud paa at befæste og drage Omsorg for disse Kongerigers Vel, Ro og Fred." Derfor er det, hun bestandig maner til Fred, thi Krigen bringer Ødelæggelse over „stakkels uforskyldte Folk" — en Betragtning, der idelig kommer igen i hendes Breve. Da Frederik II for at faa Penge til Krigens Førelse, greb til det fortvivlede Middel at udmønte slet Mønt, de saakaldte Klippinge, gjorde Moderen den ene Gang efter den anden Indsigelse mod denne Fremgangsmaade, og først og fremmest, fordi den var langt mere ødelæggende for Smaafolk end for „Storhanserne", idet „de stakkels Bønder" maatte tage imod Klippingene uden at kunne komme af med dem igen, i det mindste ikke til samme Værdi. Ogsaa i Fredstid var hun rede til at tage sig af de smaa i Samfundet. Den høje Told paa Udførsel af Øksne fandt hun, som hun udvikler i et Brev til Kongen, ikke blot i Virkeligheden ufordelagtig for Kronen selv, men ogsaa uretfærdig, da den ramte Smaafolk forholdvis langt haardere end de rige. Den bør derfor nedsættes. De fleste af disse Protester blev dog, hvor energiske og berettigede de end var, uden Virkning. Heldigere har hun rimeligvis været med sine hyppige Forbønner for enkelte betrængte, der havde bedt om hendes Hjælp.

Mere betegnende for Dronning Dorothea end hendes Bøn om Mildhed er dog maaske hendes Krav om Strenghed. En

Adelsmand, Hans Skovgaard, havde i Foraaret 1562 bortført og skændet en uberygtet ung Pige fra Kolding. Hertug Hans gik da i Forbøn for Synderen hos Enkedronningen og bad hende, under Paaberaabelse af hans Ungdom og Adelskab, om ikke at melde Sagen til Kongen. Men hvor megen Godhed Dorothea end havde for sin Svoger, gav hun ham dog et skarpt Afslag paa denne Anmodning. Over for en saadan Misdæder var Mildhed ikke paa sin Plads. Og hvad hans Adelskab angik, da var det hende umuligt at se noget adeligt i hans Adfærd! — Det er Dorotheas stærke Retsfølelse, som indgiver hende dette Svar, og det er ligeledes ud fra den, hun handler, naar hun forlanger at faa en Tyv underkastet Tortur, for at den bestjaalne kan faa sine Penge igen, eller naar hun befaler, at nogle „Troldkvinder" i København skal have „deres fortjente Løn". Men det er ogsaa den, og vistnok snarere den end egentlig Blødhjertethed, der opflammer hende til at træde i Skranken for de smaa i Samfundet, „for at saavel den ringe som den høje Stand kan blive holdt ved Lighed og ingen have Fordel for den anden," som hun engang skriver til Frederik II. Thi Ret skal være Ret: Voldsmænd skal lide deres fortjente Straf, Tyve og Hekse skal pines og brændes, men fattige Bønder skal ikke plages med slet Mønt eller høj Told.

Billedet af Frederik II's Moder har stærke saavel Lys- som Skyggesider. I mange Henseender bør hun, som det et Par Gange er blevet paapeget, ses i Sammenhæng med sin Tid, men denne Tid, den danske Renæssances, var rig paa udprægede Enkeltpersonligheder, og en saadan var denne danske Dronning: Lidenskabelig, herskesyg, ikke uden Tilbøjelighed til Intriger, til Tider haard eller overdreven nøjeregnende. Men saa paa den anden Side: fuld af Retsfølelse, af Pligtfølelse, af Mod til at sige Sandheden og til at gaa mod Strømmen og først og fremmest udrustet med en sjælden Evne til at elske, til at lide, ængstes og harmes for andres Skyld, hvad enten det gjaldt Børnene — naar Sønnerne ikke vilde gøre, som hun og Vorherre vilde have — eller det gjaldt de fattige og forurettede. Disse forskellige Egenskaber holdtes sammen af en stærk Personlighed, vel udrustet, ikke blot i praktisk.

men ogsaa i intellektuel Henseende, derom vidner den ofte træffende Argumentation og kærnefulde Udtryksmaade i Brevene.

Enhver Karakteristik af Dorothea vilde være ufuldstændig, hvis den forbigik hendes, vor første evangeliske Dronnings, Religiositet. Hendes Gudsfrygt farver i Virkeligheden hele hendes Stemnings- og Viljesliv. Den skærper hendes Ansvarsfølelse som Moder og Dronning, den hvæsser hendes Tunge, naar hun revser Sønnernes Fejltrin som Synder, begaaede mod Gud, den giver hende Modstandskraft under de mange Kampe og Nederlag. Det er ogsaa denne, den første evangeliske Tids dybe Gudsfrygt, der lærte hende at dø, som den Tids Mænd og Kvinder forstod det. En stærk Følelse af Livets Kortvarighed, saaledes som den ofte findes netop hos de mest livskraftige, har vi fundet hos hende allerede mange Aar før hendes Død, og et haandgribeligt Udtryk gav hun den ved i Aaret 1560 at lade præge en Medaille med et Dødningehoved og Indskriften: „Bedenck das Endt und die Stunde.“ Den 7de Oktober 1571 døde hun paa Sønderborg Slot hos Hans den Yngre. Lægen har beskrevet hendes sidste Øjeblikke i et Brev til Kurfyrstinde Anna. Hun „anraabte den Herre Jesus flittigt og alvorligt,“ skriver han, og „hensov saaledes i Herren,“ ved Bevidstheden til det sidste.

„Der deudsch Psalter D. Luthers.“
Har tilhørt Dronning Dorothea.
Fløjelsbind med Guldbeslag fra Aar 1539.
Det kongelige Bibliothek.

Et Par Dage efter hendes Død kom der Brev fra Frederik II med Undskyldning for, at han ikke kunde komme over at se til Moderen. Ved Jordefærden var der kun faa, blandt disse Anna Hardenberg, til Stede for at vise hende den sidste

Ære. Først ti Aar senere lod Kongen sin Moders Lig føre fra Sønderborg Slotskapel til Roskilde Domkirke, hvor Kisten sattes ved Siden af Kristian III's.

SOFIE.

Kun faa Maaneder efter sin Moders Død kom Frederik II i Januar 1572 til Koldinghus. I Følge med Kongen var hans Forlovede, Sofie af Meklenburg, og hans Svigerforældre, Hertug Ulrik og Hertuginde Elisabeth — Gæster, som det sikkert havde været den gamle Dronning kært at tage imod paa sit Slot. Thi nu havde Frederik II altsaa endelig besluttet sig til at opgive sit „ukristelige“ Ungkarleliv. Helt glat var det dog ikke gaaet. Det sidste i Rækken af de mange resultatløse Ægteskabsforslag var udgaaet fra Pommern og havde fundet Støtte hos Kongens Faster, Hertuginde Elisabeth af Meklenburg. I Efteraaret 1571 indfandt hun sig tilligemed Hertugen paa Nykøbing Slot for at besøge Brodersønnen, og med hende fulgte, foruden hendes egen Datter Sofie, den syttenaarige pommerske Prinsesse — Frederik II havde nemlig sat sig i Hovedet, at han vilde have set den, han skulde forlove sig med. Udfaldet er imidlertid bekendt: Kongen foretrak, trods sine 34 Aar, sin lille fjortenaarige Kusine Sofie, og den vragede pommerske Frøken blev efter et Par Dages Forløb sendt hjem, medens den meklenburgske Familie fulgte med Frederik II op til Frederiksborg Slot, hvor Forlovelsen blev offentliggjort, efter at man af Hensyn til det nære Slægtskab havde indhentet det theologiske Fakultets Billigelse.

Der var imidlertid en anden og væsenligere Hindring, som endnu ikke var ryddet af Vejen. Da Kongen, der fulgte sine Gæster hjem ad Landvejen gennem Fyn og Jylland, „drog fra Odense, da var han ret bedrøvet og klagede haardt, hvorledes hans Samvittighed trykkede ham,“ — saaledes fortæller Hertuginde Elisabeth, til hvem han betroede sig. Det var Tanken om Anna Hardenberg, der tyngede hans Sind. Svigermoderen paatog sig da at bringe Sagen paa det rene, og paa Hønborg Slot tæt ved Snoghøj, hvortil hun stævnede Jomfru Anna, modtog hun dennes Forsikring om, at hun var

„vel tilfreds". Saa kunde den kongelige Familie da samles paa Koldinghus, uden at Feststemningen forstyrredes af nogen Mislyd, og ogsaa Anna Hardenberg drog saa glad og rolig i

Dronning Sofie.
Efter Maleri paa Rosenborg.

sit Hjerte, som hun ikke havde været i mange Aar, bort fra denne Sammenkomst, der afsluttede et langt Kapitel i hendes som i Kongens Liv.

Allerede et halvt Aar efter hjemførtes Sofie til Danmark. Over Falster gik Brudetoget fra Meklenburg til København, og en lollandsk Landsbypræst, Sadolin, beskriver i et latinsk Hyldestdigt til Bruden, hvorledes Nereiderne stiger op af Østersøen, byder hende velkommen og formaner hende til Gudsfrygt og Omsorg for Kirker og Skoler, „thi dette vil Kristus, som hersker i det høje Olympen, beskytte," medens Falsters Jord glæder sig, da den betrædes af den unge Dronning. Det velformede Digt viser ved sit smukke Latin og sin snurrige Sammenblanding af hedenske og kristelige Forestillinger, at noget af Renæssancens Aand efterhaanden var trængt op ogsaa til det fjærne, rettroende Norden. — Den 20de Juli 1572 fejredes Brylluppet paa Københavns Slot, og Dagen efter foregik Dronningens Kroning i Vor Frue Kirke, hvor Sjællands Biskop satte Kronen paa hendes udslagne Haar, idet han formanede hende til at blive „alle Fruer en Ære, Trøst, Fryd og disse Riger en Krone."

Den Periode, som indlededes med Fredslutningen efter Syvaarskrigen og med Frederik II's Bryllup, var en lykkelig og fredelig Tid for Konge og Folk, og, skønt lidt utydelig i Omridsene, harmonerer den unge Dronning Sofies Skikkelse med det lyse Tidsbillede. Vi ser hende sidde tilbords paa Uranienborg Slot med Tyge Brahe og Anders Sørensen Vedel. Vejret er „Mørckt, stormindis norduest," som Tyge Brahe har noteret i sin Dagbog ved Dagen, den 28de Juni 1586, saa at Dronningen, der „med stor Lyst og Forundring" har beset de „mærkelige og nyttige Instrumenter og anden adskillig Arbejd," har maattet opsætte sin Afrejse til næste Dag. Da er det, at Samtalen, som vi kender gennem Vedels egen Beretning, blandt anden „allehaande vis Tale og Snak" af Værten i dette ejendommelige Selskab henledes paa de „gamle Danske Viser", som Vedel var i Færd med at samle, til hvilke hendes Naade „lod sig formærke at have synderlig Lyst og Behagelighed at læse." Vedel maatte da love at sende Dronningen nogle af sine Viser i Renskrift, men først fem Aar senere og efter gentagne Paamindelser opfyldte han sit Løfte og gjorde mere end det, idet han tilegnede Dronning Sofie sin i Aaret 1591 udgivne Bog: „Et hundrede udvalde danske Viser." Om Sofies Kærlighed til Folkevisen vidner ogsaa en bevaret haand-

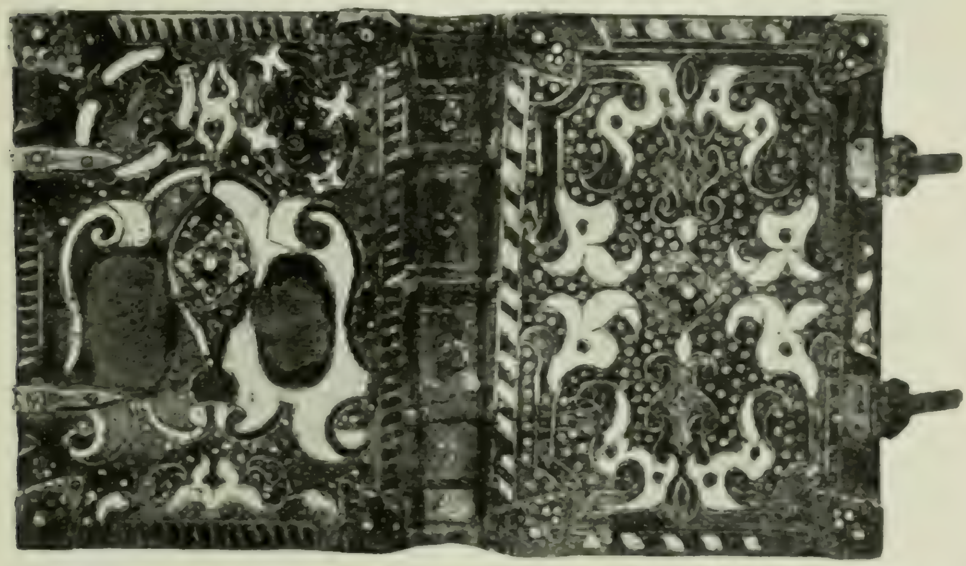
skreven Visebog, som er skreven paa hendes Foranstaltning. Foruden Kæmpeviser indeholder den en Del Kærlighedsviser af den i det 16de Aarhundrede gængse lyrisk-sentimentale Art.

Blad af Dronning Sofies Stambog
med Aarstal 1585, Arild Hvitfelds Valgsprog: Nul bien sans peine, Vaaben og Underskrift: Arill uitfelldt mitt eigner handt underthenigst geschrieben zu Andworskof 3 octobris. Det kongelige Bibliothek.

Det skildrede Besøg blev ikke Dronningens eneste paa Hven. Endnu samme Sommer, et Par Maaneder senere, træffer vi hende atter, denne Gang i Selskab med sin Fader, som Gæst hos Tyge Brahe — en Vedholdenhed, der tyder

paa noget mere end almindelig Nysgerrighed. Vist er det, at Dronningen havde Forkærligheden for Kemi og Alchymi fælles med den store Astronom, og maaske har hun ogsaa ad anden Vej lært at interessere sig for ham, idet først Tyge Brahes Plejemoder, Inger Oxe, senere hans Moder, Beate Bilde, gjorde Tjeneste som Dronningens Hofmesterinde. — Et haandgribeligt Minde fra den Tid, da Sofie som Frederik II's Hustru stod i Berøring med den Kreds af Landets bedste Mænd, i hvilken Kongens smukke, mandige Skikkelse danner Midtpunktet, er hendes bevarede, kønt udstyrede Stambog, hvor

Bindet paa Dronning Sofies Stambog. Det kongelige Bibliothek.

en lang Række adelige Herrer har skrevet deres Navne og Valgsprog — saa godt som alle paa Tysk.

Først og fremmest bør Dronning Sofie imidlertid søges i en anden, snævrere, Kreds, der ligeledes grupperer sig om Kongen, her som den kærlige Ægtemand og Fader. Naar Frederik II færdedes omkring i Landet fra Slot til Slot, lige optaget af sine Kongepligter og Kongeglæder, fulgtes han overalt af „mint Soffye", som hun hedder i hans Dagbogsoptegnelser. Kun et Par Dage kunde de i det højeste være adskilte, naar Kongen gjorde en Afstikker for Jagtens Skyld. — „Y dach war jeg met mint*) Soffye her paa Sylkebor och minne burn

*) Ejendommeligt for Frederik II's Orthografi, og muligvis for hans Udtale, er dette t, som han føjer til i Enden af mange Ord.

paa Schandelbor. — Y dach dro jeg tyl Werløe*), och mint Soffye bleff paa Sylkebor. — Y dach kom mint Soffye och hyet. — Y dach dro jeg met mynt Soffye tyl Øsstergar" — saaledes lyder, for at tage et Eksempel, Kongens Notitser fra den 1ste til den 6te December 1583, og paa lignende Maade fortsætter han Side op og Side ned, idet han med lige Samvittighedsfuldhed optegner, at han har modtaget et fremmed Gesandtskab, og at han har holdt Maaltid „met mint Soffye och tue aff myne døtter y ent scho, sumt kallys Kollerubt**)".

Buste af Frederik II og Sofie. Rosenborg.

Dette Ægteskab, hvis Forhistorie havde været saa lang og broget, blev da paa ret luthersk Vis „fromt, kysk og frugtbart," som det hedder i en Mindetale over Frederik II. Med den fuldstændigste Troskab sluttede Kongen sig til sin unge Hustru, saa at hans Privatliv ikke mindre end hans Kongegerning nu fik det Præg af Enhed og Harmoni, som hans Ungdom havde maattet savne, og den hurtig voksende Børneflok

*) Veiersløv i Viborg Amt.
**) Kollerup i Vejle Amt.

knyttede yderligere Ægtefællerne sammen. I den af Frederik II selv forfattede Morgenbøn takker han da ogsaa Gud for „min Ægtehustru og mine kære Børn.“ Til Familiekredsen i videre Forstand hørte Bedsteforældrene i Meklenburg, med hvem Samkvemmet var overordentlig livligt. Hertug Ulrik blev sin Svigersøn en faderlig Ven og fortrolig Raadgiver, og for Hertuginde Elisabeth, der jo selv var en dansk Kongedatter og opdraget ved sin Broders, Kristian III's, Hof, maatte de hyppige Besøg hos Datteren faa en hjemlig Karakter.

Ogsaa de sidste Øjeblikke af Kongeparrets Samliv var fredelige og prægede af den indbyrdes Hengivenhed. Kongen maatte paa Tilbagevejen fra Jylland dødssyg gaa til Sengs paa Antvorskov Slot, og Dronningen rejste paa hans Bøn hastig over til Haderslev for at hente Børnene, men skyndte sig hurtigst mulig tilbage og blev modtagen af Kongen med: „Er du endelig kommen!“ Hele den følgende Nat blev hun trods sin Træthed efter Rejsen siddende ved Dødslejet, uden Graad eller Klage, og Kongen viste ved sit glade Ansigt og sin venlige Mine, fortælles der, sin Taknemmelighed over den tilkæmpede Ro, som hun bevarede lige til hans sidste Aandedræt.

Kun uklart er imidlertid, trods den lyse Stemning, Billedet af Frederik II's unge Hustru. Hans Kongegerning stod hun ganske udenfor — hun var, som Anders Sørensen Vedel siger i sin for dens Oprigtighed berømte Ligtale over Kongen, Hans Naade „en tryg, lydig og forstandig Hjælperinde,“ „som aldrig har været Hans Naade noget imod eller befattet sig med den Del, som hørte til kongelig Bestilling i det allermindste.“ Men selv inden for den snævre Familiekreds overskygges hun ganske af sin langt modnere Ægtefælle, som sandsynligvis har været mere ydende end modtagende i Samlivet med sin unge Hustru. For sine Børn har hun, hvis Moderfølelse senere skulde give sig kraftigt Udslag, sikkert været en omhyggelig Moder — „hendes fyrstelige Naade haver gjort saa stor Flid og Tilsyn med Mund og Haand, med god Undervisning og tidelig Straf ved sine elskelige Børn som nogen,“ hedder det i Anders Sørensen Vedels ovenfor anførte Ligtale. Dog tilkommer Æren for Sønnernes overordentlig omhyggelige Opdragelse uden Tvivl i første Række Kongen,

ligesom den lille Kristian IV i sine Stile, der omhandler det daglige Livs Begivenheder, langt hyppigere omtaler Faderen end Moderen. Ganske morsomt er det, naar han engang fortæller om sin store Lyst til at eje en af Dronningens Fugle, som synger saa udmærket, blot han turde bede Hendes Kærlighed om den. Imidlertid vil han bede Præceptoren om at forebringe Dronningen dette Ønske, da hun saa sikkert vil opfylde det. — En vis Respekt har der aabenbart ikke manglet i Forholdet.

Lidt mere Begreb om den unge Dronnings Personlighed faar vi gennem en Række bevarede Breve fra hende til Faderen, Hertug Ulrik. Det første, som er skrevet i Femtenaarsalderen, et halvt Aar efter Brylluppet, minder ved sin stive ubehjælpsomme Form og sit hele Præg ganske om de Breve, Børn møjsommelig sætter sammen efter Ordre. Det lyder saaledes:

Hertz liebe hervatter*).

Wenns e: g: wol ging, das hort ich gar gern und bede, e: g: mogen jo nicht quat werden, das ich e: g: nicht geschriben habe. Das ist fur war nicht aus boser menig geschen, den ich habe mich alterge**) geschuwett, das ich nich wol schriben konte, und ich habe e: g: warf auss gerichtet, vnd der koning hat mich beuahlen, das ich e: g: filgetes***), schreiben solte. Darmit wil ich e: g: in den schutz des almechtigen beuehlen. Datum schandelburck anno 73 den 6. februariüs.

Sophia
e: g: getreuw tochter
die weil ich lebe.

*) Hjerte kære Hr. Fader. At det gik E. N. (= Eders Naade) vel, hører jeg meget gerne og beder om, at E. N. ikke vil blive vred over, at jeg ikke har skrevet til E. N. Det er i Sandhed ikke sket af ond Mening, thi jeg har bestandig været bange for, at jeg ikke skulde kunne skrive godt, og jeg har udrettet E. N. Ærende, og Kongen har befalet mig, at jeg skulde skrive meget godt til E. N. Datum Skanderborg anno 73 den 6. februarius.

Sophia
E. N. tro Datter
saa længe jeg lever.

**) = alle Tage.

***) vistnok = viel gutes.

Af de følgende Breve handler et Par fra Aaret 1575 om Kongens vaklende Helbredstilstand, som Sofie aabenbart har taget sig nær. Efterhaanden bliver Indholdet overhovedet fyldigere og Stilen mere frigjort, — selv et vist Skælmeri pipper frem. „Den Skriver, der har skrevet dette Brev, har skrevet skævt og rigtig slet og beder, at E. N. ikke vil tage ham det ilde op,“ hedder det som spøgefuld Undskyldning for et egenhændig skrevet Brev. I det sidste af denne Række bevarede Breve kan den nu toogtyveaarige Moder stolt lade Bedstefaderen vide, at Børnebørnene snart bliver dygtige nok til at skrive til ham.

Enkedronning Sofie og hendes Datter, Frøken Elisabet, ved Frederik II's Ligbegængelse. — Efter samtidigt Stik.

Ved Frederik II's Død forstyrredes Harmonien i Danmarks og i Dronning Sofies Historie. Hun var nu ikke længer en stærk og myndig Konges Hustru, men en elleveaarig Konges Moder i et Land, hvor den højeste Herskermyndighed — som den mandvoksne Konge kunde øve i vidt Omfang — gled over til Aristokratiet og dets Repræsentant, Rigsraadet, naar Kongen var et Barn. Stillingen var da ikke let for Enkedronningen, uden Erfaring eller Kendskab til Regeringsanliggenderne som hun var. Hun kunde ganske vist have valgt en rolig Tilværelse, helliget til Opdragelsen af sine syv Børn, af hvilke det ældste var 15, det yngste 5 Aar gammelt, i tilbagetrukken Ensomhed paa sit lolland-falsterske Livgeding. Valget var dog ikke saa ligetil, som man kunde tro. Vilde hun have

noget med den unge Konges Opdragelse at gøre, maatte hun blive ved Hoffet, hvortil Rigsraadet da ogsaa opfordrede hende. Endvidere paakaldte desuden Forholdene i Hertugdømmerne hendes Virksomhed. Thi medens man i Kongeriget havde overdraget Formynderregeringen til et Udvalg af Rigsraadet, Regeringsraadet, udnævntes Enkedronningen her til Formynderske for sin umyndige Søn. Endelig forbød ogsaa Sofies egen Natur, som hun nu først fik Lejlighed til at lægge for Dagen, hende at sidde som uvirksom Tilskuer — dertil var hendes Moderfølelse og hendes Virkelyst for stærke. Med Kraft kastede hun sig da ind i Kampen, thi Kamp maatte der blive, takket være saavel hendes hastige Sind som hendes vanskelige Stilling over for en Formynderregering, hvis Myndighedsomraade paa mangfoldige Steder uden skarpe Grænser flød sammen med hendes. Men pinligt er det at være Vidne til hendes Færd i disse Aar. Den ukuelige Virkelyst, som var Forudsætningen for, at hendes Evner, naar de anvendtes paa deres rette Tumleplads, økonomisk Virksomhed i stor som lille Stil, kunde naa deres fulde Udfoldelse, paadrog hende uden for dette Omraade bestandig nye Nederlag. Hun gør samme Indtryk som en Høne, der med sin Kyllingflok har forvildet sig ud paa den vilde Hede.

En Tid gik det dog taalelig. Takket være sin altid hjælpsomme Faders Bistand fik Sofie vel ikke alt, hvad hun forlangte af Arven efter Kongen, men dog mere, end der strengt taget tilkom hende. I den følgende Tid var det de to ældste Døtres Giftermaal og Udstyr, det gjaldt om at faa ordnet, og her var Sofie paa sin Plads. Saa store Bestillinger blev der gjort hos Juvelerer og Skræddere, at Rigsraadet underdanigst anmodede Dronningen om at „afskaffe" en Del eller dog gemme det hen til „de andre tilvoksende Frøkener." Svaret blev imidlertid et Afslag — Dronningen havde ingenlunde købt saa rigeligt ind, at der var noget at lægge til Side til de yngste Frøkener — og hermed maatte Raadet lade sig nøje. Tilfredsstillende har det sikkert ogsaa været for Enkedronningens moderlige og husmoderlige Hjerte, naar hun i disse Dage gjorde Honnørs for sin kongelige Svigersøn, Jakob VI af Skotland. Efter sin hemmelige og eventyrlige Fart over Nordsøen for at hente sin Brud, Frøken Anna, hvem Uvejr — og Hekse

— under hendes Brudefærd havde kastet tilbage til Norge, var den skotske Konge kommen til Kronborg tilligemed sin unge Hustru, med hvem han, midt om Vinteren, havde holdt Bryllup i Oslo. Her var han da i et halvt Aar Dronning Sofies Gæst og forkortede Tiden med Besøg hos Tyge Brahe og lærde Disputer med Niels Hemmingsen. Samtidig havde Enkedronningen den Glæde at fejre sin anden Datters, Frøken Elisabets, Bryllup med Hertugen af Brunsvig.

I Længden kunde Dronning Sofie dog ikke holde sig inden for sin husmoderlige Virkekreds, mindst i Hertugdømmerne. Hendes Maal her var at styrke Fyrstemagten saa meget som muligt for at kunne overlevere den til sine Børn, usvækket af Overgreb fra Ridderskabets Side. Endvidere at skaffe sine to yngre Sønner Forsørgelse ved en yderligere Deling af den kongelige Part. Paa begge disse Punkter maatte hun nødvendigvis støde sammen med Hertugdømmernes første Mand, Henrik Rantzau, en med al sin Kongetroskab fuldblods Aristokrat og varm holstensk Patriot, dertil en snild, glattunget Statsmand — en farlig Modstander for en lidenskabelig, uerfaren Kvinde, ikke mindst, naar han fik Forbundsfæller i Kongeriget.

Her var det nemlig efter de mindre Skærmydsler kommen til en regulær Kamp mellem Enkedronningen og Rigsraadet. Det afgørende Brud var sket, da Raadet i Sommeren 1590 havde givet Kristian IV en ny Hofmester, den danske Adelsmand Hak Ulfstand, efter at have afskediget Tyskeren Henrik Rammel. Dette Skridt vakte Sofies største Forbitrelse og var sikkert ogsaa tænkt som et Træk mod hende. I den Strid, som nu udspandt sig om Herredømmet over den lille Konges Udvikling, er det vanskeligt at dømme upartisk. Vi kan kun sympathisere med Danmarks Riges Raad, naar det paa Enkedronningens Besværinger over, at Sønnen ikke oplærtes tilstrækkelig i Tysk, svarede, at den danske Nation dog vel burde foretrækkes til Opvartning hos Hans Majestæt, eller naar det fandt Anledning til at minde hende om, at hun var Danmarks salvede og kronede Dronning. Paa den anden Side er det vemodigt nok at høre Moderens Klager over, at man gør hendes Barn fremmed for hende, og hendes Misfornøjelse med Hak Ulfstand har sikkert ikke været uberettiget. Den

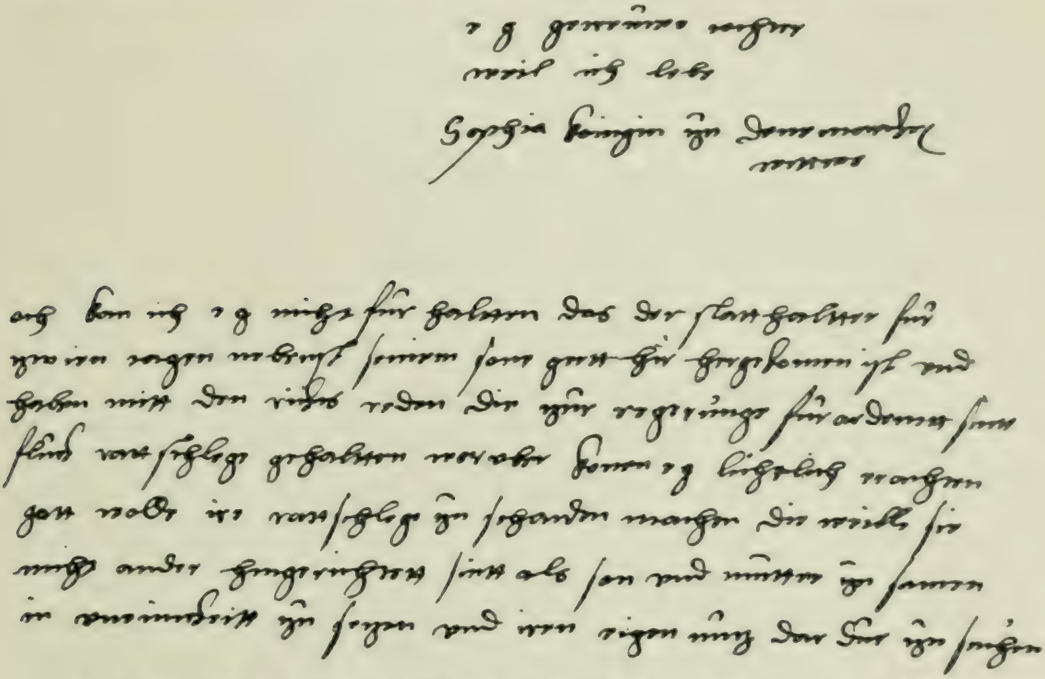
Karakteristik, hun i Breve til Faderen giver af ham, som en Hugaf uden Dannelse, der kun forstaar sig paa at give Soldaterhistorier til bedste ved de fyldte Bægere, savner ikke Grundlag i Virkeligheden.

Naturligt nok fandt de to Grupper af Enkedronningens Modstandere hinanden, Kongerigets Rigsraad og Formynderregering forbandt sig med Henrik Rantzau, Lederen for Hertugdømmernes Ridderskab, som Sofie i Fællesskab med den gottorpske Hertug ivrig søgte at holde nede. Mod denne Koalition havde Enkedronningen intet andet Vaaben end hvasse Skrivelser, der fløj tæt som Pile. For deres Skarphed og Lidenskabelighed bør hun dog ikke alene eller i første Række drages til Ansvar. De var affattede af en Raadgiver, Hertug Ulrik havde sendt sin Datter, en hensynsløs og ensidig Jurist, Dr. Siebrandt. Denne Mand vandt en Magt over Sofie, som viser, hvor uselvstændig hun var i denne Periode, i hvilken hun var kommen uden for sit rette Omraade og savnede sit sunde, naturlige Instinkt som Ledestjerne — naar det gjaldt „det store Slags Fæ“ paa de lolland-falsterske Godser var hun selvstændig nok.

Een Tilflugt foruden Dr. Siebrandts hvasse Pen havde Sofie dog i sin Faders Hjælp. Tidlig og sildig klager hun til ham — over den unge Konges Omgivelser, „thi dette Par Folk, Hofmesteren og Præceptoren ville vi ikke længer vide, se, taale eller høre om Vor Søn,“ saavel som over Rigsraadet, som hun beder Faderen tilskrive „rigtig skarpt“, „for at der kan blive sat Spunds for deres Frækhed og Hoveren, der allerede begynder at pible frem,“ – og Trøst og Raad fandt hun altid, men den gamle Hertug, der i Begyndelsen var villig nok til at mægle, opgav efterhaanden direkte Indblanding som haabløs.

Af langt mere Virkning var Regeringsraadets Vaaben. Ogsaa fra denne Side sendtes der Skrivelser, i hvilke Raaderne udtalte deres underdanige Forundring over, at Hendes Majestæt, hvis fromme Gemyt de kendte, havde kunnet skrive sine tro Mænd saa haardt til, og erklærede, at Ondskaben maatte komme fra en anden „fra et uroligt Menneske“, som hun „havde anskaffet sig“, og som ogsaa maatte være Manden for alle disse juridiske „Kavteler“, der fyldte hendes Breve.— Men

Raaderne havde andre Midler end Ord. De havde Herredømmet over den unge Konge, som, forklarligt nok, bragtes til at se paa Sagen i det Lys, de ønskede, og derved i høj Grad kølnedes over for „Vor Moder,“ der „er i Hænderne paa Vore Fjender“. Deres Hovedtrumf spillede de dog ud, da de opnaaede af Kejseren, at Kristian IV erklæredes for myndig i Hertugdømmerne allerede i Aaret 1593 — hermed var

Brudstykke af Enkedronning Sofies Brev til sin Fader Hertug Ulrik, af 6. December 1594*). — Original i Rigsarkivet.

---

*) E. g. getrewe tochter
weil ich lebe
Sophia, königin tzu Denemarchen
witwe.

Och kan ich e. g. nicht fur haltten, das der statthaltter fur tzwien tagen nebenst seinem sone gertt hir hergekomen ist vnd haben mitt den riches reden, die tzur regerunge fur ordenett sintt, fluch rettschlege gehaltten, worvber könen e. g. lichtlich erachten, gott wolle ire rattschlege tzu schanden machen, die weille sie nicht ander hingerichtett sintt als son vnd mutter tzu samen in vneinicheitt tzu setzen vnd ihren eigen nutz dar dur tzu suchen. (Ed. Naades tro Datter, saa længe jeg lever, Sofie, Enkedronning af Danmark. Og kan jeg ikke forholde E. N., at Statholderen (ɔ: Henrik Rantzau) for to Dage siden er kommen hertil med sin Søn Gert, og har de straks holdt Raadslag med de til Regeringen forordnede Rigsraader, hvorom kan E. N. let indse; Gud gøre deres Raadslag til Skamme, da de kun er rettede paa at stifte Uenighed mellem Moder og Søn og søge deres egen Fordel derved).

jo det væsenligste Grundlag for Enkedronningens Indflydelse borttaget. Dog opgav hun ikke Slaget. Det lykkedes hende at formaa Kejseren til at anerkende de yngre Sønners Ret til Dele af Hertugdømmerne og som Formynderske for disse vedblev hun at hævde sin Stilling, trods energiske Protester fra Kristian IV's og Raadets Side. Det vidner om Sofies Ubøjelighed, at hun holdt Livet ud ved sin Søns Hof under disse Omstændigheder — saa ophidset var Stemningen her mod hende, at selv en fredsommelig Mand som Niels Kaas undslog sig for at spise ved Kongens Taffel, naar han vidste, at Enkedronningen var til Stede.

Rigsraadets Arsenal var imidlertid langtfra udtømt. I Januar 1594 sendte det to Mænd af sin Midte til Koldinghus, hvor Sofie da opholdt sig, med det Hverv at takke Hendes Majestæt for hendes Ophold ved Hoffet i de forløbne Aar og — anmode om, at hun snarest vilde forføje sig til sit Livgeding. Opfordringen begrundedes med de sidste to Aars mange Hofudgifter, som opregnedes lige fra de store Omkostninger ved Frederik II's Begravelse — en Taktfuldhed, som Sofie ikke undlod at fremhæve i sin Beretning om Besøget til Dr. Siebrandt. Endnu gav hun dog ikke efter, men blev rolig siddende paa Koldinghus og beordrede endogsaa Amtsindtægterne fra Hertugdømmerne indbetalte til sig, som om Kristian IV aldrig var bleven erklæret for myndig. Først da Rigsraadet et Par Maaneder efter greb til den Udvej uden videre at afskedige Enkedronningens hele tjenestegørende Stab ligefra Kammerjunkeren ned til Staldknægtene, blev Stillingen uholdbar endogsaa for Sofie, og ud paa Foraaret begav hun sig da til Nykøbing paa Falster — Kampen var endt, og endt med Nederlag. Selv hendes sidste Støttepunkt, den kejserlige Erklæring om de yngre Sønners Ret til Dele af Hertugdømmerne, gled bort under hende, da man ved Kejserhoffet viste mere og mere Tilbøjelighed til at gaa over til Modparten. Samtidig ramtes hun paa et af sine ømmeste Punkter af Rigsraadet, idet dette var smaaligt nok til at berøve hende to falsterske Gaarde, som Frederik II i sine sidste Aar havde erhvervet til Forøgelse af Livgedinget, men som naturligvis ikke var nævnte i det 16 Aar ældre Livgedingsbrev.

Men netop som det saa allermørkest ud, begyndte det paa et enkelt Punkt at lysne for Dronning Sofie, og en Mu-

lighed, som rummede Oprejsning for de mange Skuffelser, spirede frem. Kristian IV gik nu i sit attende Aar, og endnu ikke havde Regeringsraadet opgivet sit Formynderskab over den unge Konge, hvem det længst havde anset for moden til at overtage Regeringen i Hertugdømmerne. Denne Omstændighed har ikke kunnet andet end bidrage til en bedre Forstaaelse mellem ham, som nu ikke længer saa alt gennem Raadets Briller, og Enkedronningen. I Længden har det kølige Forhold til Moderen sikkert ogsaa været Kristian IV's varme, kærlige Natur i høj Grad imod, og vi træffer ham da nu ogsaa gentagne Gange paa Besøg i Nykøbing, Besøg, ved hvilke der synes at have hersket den hjerteligste Tone. Der var her Lejlighed til at drøfte et saa vigtigt Anliggende som Valget af en Brud til Kongen, en Sag, som Enkedronningen med megen Iver tog sig af. Hun mødtes paa Halvvejen — eller maaske mere — af den brandenburgske Markgrevinde Katrine, hvis Datter Anna Katrine var giftefærdig, og en Strøm af Gaver, Frugtsafter, Hunde, ja selv Markgrevindens egen Apotheker, fandt i den Anledning Vej fra Halle til Nykøbing. — Samtidig bragtes det sidste Stridspunkt fra Formyndertiden, det, som angik de yngre Sønners Forsørgelse, ud af Verden, væsenlig ved Eftergivenhed fra Enkedronningens Side, idet Kongen indskrænkede sig til et almindeligt Løfte om at yde sine Brødre, hvad der var ret og billigt. Saaledes kunde da Kristian den IV's Kroning, der dannede Afslutningen paa det hele Tidsrum, fejres under almindelig Glæde og Enighed, med Festligheder, ved hvilke Kongens Moder indtog Ærespladsen.

Paa Nykøbing Slot, som i Aarene 1588—92 var undergaaet en gennemgribende Ombygning, saa at det i Samtiden regnedes for det anseligste i Riget næst efter Frederiksborg og Kronborg, havde Sofie nu sin faste Bopæl indtil sin Død den 14de November 1631. Hun opnaaede da en, navnlig for de Tider, høj Alder, 74 Aar, og bevarede selv som ældre sit kærnesunde Helbred, om hvilket Billedernes friske Ansigtsfarve og barnlig runde Ansigtstræk, som staar i en vis Modsætning til det saa overordentlig bestemte Udtryk, endnu vidner. Her var hun da ogsaa befriet for alle de Ærgrelser, der havde tæret paa hendes Kraft i Formyndertiden og, efter hvad hun selv er-

klærede, havde taget ti Aar af hendes Liv. Det fredelige Forhold til Kongen bevaredes uforstyrret lige til hendes Død, endogsaa da Hertug Ulrik nogle Aar senere søgte Moderens Hjælp til at opnaa større Indrømmelser. Sofie virkede nu nærmest afdæmpende paa sin yngre Søn og blandede sig kun højst nødig i Sagen. Ret ærgerlig skriver hun saaledes engang til Hertugen, at Kongen og han burde have ordnet deres Mellemværende, sidst de var sammen i Rostock „aber wen ihr herren zu samde komen, so nehmet ihr euwer lust und drincken gewahr und gedencken nicht an euwer eigen sachen, dar euch zum hogesten angelegen ist, vnd ein ander mussen euch euwer sachen aussrichten“*).

Nykøbing Slot, Maleri i det kongelige Galleri.

Resignationen i denne som i de andre Sager, for hvilke hun havde kæmpet med en saadan Lidenskab i Formyndertiden, er sikkert falden Sofie des lettere, fordi hun nu stod i en Virksomhed, der ganske stemte med hendes Natur og Anlæg og fyldte hendes Sind med den Ro og Tilfredshed, som hun saa haardt havde savnet siden Frederik II's Død. Selv Ligprædikenen mister sit ensformige Lovtalepræg og faar en frisk og ægte Klang ved Omtalen af hendes husmoderlige Dygtighed. Hun var en Dronning, hedder det, der „udtrykkelig anviste enhver, hvad han havde at gøre, saa at ingen skulde staa og gabe og spørge om, hvad han dog skulde foretage sig.“

*) Men naar I Herrer kommer sammen, saa passer I Eders Morskab og Drik, og tænker ikke paa Eders egne Sager, som er Eder i højeste Grad magtpaaliggende, og saa maa en anden udrette Eders Sager for Eder.

Og Orden var der i hendes Husholdning, „til rette Tid gik man til Bords og igen fra Bords, til rette Tid til Hvile og igen til Arbejde.“ Hermed stemmer det godt, at der fandtes forbavsende mange Ure paa Slottet — blandt disse et stort Antal Vækkeure. Slap har Hustugten da sikkert ikke været, og selv om det kun er et Sagn, at Dronningen i fornødent Fald med egen Haand gav sine Jomfruer Ris, er det sikkert nok, at der paa Slottet fandtes ikke mindre end sytten Straffeceller til Stuearrest for genstridige Husfolk.

Sofies Virksomhed strakte sig jo imidlertid langt videre, over Nykøbing, Aalholm og Halstedkloster Len, d. v. s. største Delen af Lolland-Falster. I videste Udstrækning forstod hun at benytte alle Indtægtskilder. Rundt om paa Gaardene indrettedes der Folehaver og Fiskedamme, ved Slottene anlagdes der Frugthaver. Fra Nykøbing solgtes der et Aar halvfjerde Hundrede Tønder Nødder. Selv havde Dronningen, der ikke for intet var Kristian IV's Moder, Øje med alt, fra det største til det mindste. De Midler, hun anvendte, var gennemgaaende de samme, som samtidig brugtes ved de kongelige og adelige Godsers Drift, det særlige for Sofie er den Fuldstændighed, den Gennemførthed, hvormed hun handlede. Lenene blev fra Afgiftslen gjort til Regnskabslen, saa at hele Udbyttet nu skulde afgives til Enkedronningen, medens Lensmanden fik fast Løn. Livgedingets Lensmænd blev i det hele mere bundne end de kongelige, havde at føre Tilsyn med Avlen baade i stort og i smaat og at aflægge nøjagtig Rapport: Selv naar Enkedronningen var paa en af sine hyppige Rejser, forlangte hun Beretning om, hvordan det gik med Oldensvinene paa Skoven eller med Studene paa Halstedkloster. Thi Kvægavlen kastede Sofie sig ivrigt over som den mest indbringende Side af Landbruget,

Medaille med Fremstilling af Enkedronning Sofie og hendes Valgsprog: Gott Verlest Die Seinen Nicht.

baade Fedning af Øksne og Opdrætning af Ungkvæg, — „saa Vor Kvægavl ved Guds Velsignelse har formeret sig fra Aar til Aar, hvorfor den almægtige billigvis skal have Lov og Tak.“ Sit Korn solgte hun til Tyskland, hvor hun ogsaa undertiden gjorde store Indkøb, f. Eks. af Humle, naar den var billig; thi Prisernes Bevægelse fulgte hun opmærksomt. For at indvinde mere Agerland, udstedte hun, straks efter Frederik II's Jordefærd, Ordrer til Rydning af Tjørn og Indhegning af Marker, og da Hovedgaardenes Drift var mest indbringende, søgte hun særlig at udvide deres Areal ved at opsige Bønderne deres Fæste og lægge Jorden ind under Hovedgaarden. Denne ubarmhjertige Fremgangsmaade, som Enkedronningens Kancellistil med megen Ligefremhed kalder at „ødelægge“ Bondegaarde, fulgtes for øvrigt samtidigt, og i større Omfang, af Adelen. Ogsaa paa anden Maade blev hendes Driftighed til Skade for Bønderne. Den mere intensive Dyrkning af Hovedgaardenes Jord krævede, da Folkeholdet ikke voksede i tilsvarende Grad, forøget Hoveri, som nu ikke blot forlangtes paa bestemte Dage, men ofte i Almindelighed, „naar Eder tilsigendes vorder.“ Bønderne klagede vel. I et Bønskrift fra de Vejlby Mænd opregnes saaledes alle de nye Byrder, der er komne til under Enkedronningens Regimente: „Hør at skætte og hegle, at vinde Garn, at kløve Staver, at age Hø, at age Ved om Vinteren, at age Korn af Loen, at tærske to Dage om Aaret, stundom mere, item at børste Hør; nu er os paakommen nogle Gærder paa Hømosen, hver Mand 6 Favne .... ydermere besværes vi med Langrejser at age til Færgestederne og andre Steder fast mere end de andre.“ Men paa deres Bøn om at maatte give Penge i Stedet for Arbejde er Dronningens Svar — her som oftere —: „Ist gantz abgeschlagen.“ Haardhed var da et fremtrædende Element i Dronning Sofies Godsejerdygtighed. Saa lidt som sine samtidige saa hun nogen anden Vej til et forbedret Landbrug end den at gøre Bondestandens Byrder tungere, og saa lidt som de betænkte hun sig paa at slaa ind paa den.

Dog var der ogsaa Punkter, hvor Enkedronningens Dygtighed, Ordens- og Retsans kom hendes undergivne til gode. Hun værnede dem med Eftertryk mod Overgreb ude fra eller fra Fogedernes Side, saa at der findes Eksempler paa, at

Bønder, der f. Eks. ved Mageskifte var komne under en anden Herre, ønskede sig tilbage under hendes Regimente. Flid og Vindskibelighed opmuntrede hun, særlig Husflid som Spinden og Væven. Og at den hele økonomiske Tilstand har været

Enkedronning Sofie i hendes 70de Aar.
Efter Maleri af Jacob van Dort paa Mauritshuis, Haag. D. M. P.

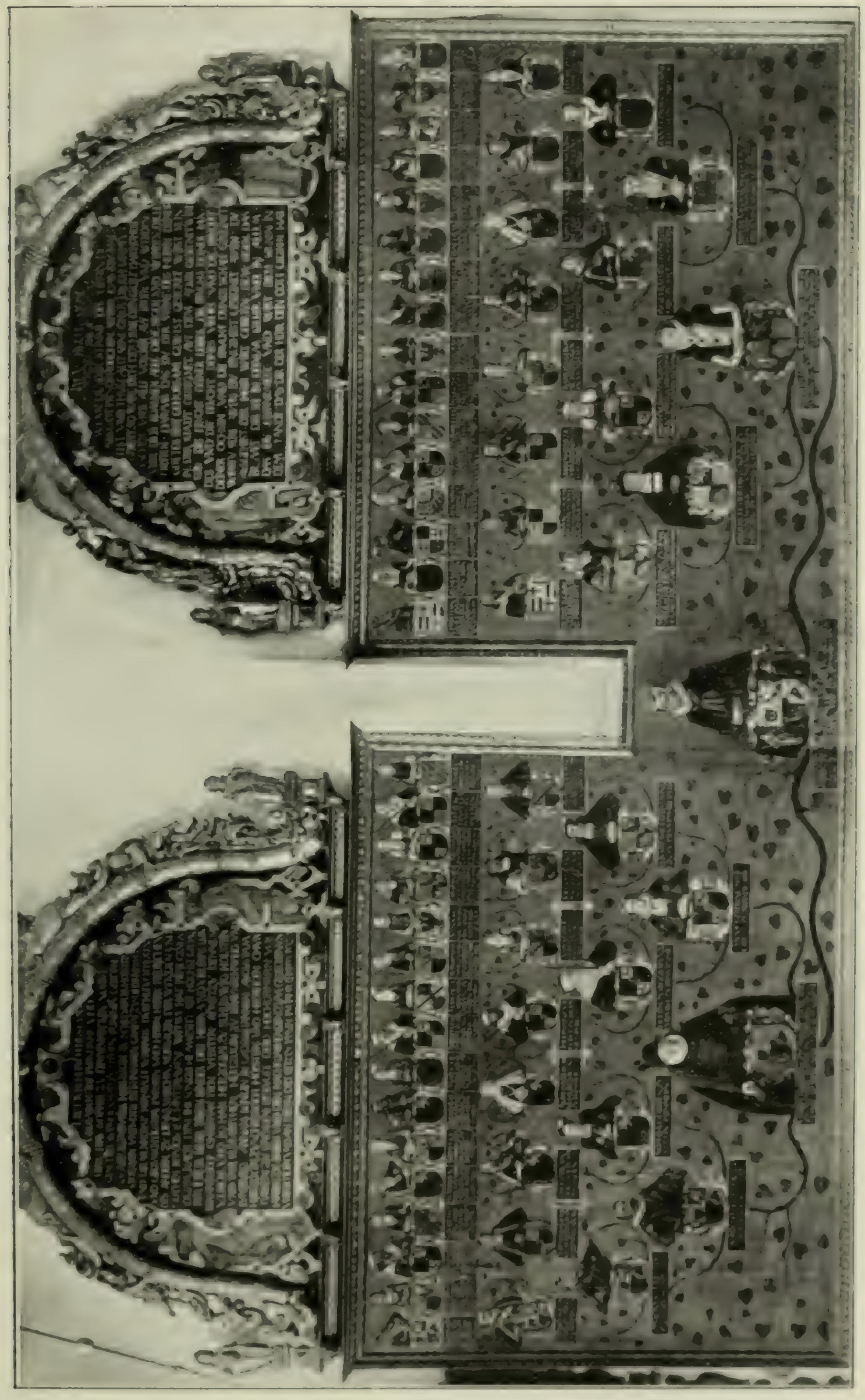
bedre, de øde Gaardes Antal mindre inden for Livgedingets Omraade end anden Steds i Landet er utvivlsomt.

Først og fremmest for Dronningen selv har Udbyttet været klækkeligt, og den saaledes indvundne Kapital forstod hun at formere med en næsten utrolig Forretningsdygtighed idet hun nemlig efter en stor Maalestok forstrakte saavel Kri-

stian IV som talrige tyske Fyrster med Pengelaan; Renten var den da almindelige, 6%. Undertiden kunde det jo rigtignok knibe med at faa den betalt, saaledes var Hertugen af Brunsvig meget efterladende i den Henseende, og Sofie tænkte endogsaa paa at alliere sig mod ham med Tilly, der ligeledes var hans Kreditor, en Plan, som Kongen dog bestemt fraraadede. For Kristian IV var Moderens Kapitalstyrke til ikke liden Støtte, selv om hun forlangte, at Rigsraadet skulde stille Sikkerhed for Laanet, hvilket dette kun brummende indlod sig paa. I Aaret 1624 forsøgte Kongen saaledes at indhente Raadets Samtykke til et Laan paa 50,000 Rdlr. — „ellers forstaar jeg, at samme Penge er halvvejs forsagt (ɔ: lovet — af Enkedronningen nemlig) til Hertugen af Meklenburg, og tør siden saa snart komme ad Sverig som noget andet Steds." Trudslen hjalp dog ikke, og Kongen maatte sende Pengene, som han allerede havde faaet udleveret, tilbage. Ikke des mindre beløb hans Gæld til Moderen sig i Aaret 1631 til 1½ à 2 Mill. Rdlr.

Med dette for Øje forbavses man ikke saa meget ved at erfare, at Sofie ved sin Død efterlod sig en Arv paa over 5½ Mill. Rdlr., et Beløb, der svarer til omtrent 22 Mill. Kr. i vore Dage, da Pengenes Værdi regnes for dengang omtrentlig at have været dobbelt saa stor som nu. Tydeligere end mange Ord viser denne Kendsgerning Sofies økonomiske Dygtighed. Foruden af rede Penge og Klenodier — af hvilke et enkelt Diamanthalsbaand vurderedes til 82,000 Rdlr. — bestod Arven af udestaaende Kapitaler, som udgjorde langt den største Del. Imidlertid var saa godt som alle Arvingerne Hovedskyldnere til Boet, saa at Arven for den enkelte opslugtes af Gælden. Til Enkedronningens Efterladenskaber kommer fremdeles foruden den ovenfor omtalte Arv ogsaa, hvad der fandtes af Forraad paa Slottet, hvilket udgør et anseligt Plus. I hendes egen Liste herover fylder alene Opregningen af, hvad der fandtes i en Egekiste og „en lille lang Skuffe" med Sølvtøj, *fem* Foliosider — deriblandt fem Hundrede Sølvskaale og Fade. Ogsaa Ting, hvis Værdi nærmest beroede paa de Minder, der knyttede sig til dem, opbevarede Dronningen her, f. Eks. Haandarbejder, „som min Fru Bedstemoder, den gamle Dronning Sophia*), har syet i sin Alderdom", eller „Gyldenstykkes Kjoler, som har tilhørt min salig Fru Moder."

*) Frederik I's Dronning.

Dronning Sofies Stamtavle. D. M. P. Forklaring til Stamtavlen findes Pag. 136.

Dronning Sofie, hvem det lykkedes at faa samlet en af de største Formuer, som vort lille Land har haft at opvise, kan dog næppe med Rette beskyldes for at have været smaalig eller karrig. Hendes økonomiske Sans var af aktiv mere end passiv Art, og det store Udbytte skyldtes snarere en Virksomhed, der var rig paa Initiativ, end en ængstelig Sammensparen. Paa sine hyppige Rejser var hun ledsaget af et Følge med 3—400 Heste, sin Søn Kongen skænkede hun et Orlogsskib „Sophia", og ikke mindre end tre—fire Gange aarlig var han hendes Gæst. Paa Slottet anlagde hun en ret betydelig Samling Malerier, af hvilke flere skyldtes ansete Kunstnere, navnlig Nederlændere. Nykøbing Kirke byggede hun saa godt som fra ny og smykkede den med den mægtige Ahnetavle, der endnu findes der som et Minde om Dronningens Slægtfølelse. I Byen oprettede hun et Hospital for gamle

---

Ahnetavlen er malet 1624 af Anthon Clement fra Odense for en Betaling af 500 Dlr. Kurant. Paa en mægtig Trætavle er Dronning Sofies Ahner fremstillede, de Fædrene til venstre (for Tilskueren), de Mødrene til højre, med samtlige 63 Personers Portrætter, Navne og Titler anbragte i Grenene af et fra Dronning Sofie til begge Sider opadstigende Vintræ. En Del af dem er rimeligvis malede efter Portrætter, som Dronningen har ejet eller laant fra sin Fader. Alle de ældre er dog utvivlsomt Fantasibilleder.

I Midten forneden ses Dronning Sofie, lidt oppe over hende og til venstre (for Tilskueren) hendes Fader, Hertug Ulrik af Meklenburg-Güstrow. Over ham Dronningens Bedsteforældre paa fædrene Side, over disse igen Dronningens Oldeforældre, af hvilke mærkes Parret til højre, Kurfyrst Joachim I af Brandenburg og Hustru Elisabet af Danmark, Hans's og Kristines Datter (omtalt Side 83 og 92). Derpaa følger Dronningens Tipoldeforældre, af hvilke mærkes Parret yderst til højre, Kong Hans og Dronning Kristine. Endelig i den øverste Række Dronningens seksten Tiptipoldeforældre paa fædrene Side, af hvilke mærkes Nr. 9 Kurfyrst Albrecht Achilles af Brandenburg (omtalt Side 72 og 74 f.) og Nr. 13 og 14 Kristian I og Dronning Dorothea af Danmark. Paa den anden Side ses Dronning Sofies Ahner paa mødrene Side, som forneden begynder med hendes Moder Elisabet af Danmark, derpaa Dronningens Bedsteforældre Frederik I og Sofie af Pommern (omtalt Side 108 Anm.), derpaa Dronningens Oldeforældre Kristian I af Danmark og Dronning Dorothea, samt Bugislav X af Pommern (omtalt Side 108 Anm.) og Hustru, Anna af Polen. Derpaa Dronningens Tipoldeforældre, blandt hvilke mærkes Nr. 3 (fra venstre Side) Markgrev Johan Alchymist af Brandenburg (omtalt Side 74). Endelig i den øverste Række Dronningens seksten Tiptipoldeforældre paa mødrene Side.

og fattige, og Latinskolen skænkede hun flere Legater, af hvilke dens Disciple endnu nyder godt.

Ogsaa over for Præstestanden paa Lolland-Falster viste Dronning Sofie megen Rundhaandethed og Interesse, drog Omsorg for Præsteenkerne og sørgede for, at de Præster, der ansattes, var værdige og velskikkede. Saaledes lod hun de unge Kandidater prædike for sig, førend de fik Kald, og naar hun anbefalede en Ansøger til Biskoppen, paalagde hun ufravigelig denne, inden han forfremmede vedkommende, at undersøge, om han var „lærd og dygtig og ellers tilstrækkelig kvalificeret,“ som hun udtrykker sig i sine Skrivelser. Paa den anden Side kunde hun ogsaa vise Mildhed over for Præster, der havde forset sig, i det mindste findes der et Par Eksempler paa, at hun af Medlidenhed med de „mange Børn“ er gaaet i Forbøn for Synderen, naar han viste sikre Tegn til Bod og Bedring.

Selv havde hun, som det fortælles, „ikke alene læst Bibelen mange Gange igennem, men endogsaa alle Dr. Morten Luthers og andre lærde Mænds gudelige Skrifter, saa at hun var saaledes oplyst og fast i sin Religion, at hun ikke frygtede for at binde an med dem, som var paa den vrange Tros Veje.“ Hendes Valgsprog var „Gott verläszt die seinen nicht.“ Det staar endnu at læse paa en af Væggene paa Aalholm Slot ved Siden af Kongens — et Minde om et Besøg, Kongeparret aflagde her i Aaret 1585. Fire Aar senere har Sofie egenhændig skrevet det i Adelsmanden Chr. Holcks Stambog, med en Tilføjelse, som er præget af hendes Stemning i Tiden kort efter Kongens Død: „Es komett alles von gott, gluck vnd ungluck, armutt und reichthum, das leben und der dott.“

Langt uden for sin bibelfaste, rettroende lutherske Gudsfrygts Omraade har Dronning Sofie med sin saa udpræget praktisk anlagte Natur næppe bevæget sig. Hun gav sig vel af med Kemi og Alchymi, men denne Interesse synes næsten at have været en Modesag hos saa godt som alle Datidens fyrstelige Personligheder. Tysk vedblev at være det Sprog, hun udelukkende betjente sig af, og da en dansk Mand tilegnede hende sin Oversættelse af en tysk Andagtsbog, fralagde han sig i Fortalen udtrykkelig enhver Tanke om, „at Eders Majestæt skulde sig med denne danske ringe Version noget bemøje, efterdi den tyske Original for (ɔ: for — Skyld)

hendes facundiam er Eders Majestæt meget mere behagelig at læse eller høre end dette grove, danske Sprog, paa hvilket hun er alleneste for de enfoldiges Skyld udsat.“ — Dog maa vi ikke glemme, at Dronning Sofie i det mindste kunde Dansk nok til at holde af de gamle danske Viser, og vi maa være hende taknemlige for, at hun, rask og virksom som hun var, satte Fart i den trofaste Anders Sørensen Vedels langsomme Arbejde.

Kong Frederik II's „Lefnet oc Endeligt“ 1589.
Har tilhørt Dronning Sofie.
Findes paa det kgl Bibliothek.

Det ejendommelige ved Dronning Sofies Personlighed træder paa mange Maader tydeligst frem gennem en Sammenligning med hendes Svigermoder, Dronning Dorothea, hvem hun vel forøvrigt næppe har kendt, et fjortenaars Barn som hun var, da den gamle Frue paa Koldinghus døde. Ved Siden af megen Ulighed paa væsenlige Punkter frembyder de to Kvinder en Del fælles Træk. Som saa mange af Danmarks og Nordtysklands Fyrste- og Adelsdamer i det 16de Aarhundrede var de begge stærkt optagne af en praktisk Virk-

somhed, der endogsaa strakte sig ud over Omsorgen for Hus og Hjem til Styrelsen af Gaard og Gods. Ogsaa deres Aandspræg, den faste, noget snævre Rettroenheds er Tidens almindelige, — begge har de sikkert søgt deres væsenlige aandelige Næring af tyske Andagtsbøger. Dog er Dronning Sofie i denne Henseende en Del mere vidt spændende end Dronning Dorothea, men maaske hovedsagentlig kun fordi hun levede i en Tid med langt rigere aandelige Kaar. Imidlertid strækker Ligheden sig videre end til Tidens typiske Egenskaber, for hvilke Dronning Sofie var den sidste udprægede Repræsentant blandt danske Dronninger. Begge er de af en lidenskabelig Natur, begge er de opfyldte af en ikke almindelig Virkelyst og Levedygtighed. Tydeligst træder Lighedspunkterne frem, naar vi tænker paa Dronning Sofie i den Skikkelse, i hvilken vi lærer hende at kende i Formyndertiden; thi disse bestandig mislykkede Tilløb, denne lidenskabelige Heftighed over for Modstanderne, denne Ukuelighed under alle Nederlag minder stærkt om Frederik II's Moder.

Imidlertid maa man huske, at disse Aar kun udgør en kort Episode af Dronning Sofies Liv, og at den Virksomhed, der fyldte dem, halvvejs var bleven hende paatvungen af hendes Stilling som den umyndige Konges Moder. Helt anderledes er det Indtryk, vi faar af Enkedronningen paa Nykøbing Slot, Enkedronningen, hvis Kvæg trivedes, og hvis Kapital ynglede, medens hendes Indblanding i Statssager var indskrænket til at yde Kongen, som stod i det venligste Forhold til Moderen, en solid og forsigtig Støtte med den fyldte Pengepung. Aabenbart har Dronning Sofie hørt til de lykkelige Mennesker, hvis Tilbøjelighed og Evner er stærkt udprægede i een bestemt Retning, og som derfor forholdsvis let opnaar Harmoni og Tilfredshed. — Anderledes forholdt det sig med Dronning Dorothea. Hun følte sig ikke som Fruen paa Nykøbing Slot tilfredsstillet ved blot økonomisk Virksomhed og har vel heller ikke ejet dennes næsten enestaaende Dygtighed i saa Henseende. Derimod har hun ikke været uden Sans for Stats- og Samfundsspørgsmaal, ligesom hun overhovedet synes at have været en dybere, alsidigere Natur, der satte sig højere Maal og ikke kunde bekvemme sig til at resignere. I hendes Breve kommer der bestandig en aldrig tilfredsstillet Higen frem — Higen

efter et videre Virksomhedsomraade end Kolding Slot og Len, efter større Ret og Retfærdighed i alle Forhold, efter mere Kærlighed og Forstaaelse hos Sønnen, Frederik II. Og stærkest træder hendes Livs tragiske Præg frem i de Øjeblikke, da vi opfanger et Glimt af den utilfredsstillede Tilbøjelighed for Hertug Hans, som i aarevis ulmede paa Bunden af hendes Sjæl.

Vidt forskellig er da, trods de fælles Træk, denne Skikkelse fra Kristian IV's Moder, hvis Liv vi har set opfyldt af en Virksomhed, der var rig paa Resultater, og præget af Sundhed og Velvære. Et Blik paa de to Kvinders Fysiognomi, saaledes som Potrætterne viser os det, vil bedre end mange Ord godtgøre denne Forskellighed, der er saa fremtrædende ogsaa i deres Ydre.

ANNA KATRINE.

Til Kristian IV's prægtige Kroningsfest indfandt sig blandt mange andre tyske Fyrster Administratoren af Magdeburg, Joachim Frederik, med Gemalinde og Døtre. Medens den unge Konge ellers overlod det til sine Brødre at modtage Gæsterne, red han selv den brandenburgske Familie i Møde, ledsaget af Adelen med dens Rytteri og af en Garde paa 100 Mand, klædte i gult og rødt. I prægtigt Optog førtes Gæsterne da ind i Staden, paa Valby Bakke afbrændtes et storartet Fyrværkeri til deres Ære, medens Kanonskuddene dundrede fra Voldene og Skibene. Ogsaa under selve Festen behandledes den brandenburgske Fyrstefamilie med særlig Hyldest og Ridderlighed af Kongen, og Grunden er let at gætte, thi, som vi saa ovenfor, var en Forbindelse mellem ham og den ældste af Joachim Frederiks Døtre, Anna Katrine, stærkt under Overvejelse. Det følgende Aar, 1597, fejredes Brylluppet i Haderslev, „hvor alt gik slet og ret til," som en Brandenburger udtrykker sig, idet en Farsot, der hærgede Nordtyskland, hindrede Udfoldelsen af større Festligheder med talrige Gæster.

Forbavsende lidet har Danmarks Historie at fortælle om Anna Katrine, der dog i femten Aar stod ved vor populæreste Konges Side. Hun skildres som en stille, god og gudfrygtig Kvinde, der var mild og velvillig mod sine Undersaatter, øvede Godgørenhed i det skjulte og var Kongen en kærlig og føjelig

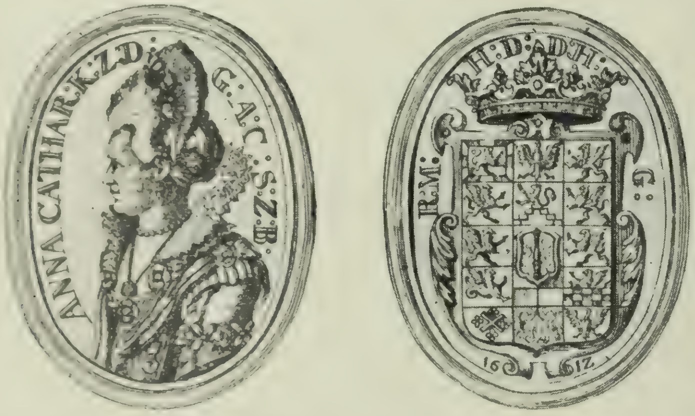
Hustru. Til Trods for sin Svagelighed ledsagede hun ham ofte paa hans mange Rejser, Søen frygtede hun ligesaa

Dronning Anna Katrine med Prins Kristian.
Efter Maleri fra 1611 paa Rosenborg. D. M. P.

lidt som Kristian IV selv, saaledes besøgte hun to Gange Norge i hans Selskab. Ogsaa paa Jagten fulgte hun Kongen

— „samme Dag blev min Gemal skudt igennem sin Kappe paa Jagten," skriver han i sin Dagbog den 12te September 1607 — og et samtidigt Digt sammenligner Kongeparrets kunstfærdige Ridt med Solens og Maanens Bevægelser, medens Følget er Stjernerne. Af andre Beskæftigelser skal hun have yndet Haandarbejde, hun var „behændig og net udi det, som kunde sømme sig saa høj en Person at tage udi Hænder," og til hendes kvindelige Dyder hørte ogsaa Tarvelighed i Klædedragt — hvilket Billederne for øvrigt ikke giver Indtryk af.

Medaille med Fremstilling af Dronning Anna Katrine.

Den 29de Marts 1612 endte Dronning Anna Katrine sit stilfærdige Levnedsløb paa Københavns Slot. Et smukt Minde er sat hende af Anders Arrebo i et Digt, der kan betragtes som en af de første Spirer i denne golde Tid til en ny dansk Poesis Fremvækst.

Jeg saa to deilig Roser staa
paa Førstelig rode

saaledes begynder Digteren sin Hyldest til Kongeparret —

Aff Førstlig quist, jeg siger vist,
Udspringe Roser baade,
Er plantet i dend Rige Christ
Oc dugget med hans Naade.

Saa brede blad de Roser bær
Oc skin som Edelstene,
At leeg oc lærd baad fiern og nær
Sig huil vnder di grene,

Der vandrer frem den Eddelmand,
Der huil dend gansk' gemeine,
Befried fra storm oc regne vand,
Under de tycke grene.

Men nu har Dødens Orm gnavet den ene af de kongelige Roser:

Du har kuldkast dend Rose rød,
Som vaar smaa Vrters Amme,
Oc spisde dem med Safften sød
Fra Førstlig Roed oc Stamme,
Derfor er andre Vrter smaa
Som lidet Barn i wugge,
Der ey kand Melck oc Spise naa,
Huem skal dem vand' oc dugge?

Smukke er Digterens Afskedsord til den visnede Droningrose:

Du vaarst os goed aff hjerte roed,
Vi fattig' ymper Alle
Der du med Kron' i Danmarck stoed,
Gud vill' vi dig befale.

SOFIE AMALIE.

Saavel Virkeligheden som Kunsten har rigt forsynet Dronning Sofie Amalies Liv med dramatiske Optrin, og oftest finder vi hende selv ikke blandt Tilskuerne, men i de agerendes Tal, undertiden som Hovedpersonen.

Den 6te Juli 1648 var der Fest paa Københavns Slot, thi Hertug Frederik, Kristian IV's Søn, var den Dag bleven hyldet som sin Faders Efterfølger. Tilligemed sin Konge havde Landet efter mange Aars Mellemrum atter faaet en Dronning, Sofie Amalie af Brunsvig—Lüneburg. En Vibeke Kruses saavel som en Kirsten Munks Tid var nu forbi. Men Kirsten Munks Døtre — og Svigersønner — var tilbage. Og da Dronningen sad tavs og stille ved Taflet, kunde Leonora Kristine ikke tilbageholde en spottende Bemærkning herom til sin Mand.

Hendes Ytring hørtes imidlertid af Sofie Amalie, som nu pludselig begyndte at tage ivrig Del i Samtalen, men tav, hvergang Leonora Kristine tog Ordet. Optrinnet er betegnende for Tiden efter Kristian IV's Død. Vel var den brunsviglüneburgske Fyrstinde nu naaet langt højere, end hun havde kunnet gøre sig Haab om, da hun for fem Aar siden, 15 Aar

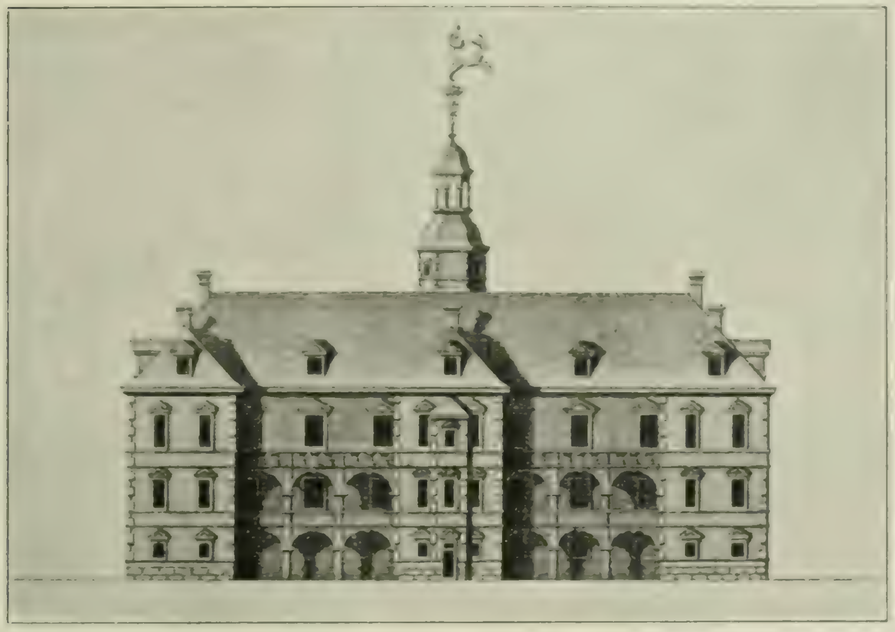

Dronning Sofie Amalie.
Maleri af Abraham Wuchters. D. M. P.

gammel, i Glückstadt ægtede Kristian IV's næstældste Søn, Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen, eller da hun et Par Aar senere sammen med sin Ægtefælle, der under Krigen med Sverig havde mistet sine tyske Besiddelser, maatte ty til Flensborg for at friste en af Pengesorger trykket Tilværelse. Dog var der nok af Malurt, som kunde forbitre den unge Dronningværdigheds Sødme og forjage Feststemningen selv paa

Hyldingsdagen — først og fremmest Synet af Ulfeld og hans Hustru ved Taflet, Ulfeld, der var som en Personliggørelse af det danske Aristokratis Magt og Overmod, af det danske Kongedømmes Afmagt og Fornedrelse paa dette Tidspunkt.

Som bekendt var „Svogerpartiets" Glansperiode hurtig forbi, og med Ulfelds og Leonora Kristines Flugt tre Aar senere var en væsenlig Anstødssten ryddet af Vejen for Kongeparrets Fod. Lysere og muntrere er da de næste Billeder fra Sofie Amalies Liv, saa meget mere som den Kunstner, der har tegnet dem for os, den spanske Gesandt Rebolledo,

Ibstrup Slot.

trods Podagra og paatrængende Kreditorer havde sydlandsk Glød nok tilbage til at nære en levende Beundring for denne „Seraf", som hun kaldes i hans Sonnetter. I Aaret 1655 gjorde Dronningen en Fest paa Ibstrup (senere Jægersborg) for Kongen og sin Yndlingsbroder, Hertug Johan Frederik — fortæller Rebolledo, der selv var Øjenvidne, i et Brev. Først forlystede man sig i det fri med Skydning efter en Træhjort. Baade Kongen og Dronningen deltog, begge klædte i rødt med sorte, fjedersmykkede Huer, men som hoflig Værtinde „betvang Dronningen sin Behændighed for des mere at kunne tilfredsstille sin Ædelmodighed," saa at det blev Gæsterne, der

vandt Kampbelonningerne. Om Aftenen var der Dans paa Slottet, og „Dronningen dansede den hele Nat med en saa smilende Anstand og en saa majestætisk Værdighed, at hun tiltrak sig alles Yndest og Opmærksomhed. Især forbavsede hun Tartarerne*), som ellers afslog alle Damernes Opfordringer til at danse." Nogle Dage efter — fortæller Rebolledo videre — fejredes Prins Kristians Hylding bl. a. med Opførelsen af en Ballet, i hvilken Dronningen selv optraadte i ikke mindre end fem forskellige Roller, som Fama, Bondepige, Krigens Muse, — „idet hun dansende svingede en Fane efter Takten med en saa overordentlig Behændighed, at hun syntes at overgaa sig selv," — spansk Dame og Amazone. Kongen, „som, da han stedse opdager nye Fuldkommenheder hos hende, ogsaa hver Dag elsker hende højere," henvendte sig under Forestillingen jævnlig til Rebolledo for at høre hans Mening, og den belevne Verdensmand svarede bl. a. „at lykkeligt var det Land, der havde en saadan Konge, og lykkelig den Konge, der ejede en saadan Dronning."

Sejerspris med Indskriften: A Luy Esgal, skænket af Dronning Sofie Amalie. Rosenborg.

Sofie Amalie i Bondepigedragt.

*) Et tartarisk Gesandtskab besøgte dengang Landet.

Denne Beretning er karakteristisk i mere end een Henseende. Den viser os Sofie Amalie som Midtpunkt i en Festlighed ved Hoffet, en Stilling, der er typisk for hende. Thi i disse Aar, der i saa godt som alle andre Henseender var en død Tid paa Grund af den knugende Finansnød, følger den ene Hoffest efter den anden, saa at Rigsraadet fandt sig beføjet til at formane til større Sparsommelighed, saa meget mere som „vi er forsikrede, Eders kongelig Majestæt selv dertil ingen Behagelighed haver.“ *) „Tankerne til den forehavende Ballet kan ikke diverteres,“ lød Svaret betegnende nok, da en dansk Adelsmand gjorde Forestillinger imod, at Kongen, for at føje Dronningen, i over et Aar, fra April 1654 til Juni 1655, holdt Hof uden for Kongerigets Grænser, paa Flensborghus, hvor Fest fulgte paa Fest i en uafbrudt, broget Række.

Denne Hofselskabelighed var ikke uden politisk Betydning, idet den bidrog til at højne Kongemagten og navnlig ved sin Glans tiltrak en voksende Kreds af unge Adelsmænd, mest Tyskere, som, ofte ved Hjælp af Dronningens Protektion, trods Modstand af „die übermächtigen dänischen Patrioten,“ optoges i den danske Adel.

Større er dog den kulturelle Betydning af Sofie Amalies Fester. Ved disse blev Operaen og Balletten, der kun var forekomne en enkelt Gang i Kristian IV's Tid, eneherskende, saa at tidligere Tiders bizarre Optog og „Stikken og Renden“ afløstes af Sangens, Musikkens og Dansens ædlere Nydelse, som forhøjedes ved Damernes, i første Række Dronningens Ynde. Man sammenligne blot de næsten groteske Forlystelser ved Kristian IV's Kroning, ved hvilke Kongen selv optraadte klædt ud som Kvinde, med Sofie Amalies yndefulde Sommerfester i Dyrehaven! For *dansk* Aandsliv betegner denne Udvikling dog ingen Berigelse, og Sofie Amalies Navn er ikke, som Sofie af Meklenburgs og senere Charlotte Amalies, knyttet til dets Kamp for Tilværelsen i disse Aarhundreder. Der fandtes ganske vist en dansk Skuespillitteratur, Skolekomedier af bibelsk, moralsk eller klassisk Indhold, tjenende til at supplere

*) For at være retfærdig maa man dog huske paa, at det danske Hof forekom *fremmede* Gesandter tarveligt og beskedent i Sammenligning med f. E. Englands og Frankrigs.

Katekismus og Grammatik. Endnu i Frederik II's og Kristian IV's Tid havde man ved Hoffet fundet Morskab — omend næppe den tilsigtede moralsk-religiøse Opbyggelse — ved saadanne Forestillinger, og Ribe Skoles Rektor, Peder Jensen Hegelund, havde tilegnet Dronning Sofie sin Oversættelse af „Susanna“, som Dronningen havde fundet Behag i, da det i Aaret 1577 blev „agerit paa Latine udi eders F. N.

Perlemorsfremstilling af Dronning Sofie Amalie.
Rosenborg.

Kirckegangs høytid paa Kiøbenhaffns Slaat.“ Men til Sofie Amalies elegante Banketter vilde disse plumpe, naive Frembringelser, som opførtes af „Skolepersoner“, have passet ligesaa slet som en dansk Bondedreng til Selskabet, og forøvrigt forstod Dronningen, i Følge en Udtalelse af Kongen selv til den danske Hofpræst, ikke engang det danske Sprog, i det mindste ikke i Aaret 1649. Man søgte da som sædvanlig til Udlandet, for en Gangs Skyld dog ikke til Tyskland. Det

var Frankrig og Italien, der lærte os saavel som hele Samtiden at synge og danse, og den lærvilligste Elev var Sofie Amalie. Megen Poesi er der ikke i de bevarede Tekster til disse Operaer og Balletter, som sikkert har faaet deres væsenlige æsthetiske Værd gennem den smukke Udførelse. Guder og Helte, Narre og Pedanter optræder i broget Blanding, og en mere eller mindre fint anbragt Hofsmiger er en uundværlig Bestanddel. Tysk anvendes, i Følge gammel Vane,

Frederik III og Sofie Amalie paa Jagt. Maleri paa Gavnø.

selv her ligesaa hyppigt som Fransk. En dansk Operatekst forekommer først i Slutningen af Aarhundredet — dens Forfatter er Kingo!

Ogsaa i andre Henseender viste Sofie Amalie sig modtagelig over for den franske Kulturstrømning, der paa Ludvig XIV's Tid bredte sig over Europa. Hun klædte sig efter fransk Mode, forskrev sine Dragter fra Paris, ligesom hendes Kammerjomfruer var franske. Om den franske Smag, der prægede alt, vidner endnu de bevarede Sager paa Rosenborg.

Det franske Sprog var hun hjemme i saavel som Kongen, der som ung havde opholdt sig i Frankrig, og de kongelige Børn talte Fransk, „som om de var fødte i Louvre,“ efter hvad den franske Gesandt fortæller. Prins Kristian skriver i sine Breve Dansk til Faderen, Fransk til Moderen. Ogsaa Sofie Amalies Valgsprog: „En Dieu mon espérance“ er fransk i Modsætning til de tidligere Dronningers. En fransk Skuespillertrup optraadte endvidere nu for første Gang ved Hoffet, og der ansattes en fransk Hofpræst. — Den franske Kultur, der havde den Fortjeneste for en Tid at dæmme op for den overvældende tyske Indflydelse, bredte sig fra Hoffet til Adelen og Borgerne, saa at Holbergs Forløber, Lauremberg, allerede nu kunde satirisere over den nymodens Fordærvelse:

Maneer oc zierlig Snack maa mand fra Franckrig hale
Oc det med Fare stor, ja dyrt med Pæng' betale.

Beslægtet med Glæden ved dramatisk Opførelse var hos Sofie Amalie en vis Forkærlighed for Forklædning ogsaa uden for Scenen, en Forkærlighed, som hænger sammen med hendes Lyst til Eventyr og Oplevelser i selve det virkelige Liv. Engang besøgte hun Hamborg i Bondepigedragt, skønt Staden da laa i Strid med Danmark. Da Dronning Kristina efter sin Tronfrasigelse forlod Sverig og incognito drog gennem Danmark Syd paa, kunde Sofie Amalie, som da opholdt sig i Kolding, ikke modstaa sin Lyst til at se den berømte Fyrstinde. Forklædt som Bondepige fulgte hun hende til Vogns til Haderslev, tog ind i samme Værtshus som hun og saa paa, at hun holdt Maaltid sammen med sine Hofkavallerer — alt uden at give sig tilkende og uden at tale med hende. — Samme Tilbøjelighed for det spændende, det dristige genfinder vi hos Sofie Amalie i hendes Jagtlidenskab. Haardt Vejr eller andre Besværligheder ænsede hun ikke, naar det gjaldt Jagten, hun kunde nedlægge over tredive Harer paa een Dag, og Rebolledo fik af og til en Kronhjort, fældet med højstegen Haand, som Foræring af sin høje Velynderske, denne „Diana“, denne „Guddom i Menneskeskikkelse“. I denne Sammenhæng skal omtales en Skildring, som den spanske Gesandt i et af sine Digte giver af Dronningens Jagtslot Hørsholm, hvor han

efter hendes Indbydelse selv opholdt sig en Sommer. Med megen kunstnerisk Sans og overordentlig Pragt havde hun ladet dette Slot udsmykke, i Salene fandtes saaledes en Række Billeder fra Karl van Manders Haand, forestillende dels de vigtigste Begivenheder i Dronningens Liv, dels brogede Jagtscener, Sælhundejagt paa Søen, Hjortejagt ved Hørsholm, Falkejagt paa Amager, og overalt er Sofie Amalie Midtpunktet, hvorom de andre Skikkelser grupperer sig. Man har rejst det

Dronning Sofie Amalies Jagttrøje. Rosenborg.

Spørgsmaal, om disse storartede Kunstværker, som ellers aldrig findes omtalte, har eksisteret andre Steder end i Spanierens Fantasi. Eet er dog vist: selve den dristige Jægerskes Skikkelse er virkelighedstro nok.

Den galante Spanier var ikke den eneste, som Sofie Amalie indtog. Efter Billederne at dømme har hendes Ansigt ikke været smukt, dog lovprises hun ofte og det i Udtalelser, der ikke var bestemte for hende selv, baade for Skønhed og

Elskværdighed. Dronningen er „en deijeligh ungh änniskia“, skriver en Svensker, der overværede en Barnedaab paa Slottet 1649, og en Franskmand, som nogle Aar senere besøgte Hoffet, giver følgende Skildring: „Denne Fyrstinde var høj, blond, med en meget smuk Hudfarve, mild og meget venlig mod fremmede; hun havde megen Yndest for Frankrig, hun havde alt, hvad der kom derfra.“ Ogsaa Sofie Amalies Svigerinde, den højtbegavede Hertuginde Sofie af Hannover, som iøvrigt ikke var synderlig imponeret af det danske Hof, — „Ceremonierne

Dronning Sofie Amalies Hirschfænger. Rosenborg.

koster aldeles ingen Penge, og Hoffet er meget beskedent,“ skriver hun om det — priser i stærke Ord denne Dronning, „hvis Godhed og store Fortjenester vandt hende alles Hjerter.“ Lignende Udtryk bruger den franske Gesandt Terlon, men han tilføjer, at Dronningens gode Egenskaber navnlig viser sig over for dem, „der hører til hendes Parti eller er knyttede til hendes Interesser.“ — Aabenbart har Sofie Amalie da ejet denne særlige Evne, som ikke nærmere kan defineres, til at vinde, hvem hun *vilde* vinde — thi det var langt fra alle, hun lod sin Naades Sol skinne paa. Hun har forstaaet at udfolde

Elskværdighed og Gratie, hun har fængslet ved sin Underholdnings „esprit", som oftere fremhæves af Terlon, ved sin kunstneriske Sans og ved sin litterære Dannelse. Paa Hørs-

Frederik III og Dronning Sofie Amalie til Hest.
Efter Maleri paa Rosenborg.

holm havde hun et Bibliothek, bestaaende af de bedste franske, tyske og italienske Forfattere, selv Spansk gav hun sig af med, og med Broderen Johan Frederik, der var Katholik, kunde

hun føre store Disputer, hvortil hun dog kaldte den lærde Konge til Undsætning.

Ikke uden Interesse er det at iagttage, at de her skildrede kulturelle Ejendommeligheder hos Sofie Amalie ikke blot er af individuel, men ogsaa af typisk Betydning. Denne Finhed og Elegance i Smagen, denne Evne til at glimre i Selskabslivet og derved spille en Rolle ogsaa ud over dettes Grænser, denne almeneuropæiske Dannelse, denne Trang til at handle og agere, til at søge det dramatisk spændende i Livet og i Kunsten betegner en ny Tids Frembrud, særlig i Kvindernes og saaledes ogsaa i de danske Dronningers Historie, luthersk Gudsfrygt og huslig Travlhed er ikke længer de eneherskende Magter. Sit Aandspræg deler Sofie Amalie da med en hel Række andre Kvinder, og, ejendommeligt nok, forrest blandt dem staar ved Dronningens Side den, som hun hadede med hele sin Sjæls Styrke, Leonora Kristine, hvis omfattende Dannelse, elegante Optræden og dristige Handlekraft er bekendte nok.

Sofie Amalie fik snart Lejlighed til at vise, at der, ogsaa naar Balletmusikken forstummede, og den haarde Virkelighed meldte sig, var Stof til en „Krigens Muse“ i hendes stærke Personlighed. Allerede ved Kongemødet paa Frederiksborg, det forunderlige Efterspil, der fulgte paa Svenskekrigen 1657—58, skimter vi noget af denne dybere liggende Side af hendes Natur. Det var ogsaa en Hoffest, om man saa vil, den besynderligste af alle de Fester, i hvilke Sofie Amalies imponerende Skikkelse danner Midtpunktet, thi Æresgæsten var Svenskekongen, Sejerherren i den Krig, som umiddelbart forud havde bragt den bitreste Ydmygelse over Konge og Folk. Selv havde Frederik III indbudt ham til Gæst, og paa Frederiksborg Slot blev han modtaget med Pomp og Pragt og den mest udsøgte Høflighed. Hvilke Følelser der rørte sig hos Danmarks Dronning, da hun, fem Dage efter Roskildefredens Afslutning, præsiderede ved Festtaflet med Karl X Gustav paa sin højre Side, er imidlertid ikke godt at sige. Hun optraadte „avec beaucoup d'éclat“, fortæller den franske Gesandt, og udfoldede al sin „esprit“ under Samtalen, i hvilken kun hun og Karl Gustav deltog — den drejede sig bl. a. om Marchen

over Bælterne — men Erik Dahlbergs skarpe Øjne skimtede dog en ildevarslende Uro under den glatte Overflade. Han stod under Taflet bag sin Herres Stol, og da Karl Gustav, idet han henledte Opmærksomheden paa ham, leende ytrede: „Denne här har vist mig vägen hit in paa Seland," rakte Frederik III Dahlberg Haanden til Kys, men Dronningens hastige Øjekast havde et Udtryk, som mente hun „icke allt det, som godt var."

Oprejsningens Dag kom hurtigere, end nogen havde ventet, for Danmarks Folk, Konge og Dronning. Under Københavns Belejring fik Sofie Amalie Lejlighed til at vise sin Naturs hele Styrke og Handlekraft, der nu udløstes paa en ædlere Maade end

Karl X Gustav forlader Frederiksborg Slot efter Kongemødet den 3. Marts 1658.
Efter Pufendorf.

ved den dristigste Jagt eller det mest spændende Rejseeventyr. Hvor meget hendes Paavirkning har betydet for Kongen, der i disse Dage viste en Kækhed og Beslutsomhed, som ellers var hans Natur fremmed, er ikke opklaret og bliver det næppe nogen Sinde. Lavt bør hendes Indflydelse dog ikke sættes saa lidt ved dette som ved andre Vendepunkter af hans Liv. Hvad der derimod traadte klart for Dagen, var Frederik III's og Sofie Amalies faste, samdrægtige Vilje til at vove og udholde alt hellere end at opgive deres og Rigets Sag, og sit smukkeste Udtryk, forstaaeligt for enhver, gav denne Vilje sig, naar Kongen lod sig se til Hest paa Volden, ofte paa de stærkest udsatte Punkter og ved Nat saavel som ved Dag, med Dronningen ved sin Side.

Særlig Omtale i denne Sammenhæng fortjener et enkelt Træk, der giver os noget af et Indblik i Tilstanden paa Københavns Slot under Belejringen. Natten mellem den 9de og 10de Oktober 1658 forvandledes Amager til en Brandtomt af et svensk Korps, der den foregaaende Dag havde besat Øen. Som Vejviser benyttedes en tilfangetagen dansk Officer, van den Weghe. Denne saa imidlertid endnu samme Nat sit Snit til at undvige og indfandt sig om Morgenen Kl. 4 foran Porten paa Kristianshavns Vold, men kunde ikke blive indladt, da den kommanderende Oberst Aftenen forud havde overleveret Portnøglerne til Hs. Majestæt personlig. Det lykkedes ham dog raabende at faa meddelt, hvad han vidste om Fjendens Bevægelser, hvorpaa Obersten øjeblikkelig begav sig op paa Slottet for at berette det skete. Kongen, som var paa Volden, ingen vidste hvor, traf han imidlertid ikke, og han afgav da sin Melding til Dronningen, der befandt sig paa det øverste Taarn. Her har Sofie Amalie altsaa, vejledet af Skæret fra Fjendens Baal paa Amager, holdt Udkig i den tidlige Efteraarsmorgen. — Som Følge af van den Weghes Melding foretoges der den følgende Formiddag et Angreb paa det svenske Korps paa Amager, og Fægtningen, der overværedes af begge Konger, endte med Sejr for de Danske.

Den Handlekraft, som vi i det foregaaende har set ytre sig under forskellige Former hos Sofie Amalie, træder ikke mindst frem paa det politiske Omraade, her forstærket ved de mest fremtrædende Drifter i Dronningens usammensatte Natur, Ærgerrighed og Herskelyst. Over sin Ægtefælle havde hun stor Magt, som allerede tidlig synes at være traadt frem. En i Kristian IV's sidste Aar forfattet Satire opstiller følgende i saa Henseende betegnende Spørgsmaal: „Kan en Ægtemand tage nogensomhelst Beslutning uden sin Hustrus Samtykke?" — med den Tilføjelse: „Spørgeren er Hertug Frederik." Som Dronning har Sofie Amalie sikkert i endnu højere Grad vidst at gøre sig gældende, ved sin glimrende Personlighed har hun forstaaet at fængsle sin Ægtefælle, ved sin større Beslutsomhed og sit fyrigere Temperament har hun drevet hans forsigtige Natur til Handling, og fremfor alt har hun faaet Magt, fordi hun ud af hele sin lidenskabelige Sjæl *vilde* have Magt. Hertil kommer, at Maalene gennem mange Aar var de samme:

Svogerpartiets Ydmygelse, Svenskekrigen, som de begge var ivrige for at fremkalde, endelig Kongemagtens Udvidelse.

At dette sidste Punkt har været en Hovedsag for Sofie Amalie, kan der ikke være nogen Tvivl om. Herfor taler hendes hele Naturel saavel som Tilbøjeligheder i hendes Slægt, thi Dronningens Brødre, de brunsvig-lüneburgske Hertuger, som hun elskede højt og hyppig havde til Gæst, viste inden for deres snævre Omraade tydelige Selvherskertendenser. En bevidst eller ubevidst Stræben efter at hæve Kongedømmet op af dets Afmagt kan da ogsaa spores i Sofie Amalies hele Færd lige fra hendes første Dronningetid. Vi har ovenfor set et Eksempel herpaa i hendes Hoffester, hvis Glans tiltrak en Kreds af unge Tyskere, der var Kongeparrets svorne Tilhængere. Overhovedet bør den Forkærlighed, som hun ogsaa ved enhver anden Lejlighed viste for sine tyske Landsmænd, sikkert betragtes som et Udslag af samme Stræben efter større Magt, idet den for en stor Del har haft sin Rod i politisk Samfølelse med disse borgerligfødte Indvandrere, der skyldte Kongens og Dronningens Naade alt. Tysksindet var hun da politisk og nationalt, selv om hendes æsthetiske og kulturelle Tilbøjeligheder gik i Retning af Frankrig. Hendes Følelser i saa Henseende har præget sig dybt i Nationens Bevidsthed, og i det følgende Aarhundrede vidste man at fortælle talrige Anekdoter om denne Dronnings Had til de Danske. For øvrigt mangler det heller ikke paa samtidige Udtalelser, der viser Frygt for hendes Tysksindethed og absolutistiske Tendens — en Frygt, som sikkert har været mest udbredt hos Adelen, medens Borgerne betragtede Sofie Amalie med mere Sympathi, i det mindste før 1660. Karakteristisk er en Ytring af Henrik Bjelke fra den første Svenskekrigs Tid. „Kongen er god“, havde den danske Adelsmand sagt, „men Gud naade os, hvem der var med Ære herfra! Dronningen er ingen Dansk god, og hun har Magten over Kongen.“ Lige saa stærke Udtryk bruger mange andre, f. Eks. de fremmede Gesandter, der dog maa betragtes som upartiske Iagttagere, hvad denne Sag angaar.

De kritiske Dage, opfyldte af storpolitiske Planer og hemmelig anstrengt Virksomhed, som oprandt med Rigsdagen i Efteraaret 1660, har da sikkert ikke mindst for Sofie Amalie

været en Tid, i hvilken Viljen anspændtes, og Tankerne concentreredes. Fra Slottet til Bispegaarden, hvor Svane holdt alle Forhandlingernes Traade i sin Haand, gik det ene hemmelige Bud efter det andet, og tydeligere og tydeligere traadte Kongens og hans Raadgiveres Planer for Dagen. Blandt disse Raadgivere har Dronningen utvivlsomt som sædvanlig været en af de mest formaaende, men hvad hun i det enkelte har udrettet, ved vi kun lidet om, skjult i Taage som den danske Enevældes Tilblivelseshistorie ligger, saa at hverken Ledernes Personlighed eller deres Planer kan skelnes. Enkelte Øjeblikke letter Taagen dog, og vi ser et Glimt af Dronningens Skikkelse, ikke i en Afkrog, men i Begivenhedernes Centrum. Den 10de Oktober saa hun fra Slotsvinduerne, staaende ved Frederik III's Side, Gejstlighedens og Borgernes Stænderdeputerede i Procession, to og to i en lang Række, bevæge sig over Slotspladsen til Raadstuen ved Holmens Bro, hvor Raadet holdt Møde, for at hente Svar paa deres Forslag om Arveregeringens Indførelse. Svaret blev et Afslag, og alt afhang nu af Kongens Holdning. I dette afgørende Øjeblik blev Frederik III imidlertid greben af Vaklen og Tvivlraadighed, og, efter hvad der fortælles i en samtidig Beretning, som anses for paalidelig, var det først Dronningens Overtalelser, der i Løbet af den følgende Nat bestemte ham til at gribe til Tvangsforholdsregler over for Adelen og saaledes gaa videre ad den Vej, der skulde føre til ikke blot Arveregeringens, men den „absolutte Regerings“ Indførelse.

Det blev Sofie Amalies sjældne Skæbne og — man fristes til at sige — tvivlsomme Lykke, at de stærkeste Drifter i hendes stærke Natur i en ualmindelig Grad fik Lejlighed til Tilfredsstillelse, takket være hendes Livs Oplevelser. Ved Enevældens Indførelse aabnedes en videre Tumleplads for hendes Magtstræben, og samtidig begynder den at vise sig under mere utiltalende Former. Den beherskes ikke mere af en Ide, men antager et udelukkende personligt Præg — har end Holberg Ret, naar han siger, at hun har „et Hierte som en Soldat,“ tager han sikkert fejl i at tillægge hende „Capaciteter som en Stats-Mand.“ Protektion af „Favoriter“ og „Mignonner“, Forfølgelse af enhver den, der har paadraget sig Dronningens Uvilje, bliver da Nerven i hendes politiske Virksomhed. Og

ligesaa lidt som Maalene tjener Midlerne til hendes Ære. Ofte opnaaede hun, hvad hun vilde, ved at bestorme Kongen med Bønner; da Gabel gentagne Gange opfordrede Frederik III til at offentliggøre den længe hemmeligholdte Kongelov, hvis Bestemmelser angaaende Enkedronningens Stilling efter en Konges Død kunde tænkes ikke at ville tilfredsstille Sofie Amalie, fik han saaledes det betegnende Svar: „Lad mig faa Lov at beholde Husfred med Dronningen.“ Men hyppigt har Sofie Amalie sikkert ogsaa taget sin Tilflugt til Intriger — „Dronningen er ikke alle dem god, der simpliciter slutter sig til Kongen, og ikke vil dependere af andre,“ hedder det karakteristisk nok om hende. Hun søgte da at danne sig en særlig Kreds af Tilhængere, og flere af disse Personer, som ved deres halvvejs underjordiske Virksomhed og hele obscure Præg langt fra virker tiltalende, fik efterhaanden en ikke ringe Magt over hende, thi, som den kloge Hannibal Sehested siger, hun yndede at blive „søgt og hædret“.

Typisk er en Skikkelse som Jakob Petersen. Han var en Bondekarl fra Husum og Skrædder af Profession, men opnaaede at blive Kongens Kammertjener og spillede som saadan en langt større Rolle, end man skulde vente sig af hans Stilling. Under Københavns Belejring udrustede han en Kaper mod Svenskerne, og ogsaa ved Enevældens Indførelse var han virksom. Saaledes var det til ham, at Gemmestedet for Rigsraadets Arkiv røbedes, og han ledsagede Kongen, da denne ved Nattetid i Oktober 1660 bemægtigede sig Skatten og lod den føre over paa Slottet. I Enevoldskongedømmets første Aar var han Dronningens fortroligste Redskab, og hans Indflydelse naaede nu sit Højdepunkt — samtidig med at han drev en indbringende Forretning som Indehaver af et Traktør- og Forlystelsessted i Dyrehaven, det første af sin Art. Pludselig faldt han imidlertid i Aaret 1664 i Unaade hos Kongen, uden at Grunden vides, vi hører kun, at der ved hans Fald opdagedes „mange Intriger“. Over Hals og Hoved flygtede han til Holland, hvor han senere dukker op som „Baron Jacob de Petersen“, indgiftet i en velhavende og anset nederlandsk Familie. Den danske Regering anlagde Sag mod ham, men han var klog nok til ikke at efterkomme Stævningen, og efter Frederik III's Død fik Sofie Amalie Sagen hævet.

I Aaret 1664 begyndte Dronningens politiske Indflydelse i det hele at blive noget mere tilbagetrængt, thi den ledende Mand blev herefter Gabel, som af ukendte Grunde nu stod i bestemt Modsætningsforhold til Sofie Amalie, medens han ved Enevældens Indførelse havde arbejdet i nøje Overensstemmelse med hende. Mere og mere besværlig er hendes Herskesyge sikkert ogsaa falden Kongen, det fælles Maal knyttede dem jo nu ikke længere sammen, saaledes som før 1660. Dog maa man ikke overvurdere Betydningen af denne Forandring — mægtig vedblev Sofie Amalie at være, og tungt hvilede hendes Unaade stadig paa sine Ofre. For „Frøkenen i Taarnet" var der ingen Barmhjertighed, og endnu i mange Aar maatte Kaj Lykke vanke om i Udlandet med en Dødsdom hængende over Hovedet, berøvet sine Godser og sin adelige Ære, fordi han, den unge, rige Junker, raa og uforsigtig som han var, i et Brev havde udtalt sig anstødeligt om Dronningens Levned.

Det er Sofie Amalies Forbandelse, at hendes Navn næppe kan nævnes, uden at Leonora Kristines samtidig kommer paa Læben. Ved Frederik III's Hyldingsfest paa Københavns Slot saa vi for første Gang de to Kvinder i skarpt Modsætningsforhold, og en Sammenligning falder paa dette Tidspunkt ikke ud til Ugunst for Sofie Amalie. Men hvor langt anderledes bliver det ikke senere, efter at Tiden havde faaet Lejlighed til at vise, hvad der boede i den unge tavse Dronning, og i den unge overmodige Adelsdame! Vi har vel ovenfor set, at der i kulturel Henseende er en vis Lighed mellem dem, men Sofie Amalies Indsats i Aandslivet er dog af ringe Værd i Forhold til Leonora Kristines, og sammenlignede med Jammersmindet tager de Balletpoesier, der fremkom under hendes Paavirkning, sig ud som snurrige Nipsting ved Siden af et Kunstværk. Dog er det først og fremmest som ethisk Karakter, at Fangen hæver sig uendelig højt over sin Fangevogterske — thi i toogtyve Aar, til sin Død, holdt Dronningen Leonora Kristine indespærret i et Taarnkammer paa samme Slot, der saa ofte genlød af Larmen fra hendes egne Fester. Ved enkelte Lejligheder træder Modsætningen særlig grelt frem, saaledes da Prinsesse Anna Sofies Trolovelse fejredes i Oktober 1663. Blandt mange andre Forlystelser — Jagt, Opera, Ballet — hører vi om en Ringrenden foran

Slottet, og Dronningen, som deltog, ledsaget „von ihrem Geheimtesten Kammerdiener Petersen“ (d. e. Jacob Petersen), vandt første Pris. Men om de samme Dage skriver Leonora Kristine i Jammersmindet: „Jeg laa og tænkte paa den ustadige Lykke, at jeg, som for 28 Aar*) siden havde haft lige saa stor Stads, som nu Prinsessen havde, laa nu fangen og næst op til den Væg, som mit Brude Sengekammer havde været; takker Gud, at jeg mig ikkun lidet derover bekymrede.“ Gennem en saadan Udtalelse, saavel som gennem hele denne Selvbiografi lærer vi en Sjæl at kende, der var udrustet med en overordentlig Styrke og Adel, en sjælden Evne til at leve et aandeligt Liv, uafhængigt af ydre Forhold. Hvilke Forsyndelser Leonora Kristine end kan have gjort sig skyldig i i sin Velmagts Dage, havde Modgangen nu lutret hendes stort anlagte Karakter. En modsat Retning havde Sofie Amalies Udvikling taget. Ogsaa hun var en sjælsstærk Kvinde, men denne Styrke viste sig bestandig mere i Form af et Had og en Hævngerrighed, som ved sin Forening af Dybde og Smaalighed søger sin Lige. Anser vi nu de tunge Tider under Københavns Belejring for de stolteste Timer i hendes Liv, vilde hun muligvis selv snarere have udpeget den Augustdag i Aaret 1663, da hun endelig vidste Leonora Kristine under Laas og Slaa i „Mørke Kirke“ paa Blaataarn, eller de følgende Dage, da hun atter og atter sendte Bud for at faa Besked om alt, hvad Fangen sagde og foretog sig — dog med ringe Udbytte, thi Leonora Kristine var for stolt til at glæde hende med mange Taarer og Klager. Tiden blødgjorde ikke Sofie Amalies Sind, skønt den politiske Farlighed, man i Begyndelsen sikkert havde tillagt Grevinde Ulfeld, efter hendes Ægtefælles Død maatte svinde ganske bort. End ikke Formildelser af Fængselet, endsige Frigivelse, vilde hun tilstaa hende — hun maatte „efter Dronningens Befaling ingen Bøger have, ikke Synaal, ikke Knappenaal.“ Da Kongen efter et Par Aars Forløb fandt det rimeligt at tilstede Fangen Sysselsættelse med Haandarbejde, svarede Sofie Amalie, efter hvad Slotsfogeden senere fortalte Leonora Kristine: „Das wäre nicht

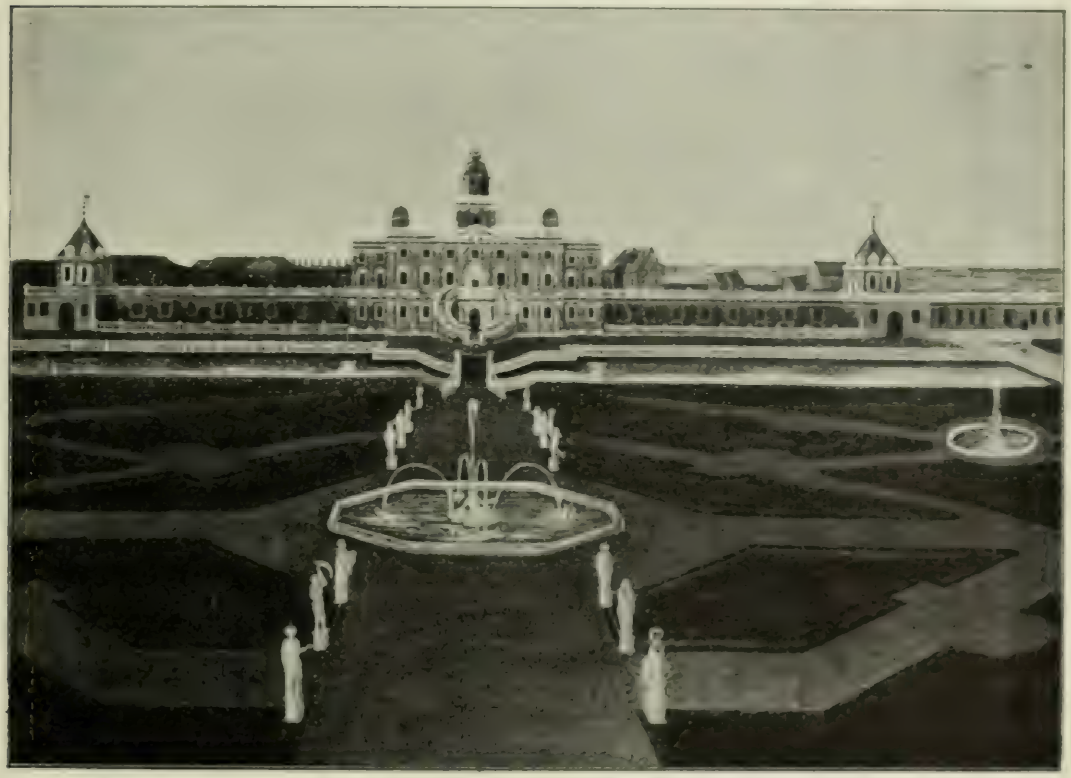
*) Leonora Kristine husker her fejl, det var ikke 28, men 27 Aar siden, at hendes Bryllup fejredes den 9. Oktober 1636.

nöthig. Es ist ihr gut genug! Sie hat es nicht besser haben wollen." En Flaskekurv med vellugtende Vande undtes hende kun, fordi Dronningen havde set, at der paa Laaget var et Billede af Herodias med Johannes Døberens Hoved, — „Das wird ihr ein Hertzstärkung sein." Det maa dog tilføjes, at disse enkelte Eksempler paa Sofie Amalies Hævngerrighed udelukkende hviler paa Leonora Kristines Vidnesbyrd, men de støttes ved Meddelelser af lignende Art i andre, upartiske Kilder, og om selve det Sindelag, der ligger bag ved, kan der ingen Tvivl være.

Ogsaa sin Sans for Pragt, Skønhed og Forlystelser fik Sofie Amalie som Enevoldsdronning rig Lejlighed til at tilfredsstille. Hun byggede det ældre Amalienborg, „Sofie-Amalienborg", der opførtes i en stor Have, som var anlagt i Tidens sirlige Stil med klippede Hække, Springvand og Billedstøtter. Først i Aaret 1673 var Slottet dog fuldført, og allerede fire Aar efter Sofie Amalies Død, 1689, nedbrændte det fuldstændig under Opførelsen af en Ballet, idet Ilden tog fat i de prægtige Dekorationer. En Mængde Mennesker, der var til Stede som Tilskuere, omkom. — Et andet af Dronningens Yndlingsopholdssteder var det mere beskedne lille Slot Dronninggaard ved Furesøen. Ofte indbød hun Kongen herud til landlige Fester, medens han gjorde Gengæld paa det nærliggende Frederiksdal.

Foruden Dronninggaard ejede Sofie Amalie Hørsholm, Ibstrup med Søllerød Sogn, Ebbekøb med Asminderød og Grønholt Sogne. Som Livgeding fik hun, ligesom i sin Tid Frederik II's Enke, Nykøbing Slot og Len. De nordsjællandske Besiddelser var slemt medtagne efter Svenskekrigen, og Bønderne trykkedes desuden af Ekstrahoveri til Byggearbejder paa Dronninggaard. I Sofie Amalies senere Aar, da dette var ophørt, var Tilstanden paa hendes Godser dog forholdsvis god. Hendes Landbrug synes at have været kendetegnet af Virkelyst og Initiativ, maaske i højere Grad end det altid kunde svare sig. Flere af hendes Foretagender, et Skæferi ved Hørsholm og store Mejerianlæg paa Bøttø paa Falster, blev i det mindste nedlagte straks efter hendes Død, og Jorden atter udlagt til Bondebrug. Paa Dronninggaard

havde hun en Besætning, der talte oldenborgske Køer, ostindiske Gæs, kalkunske Høns foruden saadanne Mærkværdigheder som et Elsdyr og to Rensdyr. Ved Driften var Jacob Petersen i en Aarrække hendes Støtte. — For øvrigt var der til Sofie Amalies nordsjællandske Besiddelser knyttet to Mænd, hvis Navne saavel som Dronningens vil nævnes med Ære, saa længe Krigen i 1659—60 huskes. Henrik Gerner var nemlig som Præst i Birkerød Sogn Slotspræst for Hørsholm,

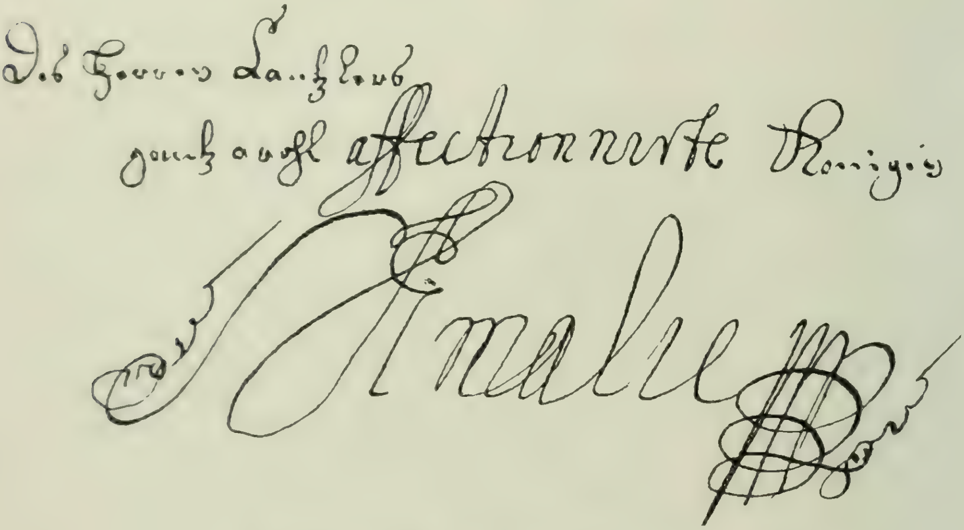

Sofie-Amalienborg. Maleri paa Ledreborg.

og Lorents Tuxen var Sofie Amalies Ridefoged paa Hørsholm, Ibstrup m. m. Da Krigen udbrød 1658, kaldte Kongen og Dronningen Tuxen til sig og lod ham love at skade Fjenden, hvor han kunde, mod en „god Recompense“. Dette Løfte holdt han ærligt. Tilligemed Gerner deltog han i den mislykkede Sammensværgelse til Kronborgs Befrielse, og umiddelbart før Stormen paa København skaffede han Kongen Underretning om Fjendens hele Angrebsplan. Senere fornaglede han de svenske Kanoner i Rungsted, opsnappede Fjendens Ammunition og sænkede den i en Mose, bortførte den svenske

Konges Livhest midt gennem Vagterne og slap endelig tilsidst ind i det belejrede København, hvor han gjorde Tjeneste som frivillig. Ogsaa i Fredstid var han Dronningen „ein getreuer, fleisziger und ehrliebender Diener," som hun selv skriver til ham. Hans eneste Barn, en Datter, var opkaldt efter hende.

Som Enkedronning indtog Sofie Amalie en betydelig mere tilbagetrængt Stilling end i Frederik III's Levetid, idet det lykkedes Kristian V i væsenlig Grad at begrænse Moderens Indflydelse i Regeringsanliggender. Hvor haardt det imidlertid kunde falde, ses af følgende Hjerteudgydelse, skrevet et Aar

Dronning Sofie Amalies Navnetræk.
Rigsarkivet.

efter Tronbestigelsen i et Brev fra Kongen til Griffenfeld: „Gud være lovet, Enkedronningen er rejst i Dag til Hirsholm, saa har jeg ej behov at høre: Was hör ich nun?" — Dog vedblev Sofie Amalie at være en Faktor, der maatte regnes med i det politiske Spil. Ikke mindst den almægtige Rigskanslers tjenstivrige Hensynsfuldhed over for Enkedronningen viser, at hun var langt fra at være uden Betydning. I Breve til hende underskriver Griffenfeld sig „Deres Majestæts meget ydmyge, meget lydige og meget underdanige Tjener" — en Formel, der dog naturligvis ikke maa tages for mere, end den er — medens hun kalder sig „Des Herrn Reichs-Canzlers ganz wohl affectionierte Königin." Ogsaa i Gerning viste

han hende imidlertid sin gode Vilje, støttede kraftigt hendes Virksomhed for at faa den yngre Søn, Prins Jørgen, valgt til Konge af Polen og søgte i det hele paa mange Maader at gøre sig hende forbunden. Det gode Forhold mellem Enkedronningen og Griffenfeld maatte ligeledes blive befæstet ved deres Enighed med Hensyn til de brændende udenrigspolitiske Spørgsmaal i Aarene før den skaanske Krigs Udbrud. Hans fredsvenlige Politik kunde ikke andet end tiltale Sofie Amalie, som hverken ønskede Brud med Frankrig, da hendes højtelskede Broder, Johan Frederik, var stærkt fransksindet, eller med Sverig, hvis Konge hun stræbte at faa til Svigersøn. En af hendes Yndlingsplaner var nemlig et Parti mellem hendes yngste Datter, den blide og indtagende Prinsesse Ulrikke Eleonore, som skal have faaet en meget streng Opdragelse af Moderen, og Karl XI. Ogsaa i denne Sag havde hun en Forbundsfælle i Rigskansleren. Den skaanske Krigs Udbrud og Griffenfelds Fald betegnede da et afgjort Nederlag for Sofie Amalies Politik, og hun forlod, samme Dag den pludselige Arrestation fandt Sted, København paa en saa opsigtsvækkende hurtig Maade, at det saa ud som en Flugt, omend man kunde læse i de officielle Nyhedsberetninger, at Enkedronningen „sig at divertere“ var rejst til Als. Efter Krigens Afslutning kom Partiet imidlertid atter paa Tale, idet man nu søgte at gennemføre en Tilnærmelse mellem Sverig og Danmark, og i Foraaret 1680 førtes Ulrikke Eleonore i højtideligt Optog, ledsaget af Enkedronningen saavel som af Kongeparret fra København til Kronborg, hvorfra Overfarten til Sverig skulde foregaa. Betegnende er det imidlertid for Sofie Amalie, at hun, som i en Aarrække havde arbejdet saa ivrigt for Partiet, nu ikke kunde bekvemme sig til at vise sin Datter de formelle Æresbevisninger, der tilkom hende som den svenske Konges Brud, medens Charlotte Amalie derimod villig ydede hende den tilbørlige Hyldest.

Med et Træk som dette for Øje begriber man, at Forholdet mellem Enkedronningen og Dronning Charlotte Amalie maatte være fuldt af Vanskeligheder. Efter Frederik III's Død kunde Sofie Amalie kun med Møje bevæges til at overlade Svigerdatteren Dronninglejligheden paa Københavns Slot, og Pladsen i Rang vilde hun overhovedet ikke vige for den unge Dron-

ning, men krævede selv at modtage det første Besøg af fremmede Gesandter, en Fordring, som var Diplomaterne til meget Bryderi. Ved een Lejlighed i det mindste greb Kristian V til den Udvej at rejse bort fra København med Charlotte Amalie, udelukkende for at redde en Gesandt af Kniben, da han befandt sig i den pinlige Situation at skulle søge Audiens først hos begge Dronninger! Sofie Amalie opgav ikke Kampen. Saa sent som i 1680 fortæller en fransk Sendemand, at han for bestandig er udelukket fra Enkedronningens Hof, fordi han har gjort Dronningen sin Opvartning først.

Forædlet er Sofie Amalies Karakter da næppe bleven med Alderen. Billederne tyder heller ikke herpaa. Ungdomsportrættets ret fine og pikante Ansigt, der med de halvt tillukkede Øjne ligesom lokker til nærmere Bekendtskab, er nu bleven grovere og ulige mindre tiltalende. Kraft og Energi savner Udtrykket dog ingenlunde, og vi har jo ogsaa set, hvorledes hun endnu som Enkedronning fandt Anvendelse for disse Egenskaber, navnlig naar det gjaldt Omsorgen for de yngre Børns Fremtid. Glemmes maa det heller ikke, at Griffenfelds Benaadning, i det mindste efter Samtidens Opfattelse, for en stor Del skyldtes Sofie Amalies ivrige Stræben for at redde hans Liv. I stadig mindre Grad lykkedes det hende dog at finde værdige Maal for sine stærke Drifter, smaalige Etikettespørgsmaal spillede en fremtrædende Rolle i hendes Liv, og Leonora Kristines Fængselsdør holdt hendes Had stadig lukket.

Efter Frederik III's Død gjordes der fra forskellige Sider Anstrengelser for at faa Fangen i Blaataarn frigivet. Baade Dronningen og hendes Moder, Landgrevinde Hedevig Sofie af Hessen, gik i Forbøn for hende, og den sidste tog det Løfte af Kongen, at han vilde skænke Grevinde Ulfeld Friheden, hvis der fødtes ham en Søn. Da dette nu virkelig skete ved Kronprinsens Fødsel i Oktober 1671, og Landgrevinden udtalte sin Glæde herover paa Leonora Kristines Vegne, blev Enkedronningen imidlertid, efter at have hørt Sammenhængen, saa opbragt, at hun fik ondt og straks vilde tage hjem uden at overvære den nyfødtes Daab. Først efter at Kongen med Ed havde forpligtet sig til at tage sit Løfte tilbage, lod hun sig formaa til at blive. Endnu samme Efteraar vovede en af

Leonora Kristines Døtre, Ellen Kristine, en Henvendelse til Enkedronningen selv, idet hun maskeret overrakte hende et Bønskrift, som Sofie Amalie, da hun saa, fra hvem det var, lod falde paa Jorden. Ellen Kristine opgav dog ikke Sagen,

Dronning Sofie Amalie som ældre.
Efter Maleri paa Rosenborg.

men bad næste Dag om Foretræde, hvilket nægtedes hende, og Enkedronningen formaaede i sin Forbitrelse over en saadan „Dristighed“ endogsaa Kristian V til at lade hende bortvise fra Landet. Samtidig forestillede hun Kongen, hvor „skadelig og

for hele Kongens Stat farlig" en saadan Benaadning vilde være, da man herved vilde bringe Folk ind i Landet igen, „som havde staaet hans Fader efter Liv, Krone og Scepter, og af hvem kun nye onde Anslag kunde ventes." Det synes virkelig, efter en saadan Udtalelse at dømme, at Sofie Amalie stadig har betragtet den længst afdøde Korfitz Ulfelds Familie som storpolitiske Forbrydere med revolutionære Tilbøjeligheder. Da Kongen saa sent som i 1680erne forgæves lod nogle af sine Ministre gaa i Forbøn for Fangen, der da havde siddet i Fængsel i henved tyve Aar, tiltalte hun dem som „Forrædere", og Leonora Kristines Søn, Leo Ulfeld, der opholdt sig i Nederlandene, holdt hun skarpt Udkig med gennem „Baron Jacob de Petersen". Paa den anden Side er det ganske uomtvisteligt, at hun med Glæde har opsøgt disse politiske Bevæggrunde for dermed at kunne retfærdiggøre sit personlige Had. Hvor brændende dette var, viser hendes Harme over enhver Lettelse og Formildelse, Kristian V indrømmede Fangen. Da Leonora Kristine for en Del af de Penge, der aarlig tilstodes hende, anskaffede sig et Klavicordium, blev hun saaledes meget fortrydelig herover og „talte Kongen haardt til" i den Anledning — uden dog paa dette Punkt at faa sin Vilje.

Sin Persons fængslende og imponerende Præg havde Sofie Amalie imidlertid ikke mistet. Vi har set Beviser for, at en Mand som Griffenfeld ikke har været uimodtagelig for Indtrykket af hendes stærke Karakter, og ogsaa i det selskabelige Liv bevarede hun Evnen til at vinde, hvem hun vilde. „Hvis jeg vilde lovprise denne Dronning, som hun fortjener det, vilde jeg aldrig blive færdig," med disse Ord slutter Hertuginde Sofie af Hannover en Skildring af et Besøg, hun i Aaret 1680 aflagde hos Svigerinden paa Nykøbing Slot, thi her eller paa Hørsholm opholdt Sofie Amalie sig jævnlig om Sommeren, medens hun om Vinteren boede paa Sofie-Amalienborg. I Hertugindens Beskrivelse af den nu tooghalvtredsindstyveaarige Enkedronning, genkender vi med Lethed Frederik III's unge Dronning. Baade med Jagt og Dans forlystede hun sine Gæster og deltog selv i Jagten, skønt det regnede, kørende paa en Bondevogn, som Hertuginde Sofie fandt i højeste Grad umagelig. Om et vist Lune hos Sofie Amalie vidner en Beretning om

en „herlig Banket“, hun gjorde for Svenskeren Johan Gyllenstjerna, der i Vinteren 1680 besøgte København, bl. a. med det Hverv at forberede Ægteskabet mellem Karl XI og Ulrikke Eleonore. Da nemlig Gesandten, som var en excentrisk Herre og bekendt som Kvindehader, „kom i Dronningens Palads, blev han, efter hvad en af hans Ledsagere fortæller, „ikke nogen Mandsperson var, men idel Fruentimmer og det de skønneste, man vilde ønske. Som en klog Herre mærkede han straks Pudset, at det var gjort med Flid, saasom han var ugift, og Rygtet gik, at han ej gerne led noget Fruentimmer.“ — Ogsaa i Hofselskabeligheden var Sofie Amalie stadig en ivrig Deltager. Endnu i sine sidste Aar mødte hun stærkt udsmykket og optraadte ved Maskerader i Amagerdragt. Selv efter at hun var bleven angrebet af den Svaghed — Trangbrystethed —, som skulde gøre Ende paa hendes Liv, indfandt hun sig ved Taflet, skønt hun intet kunde nyde og underholdt sig med sine Omgivelser, holdt oppe af sin stærke Vilje.

Den 20de Februar 1685 døde Sofie Amalie. Der sendtes hastig Bud efter Kristian V, som var paa Jagt, „men Døden vilde ikke bie Kgl. Majestæts Ankomst,“ skriver Leonora Kristine, „at den kgl. Fru Moder kunde sige hannem et Ord. Livet havde hun endda, sad paa en Stol, men maalløs, og lidet derefter saa siddendes opgav hun sin Aand.“ Kongen gav sin Moder en overordentlig prægtig Ligbegængelse, men vilde ikke anerkende Gyldigheden af hendes Testamente, der var overgivet til de brunsvig-lüneburgske Hertugers Varetægt, da det begunstigede Prins Jørgen stærkt paa hans Bekostning.

Tre Maaneder efter Sofie Amalies Død befalede Kristian V „den i nogle og tyve Aar i det blaa Taarn fangne Fru Eleonora af Ulfeld at løsgives, hvilket og samme Dag er sket.“

CHARLOTTE AMALIE.

I Kristian V's Dronning møder vi en Skikkelse, der, uden at eje den lidenskabelige Styrke, som paa een Gang frastøder og drager hos Sofie Amalie, uvilkaarlig virker tiltrækkende ved sin sympathetiske Personligheds ædlere Støbning.

17 Aar gammel havde Prinsesse Charlotte Amalie af

Hessen-Kassel den 15de Juni 1667 paa Nykøbing Slot ægtet den daværende Kronprins Kristian, der tre Aar senere besteg Danmark-Norges Trone. Det var ikke blide Kaar, der ventede hende, Kristian V's Dronning og Sofie Amalies Svigerdatter. Afgørende for hendes Skæbne som Hustru og Dronning maatte det blive, at Kongen faa Maaneder efter sin Tronbestigelse indlod sig paa en Forbindelse med en anden Kvinde, Sofie Amalie Moth, der forstod at fastholde hans Kærlighed lige til det sidste. At en saadan ægteskabelig Utroskab langtfra var noget nyt eller usædvanligt, saa lidt hos de danske Konger som hos andre Fyrster, behøver næppe at bemærkes. Men til Charlotte Amalies Sorg og Krænkelse kom den bitre Følelse

Medaille i Anledning af Kristian (V's) og Charlotte Amalie
af Hessen-Kassels Bryllup.

af offentlig Tilsidesættelse, da Jomfru Moth efter Griffenfelds Fald i Aaret 1676 blev officielt anerkendt som Kongens Mætresse — den første af sin Art, som vor Historie har at opvise — og ophøjedes til Grevinde af Samsø, medens hendes Sønner fra deres ganske unge Aar udmærkedes og forfremmedes paa enhver Maade.

Ogsaa Charlotte Amalies reformerte Tro, som hun, den hessiske Prinsesse, fastholdt efter at være bleven Danmarks Dronning, gjorde sit til at isolere hende. Allerede lige efter Tronbestigelsen viste dette sig, idet hun ikke blev salvet sammen med Kongen, fordi der til denne Akt var knyttet Altergang, og hun vægrede sig ved at nyde Nadveren paa luthersk Vis. Overhovedet maatte hendes afvigende Tros-

bekendelse nedsætte hende, ikke blot i de stift orthodokse Gejstliges Omdømme — der for øvrigt ingenlunde var uden Vægt —, men i det hele taget hos enhver, der havde sin religiøse og politiske Katekismus i Orden, thi en af Grundpillerne for den af et oprigtigt Hjerte lovpriste Enevælde var netop Troens Enhed.

Dronning Charlotte Amalie. D. M. P.

Endelig har Forholdet til Enkedronningen sikkert nok bidraget sit til at gøre Dronning Charlotte Amalies Stilling vanskelig — vi har jo ovenfor set Eksempler paa, hvorledes Sofie Amalie stillede sig over for sin Søns Hustru. Betegnende er det da ogsaa, naar det fortælles, at hun havde anstrengt sig for at faa Kronprinsen gift netop med en hessisk Prin-

sesse, i det Haab bedre at kunne beherske hende end en Svigerdatter af en luthersk og anseligere Fyrsteslægt. At Sofie Amalies grænseløse Begærlighed efter Magt og Ære overhovedet har beredt den unge Dronning mange bitre Timer, er hævet over enhver Tvivl.

Til Trods for alt, hvad der saaledes kunde formørke hendes Liv, er det imidlertid langt fra, at en Skyggetilværelse i Tilsidesættelse og Uvirksomhed blev Charlotte Amalies Lod.

Wismars Belejring efter gammelt Stik.
I Forgrunden til højre Kristian V og Dronning Charlotte Amalie til Hest.

Stillingen som Dronning kunde ingen Mætresse tage fra hende, og hun forstod at hævde den. Hun fulgte Kongen paa Rejser, paa Jagt, i Krig. Under Wismars Belejring indfandt hun sig i den kongelige Lejr, hvor hun idelig saas til Hest — i Amazonedragt, fortælles der — ved Kristian V's Side; i de følgende Aar gjorde hun gentagne Gange Rejsen over Sundet til Skaane, der nu var Krigens Skueplads. Ogsaa det daglige Livs Adspredelser delte hun naturligvis med Kongen, og efter hvad en af Hofdamerne fortæller, kunde Majestæterne fordrive

Tiden med Kortspil til en temmelig sen Aftentime. Skønt en udpræget religiøs Natur havde Charlotte Amalie ingen Uvilje mod de mange Hoffester, som Hensynet til „Vores kgl. Arvehuses Zir“ gjorde nødvendige. Saaledes kaldte hun det ærgerlig en „dum Skrupel“, da Prinsesse Ulrikke Eleonore engang modsatte sig Afholdelsen af en Maskerade i Fastetiden, og hun kunde faa et Indfald som at gøre Bal for sin Dværg, Frøken Elsebe. — At der overhovedet ikke blot officielt, men ogsaa i Virkeligheden har været et venligt Forhold mellem Kristian V

Perlemorsfremstilling af Dronning Charlotte Amalie, kørende i Triumfvogn. Rosenborg.

og hans Dronning, synes at fremgaa af mange forskellige Smaatræk. Charlotte Amalies Klogskab og Utilbøjelighed til at gemme paa selv berettiget Nag har lettet hende denne Opgave over for den med alle sine Fejl godmodige og ærlige Konge.

Det kunde ikke være andet, end at Forholdene ved den enevældige Konges Hof maatte faa en vis politisk Betydning. Skønt Sofie Amalie Moth personlig var uden Indflydelse i saa Henseende, benyttedes hendes Navn dog efter Griffenfelds Fald af en Art Hofkamarilla, ledet af Kongens Yndling, Vincens

Hahn, og dette Parti, der længe var herskende, stod selvfølgelig i Modsætningsforhold til Dronningen. Ogsaa den endnu indflydelsesrige Enkedronning var en Modstander af ethvert Forsøg fra den regerende Dronnings Side paa at gøre sig gældende i denne som i andre Henseender. Hvor usikker Charlotte Amalies Stilling kunde forekomme hendes nærmeste og sikkert ogsaa hende selv, ses af et Brev fra hendes Moder til dennes Broder, Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg. Her hedder det, at, hvis en Ulykke tilstødte Kongen (der under den samtidige Belejring af Wismar ofte styrtede sig i personlig Fare ved sin Dristighed), „saa vilde Dronningen være miserabel, hvis min Hr. Broder ikke tog sig af hende.“ — Imidlertid er det karakteristisk for Charlotte Amalie, at hun, trods disse mislige Forhold, dog af de indviede betragtedes som en Faktor, der maatte regnes med. „Skønt Dronningen kun har ringe Indflydelse, frygte Favoritministrene hende dog, fordi de ved, at hun nærer en stor Foragt for dem,“ hedder det i en fransk Gesandts Beretning, og andre Træk peger i samme Retning. Den anførte Udtalelse er fra 1680erne, da Charlotte Amalie havde trukket sig tilbage fra al Politik, hvorimod hun i de foregaaende Aar ikke altid havde afholdt sig fra Bestræbelser i denne Retning. Disse træder navnlig frem under den skaanske Krig, da hendes Morbroder, Kurfyrsten af Brandenburg, var Kristian V's allierede, og hun kraftigt støttede den brandenburgske Gesandt, ogsaa i Tilfælde, hvor man ikke skulde have ventet det af Danmarks Dronning. Saaledes beskyttede hun Hollænderen Tromp, der var traadt i dansk Krigstjeneste, og modarbejdede med alle Midler hans danske Medbejler, Niels Juel.

Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg. Miniature paa Rosenborg.

Imidlertid var den politiske Interesse paa intet Tidspunkt Hovedsagen for Charlotte Amalie. Det var fra helt andre Omraader, at hun hentede Næring til at leve sit Liv, som, trods de ugunstige Vilkaar, ingenlunde savnede Indhold eller Fylde. Naturligst er det her først at omtale hendes Religiøsitet, da hun selv har udtalt, at „Gudsfrygten bør være det, der ligger os mest paa Hjerte i Verden.“ Naar det

fortælles om hende, at hun som Barn kunde snige sig bort fra selskabelig Lystighed for at bede i Ensomhed, stemmer dette Træk dog ikke med det Indtryk, man faar af hendes religiøse Liv som voksen, thi dette synes netop præget af Sundhed og af en Trang til at give sig Udslag mere i Handling end i Ord, der maaske overhovedet kendetegner den reformerte i højere Grad end Lutheraneren. I denne Sammenhæng skal omtales et i saa Henseende ret karakteristisk Brev til Charlotte Amalie fra hendes Morbroder, Kurfyrst Frederik Vilhelm, der ogsaa var reformert. Efter at have rost hendes Beredvillighed til at ofre den jordiske Krone for den himmelske — vel med Henblik paa, at hun ikke havde deltaget i Salvingsakten — formaner han den unge Dronning til at undgaa al Trætte, men derimod ved sin Livsførelse og sit gode Eksempel for Undersaatterne bidrage til, „at den højestes Kirke maa blomstre og grønnes ved Eder."

Og rig Lejlighed fik Charlotte Amalie til at vise sin Tro i Handling, ikke blot ved at fastholde den under al Modgang, men ogsaa ved at tage sig af sine Trosfæller med en ret enestaaende Varme og personlig Opofrelse. Blandt Landets egne Børn har der i disse rettroende Tider næppe været nogen reformert, og det blev da fremmede og indvandrede, der nød godt af Dronningens Beskyttelse, særlig Huguenotterne, hvis Kaar i deres Fædreland blev mere og mere uudholdelige under Ludvig XIV. I sine Bestræbelser støttedes hun af den raadende merkantilistiske Betragtning, der lagde stærk Vægt paa Ophjælpning af Industrien ved dygtige fremmede Haandværkere, men modarbejdedes af de herskende religiøse og politiske Grundsætninger, i Følge hvilke enhver Afvigelse fra Luthers Lære næsten betragtedes som Oprør baade mod Gud og Kongen, en Betragtning, som Kristian V selv var tilbøjelig til at dele. Endelig sejrede Charlotte Amalies Anstrengelser, da der i Aaret 1685 tilstodes reformerte saavel som andre fremmede, der vilde bosætte sig her, Gudstjenestefrihed foruden forskellige Begunstigelser med Hensyn til Skat og Told. I Ly af disse saakaldte „Privilegier" opblomstrede snart et reformert Samfund, der blev Genstand for Dronningens varmeste Omhu og Kærlighed. Hun støttede Opførelsen af en fælles Kirke for de to Menigheder, der dannedes,

en fransk og en tysk, hun talte i fornødent Fald deres Sag hos den stadig mistænksomme Regering, hun skænkede dem betydelige Pengesummer til Afholdelse af de kirkelige Udgifter. Kronen paa Værket satte hun ved Aaret før sin Død at testamentere de to Menigheder en Kapital, hvis aarlige Rente beregnedes til 1600 Rdlr. I Tilfælde af, at den reformerte Kultus ophørte i Danmark, skulde Pengene tilfalde Kirken i Hessen-Kassel. Tilsynet med Overholdelsen af dette Gavebrev overdrog hun, betegnende nok, en udenlandsk Myndighed, Hollands Stater, i Erkendelse af denne Forsamlings „berømmelige Iver for vor fælles Religion.“

Ved Siden af Handledriften er Charlotte Amalies Religiøsitet ogsaa præget af en vis Rummelighed og Aandsfrihed. Hun brevvekslede med flere lærde om en Sammensmeltning af de protestantiske Kirkeafdelinger, en Tanke, der ligeledes havde været fremme i hendes Fædreland, Hessen. Betegnende for hendes Tankegang er ogsaa Udkastet til en Fundats for et Frøkenkloster paa Vemmetofte, som det var hendes Agt at oprette, en Tanke, der dog først blev virkeliggjort af Datteren, Prinsesse Sofie Hedevig. En af dens Bestemmelser gaar ud paa, at der maa optages Damer saavel af den reformerte, som af den lutherske Religion, „fordi der kun er liden Forskel mellem disse to Religioners Øvelse.“ En saadan Erkendelse var ikke almindelig i Datidens Danmark, men den var unægtelig ogsaa lettere at opnaa for den, der hørte til de faa og ensomme, end for det store Flertal, der hyldede den herskende Religion.

Et andet Omraade for sin Trang til selvstændig Levevis og Virksomhed fandt Charlotte Amalie i Styrelsen af sine Godser. Som Kronprinsesse havde hun af Frederik III faaet overdraget Frederiksdal, Bagsværd og Gentofte Gaard paa Livstid, men desuden erhvervede hun ved Køb til forskellige Tider som Privatejendom: i Vendsyssel Børglum Kloster, Dronninglund og Dronninggaard, og paa Sjælland saa godt som hele Stevns Herred, hvor den vigtigste Besiddelse var Vemmetofte Gods. Driften af disse Godser og Gaarde interesserede Dronningen meget. Som Datidens Godsejere i Almindelighed bestræbte hun sig for Udvidelse af Hovedgaarde-

nes Areal, ogsaa ved et saa misligt Middel som Nedlæggelse af Bondegaarde, saaledes nedbrød hun hele Vemmetofte By, der bestod af tretten Gaarde, for at lægge Jorden ind under Hovedgaarden. Af sine Forvaltere og Forpagtere krævede hun nøjagtigt Regnskab og rettidig Indbetaling af Afgift, men selv var hun ogsaa villig til at yde, hvad hun ansaa for Ret, i Forholdet til sine undergivne. I Aaret 1704 købte hun Frøslev Gods i Stevns. Tilstanden her var ubeskrivelig slet, idet den tidligere Ejer, en borgerligfødt Proprietær, havde været en Bondeplager. Af Godsets tredive Gaarde var de femogtyve ved Købet øde, Jorden havde i en Aarrække været ude af Drift, Bygningerne var forfaldne eller ganske forsvundne, et enligt Æble- eller Pæretræ paa Havepladsen var ofte det eneste Spor af tidligere Beboelse. Dronningen lod nu de bortrømte Fæstere opfordre til at vende tilbage, idet hun samtidig i sin derom udstedte Bekendtgørelse lovede dem „nyopbyggede Gaarde med fuld Sæd og Besætning foruden andre tjenlige Vilkaar,“ og hun holdt sit Ord, saa at alle Gaardene kun halvandet Aar efter var satte i behørig Stand og beboede. I det hele og store lykkedes hendes Landbrugsvirksomhed dog ikke. Den almindelige Tilbagegangs Strøm var for stærk til, at hun kunde standse den. Hun maatte, trods sine Grundsætninger, finde sig i, at Restancerne ophobedes fra Aar til Aar, saa at hendes økonomiske Udbytte kun kan have været ringe, hvilken Tilfredsstillelse de vidtstrakte Godsers Styrelse end paa anden Maade kan have ydet hende. Ogsaa industrielle Foretagender optog Dronning Charlotte Amalie, der synes ikke for intet at have været den store Kurfyrstes Søsterdatter. Af hendes talrige Fabriksanlæg i Nordsjælland, et Skarlagensfarveri, en Spillekortfabrik o. m. fl. bestaar Papirfabrikken Strandmøllen endnu, medens de øvrige, som var for smaa til at kunne bære sig, hurtigt maatte nedlægges. Heller ikke denne Gren af Dronningens Virksomhed har da været indbringende, men des højere maa man skatte den Rundhaandethed, som hun ved mange Lejligheder viste, og som kun kan være bleven mulig ved personlig Opofrelse fra hendes Side.

Som man vil se, er Charlotte Amalies hele Levevis langt fra at være præget af stille Forgræmmelse eller slap Resig-

nation, ligesom Indtrykket af denne Dronning som en klog, levende og selvstændig Personlighed forstærkes af, hvad vi ad forskellige andre Veje hører om hende. Den engelske Gesandt Molesworth, der iøvrigt var en skarp Kritiker af alt

Dronning Charlotte Amalie med Prinsesse Sofie Hedevig. D. M. P.

og alle i Danmark, kalder hende „en Fyrstinde, der fortjente at omtales med al Ære, selv om hun ikke havde saa høj en Stilling.“ Hendes Temperament er en Blanding af flegmatisk og sangvinsk, fortsætter han sin Karakteristik, i sin Optræden

er hun „meget vindende, elskværdig og utvungen.“ Ogsaa andre fremhæver det tiltrækkende ved Charlotte Amalie i personlig Omgang, bl. a. en fransk Gesandt, som i Aaret 1685 skildrer hende med følgende Ord: „Denne Dame har en bleg Hudfarve og brunt Haar. Hun er ikke smuk, men hun har heller intet, der støder. Hun har en tækkelig Figur og et

Prinsessen af Trémoïlle. D. M. P.

behageligt Væsen. Hun taler ret godt Fransk, og hvad hun siger, vidner om, at hun besidder Aand.“

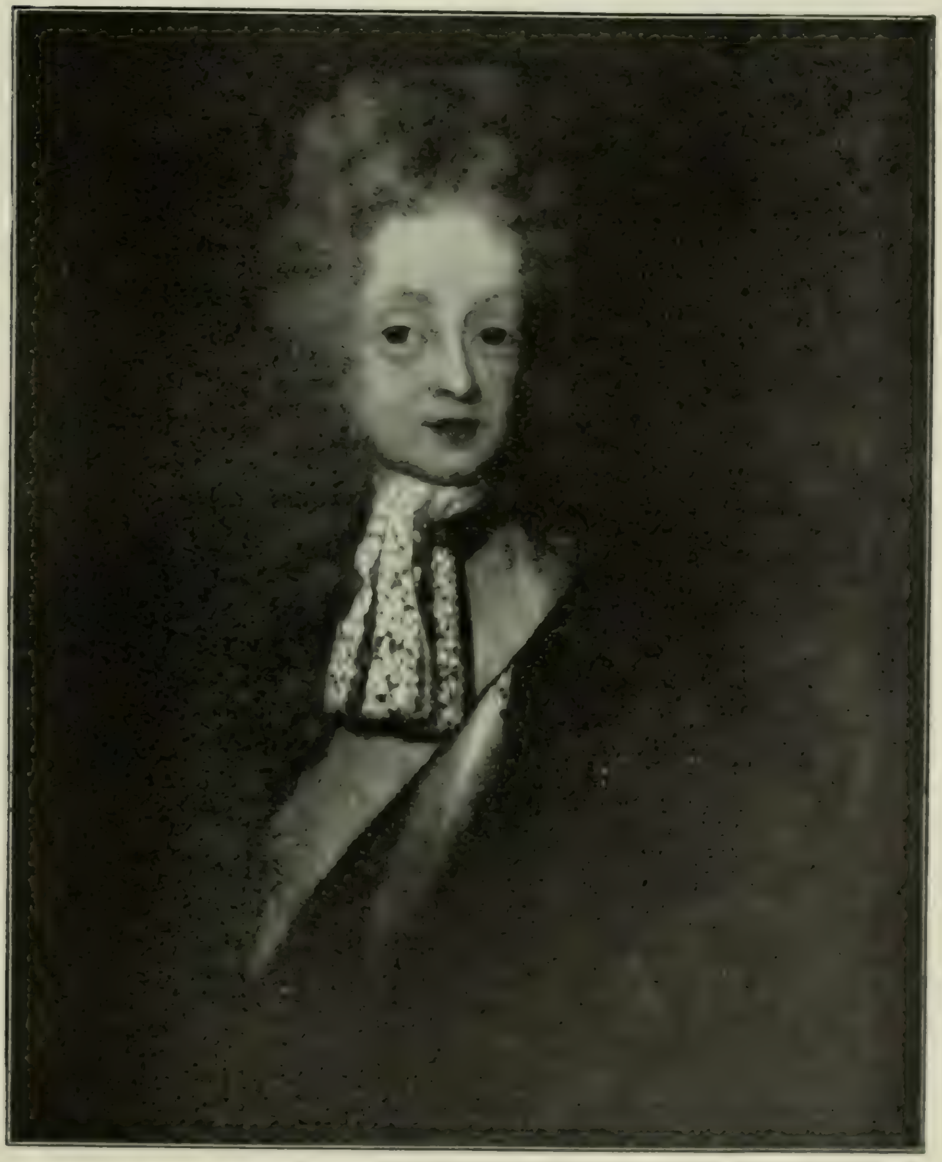
En vis Satire skal have krydret Charlotte Amalies Elskværdighed, hvilket Udtrykket i hendes ejendommelige Ansigt med den lange Næse ogsaa kunde tyde paa, saavel som de sarkastiske Bemærkninger, der af og til findes i hendes Breve. At hun ikke lagde Skjul paa sine Følelser, hvad enten de var venlige eller uvenlige, fremgaar af flere Smaatræk, af hvilke et

skal anføres. En af hendes Hofdamer var Prinsesse Charlotte Amélie de la Trémoïlle, en fransk reformert Dame, hvem Dronningen, der var hendes Kusine, havde aabnet et Tilflugtssted i Danmark, da Livet i Frankrig blev hende uudholdeligt paa Grund af hendes urokkelige Fastholden ved den reformerte Tro. Charlotte Amalie satte megen Pris paa denne Slægtning og Trosfælle, og des større blev derfor hendes Vrede og Sorg, da hun opdagede, at Prinsessen hemmeligt omgikkes med Tanken om at ægte Grev Anton af Aldenburg, der hørte til det Dronningen fjendske, Hahnske Parti. Den unge Dame har selv skildret det Optrin, som denne Opdagelse gav Anledning til. I Pagers og Lakejers Nærværelse overvældede Dronningen hende med Bebrejdelser, fordi hun, hvem hun havde elsket som sin egen Datter, et halvt Aar igennem havde haft denne Sag under Overvejelse uden at betro sig til hende, og ved Taflet viste hun Prinsessen sin Unaade paa den mest iøjenfaldende Maade, bl. a. ved at række alle Fadene forbi hende til hendes Sidemand. Allerede den næste Dag havde Uvejret dog lagt sig, og da Forlovelsen et Par Maaneder senere endelig blev offentliggjort, gav Dronningen hende leende sit Samtykke med følgende Ord: „Vous êtes vendue, Cousine, il n'y a plus de remède.“ Paa Bryllupsdagen bandt hun egenhændig Brudekransen og satte den paa Brudens Hoved.

For at være retfærdig mod Charlotte Amalie maa man imidlertid medtage Resten af Prinsessen af Trémoïlles Fortælling. Efter et ganske kortvarigt Ægteskab mistede denne sin Mand og stod nu ene i Verden med en spæd Søn, hvis Rettigheder til den rige Arv efter Faderen blev bekæmpede af en saa mægtig Mand som Kristian V's Halvbroder, Ulrik Fr. Gyldenløve, der var gift med en Datter af Grev Anton i dennes første Ægteskab. Under disse mislige Forhold viste Charlotte Amalie paa enhver Maade Enken sit trofaste Venskab. Hun var utrættelig til at indbyde hende til sig og til selv at besøge hende, ligesom hun af al Magt støttede hende over for Gyldenløve, der begunstigedes af Kongen, og med den største Iver og Taktfuldhed stod hende bi under alle de pinlige Forhold, som Arvestriden affødte.

Ogsaa over for „Frøkenen i Taarnet“ viste Charlotte Amalies Hjertelag for de ulykkelige sig. Bekendt er Leonora

Kristines Fortælling i Jammersmindet om den unge Dronnings Besøg. Hun synes næppe at have sagt et Ord, men viste sin Medfølelse ved sit sørgmodige Udtryk og sine Taarer. Baade Dronningens og hendes Moders Forbøn var imidlertid

Prins Karl, Kristian V's og Dronning Charlotte Amalies Søn.
Efter Maleri, tilhørende Grev W. af Bentinck, Holland. D. M. P.

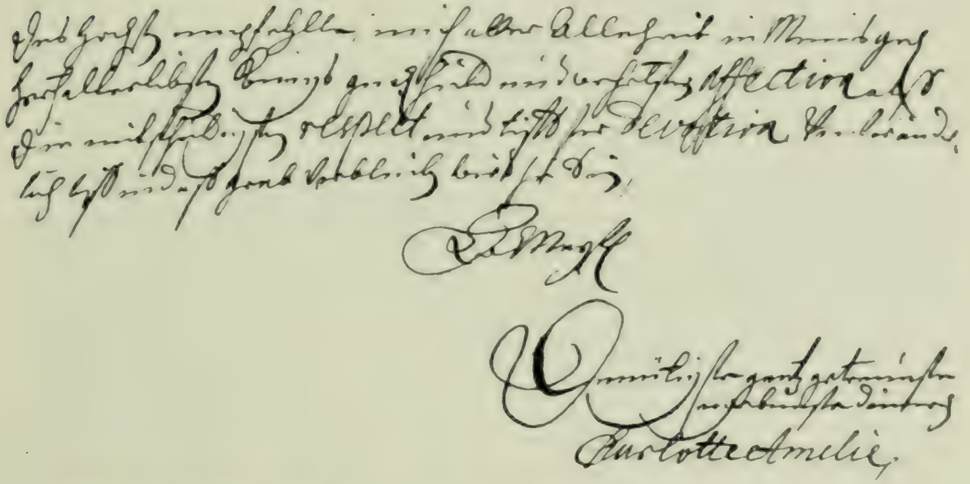
forgæves over for Sofie Amalies Modstand, og hun kunde da kun ved smaa Velgerninger i Form af Gaver o. l. vise Fangen sin gode Vilje.

Et Middel til Tilfredsstillelse af sin medfødte Trang til

personlig Hengivelse havde Charlotte Amalie i Forholdet til sine Børn. Om hendes Omhu for den svagelige, tunghørige Prins Karl har vi et Vidnesbyrd i en Række Breve til Grev Carl Ahlefeld, der ledsagede den ganske unge Prins paa en fleraarig Udenlandsrejse. Sønnens Vel ligger hende bestandig paa Sinde, og hendes stærkt ethisk-religiøse Natur kommer frem i de mange Formaninger til Ahlefeld om at vaage over hans Gudsfrygt og Sædelighed, især efter at de er naaede til Italien, det Land, der er „saa frugtbart paa godt og ondt.“ Dog er hun ikke ensidigt optaget heraf. Paa Studier lægger hun overordentlig Vægt, „Gudsfrygt og Studier er Hovedsagen,“ og Sønnen er nu i den Alder, hvor Modtageligheden og Hukommelsen er stærke. Særlig anbefaler hun, at han lærer Italiensk, „som efter min Smag er et af de behageligste Sprog i Verden.“ Ved Siden af skal han imidlertid ogsaa udvikles ved at se sig om og ved Omgang med Mennesker. Derfor ønsker hun meget, at han skal besøge Paris og senere Florents — „jeg vilde kun regne alt, hvad De har ladet Prinsen se i Italien, for meget lidet, hvis han ikke var kommen dertil,“ skriver hun til Ahlefeld — og hun ser gerne, at han omgaas med „gens de qualité et d'esprit,“ af hvis Konversation han kan nyde godt. Overhovedet bør han tilegne sig alt, hvad der kan sætte ham i Stand til „die grandeur seiner Naissance durch seine eigene merites zu souteniren“ — en for Charlotte Amalie karakteristisk Udtalelse. Hun var langt fra blottet for fyrstelig Stolthed, en Egenskab, der ogsaa var Arv i hendes Slægt, men ved Siden af den høje Fødsel fordrer hun en mangesidig Udvikling af „eigene merites“.

Om Charlotte Amalie som Bedstemoder har vi et Minde i et Par Breve til „Mon tres cher Petit fils,“ Kronprins Kristian (VI). I en naturlig, kærlig Tone skriver hun til den 12-13aarige Dreng, som hun formaner til at „distinguere“ sig for andre mere ved sin Vandel end ved sin Fødsel og advarer mod at følge „den gudløse Verdens onde Eksempler,“ „hvor store og anselige de Folk saa end er, som giver saadanne.“ Mellem Linierne i denne Udtalelse, der er skrevet nogle faa Maaneder efter Frederik IV's Bortførelse af Anna Sofie Reventlow, læser man Moderens Sorg over hendes ældste Søns Levned.

Til sin tyske Slægt følte Charlotte Amalie sig knyttet af en ikke ringe Familiefølelse, hvorpaa vi ovenfor har set et Eksempel i hendes altfor trofaste Samvirken med den brandenburgske Morbroder. Moderen, Landgrevinde Sofie Hedvig, var en sjælden dygtig Kvinde, der efter sin Mands, Vilhelm VI's, tidlige Død med megen Statsklogskab styrede Landet for sine umyndige Sønner. Hvor ene Charlotte Amalie kunde føle sig, efter at hun havde mistet baade hende og sin eneste Søster, viser en Udtalelse til Prinsessen af Trémoïlle, over for

Slutningen af et Brev fra Dronning Charlotte Amalie til Kristian V.*)
Rigsarkivet.

hvem Dronningen ytrede, at hun nu, efter sin Moders og Søsters Død, ikke mere havde nogen i Verden at betro sig til uden hende alene.

Dog var den franske Kusine ikke den eneste, for hvem Charlotte Amalie følte et varmt Venskab. I Virkeligheden var der, trods hendes fyrstelige Stolthed, langt mere af Mennesket end af Dronningen hos hende, og det utvungne Samliv med Personligheder, der var hende sympathetiske, har derfor

*) .... des Hochsten empfehlen, mich aber Allezeit in Meines gnädigsten hochallerliebsten Königs gnade, huld und wehrtster affection als die mit schuldigster respect und tiefster devotion unveränderlich bis in das grab verbleiben wird zu seyn. E. Mayest. Demuthigste ganz getreueste ergebenste dienerin Charlotte Amelie.

skaffet hendes i ikke ringe Grad aandeligt anlagte Natur en særlig Tilfredsstillelse. En Dame, paa hvem hun satte megen Pris, var Grevinde Dorothea Justine Haxthausen, Prinsessen af Trémoïlles Stifdatter og i en Aarrække Dronningens Hofmesterinde. Forskellige Breve til hende fra Charlotte Amalie vidner, trods de beherskede Udtryk, om dennes store Hengivenhed for hende. Da Hofmesterinden ytrede Ængstelse for paa Grund af sin Svagelighed ikke at kunne udfylde sin Stilling, svarede Dronningen hende bl. a. følgende: „Vær ikke bange for, at jeg nogen Sinde skal blive træt af Dem. Hvor syg De end er, skal De alligevel altid være mig lige kær, og dersom Gud vil, at Deres Svaghed skal berøve mig en Del af den Hjælp, som jeg vilde kunne have af Deres Tjeneste, saa lad os begge underkaste os hans mægtige Haand.“ Mere fortrolig er Tonen i de til de franske Breve føjede tyske Efterskrifter, hvor „Madame la Comtesse“ hedder „liebstes Dörtgen“.

Vender vi os fra denne snævrere Kreds til Folket i Almindelighed, møder der os forskellige Udtalelser, som tyder paa, at Charlotte Amalie har været afholdt, ogsaa uden for sine Trosfællers Samfund. „Hendes store Fortrin,“ siger Molesworth, „sikrer hende hendes Undersaatters Hjerter, skønt hun afviger fra dem i Religion.“ Hun er „den fælles Tilflugt for nødlidende Mennesker, som aldrig bliver skuffede, naar de henvender sig til hende.“ Om hendes Venlighed i Optræden over for store og smaa har vi bl. a. et Vidnesbyrd i en lille Oplevelse af Apotheker Sejdelin fra Nykøbing paa Falster. Da han engang som Barn havde faaet Lov til at følge med en Butiksdreng op paa Slottet, befandt han sig pludselig ved en Fejltagelse Ansigt til Ansigt med Dronningen og alle hendes Hofdamer og Kavalerer, som kom fra Taflet. Han sluttede sig imidlertid nok saa frejdig til det højfornemme Selskab, af hvilket navnlig Dværgen, som han ansaa for en jævnaldrende, tiltalte ham, og Dronningen var „meget naadig“, saa at hun endog egenhændig plukkede en Buket Blomster, som hun forærede Drengen. — Ogsaa Biskop Bircherod i Aalborg roser Charlotte Amalies „Naade og affabilité“. Senere forspildte han dog hendes Velvilje ved at modsætte sig Afholdelsen af reformert Gudstjeneste i Aalborg, saa at han nu ikke

mere som tidligere turde køre Dronningen i Møde i sin Karosse for at byde hende velkommen, naar hun paa Vejen til sine Godser i Vendsyssel besøgte Byen.

Dronning Charlotte Amalie.
Efter Maleri, tilhørende Grev Wilhelm af Bentinck, Holland. D. M. P.

Til Københavns Borgeres Hengivenhed gjorde Charlotte Amalie sig særlig fortjent som Enkedronning under Krigen i Aaret 1700. Den 13de Juli dette Aar skriver hun fra Charlottenborg til Grevinde Haxthausen: „Jeg har den Fornøjelse

— eller, om De vil, det modsatte — at se fire Potentaters Flaader fra mit Vindue. Jeg haaber, at de vil skilles venskabeligt og uden Sværdslag.“ Disse fire Flaader var den danske, svenske, engelske og hollandske, af hvilke de tre sidste var allierede mod den første, og Charlotte Amalies Haab om, at det ikke vilde komme til Fjendtligheder, blev som bekendt skuffet. Dækket af sin Overmagt til Søs gik Karl XII i Land ved Humlebæk i den Hensigt at erobre København, hvor man aldeles ikke var forberedt paa Angreb. Besætningen var svag, Kommandanten, Schack, udygtig, Kongen fraværende i Hertugdømmerne. Under disse Forhold sendte Charlotte Amalie to deputerede til de 32 Mænd, hvem de paa hendes Vegne i en „Oration“ opmuntrede til at vise Troskab saavel nu som i forrige Tider, samtidig med, at de overbragte Enkedronningens Løfte om ikke at ville forlade København, men leve og dø med dem. Ogsaa i Handling støttede hun Borgerne. Saaledes tvang hun den højst modvillige Kommandant til at give dem Artilleri og lod Kanoner plante paa Voldene. Og hendes Opmuntring og kække Eksempel blev ikke forgæves. Borgerskabet viste en god Holdning i de faa, men farefulde Dage, Krisen varede, indtil Freden i Traventhal bragte en uventet heldig Løsning. I sit næste Brev til Grevinde Haxthausen af 25de September kunde Enkedronningen da takke denne for hendes Deltagelse under de nu overstandne Farer — uden med et Ord at omtale den Rolle, hun selv havde spillet.

Endnu en Adkomst havde Charlotte Amalie til *hele* Folkets Hengivenhed, nemlig sin Kærlighed til dets Sprog. Allerede som Kronprinsesse tilegnede hun sig Dansk, saa at Kingo i Fortalen til anden Part af sit „Aandelig Sjungekor“ af 1681 kunde sige om hende, at hun „med en fri og fuld Kærlighed ikke alene elsker vort Lands Folk, men ogsaa vort Sprog, at hun har vænnet sig til at tale med vort Folk, førend hun tog Kronen; og at hun gør mange af dem til Skamme, der maaske i tredive Aar har ædt Fædrelandets Brød og har dog ikke villet lære tredive danske Ord.“ Og naar Præsten Henrik Gerner tilegner hende sin Postil som „Landsens Moder og de Danskes Elskerinde,“ fremhæver han ligeledes, at hun „lader sig saa vel befalde de Danskes Tungemaal, at hun holder det

saa kært som sit Fædrenemaal.“ Dette maa dog ikke forstaas, som om Charlotte Amalies Modersmaal virkelig blev Dansk. Tyske var alle hendes Hoffrøkener paa een nær, og Tysk vedblev sikkert at være det Sprog, der laa hende nærmest. Hendes Dannelse havde imidlertid et efter Tidens og Stedets Forhold rummeligt og mangesidigt Præg, hvilket Brevene til Ahlefeld ogsaa giver Indtryk af. Blandt hendes Opdragerinder i Hjemmet havde været en skotsk Dame, blandt hendes Lærere to franske Flygtninge. Hendes Valgsprog,

Haven bag Gyldenløves Gaard (Charlottenborg) i Slutningen af 17de Aarhundrede.
Efter Maleri paa Frederiksborg.

„L'homme propose, Dieu dispose,“ er fransk, og de fleste af hendes Breve er skrevne paa Fransk, medens hun dog let slaar over i Tysk, naar Tonen bliver fortrolig. Ogsaa Italiensk havde hun lært, og endnu som Dronning havde hun baade en italiensk og en fransk Sprogmester i sin Tjeneste. Hun har da haft Betingelser for at forstaa Værdien af Kendskabet til sine Undersaatters Sprog, — selv om dette Sprog, som Kingo siger, af mange betragtedes som et Vadmels Sprog, de ikke gad tage paa deres Silketunge, — og den Kærlighed,

hvormed hun lærte at omfatte det, blev paaskønnet med den mest levende Taknemmelighed af Tidens bedste Mænd.

I den foregaaende Skildring er Charlotte Amalies Liv som Dronning og Enkedronning taget under eet, da det i væsenlige Henseender har samme Præg før og efter 1699. Hvad den blot ydre Form angaar, skete der dog naturligvis en stor Forandring ved Kristian V's Død. Endnu samme Aar købte Enkedronningen Gyldenløves Palæ, som efter hende fik Navnet Charlottenborg, og som nu blev hendes faste Vinterresidens, medens hun om Sommeren oftest boede paa Nykøbing Slot. Meget af sin Tid tilbragte hun paa Rejser, dels til Bade i Tyskland for at raade Bod paa en tiltagende Sygelighed, dels rundt til sine Godser. Selv Vendsyssel besøgte hun gentagne Gange. Mod Slutningen af sit Liv opholdt hun sig hele to Aar, 1711—1713, i Monarkiets fjærneste Del, Oldenborg.

Den 27de Marts 1714 døde hun, 64 Aar gammel, af Skarlagensfeber paa Charlottenborg — „til hjertelig Sorg for mange."

LOUISE,

Frederik IV's Dronning.

En ganske anden Skikkelse er det, som møder os i Frederik IV's Dronning.

Louise af Meklenburg-Güstrow var født den 8de August 1667 og ægtede i Aaret 1695 Kristian V's ældste Søn, Frederik. Kongen siges at have overladt Valget af en Brud til Sønnens fri Vilje, og paa en Rejse, som han med dette Øjemed gjorde i Tyskland, og som først førte ham til det lille güstrowske Hof, skal han være bleven indtaget af Louises Skønhed. Hun var vel fire Aar ældre end han, men skildres som fin og nydelig, med spillende Øjne og en smuk Skikkelse, lille og spæd af Vækst. Endnu samme Aar foregik Formælingen i Güstrow og det højtidelige Indtog i København.

Ægteskabet hvilede da fra Kronprinsens Side paa et frit Valg, og Louise gengældte hans Forelskelse med Varme. „Kron-

prinsessen elsker sin Ægtefælle lidenskabeligt," skriver den franske Gesandt i Aaret 1698, „og han lever fuldkommen godt med hende." Denne Lykke blev dog kun kortvarig. Frederik IV mistede efterhaanden al Tilbøjelighed for sin Hustru og indlod sig, faa Aar efter at have besteget Tronen, i en

Louise af Meklenburg-Güstrow, Frederik IV's Dronning.
Efter Maleri paa Rosenborg.

Række Elskovsforbindelser, den ene afløsende den anden. Sin Utroskab søgte han at give et lovmæssigt Præg paa en i den danske Kongeslægt hidtil ukendt Maade, idet han nemlig i sin Dronnings Levetid lod sig vi ved venstre Haand til to af sine Mætresser, først til den preussiske Gesandts Datter,

Frøken Vieregg, som døde allerede Aaret efter, 1705, senere, i Aaret 1712, til Anna Sofie Reventlow. At Kongen levede i Bigami, har næppe været almindelig bekendt i Samtiden, men Dronningens Tilsidesættelse havde for øvrigt et fuldkommen offentligt Præg. De foretrukne Kvinder udstyredes med Titler og Godser, og deres Hjem i København blev Midtpunkt for en Selskabelighed, i hvilken Kongen ivrigt deltog. Efter at Frederik IV's Forbindelse med Anna Sofie Reventlow var begyndt, blev Dronningens Stilling sørgeligere end nogen Sinde, og i Aarene fra 1712 til sin Død den 15de Marts 1721 førte hun i Virkeligheden kun en Skyggetilværelse, selv om hun

Dronning Louises Salving i Frederiksborg Slotskirke.
Dronningen salves af Sjællands Biskop, Henrik Bornemann. Til venstre Biskoppen af Kristiania med Salvebuddiken, til højre Biskoppen af Ribe med Buddikens Laag. Efter samtidigt Stik.

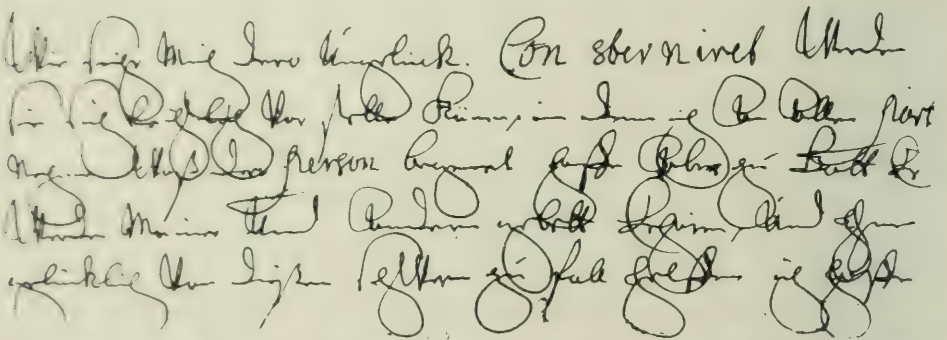
ved officielle Lejligheder stadig optraadte som Dronning ved Kongens Side.

Om Louises Personlighed er det vanskeligt at danne sig et blot omtrentligt Begreb. Kun lidet omtales hun, og de faa Vidnesbyrd om hendes Karakter staar i den besynderligste indbyrdes Modstrid. I Udtalelser fra Kristian VI's Tid berømmes hun stærkt for „Gudsfrygt, Godhed og Huldsalighed," og navnlig i Ligprædikenerne over Frederik IV skildres hun mere som en Helgen end som et Menneske. Kun farveløst er dog det Billede, der gives af Dronningen i disse Lovtaler, og deres stærke Udtryk kan saa meget mindre vække Tiltro, som de utvivlsomt har været beregnede paa at behage den

nye Konge, Kristian VI, hvis inderlige Hengivenhed for hans ulykkelige Moder var velkendt. Derimod savnes der ikke karakteristiske Træk i senere Skildringer af Louise. Forfattere fra det attende Aarhundredes anden Halvdel tillægger Frederik IV's første Dronning en Uelskværdighed og ganske ubehersket Hidsighed, som hun navnlig gav Luft over for Kongen, hvem hun forbitrede Livet ved sine voldsomme Udbrud af Skinsyge. Saaledes kunde han aldrig, fortælles der, komme ind til hende, uden at hun straks begyndte „at græde, reyse sig og gaa omkring som en Furie," men naar han saa havde forladt hende i Vrede, blev hun grebet af Anger og kunde „gaae tree til fiire Tiimer paa Gulvet, vride Hænderne og svømme i Taare." Ved en enkelt Lejlighed gik hun saa vidt i sin Hidsighed over for Kongen, at hun truede ham med en Pistol! Overdrivelserne og Anekdotekræmmeriet i slige Fortællinger røber sig selv, og den nedsættende Skildring af Louise har rimeligvis for en stor Del kun sin Grund i den rationalistiske Tidsalders Uvilje mod en Dronning, der var en af de første, som bragte noget af Pietismens Aand til Danmark, knyttet som hun var ved Fødsel og Slægtskab til Nordtysklands „vakte" Fyrste- og Greveslægter. Paa den anden Side tør man dog heller ikke frakende disse Beskrivelser ethvert Grundlag i Virkeligheden. Ogsaa en samtidig og uhildet Iagttager omtaler den „overdrevne Skinsyge", han har haft Lejlighed til at iagttage hos Louise allerede som Kronprinsesse, og det er højst sandsynligt, at hun i Aarenes Løb i bestandig ringere Grad har formaaet at beherske sin Bitterhed over Kongens Utroskab, saa meget mere som hun aabenbart har været en svag Karakter, uden Evne til at give sit Liv et Indhold, der var uafhængigt af hendes ulykkelige, ægteskabelige Forhold.

Fra Hjemmet havde Louise medbragt en stærk Religiøsitet, idet hendes Fader, Hertug Gustav Adolf af Meklenburg-Güstrow, var en meget from Mand, Forfatter til ikke mindre end tre Hundrede aandelige Sange. Den talrige Børnefloks Opdragelse var præget heraf, og en ældre Søster, den dygtige og livskraftige Kristine, som ægtede en Stolberg, gjorde det stolbergske Grevehof til et af Midtpunkterne for den tyske Pietisme. Ogsaa Louises Gudsfrygt lovprises med stærke Ord af Samtiden. Et haandgribeligt Bevis for Dronningens over-

vejende religiose Interesse afgiver hendes endnu bevarede Bogsamling, som tæller 385 Bind, af hvilke kun 6 omhandler ikke-religiose — og lidet interessante — Emner. Derimod viser Samlingens theologisk-opbyggelige Del klart, at hun afgjort har tilhørt den pietistiske Retning. Der er „süsze Jesus -Gedanken," „Christliche Lieder über die sieben Wunder Jesu," „Verborgen Hertzens Saft," o. s. fr., særlig Spener og Francke er stærkt repræsenterede. Ogsaa de talrige Skrifter, som stammer fra Tiden før Pietismens Fremkomst, skyldes Forfattere, der ved deres Inderlighed og Hang til Mysticisme maa betragtes som denne Bevægelses Forløbere. Dog findes der

Begyndelsen af et Brev fra Dronning Louise til Hofpræst Masius.*)
Det kongelige Bibliothek.

ogsaa Værker af mere blivende Værd, f. Eks. Luthers samlede Skrifter. Alle Bøgerne er skrevne paa Tysk, og de ganske faa, der skyldes ikke-tyske Forfattere, som de engelske Puritanere Bunyan og Richard Baxter, er oversatte til dette Sprog. Danske Forfattere er saa godt som udelukkende repræsenterede af Kong Frederik II gennem hans — paa Tysk affattede — Udtog af Davids Salmer og Salomons Ordsprog.

Det er højst sandsynligt, at Louise tidligt har paavirket sin Søn Kristian (VI) i religiøs Henseende — allerede som

*) Wie sehr mich dero Unglück consterniret, werden sie sich leichtlich vorstellen können, indem ich an allem part nehme, was dero person begenet, hoffe aber zu Gott er werde meinen und anderen gebett erhören, und Ihn glücklich von diesen schweren zufale helfen ....: (Vistnok skrevet i Anledning af, at Masius den 5te August 1704 havde brækket Benet).

ung tilhørte han jo samme udprægede Aandsretning som hun. Rimeligt er det ogsaa, at det tunge og forknytte i Kristian VI's Natur er en Arv fra Moderen. Mellem Dronning Louise og

Frederik IV's Dronning, Louise af Meklenburg-Güstrow.
Efter Maleri paa Rosenborg.

hendes Søn var der et inderligt Forhold, og det forbitrede tidligt Kronprinsens Sind i tavs Afmagt at maatte se sin Moder „saa særdeles pinet“, som han selv senere udtrykte sig. Først efter Frederik IV's Død kunde han ret lægge sin store Kær-

lighed til hende for Dagen gennem den lidenskabelige Hævnfølelse, han da, i Pietet for sin Moders Minde, viste over for Dronning Anna Sofie. Fjorten Aar efter Moderens Død kunde han endnu skrive om Stifmoderen: „Naar jeg betænker, hvad hun har gjort imod min Fru Moder, hvem jeg endnu elsker og respekterer i hendes Grav, synes jeg, at jeg endnu har gjort for lidet imod Anna Sofie.“

Hvor stærk Louises Religiøsitet end har været, har den dog ikke formaaet at give hendes svage Karakter tilstrækkelig Frejdighed og Modstandskraft. Forgæves leder man efter Beviser for, at hun under sin Ensomhed og Tilsidesættelse har søgt Tilfredsstillelse gennem Virksomhed af en eller anden Art. Hun ejede Hørsholm foruden andre Godser, men tog sig personlig slet ikke af sine Besiddelser. Man kunde tænke sig, at hendes ulykkelige Stilling maatte have vakt Folkets Sympathi, men hertil mærkes intet. Den stærke Tilbagetrukkenhed, i hvilken hun levede, har rimeligvis ikke bragt hende i videre Berøring med Undersaatterne. Medens hendes ydre Kaar i meget lignede Dronning Charlotte Amalies, fik hendes Liv da et ganske andet Præg end Svigermoderens — hun lod sig overvælde af en uforskyldt Ulykke, som hendes baade legemlig og aandelig svage Natur ikke havde Kraft nok til at bære. Ikke mindre Medlidenhed vækker hendes triste og utydelige Skikkelse, fordi den er omgiven af den ceremonielle Pragt og underdanige Hyldest, som var uadskillelig fra Enevoldsdronningens Person, en Modsætning, der kun gør Indtrykket dobbelt pinligt.

ANNA SOFIE.

Anna Sofie Reventlows Historie er vidt forskellig fra de andre Kvinders, som har baaret Dronningkrone i Danmark. Ikke et eller andet større eller mindre tysk Fyrstehof, men en jydsk Herregaard var hendes Hjem, ligesom hun maa regnes for at være dansk af Nationalitet, da den reventlowske Familie, som paa Kristian IV's Tid var indvandret fra Meklenburg, nu i tre Slægtled havde tjent den danske Konge og ejet

Konrad Reventlow.

dansk Jord. Højest var Anna Sofies Fader, Lensgreve og Storkansler Konrad Reventlow, naaet, skønt han udmærkede sig mere ved sin aristokratiske Optræden og sine glimrende Fester end ved fremragende Dygtighed. Moderen tilhørte ligeledes en indvandret meklenburgsk Adelsfamilie, idet hun var Datter af Kristian V's Favoritminister, Vincens v. Hahn, bekendt som en ærgerrig, hensynsløs Statsmand og en haard Bondeplager. Sofie Amalie v. Hahn synes ligeledes at have været en Personlighed med udprægede Egenskaber, ogsaa med noget af Faderens Hensynsløshed, hvor det gjaldt pekuniær Vinding, men hendes Karakterstyrke fik dog Lejlighed til at fremtræde paa en smuk Maade netop i hendes yngste Barns, Anna Sofies, Historie.

Noget andet og mere end Byrd og Nationalitet giver imidlertid Anna Sofie en Særstilling blandt danske Dronninger — den Forsmædelse, hvormed hun købte sin Krone. Oprindelig hørte hun

Sophie Amalie v. Hahn, Grevinde Reventlow.

hjemme i Rækken af Frederik IV's Elskerinder. Ved en Maskerade i Kolding, hvortil Kongefamilien var flygtet for Pesten, saa Kongen for første Gang den smukke, attenaarige

Dronning Anna Sofie. Efter Maleri paa Schackenborg. D. M. P.

Komtesse, og et halvt Aar efter, den 26de Juni 1712, bortførte han hende fra hendes Hjem paa Clausholm ved Randers. Endnu samme Dags Aften lod han sig i Skanderborg vie til

hende af en Konrektor fra Flensborg, Thomas Clausen. Ingen gejstlig fra Kongeriget har altsaa vist sig villig til at gøre Tjeneste ved denne Lejlighed. Af al Magt havde Anna Sofies Moder, der i 1708 var bleven Enke, modsat sig Forbindelsen, hvorfor Enevoldskongen ogsaa havde maattet gribe til et saa romantisk Middel som en hemmelig Bortførelse, og i en Aarrække fastholdt hun denne Holdning. Først i Aaret 1718 vilde hun, fortælles der, lade Datteren komme for sine Øjne, og endnu i det følgende Aar kunde hun ved en Lejlighed, da Forholdet kom paa Tale, efter et Øjenvidnes Beskrivelse blive ganske „rasende". Ogsaa Broderen, Chr. Ditlev Reventlow, viste tydeligt sin Misbilligelse. Derimod støttedes Forbindelsen af Anna Sofies Svoger og Søster, Ulrik Adolf og Kristine Sofie Holstein, i hvis Hjem hun fandt et Tilflugtssted, da Kongen kort efter Bortførelsen maatte begive sig til Hæren i Nordtyskland. Herfra takker han med varme Ord Grev Holstein og hans Gemalinde for „al den beviste Tjenstfærdighed", samtidig med at han paalægger Greven at overbringe et vedlagt Brev til „den, som jeg elsker højere end mig selv, hvis bestandige grassieuse Amittie jeg vil bede ham at søge paa bedste Maade at conservere mig." Ogsaa i de følgende Aar opholdt Anna Sofie sig oftere i Søsterens Hjem, og Breve fra Kongen til Grev Holsteins, skrevne ved saadanne Lejligheder, viser hans vedvarende Forelskelse. Engang, da Anna Sofie var syg, beder han indstændigt Grevinden om at drage Omsorg for „den, som jeg elsker højere end mig selv;" han er fortvivlet over at maatte være skilt fra hende under disse Forhold og slutter med Ønsket: „Gud bevare mig dette uskatterlige Gode."

Medens Frederik IV fra første Færd synes at have ønsket, at hans nye bigamiske Forbindelse ikke maatte „eclatere" altfor meget, som han selv udtrykker sig, opgav han dog snart al Hemmeligholdelse. Han skænkede Anna Sofie Vallø, hvor hun ofte opholdt sig om Sommeren. Her ligger de tre Børn begravede, som hun inden Dronning Louises Død fødte Kongen, alle døde som spæde. I København anvistes der hende en standsmæssig Bolig i den saakaldte Kongens Gaard bag Børsen, og Fyrstinden af Slesvig, som hun officielt hed, blev snart Midtpunktet i en lystig Selskabelighed, der stem-

mede med hendes og Kongens Tilbøjelighed. Forskellige Minder om det gode Humør, som prægede deres indbyrdes Forhold, er bevarede. Blandt de Kostbarheder, Anna Sofie efterlod sig, fandtes saaledes et Guldbæger, aabenbart en Gevinst, vundet i Spil fra Kongen. Det bærer Aarstallet 1717 og følgende Indskrift, hvortil hun maa antages at have haft Ideen:

Ma Main m'a sçu gagner cet Or par son Adresse,
Que ne doit esperer Mon Coeur par sa tendresse!

Den Trofasthed og vedvarende Forelskelse, som kaster et forsonende Skær over Forholdet mellem Frederik IV og Fyrstinden af Slesvig, kan dog naturligvis ikke berøve Forbindelsen dens anstødelige Karakter, og ved Dronning Louises Død naar det forargelige paa en vis Maade sit Højdepunkt. Den 15de Marts 1721 „ging mit todte ab die gottsegliche Königin Louise," skriver Anna Sofie i sin Dagbog ved denne Datum. Den 2den April førtes Dronningens Lig til Roskilde, ved hvilken Lejlighed storartede Illuminationer i Københavns Gader viste Borgernes Deltagelse. Den 3die foregik Bisættelsen, den 4de Universitetets Sørgefest, og samme Dags Eftermiddag lod Frederik IV sig vie ved højre Haand til Anna Sofie. Det var Thomas Clausen, der atter denne Gang gjorde Tjeneste, men at samme Mand allerede for ni Aar siden havde viet Anna Sofie til Kongen ved venstre Haand, har for øvrigt næppe været almindelig bekendt i Samtiden, i hvis Øjne Fyrstinden af Slesvig hidtil kun havde indtaget en Mætresses Stilling, og Gentagelsen har saaledes ikke kunnet forarge. Ved denne „Omvielse" opnaaede Anna Sofie da at give sin Stilling et lovmæssigt Præg, samtidig med at den aabenbart virkede til Beroligelse af hendes og Kongens Samvittighed.

Derimod maatte det uhyggelige Hastværk, hvormed man gik frem, falde enhver i Øjnene, og næsten tragikomisk blev under disse Forhold deres Stilling, som skulde give de underdanige Undersaatters stærkt blandede Følelser Udtryk ved denne Lejlighed. Udgiveren af en af Tidens Maanedsaviser, „Postrytteren", fandt da ogsaa Situationen saa vanskelig, at han forespurgte hos Førsteministeren, hvorledes Sagen ønskedes omtalt. Svaret kendes ikke, men i Bladets Fremstilling

mærkes unægtelig en hæderlig Anstrengelse for med skyldig Loyalitet at følge de bratte Overgange fra Sorg til Glæde, som hver Dags Begivenheder nødvendiggjorde. Efter en „Udførlig Beskrivelse“ af Dronningens „sørgelig-herlige Ligbegængelse“, hvori hun berømmes som „en saa dyrebar, Dannes og Ejegood Dronning, hvorfore og Hans Kongelig Majest. og Høj-Kongel. Herskab har taget sig dette Døds-fald saa meget des mere til Hierte-Sorg,“ og hvor der fortælles, at efter Prædikenen paa Begravelsesdagen den 2den April „forføjede sig Kongen og det Høj-Kongelig Herskab hver til sit Kammer udi stoor Bedrøvelse,“ fortsættes saaledes:

„Den 4de ditto haver Hans Kongelig Majest. for sine visse Aarsagers Skyld allernaadigst fundet det for got jo før jo heller sig udi et nyt Egteskab at indlade med Hendes Højhed Hertuginden af Sleszvig.“

„Samme Dag Hans Højærværdighed Doctor Hanns Bartholin her udi Universitetet i det Kongel. Herskabs høje Overværelse holdte en ziirlig og sørgelig Latinske Tale over den Højsalige Dronnings dødelige Afgang.“

„Den 10de ditto bleev højstbenævnte Egteskab her af Prædikestolene for Menighederne forkyndet med hosføjede Allerunderdanigste Hiertelige Lykønskning, at den almægtige gode Gud i Himmelen vilde dertil give sin Velsignelse, Lykke og Benedidelse.“

Ikke mindre betegnende er et Vers som dette, skrevet tolv Dage efter Formælingen og tretten Dage efter Bisættelsen:

Der blev Forsckreckelse, der Dronning-Liuset dulmed
Og den Sølf-hvide Soel ved Dødens budskab mulmed
Mens midt i Mørcke Nat opgick Demante-Skin
Da Hændis Høyhed kom med yndig Engle-Trin.
Det Konge-Hierte som var halv-død og dyb-qvæsted
Har Himlens Monarch med Naade-Straaler giested:
Gud-Inden udi Noor har Noordens Jorde-Gud
Aftørret Øyne-Vand og bleven Kongens Brud.

Det var i Samtiden, og vistnok med Rette, den almindelige Mening, at den forhastede Formæling skyldtes Anna Sofies Overtalelser. Hvilken Magt hun havde over Kongen, fremgaar med endnu større Tydelighed af det næste Skridt, hvor-

til hun, dreven frem af sin stærke Ærgærrighed, formaaede ham. Den 30te Maj, da Ministrene, efter endt Conseil, tilligemed de fremmede Gesandter og den kongelige Familie var forsamlede paa Frederiksberg Slot, spurgte Kongen pludselig de tilstedeværende, efter i et Kvarters Tid at have underholdt

Ejderbægeret*). Paa Rosenborg.

*) Paa Bægerets Laag Frederik IV's og Anna Sofies Portrætmedailloner. Paa Siden en Fremstilling af Anna Sofies Kroning, og neden under følgende Linier: „Til Dronningen Anna Sophie Lood Fridrich den Fierde sig vie d. 4de Aprilis 1721. Hand satte og paa hendes Hovet Guld Kronen af Gud hende lovet d. 30te Maj 1721. — Bægerets anden Side er smykket med en Fremstilling af Kongen, der hyldes af Slesvigs Stænder. Baade Fremstillingerne og Versene, der er forfattede af Fr. Rostgaard, var oprindelig anbragte paa Guldbindet til en Almanak, vistnok en Gave fra Dronningen til Kongen paa hans Fødselsdag den 11te Okt. 1721, til Minde om begge dette Aars lykkelige Begivenheder: Formælingen og det gottorpske Slesvigs Genvindelse.

sig med dem om ligegyldige Ting, om de ikke vilde ledsage ham ind i Hertuginden af Slesvigs Sovegemak og være med til at se paa, hvad han vilde foretage sig der. Her foregik derpaa Anna Sofies Kroning. Frederik IV satte selv Kronen paa sin Gemalindes Hoved med følgende Ord: „Hermed erklære Vi Eder for Dronning af Danmark og Norge. Denne Krone give Vi Eders Majestæt af godt Hjærte og ønske al Lykke og Velsignelse dertil.“ Dronningen, som var sortklædt med Juveler flettede ind i Haaret, nejede dybt og kyssede uden at svare Kongens Haand. Hun blev derpaa lykønsket af Forsamlingen — dog lagde man Mærke til, at Kronprinsen og hans Søster Prinsesse Charlotte Amalie undlod at kysse hende paa Haanden — og Akten var hermed til Ende. Efter et Øjenvidnes Beretning havde den haft en saa improviseret Karakter, at „ikke en Sjæl vidste noget derom, førend man saa Kronen.“ Nogle Dage efter gav Kronprinsen paa Hørsholm en Fest til Ære for sin Stifmoder.

Anna Sofie var hermed traadt ind i Rækken af danske Dronninger, men hun vedbliver dog at indtage en særlig Plads blandt disse, paa een Gang usikker og mægtig som hendes Stilling i mange Henseender blev. Usikkert maatte hun først og fremmest blive stillet i Forholdet til den øvrige kongelige Familie. Den elskværdige Prinsesse Charlotte Amalie, der ved Moderens Død kun var 14 Aar gammel, synes vel at have forvundet sin naturlige Uvilje mod Stifmoderen, men Kronprinsen kunde i Anna Sofie aldrig se nogen anden end den, der havde berøvet hans Moder al Glæde og Tilfredshed i de sidste ni Aar af hendes Liv, saa at det sikkert kun har været med den største Overvindelse, at han viste hende den skyldige Ærbødighed som Dronning og Stifmoder. Som Aarene gik, og Kongens Svagelighed tiltog, maatte hans hemmelige Nag blive mere og mere truende, og det var forgæves at Kongen, der vedblev at nære kærlige Følelser for sin Søn, ved forskellige Tilnærmelser søgte at bane Vejen for et hjerteligere Forhold. — Af mindre Betydning i Sammenligning hermed var den Holdning, som Kongens Søskende, Prins Karl og Prinsesse Sofie Hedevig, indtog. Dog bedrøvede det ikke lidet Frederik IV, der var en kærlig Broder, at de begge umiddelbart efter Anna Sofies Kroning, uden at lægge Skjul

paa deres Følelser, forlod det kongelige Hof og tog Bolig paa Vemmetofte. De var begge af en stærkt ethisk-religiøs Natur — en Arv fra Moderen — og kunde aldrig overvinde sig til nogen virkelig Forsoning, selv om et officielt venskabeligt Forhold efterhaanden genoprettedes, og Kongen og Dronningen under deres hyppige Ophold paa Vallø ofte gæstede dem paa Vemmetofte.

Derimod mærkes der intet til, at Anna Sofies Fortid i nævneværdig Grad har skadet hende i Folkets Øjne. Hun var den elskede Frederik IV's Dronning, smuk og gavmild, „de ringere Stænders Velgørerinde, Frederiks sande Fortrolige.“ Man vidste, at hendes Forbøn var af mægtig Virkning, og benyttede sig ivrigt deraf ved enhver Lejlighed. Kongen undlod heller aldrig, naar han paa hendes Foranledning tilstod en Begunstigelse, da at minde om, at hans Naade skyldtes Dronningens „høje og kraftige Forbøn“. Ret afholdt blev Anna Sofie dog paa den anden Side aldrig, men Grunden hertil har mindre været en almindelig moralsk Forargelse end en Mangel paa medfødt Evne hos hende selv til at vinde Popularitet, til Trods for at hun i flere Henseender skulde synes at have haft gode Betingelser derfor.

Selve Kongens Omhu for at sikre Dronningens Stilling har sikkert ogsaa til Tider snarere skadet end gavnet hende i det almindelige Omdømme, især da den ved visse Lejligheder kunde fremtræde paa en beklagelig Maade. I saa Henseende er en enkelt Episode karakteristisk. I Slutningen af Aaret 1724 blev forskellige Personer anklagede hos Kongen for at gøre sig skyldige i Pengeafpresninger over for Ansøgere om Embeder, idet de lokkede Folk i deres Garn ved at optræde som en Slags Kommissionærer for Dronningen. Denne Angivelse satte Frederik IV's af Naturen mistænksomme Sind i den største Ophidselse, og den saakaldte gehejme Kommission nedsattes for at bringe Lys i Sagen. Den fik Sæde paa Slottet, Dronningen navngav selv flere Personer, hun ønskede forhørt, og saavel hun som Kongen lod sig daglig give Rapport om dens Undersøgelser. Den hemmelighedsfulde Maade, hvorpaa disse blev drevne, og den utilbørlig stærke Ed, som Kommissionen havde Ret til at afkræve alle, hvem den stævnede for sig, spredte Rædsel og Utryghedsfølelse over Byen. Al-

vorlige Følger fik dens Virksomhed dog kun for ganske enkelte, blandt hvilke den mest bekendte er den lærde Frederik Rostgaard (gift med en Halvsøster til Anna Sofie), som overbevistes om at have taget imod Bestikkelser, men vel at mærke ikke i Dronningens Navn. Beskyldningen for et saadant Misbrug viste sig i det hele at være greben ud af Luften — den eneste, der overbevistes herom, var en Værtshusmadam i Tre Hjorter i Vestergade —, og hermed var den egentlige Grund til Kongens

Ulrik Adolf Holstein.
Efter Maleri paa Frederiksborg.

Vrede bortfalden. Men skønt det saaledes kun var ganske faa, der ramtes af Ulykke, og det en ingenlunde helt uforskyldt Ulykke, vedblev den gehejme Kommission, som en Tid havde bragt saa megen Angst og Forstyrrelse ind i gode fredsommelige Borgeres Privatliv, dog i Undersaatternes Øjne at staa som en mørk Plet paa Frederik IV's Regering, og til denne Plet var Anna Sofies Navn uopløseligt knyttet.

Anna Sofies Magt over Kongen og hans Iver for paa enhver Maade at omgærde hendes Stilling viste sig ogsaa paa

andre Omraader, hvor Følgerne blev af større Betydning. Hendes Kroning efterfulgtes af et fuldstændigt Personskifte blandt Kongens nærmeste Raadgivere, og af de nye Mænd, der herved kom til Magten, var de allerfleste ved Slægtskab knyttede til Dronningen. Hendes Svoger, den ovenfor omtalte Grev Ulrik Adolf Holstein, blev Storkansler, ligesom flere andre Medlemmer af den Holsteinske Familie opnaaede høje Embeder. Selv om ogsaa andre Momenter, af politisk

Grevinde Kristine Sofie Holstein.
Efter Maleri paa Frederiksborg.

Art, har gjort sig gældende, har Hensynet til Anna Sofie dog sikkert spillet den overvejende Rolle ved denne gennemgribende Forandring, der betegner et Tilbageskridt baade med Hensyn til Nationalitet og Dygtighed. Alle de nye Ministre tilhørte nemlig indvandrede tyske Adelsfamilier, og, skønt gennemgaaende hæderlige og forstandige, stod de, hvad Evner angaar, tilbage for de Mænd af den gamle danske Adel, som de fortrængte. Den ledende blandt dem var Ulrik Adolf Holstein, en velmenende Mand og forsigtig Diplomat, men uden frem-

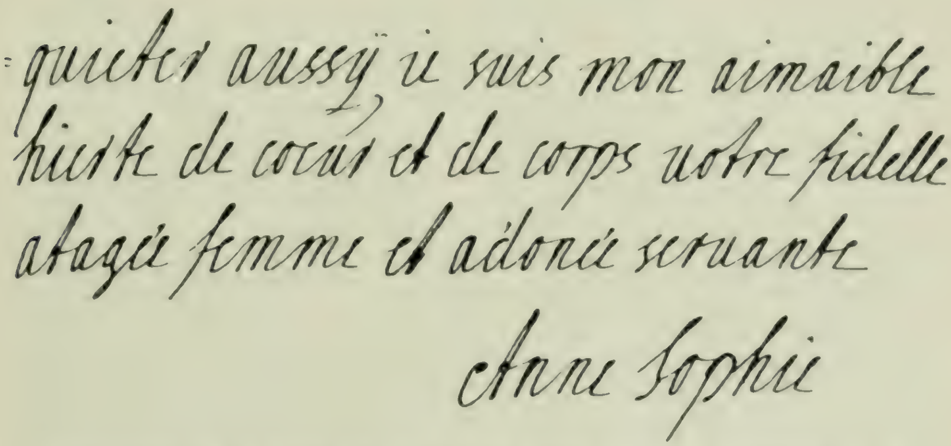
ragende Dygtighed eller Overlegenhed. Hans Anseelse skyldtes for en stor Del hans Hustrus glimrende Egenskaber. Grevinde Kristine Sofie Holstein, Anna Sofies Søster, udmærkede sig ikke blot ved sjælden Skønhed, men ogsaa ved fornem Anstand, Elskværdighed, Vid og Aand. Hendes Hus var Samlingsstedet for alt, hvad der havde Betydning i København, til Kongeparret stod hun og hendes Mand i et nært Forhold, og hendes Ord formaaede meget hos Dronningen.

Den „Reventlowske Bande“, som det herskende Parti kaldtes af Modstanderne, bevarede sin Stilling lige til Frederik IV's Død. Dog var Partiets Magt ikke saa stor, som man ved første Øjekast kunde tro, dels paa Grund af Mangel paa indbyrdes Sammenhold — der var næppe to af dets Mænd, der kunde enes —, dels paa Grund af Kongens voksende Tilbøjelighed til at søge sin egentlige Støtte andre Steder, hos Mænd, der ikke havde Sæde i Konseillet, men skyldte Kongens — og Dronningens — Gunst den overordentlige Indflydelse, de efterhaanden vandt. Ogsaa om disse uofficielle Raadgivere gælder det nemlig, at de betragtedes som og virkelig ogsaa var Anna Sofies Tilhængere, der ved given Lejlighed søgte og fik Støtte hos hende. En af dem var Biskoppen i Kristiania, Deichman, en Mand med betydelig Administrationsdygtighed, men intrigant, magtlysten og meget lidt kræsen i Valget af Midler. Hans Indflydelse daterede sig fra den gehejme Kommissions Dage, idet det var ham, der havde givet Stødet til hele denne Undersøgelse, udelukkende med det Formaal at faa styrtet en personlig Uven, Rostgaard. Nøje forbunden med Deichman baade i Kommissionens Tjeneste og senere var Møinichen, der som Oversekretær i Danske Kancelli i Frederik IV's sidste Aar udøvede en meget stor Indflydelse. Heller ikke han er trods en vis Forretningsdygtighed og Tjenesteiver nogen tiltalende Personlighed. Hans hensynsløse Ærgerrighed frastøder, og hans Redelighed er til Tider tvivlsom. I og for sig er disse to Mænd ikke af stor Betydning i Danmark-Norges Historie, men deres Personligheder har nogen Interesse i denne Sammenhæng paa Grund af deres nøje Forhold til Anna Sofie, et Forhold, der ikke absolut taler til Dronningens Ære. Baade hun og hendes „Klike“ gjaldt for ved visse Lejligheder at have en uheldig Indflydelse

paa Kongen, og overhovedet maatte hun dele den Upopularitet, som omgav hendes Tilhængere.

Naar Anna Sofies politiske Indflydelse altsaa maa siges at have været betydelig, skal det dog paa den anden Side fremhæves, at hun ikke synes at have anvendt den til at gribe ind i Regeringsanliggender i det enkelte. Hendes Interesse har sikkert kun strakt sig til Personerne, og politisk Sans har hun næppe været i Besiddelse af. Overhovedet bør hendes Indflydelse væsenlig ses som et Udslag af Kongens store Iver for, i Bevidstheden om det usikre i hendes Stilling, at værne om hende, saa at han lod Hensynet til hende blive væsenlig bestemmende ved et saa vigtigt Anliggende som Valget af Ministre og Raadgivere. Kongens store Kærlighed er det da, som ligger bagved, thi Forholdet mellem ham og Anna Sofie bevarede helt igennem sin inderlige Karakter. Mangfoldige Udtalelser fra Samtiden vidner herom. Saaledes fortæller den franske Gesandt i sin Skildring af Hoffet fra Aaret 1728, at Kongen stadig lægger sine Følelser for Dronningen for Dagen med samme Lidenskab. Han kan ganske vist undertiden give hende Anledning til Skinsyge, men de Misforstaaelser, som opstaar heraf, — og som vel ogsaa kan forklares ved begge Ægtefællers heftige Temperament —, ender altid paa den lykkeligste Maade, og overhovedet er han mere forelsket i hende end nogen Sinde. Den varmeste Ømhed — og den græsseligste Retskrivning — udmærker ogsaa Kongeparrets Brevveksling. Fra Frederiksborg skriver Anna Sofie (uden Datum) til Frederik IV, som er paa Fredensborg. Ved Afskeden har han lovet at være forsigtig med sit Helbred, der er saa „dyrebart, ikke blot for et helt Land, men især for en Kvinde, som elsker Eder saa ømt," og hun glæder sig nu over, „at min elskede Pyramis har holdt det Ord, han har givet sin trofaste Thisbe." Kongens Breve til Anna Sofie er gennemtrængte af ganske den samme Stemning. Han forsikrer sin „Engels hierte", at han tager sin Surtout over, saa snart han blot træder uden for Huset, og i det hele „tager sig saa vel iagt," at „min Kiere hierte kan være sikker og rolig for mig." Hun maa nu ogsaa gøre det samme og ikke vaage for længe om Natten. I varme Ord udtrykker han sin Glæde over snart igen at skulle samles med Dronningen og

deres lille Søn Karl, „Madame kiere hierte“ og „Karl Monsieur kiere hierte“, eller, som det en anden Gang hedder, at skulle gense hende, „som jeg elsker overalt og min Levetid forblive hendes livegne Slave.“ — Anna Sofies Dagbog, der er bevaret for Aarene 1721—23, giver ligeledes Indtryk af en oprigtig Hengivenhed for „meinem lieben König“ og i Særdeleshed en stærk Optagethed af hans Helbred. Da han i Vinteren 1723 i længere Tid led af stærk Hoste og Ildebefindende, nedskrev hun saaledes daglig en i alle Enkeltheder gaaende

quitter aussy je suis mon aimaible hierte de coeur et de corps votre fidelle ataqée femme et adonée seruante
Anne Sophie

Slutningen af et Brev fra Dronning Anna Sofie til Frederik IV. *)
Rigsarkivet.

Beskrivelse af hans Tilstand — hvad han nyder, hvorledes han sover osv.

Den Varme i Følelsen, som træder frem i Anna Sofies Forhold til Kongen, viser sig ogsaa paa en smuk Maade i andre Forhold. Hun havde megen Hengivenhed for sin Moder og tog sig hendes Død inderlig nær. „Min Sjæl dø samme Død som denne bortvandrede, og mit Liv blive som hendes Liv,“ skriver hun i sin Dagbog efter at have beskrevet Moderens sidste Øjeblikke, i hvilke hun selv var hos hende og modtog den Velsignelse, som den døende med afbrudte, men tydelige Ord gav hende. Stærk var ogsaa hendes reli-

*) I dansk Oversættelse: Jeg er min elskværdige hierte med Sjæl og Legeme Eders trofaste kære Hustru og hengivne Tjenerinde
Anne Sophie.

giøse Følelse allerede nu i Lykkens Dage. Paa hver Side i Dagbogen findes der Udtalelser, der viser, i hvilken Grad den optog hende. Undertiden kan hun give den et kønt og gudhengivent Udtryk, som man ikke venter af hendes heftige Sind. „Det gaa, som Gud vil," skriver hun en Martsdag i Aaret 1723, da hun var nedtrykt paa Grund af Kongens Sygdom og desuden selv ikke var rask, „vil du give mig Solskin, tager jeg imod det med Glæde, men skal det være Kors

Frederik IV og Dronning Anna Sofie paa Kongebroen i Fredensborg Slotshave 1727.

og Ulykke, saa lad mig lide taalmodigt. Som du fører mig, saaledes lad mig beredvilligt følge."

I den daglige Omgang synes Anna Sofie at have besiddet en varmblodig Naturs Livlighed og Fyrighed. Hun kunde indtage „durch muntrer Tugend Preisz, durch seltner Schönheit Blüthe," som Andreas Hojer udtrykker sig i en enkelt Linie af et Digt til hendes Pris. Munterhed og Selskabelighed herskede da ogsaa ved Hoffet i de første Aar, efter at hun var bleven Dronning. Sin Ungdoms Skønhed bevarede hun. I Aaret 1728, da hun var 35 Aar gammel, skildres hun af den franske Gesandt som en høj Brunette med smukke Træk

og sorte, ildfulde Øjne. Kun skæmmes hun af en for stærk Teint og stygge Tænder, ligesom hun har for megen Tilbøjelighed til at blive fyldig.

En vis Ædelmodighed, som man oftere finder den hos ureflekterede Naturer, hørte ligeledes til Anna Sofies lyse Sider. Hun misbrugte ikke sin store Magt over Kongen til at berige sig paa Statens Bekostning, men var selv meget gavmild. Efter hendes Dagbog at dømme har hun ikke blot vist sin Rundhaandethed ved offentlige Lejligheder, hvor hun kunde vinde Popularitet derved, men ogsaa bragt Hjælp i enkelte Tilfælde, som næppe er komne til Almenhedens Kundskab. I Aaret 1729 oprettede hun den endnu bestaaende, saakaldte „Dronning Anna Sofies Stiftelse", som aarlig yder Hjælp til firsindstyve fattige paa Vallø Stifts Godser. — I det vanskelige Forhold til Kronprinsen og Kronprinsessen synes hun ikke at have savnet god Vilje. Ved en Notits i Anledning af deres Bryllup skriver hun i sin Dagbog: „Gud give sin Velsignelse dertil og lade aldrig sin Kundskab vige fra ham." Skønt Forholdet aldrig blev virkelig godt, har hun aabenbart af og til vist Kronprinsen Tjenester, medens hun altid synes at have modstaaet Fristelsen til at lade ham og hans Gemalinde føle sin Magt.

Anna Sofies varme og livlige Temperament havde dog ogsaa sine mørke Sider, selv bortset fra hendes Svaghed i sædelig Henseende. Hun var heftig og kunde give sine Følelser Luft paa en generende Maade, endog en af hendes faste Tilhængere taler med en lidet ærbødig Vending om „Madams sædvanlige Galskab," medens han lovpriser Kongen som „den fromme Bedstefader." „Stolt, lunefuld og bydende" skal hun endvidere have været i Følge en noget yngre Tradition i den Holsteinske Familie, der var saa nær knyttet til hende, og om Tilbøjelighed til Luner vidner det unægtelig, at hun ikke kunde lide Fr. Rostgaard paa Grund af hans store Næse. — Hendes hensynsløse Ærgerrighed har vi endelig set Eksempler nok paa, og hendes Valg af Tilhængere vidner heller ikke fordelagtigt om hendes Karakter.

Nogen dybere aandelig Interesse eller Udvikling synes hun, som væsenlig var et Følelsesmenneske, ikke at have været i Besiddelse af. At selv de sprænglærdeste Værker

Dronning Anna Sofie i Jagtdragt med pudret Herreparyk.
Efter Maleri paa Brahe-Trolleborg. D. M. P.

søgte hendes Navns Beskyttelse, kan man selvfølgelig ingen Vægt tillægge. Een Forfatter tilegner hende saaledes sin Omskrivning af Davids Salmer til hebraiiske Vers, en anden et „Compendium Philosophicum“, der gaar ud paa at vise Grundelementerne i Tilværelsen, men skønt den sidste i Fortalen lovpriser Dronningens „særdeles høje Forstand,“ hvorved hun er „capabel til at se ind i og fornuftig at dømme om de højeste og vigtigste Ting,“ tør man dog næppe deraf slutte, at hun har næret nogen Interesse for den Art Emner. Et Forslag til en Reform af Universitetet er ganske vist øjensynlig gaaet gennem hendes Hænder og bleven forsynet med hendes Anbefaling, men om man heri bør se stort andet end den sædvanlige Iver for at sikre sig hendes Forbøn, er vist et Spørgsmaal. Af Reformen blev der i Frederik IV's Regeringstid intet. I Følge sin Fødsel havde hun den uforskyldte Fortjeneste at kunne kaldes „en Dronning fra vort eget Land, en Herskerinde af vor egen Nation,“ som det hedder i en samtidig Lovtale, og man kan da ogsaa finde Eksempler paa, at en Henvendelse af eens Indhold er affattet paa Tysk til Kongen og paa Dansk til Dronningen. Nogen positiv national Interesse mærkes der dog intet til hos hende, det eneste Træk i saa Henseende skulde da være, at hun i Følge Dagbogen ses at have anskaffet sig „die dänische Cronika von arendt huitfeldt,“ og det skønt Frederik IV plejede at kalde den store adelige Historieskriver „Arild Løgner“. Anna Sofies Dagbogsoptegnelser er skrevne paa Tysk og hendes Breve paa Tysk eller Fransk, med en Retskrivning, der staar et Par Grader under, hvad der var almindeligt hos Datidens Adelsdamer.

Den nye „danske Skueplads“ viste Kongen og Dronningen Bevaagenhed, muligvis paavirkede af Grevinde Holstein, der ligesom sin Svoger Fr. Rostgaard interesserede sig for dette Førsteforsøg paa at opføre dansk Komedie. Forestillingerne har vel ogsaa moret Kongeparret, i det mindste tilsagdes Skuespillerne flere Gange, navnlig paa Dronningens Fødselsdag, den 16de April, til at spille paa Slottet — thi paa Theatret i Grønnegade kunde de høje Herskaber ikke komme. Ved disse Lejligheder var det dog, saavidt man kan se, Molière og ikke Holberg, der opførtes, og det er vel tvivlsomt, om man overhovedet

tør tillægge Anna Sofie (eller Frederik IV) nogen Forstaaelse af denne nye Institutions nationale og aandelige Værdi. En vis Velvilje over for „Acteurerne ved den danske Bande“ kan man dog muligvis slutte sig til af det frimodige Sprog i en Prolog, der var forfattet af en af disse til Dronningens Fødselsdag i Aaret 1723. Dens Personer er betegnende nok Henric, „Borgemesters Tjener i Comoedien om den politiske Kandestøber“, og Scapin, „en bekendt Skielms Mester hos Molière.“ Begge vil de i Dagens Anledning „med Vers til Hove gaa.“ men medens Scapin er stortalende og selvtillidsfuld som den „drevne Skalk“, han er, der „gaar med stor Perucq“ og „taler Tysk og Fransk,“ ryster Henric, den „lumpne Kandestøberdreng“ for „den Garder-Vagt, de Bysser, Bajonetter og tyske Ord: Zurück!“ og indrømmer sukkende: „Ja, det er min Fortræd, jeg kand kun tale Dansk“ — Udtryk, som man næppe havde vovet at bruge over for en tyskfødt Dronning. Prologen, der tydeligt viser, i hvilken Grad man var sig den nationale Modsætning og Opgave bevidst inden for selve Skuespillernes Kreds, slutter med

Underdanigst Bøn, at og vor Danske Bande
Hos Hendes Majestæt i Naade tegnes maa,
Saa at vor Moders Sprog kand derved Fremvekst faa.

Anna Sofie fødte som Dronning Frederik IV tre Børn, der alle døde som smaa. Dette Tab gik begge Forældrene nær til Hjerte, og overhovedet afløstes den tidligere Munterhed ved Hoffet i Frederik IV's sidste Aar af Sørgmodighed og Ængstelse. Kongens Helbred svækkedes stadig, til stigende Bekymring for Dronningen, hvis Eksistens var saa fast knyttet til hans ved Hengivenhedens og ved Interessens stærke Baand. Den herskende Misfornøjelse med Kongens Raadgivere, Folk som Møinichen og Deichman, voksede, medens der om Kronprinsen og Hoffet paa Vemmetofte samlede sig en Kreds af Mænd, der var erklærede Modstandere af Anna Sofie og hendes Tilhængere. Ved Branden i 1728, der af den almindelige Mening opfattedes som en Straffedom fra Gud, formørkedes Stemningen yderligere; for øvrigt søgte Dronningen, saavel som Frederik IV selv, at opmuntre og lindre, hvor hun

kunde, og for at sætte Mod i Folk tilbragte hun den første Ulykkesnat paa Vestervold sammen med Kongen og Kronprinsen. Et tungt Slag var endelig det sidste Barns Død i December 1729. Kongens Breve til Anna Sofie viser Forældrenes rørende Omhu for den svagelige Dreng og deres Bekymring for hans Helbred. Dybt nedbøjede af Sorgen over at miste ham tog de midt om Vinteren ud til Frederiksborg for der at leve et Liv i Ensomhed og Bod. Frederik IV har efterladt nogle egenhændige Optegnelser fra denne Tid, nedskrevne til eget Brug, et „Projekt over, hvad der er at observere ved en Sollitude eller Retrete fra Verden for at hengive sig til Gud alene den Tid, man endnu har at leve.“ Han erklærer det her for sin Hensigt at vie den maaske korte Tid af sit Liv, han har tilbage, til Anger over sin Ungdoms „Synd og Forfængelighed“ og Liv med Gud. For den Tilværelse i den fuldstændigste Afsondring og Stilhed, som han vil føre paa Frederiksborg alene sammen med sin „kære Kone Dronningen“, giver han ret omstændelige Regler, der viser, hvor praktisk han tog Sagen, og hvor oprigtigt han mente det. At han paa dette Punkt har handlet i fuld Enighed med Anna Sofie, kan der ingen Tvivl være om. Ikke mindre end Kongen har hun i sin ængstelige, nedtrykte Stemning følt sig betynget af Brøde.

Frederik IV kunde dog naturligvis af Hensyn til sine Kongepligter i Længden ikke gennemføre denne Plan. Efter et Par Maaneders Forløb forlagdes Residensen atter til Hovedstaden, og i den følgende Sommer begyndte han en af sine sædvanlige Rejser rundt i Riget, ledsaget af Dronningen. Paa denne brød imidlertid hans længe lurende Sygdom frem, saa at han i Odense maatte standse Rejsen og gaa til Sengs. Selv var han trods store Smerter taalmodig og gudhengiven, hvorimod Anna Sofie ikke formaaede at beherske sin Sorg og Ængstelse. Uafladelig lod hun den syge Konge skifte Kur, indtil endelig alt Haab maatte opgives. De to sidste Nætter, han levede, laa hun uden for hans Dør paa en Dyne. Selv paa sit yderste søgte Frederik IV at værne om Anna Sofie. Hendes uforsonligste Modstander var Karl Adolf Plessen, der var meget nøje knyttet til Hoffet paa Vemmetofte, og den sidste Dag, Kongen levede, den 11te Oktober, lod han denne

Mand kalde til sin Seng og hængte sin egen Elefantorden om hans Hals, idet han bad ham tage sig af Dronningen og hans andre efterladte. Den følgende Nat døde han.

Efter Frederik IV's Død laa Anna Sofies Skæbne i Kristian VI's Haand, og for ham, Dronning Louises Søn, hvis tunge Sind de mange Aars pinlige Forhold inden for Kongefamilien havde gjort bittert, stod det næsten som en Ærespligt mod hans Moders Minde at straffe den Stifmoder, over for hvem han som Kronprins havde maattet skjule sine Følelser under en forstilt, ydmygende Ærbødighed. Et Vaaben havde Anna Sofie vel i sin Hjælpeløshed, idet hun nemlig sad inde med et af Frederik IV affattet Testamente, i hvilket der sikredes hende samme Stilling og Apanage, som Enkedronning Charlotte Amalie havde haft, og dette Testamente var, vel at mærke, forsynet med en Paaskrift, hvorved Kristian VI som Kronprins havde forpligtet sig til dets fulde Overholdelse. Imidlertid var hun klog nok til ikke at paaberaabe sig den Ret, som herved hjemledes hende. Tværtimod underkastede hun sig i en ydmyg Skrivelse ganske Kongens Vilje, baade med Hensyn til Person og Ejendom, og bad ham tilgive sit fordums Levned. Kongens Svar herpaa i et Reskript af 11te November begyndte med at udtale en Fordømmelsesdom, som vanskelig kan tænkes haardere. Hun havde givet Forargelse ved „mangeaarigt offentligt Ægteskabsbrud,“ havde pint og forhaanet hans Moder og havde efter hendes Død tvunget Frederik IV til den forhastede Formæling og Kroning. Som Dronning havde hun dernæst ikke undset sig for „at anmasse sig den kongelige Magt under Vor Højsalige Hr. Faders mangeaarige og svage Tilstand og at berige sig af fortrykte Undersaatters Sved.“ Uden at tænke derover karakteriserer Kongen her i Virkeligheden sin Fader som en svag Stakkel, skønt Frederik IV havde været alt andet, og Beskyldninger, der savner ethvert Grundlag, er blandede med retfærdige Anklager paa en Maade, der ikke kan andet end svække Helhedsindtrykket. Imidlertid er de Vilkaar, som i Slutningen af Aktstykket tilbydes Anna Sofie, langt lemfældigere, end man efter denne Indledning skulde vente. Clausholm skal overdrages hende til Bolig paa Livstid og et ret rigeligt

Underhold sikres hende, mod at hun giver Afkald paa alt, hvad hun ejer — nemlig Grevskabet Vallø, Frydenlund (i Søllerød Sogn) og en Del Besiddelser i Holsten foruden Penge og Juveler — til Fordel for Kongen. Endvidere tillades det hende at kalde sig Dronning, dog ikke til Danmark og Norge og ikke Enkedronning. — Dette Reskript, hvis Bestemmelser Anna Sofie naturligvis maatte bøje sig for, blev bestemmende for hendes Stilling i Resten af hendes Levetid. Dog ansøgte hun om nogle Lempelser navnlig i pekuniær Henseende, som Kongen for at vise sin „clemence og Højmodighed“ ogsaa bevilligede, skønt han samtidig udtrykker sin Forundring over, at hun ikke havde vist sig mere taknemlig og tilfreds med det allerede tilstaaede.

Selv om Kristian VI altsaa ikke gik saa vidt over for sin Stifmoder, som man i Følge hans hele Stemning over for hende kunde have formodet, blev der dog nok tilbage af Sorg og Ydmygelse for Anna Sofie. Umiddelbart efter Frederik IV's Død var hun kørt til den nærliggende Herregaard Brangstrup, og her blev hun, indtil Kongens Lig var ført bort fra Odense, da hun begav sig til Clausholm. Frederik IV's Ligfærd udelukkedes hun saaledes fuldstændig fra at deltage i, og i Ligprædikenerne blev hun ganske forbigaaet i Tavshed, naar undtages enkelte lidet smigrende Hentydninger. F. Eks. tog Sjællands Biskop af den opgivne Tekst: „Jeg vil hellere være hos Døren i min Guds Hus end længe leve i de ugudeliges Pauluner,“ (Psalmerne 84, v. 11), Anledning til at udtale, at „en og anden af dem, han (Frederik IV) meget troede, havde boet i de ugudeliges Pauluner.“ Stemningen i Folket var hende ogsaa ugunstig, og da Kongens Sindelag mod hende var bekendt nok, behøvede man ikke at være bange for at give den Luft. Paa Porten til hendes Gaard i København fandtes saaledes opslaaet følgende Sted af Profeten Esajas: „Sid i Tavshed og gak ind i Mørket, du Kaldæers Datter! thi du skal ikke blive ved at kaldes en Dronning over Riger.“ Vilde Rygter om, at hun som Dronning havde beriget sig ved Udsugelser i stor Stil, fandt Tiltro ogsaa ved Hoffet, og man anstillede vidtløftige, men forgæves Undersøgelser efter de Kapitaler, hun antoges at have sammenskrabet, og som navnlig skulde være anbragte i Holland. Eftersøgningerne strakte sig

endogsaa til en Kasse med Breve fra Frederik IV til Anna Sofie, for hvem det var en højst pinlig Tanke at vide „disse kære Breve“ som Genstand for „Domestikkers“ og andre uvedkommendes Spot og Latter, „thi man kan let forestille sig, hvad en meget forelsket Mand kan skrive ved en saadan Lejlighed.“ Hun beder derfor om at faa dem udleverede, da man ikke vil kunne finde andet i dem end „en brændende Lidenskab, som den salig Konge havde for En, der elsker ham fra Bunden af sin Sjæl med en oprigtig og uegennyttig Hengivenhed.“ Dette blev ogsaa tilstaaet, imod at hun aflagde Løfte om at tilintetgøre Brevene, forsaavidt Dronning Louise var omtalt i dem.

Samtidig maatte Anna Sofie se sin Slægt og sine Tilhængere berøvede den Magt og Indflydelse, som de, for en stor Del takket være deres Forhold til hende, havde siddet inde med under Frederik IV. Kristian VI viste i sine første Regeringsaar Tilbøjelighed til i enhver Henseende at slaa ind paa nye Spor, og navnlig skulde alt og alle, der havde været knyttet til Anna Sofie, fjernes. Dronning Sofie Magdalene vilde ikke bære den Krone, som havde siddet paa Anna Sofies Hoved, men lod en ny forfærdige, og naar Kongeparret straks begyndte Opførelsen af Kristiansborg Slot, har det maaske ogsaa været en medvirkende Grund, at Luften paa det gamle Københavns Slot ansaas for forpestet ved Mindet om hende. Umiddelbart efter sin Tronbestigelse fjernede Kristian VI Reventlowerne og Holsteinerne fra deres høje Embeder, medens Anna Sofies uforsonlige Fjende, Karl Adolf Plessen, og hans Broder blev Kongens nærmeste Raadgivere. Dog viste Kristian VI ikke nogen smaalig Forfølgelseslyst over for den holsteinske Familie, som han tværtimod i øvrigt behandlede med Velvilje. Derimod fik enhver, der havde haft at gøre med den gehejme Kommission, hans Vrede at føle. Møinichen afskedigedes i Unaade, og samme Skæbne ramte Deichman, hvis Embedsførelse desuden blev gjort til Genstand for en skrap Undersøgelse, under hvilken han døde ret pludselig.

Imidlertid havde Anna Sofie taget fast Bopæl paa Clausholm, som hun ikke maatte forlade uden Kongens Tilladelse, saa at hendes Ophold her havde stærk Lighed med en Forvisning i Unaade. Den bratte, ulykkelige Vending i hendes

Skæbne, der var fulgt efter Frederik IV's Død, havde efter de enkelte bevarede Breve at dømme fuldstændig overvældet hende; i et af Brevene blander hun saaledes Tysk og Fransk mellem hinanden og undskylder dette Virvar med, at hendes Hukommelse er „altfor overlæsset af Ulykker til at kunne finde den nødvendige Sammenhæng i eet Sprog.“ Paa Clausholm kunde hun nu finde Ro og Stilhed, og de tretten Aar, hun endnu havde tilbage, levede hun her et Liv i Ensomhed og Bod. Det var kun naturligt, at hendes medfødte Religiøsitet, som havde faaet yderligere Næring ved de sidste Aars Begivenheder, saavel før som efter Frederik IV's Død, ganske fik Herredømmet i hendes Sjæl, nu da hun havde tilstrækkelig Tid og Stilhed til at tænke tilbage paa sit svundne Liv, hvis Minder netop paa dette Sted ikke har kunnet andet end tale stærkt til hende. Hertil kommer, at hele Tidsaanden i disse Aar kom den personlige Trang til religiøs Fordybelse i Møde, og Anna Sofies Religiøsitet har da aabenbart ogsaa været paavirket af Pietismen, hvis Inderlighed sikkert har tiltalt hendes Natur med dens stærke Følelser. Hvor heftige Sindsbevægelser hun til Tider gennemlevede, faar man et Indtryk af ved at høre hendes Præst, der selv var Pietist, i Ligprædikenen beskrive de Anfægtelsens Øjeblikke, i hvilke „hendes Sjæl bruste.“ De ydre Former for sit religiøse Liv gav hun et strengt systematisk, i sin udvortes Regelbundethed næsten katholsk Præg. Hver Fredag tilbragte hun hele Dagen dels med Andagt i sit Bedekammer, dels med Gudstjeneste i Kapellet. Ved Andagten ledede Degnen Sangen, staaende i et Værelse ved Siden af Bedekamret, for at Dronningen kunde være ganske alene, og i Gudstjenesten var hun den eneste Deltager, saa at den ganske har Karakteren af en Bodstjeneste, udelukkende for *hendes* Synder.

Dronning Anna Sofies Segl som Enke med hendes og Frederik IV's Navnetræk samt Omskriften: „Je pleurs sa mort et ma vie.“ Rigsarkivet.

Et praktisk Udtryk fik Dronningens Religiøsitet i en udstrakt Godgørenhed, som ogsaa gjorde hende afholdt i Omegnens Befolkning. Det Underhold, Kongen havde sikret hende, tillod hende at leve standsmæssigt, og hun havde en

ret talrig Husstand, men hendes stille Levevis medførte dog naturligvis kun forholdsvis faa Udgifter. En stor Del af sin sammensparede, ret betydelige Kapital skænkede hun ved sit Testamente til et endnu bestaaende Legat for Enker af alle Stænder, ligesom hun planlagde Oprettelsen af et Fattighospital, der maatte opføres, hvorsomhelst man ønskede, „Jylland undtagen“, — en Tilføjelse, som er ret mærkelig — er det sin Ungdoms eller sin Enkestands Minder, hun ikke har kunnet forsone sig med?

Den 7de Januar 1743 døde Anna Sofie, 48 Aar gammel. Allerede nogle Aar tidligere havde Kristian VI, paavirket af Hofpræst Bluhme, vist en mildere Stemning over for „den ulykkelige Dronning Anna Sofie,“ og han drog nu Omsorg for, at hendes Begravelse foregik med sømmelige Æresbevisninger. Sit sidste Hvilested fik hun, som havde udtalt Ønske om at ligge under samme Tag som sin afdøde Husbond, i Roskilde Domkirke. Dog hensattes hendes Kiste ikke ved Siden af Frederik IV's og Dronning Louises, men i Slægten Trolles Kapel, som Kristian VI lod indrette til Gravkapel for sin Stifmoder.

SOFIE MAGDALENE.

Kort efter at Kronprins Kristian (VI) i Sommeren 1721 havde overværet sin unge Stifmoders, Dronning Anna Sofies, „synderlige Kroning“, som han selv senere betegnede denne Ceremoni, drog den toogtyveaarige Prins ud paa Frierrejse. Faderen havde overladt det til ham selv at søge sig en Brud, og han synes i det mindste halvvejs at have truffet sit Valg, allerede før han drog af Sted. Hastigt og uden Ophold eller Afstikkere gik Rejsen lige til den lille By Pretsch i Sachsen, hvor Prinsesse Sofie Magdalene af Kulmbach-Bayreuth da opholdt sig ved den polske Dronnings, August II's Gemalindes, Hof, og Kronprinsen var ikke længe om at træffe den endelige Afgørelse. Den 16de Juli kom han til Pretsch, hvor han for første Gang saa den da 21 Aar gamle Prinsesse, den 17de var der Bal paa Slottet, den 19de skrev han et Brev til sin

Fader og bad om hans Samtykke til Forlovelsen, idet han erklærede at ville „leve og dø“ med Sofie Magdalene. Frederik IV gav med Glæde sit Samtykke — og lod samtidig, gennem

Dronning Sofie Magdalene. Efter Maleri paa Rosenborg.

Ulrik Adolf Holstein, der var med i Følget, Sønnen tildele det erfarne Raad, „at han i de første otte Dage ikke griber sig for stærkt an. Mais qu'il fasse feu qui dure.“ Den 7de

August stod Brylluppet i Pretz. Stor Pragt kunde der ikke udfoldes paa det lille Landslot, men det synes at være gaaet lystigere til ved Kristian VI's og Sofie Magdalenes Bryllup, end man paa Forhaand tænker sig — det fejredes jo ogsaa ved det livlige, polske Hof. Efter Taflet blev der hurtigt ryddet ud, da man skulde danse i samme Stue, og efter Dansen

Dronning Sofie Magdalene som Barn.
Efter Maleri paa Frederiksborg Slot.

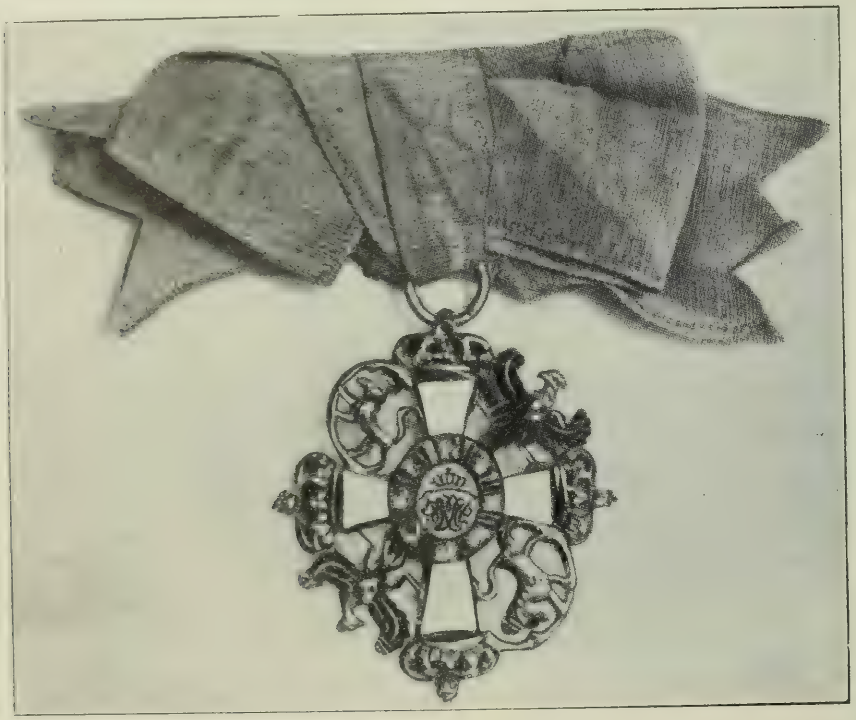
førtes Brud og Brudgom efter gammel Skik i Procession med Lys og Musik op til Brudekammeret, hvor de senere modtog Dronningens og hele det øvrige Selskabs Lykønskninger paa Sengen. Den næste Dag var der igen Bal, og først efter en Uges Festligheder forlod Parret Pretsch, hvor Prinsen, efter hvad Holstein berettede Kongen, havde været „vel og fornøjet“ og befundet sig godt. Efter en hastig Hjemrejse blev

han og Sofie Magdalene en halv Mil Syd for Slesvig modtagne af Frederik IV med Dronning Anna Sofie og Prinsesse Charlotte Amalie, og kort før Jul samme Aar foregik Kronprinsessens Indtog i København. Ublandet synes Glæden over Partiet for øvrigt ikke at have været i Befolkningen, og Studenterne viste endogsaa deres Misfornøjelse ved ligefremme Optøjer paa Regensen.

Helt uforstaaelig er denne Utilfredshed ikke, thi Bruden stammede i Virkeligheden fra en af Tysklands allerfattigste og ubetydeligste Fyrsteslægter. Hendes Fader, Markgrev Kristian Henrik af Kulmbach, som tilhørte en yngre Linie af det regerende Hus, havde paa Grund af Fattigdom og Forgældethed solgt sin eventuelle Arveret til Fyrstendømmet Bayreuth til Kongen af Preussen, og ved sin Død i 1708 efterlod han sin Enke med seks Børn i trange Kaar. Partiet var da politisk og finansielt saa ufordelagtigt som tænkeligt. Naar Kronprins Kristian ikke des mindre havde kastet sine Øjne paa den bayreuthske Prinsesse, er det rimeligvis, fordi han har vidst, at hun tilhørte de „vakte“ Kredse i Tyskland. Baade hendes Moder, Markgrevinde Sofie Kristiane, en født Grevinde af Wolfstein, og hendes Mormoder, der tilhørte Huset Castel-Remlingen, stammede fra de „fromme Grevehoffer“, som var de egentlige Midtpunkter for den tyske Pietisme, og med disse Slægter har den alvorligt religiøse Kronprins sikkert tidligt gennem sin Moder, Dronning Louise, staaet i Forbindelse. For denne ved religiøst Fællesskab og Slægtskab sammenknyttede Kreds blev Formælingen da ogsaa noget af en Begivenhed, og Danmark blev det forjættede Land, mod hvilket „den gode Sags“ Venner rettede forventningsfulde Blikke, thi ved Kristian VI's og Sofie Magdalenes Tronbestigelse aabnede der sig Udsigt til, at Pietismen skulde blive den sejrende i et Rige som Danmark-Norge, medens den hidtil havde maattet nøjes med en taalt Stilling i alle større Stater og kun havde faaet Lov til at gennemtrænge de mindste af de mange tyske Miniaturefyrstendømmer.

Forbindelser af en saadan Art, ved hvilke man fremfor alt spurgte om Aandsfællesskab, var højst almindelige blandt de fornemme pietistiske Slægter, og Kristian VI's og Sofie Magdalenes Ægteskab blev et smukt Eksempel blandt mange

paa, hvor inderligt og trofast et Samliv der kunde bygges paa et saadant Grundlag. Idet Sofie Magdalene i sit Testamente, skrevet to Maaneder efter Kristian VI's Død, omtaler de Velgerninger, Gud har vist hende, dvæler hun især ved, „at han ved sin egen Førelse, og uden at Mennesker har bidraget noget dertil, har givet mig en saadan uforlignelig Konge og Gemal, med hvem jeg har levet i femogtyve Aar i uforstyrret Kærlighed og Glæde; ja, som har været eet Hjerte og een Sjæl med mig og har elsket mig hjerteligt til sin salige Død."

Ordenen: de l'union parfaite.

Paa sin Bryllupsdag i Aaret 1732 indstiftede hun en Orden med det betegnende Navn „de l'union parfaite" eller „in memoriam felicissimae unionis" (til Minde om den lykkeligste Forening). Hvilken Hengivenhed og Hensynsfuldhed Kristian VI paa sin Side har vist sin Hustru, fremgaar af mangfoldige Smaatræk i hans Breve og navnlig i hans Dagbøger, der ogsaa giver et Indtryk af, i hvilken Grad han og hun delte det daglige Liv med hinanden.

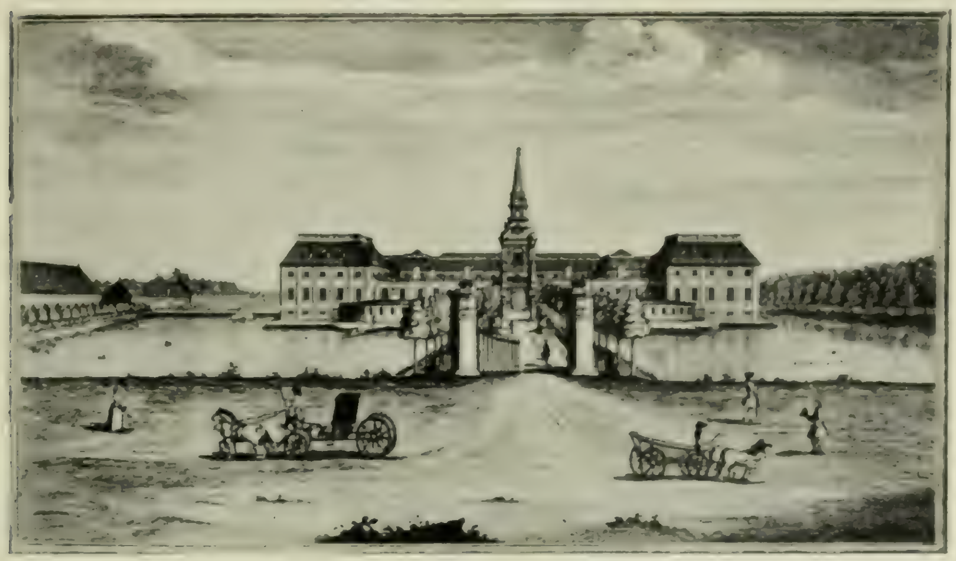
I høj Grad stille og ensformigt var Livet ved Hoffet under Kristian VI's Regering. I Frederik IV's Tid havde Kron-

prinsen og Kronprinsessen endnu deltaget i Hoffets forskellige Forlystelser, saa at Kongen f. Eks. tilstod sin Svigerdatter ikke mindre end 500 Rdlr. aarlig i Spillepenge, men Sofie Magdalenes Moder, Markgrevinde Sofie Kristiane, der havde taget Ophold her i Danmark, forsikrer dog i Breve til sin Ven, Grev Zinzendorf (Stifteren af den hernhutiske Menighed), at de har meget liden Lyst til alle „saakaldte Divertissements", og „naar de (hvilket meget sjælden sker) er nødte til at være til Stede, sker det sikkert mod deres Vilje og med største Fortrydelse. Imidlertid," fortsætter Markgrevinden, „var det ønskeligt, om denne Dagon (ↄ: Afgud) fuldstændigt kunde fjernes og ødelægges; men det kan alene den almægtige Gud gøre." Den her fremsatte, for Pietismen særlige Anskuelse, i Følge hvilken Dans, Skuespil og lignende Fornøjelser anses for overflødige og skadelige som Ting, der ikke er til umiddelbar religiøs eller moralsk Opbyggelse, traadte i Tidens Løb mere og mere frem ogsaa hos Markgrevindens Datter og Svigersøn, og Hoflivet blev da præget af den største Ensformighed. Ikke blot Forlystelser som Bal, Komedie og Opera, men ogsaa blot Aftenselskaber, „Assembléer", ved hvilke Kongen og Dronningen kunde faa Lejlighed til at se en større Kreds hos sig, var bandlyste. Kongen i det mindste kunde ganske vist have en Fornemmelse af, at dette ikke var helt rigtigt, og han forelagde engang i et Brev Sagen for sin fortrolige Raadgiver, Grev Stolberg. „Jeg maa spørge Dem," skrev han, „hvad De mener, om jeg kan og tør holde Assemblé ved Hoffet. Det er vist, at vi lever som Eremitter. Folk beklager sig over, at de ikke faar Kongen og Dronningen at se, og jeg ved intet andet Middel til at se Folk tiere end ved Assembléer; jeg ser ej heller, at deri ligger noget ondt." Hvad Stolberg svarede, vides ikke, men nogen Forandring kom det ikke til. De kongelige Personers Fødselsdage fejredes ved et Galataffel, til hvilket kun den snævreste Hofkreds, Dronningens Slægtninge og andre tyske fyrstelige Personer, var indbudt. Ellers var Skiveskydning og Jagt, som ogsaa Dronningen gav sig af med, de eneste Adspredelser — foruden Ringridning. Rygtet om, at Kongen havde deltaget i denne sidste Forlystelse, forargede imidlertid en eller anden Tante — hendes Navn vides ikke —, og han maatte da, i et endnu bevaret

Brev, søge at berolige hendes krænkede Samvittighed. Han havde blot ønsket at faa lidt Motion paa denne Maade, forsikrer han, Ringridningen lignede slet ikke de hedenske Lege, og det vilde gøre ham inderlig ondt, hvis han havde forarget hende eller andre af Guds Børn! — Resultatet blev da en for en Konge og Dronning mærkværdig stille og afsondret Levevis. Medens en Franskmand, der i Aaret 1728 kom hos Kronprinsens, havde erklæret, at de kongelige Højheder levede som i et Kloster, ser man nøjagtig de samme Udtryk brugte om Livet ved Hoffet en halv Snes Aar senere af to saa forskellige Personer som den pietistiske Hofpræst, Erik Pontoppidan, og Frederik II af Preussens Søster, den spirituelle og alt andet end devote Frederikke Sofie Vilhelmine, der var gift med Sofie Magdalenes Brodersøn, Markgrev Frederik af Bayreuth. Det danske Hof er i Virkeligheden et Kloster, fortæller hun, skønt det har bevaret en vis „air de grandeur", og man foretager sig der ikke andet end „bede til Gud og kede sig." En saa overvældende Magt havde Eksemplet fra Hoffet i de Tider, at Stilheden fra Slottet bredte sig til alle Hovedstadens Kredse, skønt intet Lovbud forbød Forlystelser, forsaavidt de afholdtes uden for Søn- og Helligdage.

Man kunde tænke sig, at der med denne stilfærdige Levevis havde været forbundet en vis Jævnhed og Tarvelighed — i det mindste nogle af Pietismens Bannerførere havde jo været tilbøjelige til at fordømme ikke blot Fornøjelser, men ogsaa Luksus i Klædedragt o. l. Dette blev imidlertid ikke Tilfældet ved Kristian VI's og Sofie Magdalenes Hof, idet baade Kongen og Dronningen tværtimod viste en overordentlig Lyst til Pragtudfoldelse og til at ødsle med Penge. Eksempelvis anskaffedes der et Guldservice til 95,000 Rdlr., og der gjordes, særlig i Kongens sidste Aar, saa mange og kostbare Indkøb af Smykker, at noget lignende baade før og siden har været ukendt. Flest Penge gik der dog til de store Byggearbejder, og medens Kongen opførte Kristiansborg Slot, lod Dronningen Hirschholm Slot rejse sig. Allerede som Kronprins og Kronprinsesse havde hun og hendes Ægtefælle begyndt Opførelsen af en ny Bygning i Stedet for Sofie Amalies gamle Jagtslot, som Frederik IV havde skænket Kronprinsen efter hans Moders Død, og efter at Kristian VI ved sin Tronbestigelse havde

overdraget Hørsholm Slot og Amt til Dronningen alene, fortsattes Byggearbejdet, ledet af den dygtige Bygmester Thurah, i et langt større Omfang, indtil det prægtige Bygningskompleks

Hirschholm Slot. Efter Thurah

stod færdigt og kunde indvies ved et „ret kongeligt Festin“ paa Kongens Fødselsdag, den 14de Maj 1739. Foruden selve

Den ene af Langvæggene i Riddersalen paa Hirschholm. Efter Thurah.

Hovedbygningen fandtes i den store, zirlige Have et mindre Lystslot, det saakaldte „Norske Hus“, opført efter Kongeparrets Hjemkomst fra en Rejse i Norge. Det var bygget af

Tømmerstokke efter norsk Mønster, og Spisesalen, i hvilken det kongelige Taffel sædvanlig holdtes under Ophold paa Hirschholm, var smykket med Malerier, som forestillede den norske Rejse „over forskrækkelig høje Klipper og Bjærge, over farlige Broer og tildels over Vand,“ som det hedder i Thurahs Beskrivelse. Desuden opførte Dronningen i Nærheden af Hirschholm det lille Sophienberg Slot ved Bygmesteren Eigtved, og hun lod Thurah bygge den saakaldte „hvide Fløj“ til paa Vallø. — Sandsynligvis har Sofie Magdalene ligesom Kristian VI personlig været optaget af sine Bygningers Opførelse og Udsmykning.

Hirschholm Slot, set fra Haven. Efter Thurah.

I det mindste ser vi, at de forskellige Tegninger blev forelagte hende, og at hun udtalte sin Mening derom. Medens hun og Kongen aldeles ingen Sans havde for Poesi eller Skuespil, har de vistnok ikke været uden Kærlighed til den bildende Kunst, og i Sofie Magdalenes Slotte og Haver anvendtes i rigt Maal Maler- og Billedhuggerarbejder, saaledes som Tidens Stil, Rokokoen, jo ogsaa krævede.

Naar Kristian VI og Sofie Magdalene ofrede saa megen Interesse og saa store Summer paa disse Byggeforetagender, maa det for en væsenlig Del tilskrives deres personlige Tilbøjeligheder, deres stærke Byggelyst og Tendenser til ødsel

Pragtudfoldelse. Dog har der ogsaa været en anden, mere almen Aarsag, thi Meningen med de prægtige Slotte, Møbler, Klæder og Smykker, hvorfor der kan synes at have været liden Brug i denne stilfærdige Tilværelse, var den at danne en passende Indfatning for den kongelige Værdighed. Allerede i den Kreds af smaa tyske Fyrste- og Grevehoffer, fra hvilken Sofie Magdalene og hendes Moder var udgaaet, havde der til den pietistiske Religiøsitet været knyttet en ikke ringe Standsfølelse, som gav sig Udslag i en nøje Overholdelse af Etiketten — betegnende er det, at Grev Zinzendorf, første Gang han efter at være bleven præsteviet besteg en Prædikestol, lod en Hejduk bære Bibelen efter sig! — og ikke mindst kraftig har den „markgrevelige“ Følelse været i den „Bayreuth-Kulmbach-Wäferlingske“ Slægt. Trods sin Forarmelse holdt Sofie Magdalenes Fader paa sin Værdighed med en Don Ranudos Sejghed, en Egenskab, som gik i Arv til Sønnen, Markgrev Georg Frederik Karl, om hvem hans Svigerdatter, den ovenfor omtalte Frederikke Sofie Vilhelmine, fortæller, at han holdt af at spille Kejseren og at anlægge „en latterlig Etikette, som ikke passede for ham,“ skønt hans Hof, hvis man tør tro hendes Beretning, var præget af yderlig Fattigdom. Ogsaa hos den yngre Søn, Frederik Ernst, hvem Kristian VI havde gjort til Statholder i Hertugdømmerne, kommer et lignende Træk frem, naar han forbitret beklager sig til sin kongelige Svoger over, at Præsten i Tønder i Kirkebønnen har kaldt ham Markgrevelig Excellence (i Stedet for Durchlauchtighed)! Kristian VI indrømmede vel, at dette vistnok ikke var ret, men havde sund Sans nok til at foreslaa, at det kunde være sket af Dumhed, hvorfor han tilraadede, „at Eders Kærlighed holder sig stille i denne Sag.“

Udrustet med de Forudsætninger, som Tidsaanden og Slægtsarven saaledes gav hende, var det, at Sofie Magdalene salvedes til Danmark-Norges Dronning og stilledes ved Siden af Arveenevoldskongen, som i Følge den officielle Statsret havde sin Magt umiddelbart fra Gud selv, og hvis „hellige“ Person omtaltes og tiltaltes af Undersaatterne i Udtryk, der svarede dertil. Ogsaa Kristian VI selv var, som hans Fader og Farfader havde været før ham, gennemtrængt af Følelsen af sin kongelige Værdighed, og Sofie Magdalene delte fuld-

kommen hans Opfattelse i saa Henseende. De var begge ærlige og ydmyge Kristne, der følte sig som syndige Mennesker for Gud, men denne Erkendelse hindrede dem ikke i at tildele sig selv en ophøjet Stilling i Egenskab af Konge og Dronning og behøvede i og for sig heller ikke at gøre det. Sofie Magdalene har virkelig givet Beviser for, at hun meget vel forstod at skelne mellem sin Person og sin Værdighed, naar hun testamenterede den Skat af prægtige Juveler, hun havde samlet som Dronning, til Kronen og derved lagde Grunden til den danske Samling af Kronjuveler, eller naar hun i sit Testamente, skrevet kort efter at hun var bleven Enke, anbefalede Slottene Hirschholm og Sophienberg, som „har kostet mange Penge og er de artigste i Landet,“ til sin Søn Frederik V med den Begrundelse, at „smukke Bygninger gør dog et Land Ære,“ — Ord, som giver et Indblik i, hvilken Tankegang der ofte har ligget bag hendes storartede Bygningsforetagender. Smukkest og stærkest kommer den rent menneskelige Følelse frem hos hende, naar hun, ligeledes i Testamentet, bestemmer, at hun vil jordes „uden megen magnificence,“ og at „alle overflødige Lovtaler, ligeledes alle kedelige Slægtsregistre, som man jo desforuden kan finde i alle Bøger, og som kun tager Tiden,“ skal undgaas i Ligtalen, og kun „Guds store Barmhjertighed, som han har vist mig uværdige paa Sjæl og Legeme,“ lovprises. Lige saa tydelige Beviser har hun imidlertid paa den anden Side givet paa den stærke Stands- og Rangbevidsthed, der besjælede hende i Egenskab af Dronning. Man læse f. Eks. Fundatsen for Vallø Frøkenstift, som hun oprettede i 1737 for, som det hedder i Indledningen, at vise sin „Christ-Königl.“ Næstekærlighed — en Følelse, hvis mærkelige Blanding straks er karakteristisk. Der skulde i Stiftelsen være Pladser for en Abbedisse, en

Dronning Sofie Magdalenes Krone.
Rosenborg.

Dekanesse og tolv Stiftsdamer, af hvilke Abbedissen skulde være „von altfürstlicher Abkunfft, dabey eines unsträflichen christ-fürstlichen Lebens und Wandels," Dekanessen af „altgräfflicher Geburth," og enhver af Frøkenerne af „altadelicher Geburth" gennem *seksten* Ahner — et Krav, hvis Strenghed er saa meget des mere paafaldende, som Prinsesse Sofie Hedevig ved Stiftelsen af Vemmetofte adelige Frøkenkloster to Aar før aldeles ikke havde opstillet nogen Fordring med Hensyn til Ahner. Overhovedet viser Fundatsen Sofie Magdalenes stærke Interesse for Etiketten, idet en uforholdsmæssig stor

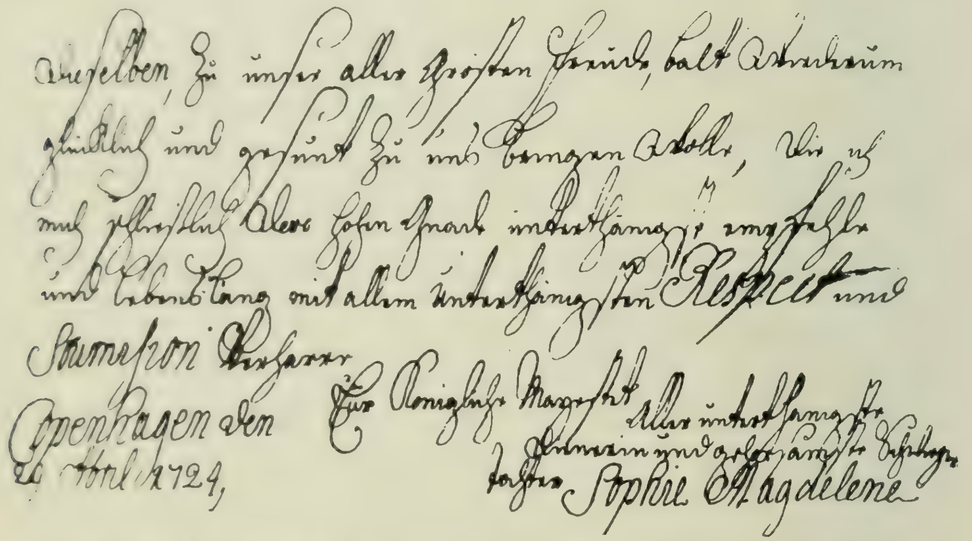
Medaillon til Minde om Vallø Stifts Oprettelse.

Del af dens Artikler drejer sig om bitte smaa, rent udvortes Spørgsmaal.

I hvilken Grad denne Standsbevidsthed var gaaet Kristian VI og hans Dronning over i Blodet, røber ogsaa deres Breve. At de begge som Kronprins og Kronprinsesse skrev til Frederik IV i den dybeste Ærbødigheds Tone, er endda forstaaeligt, men selve de Breve, som de to Ægtefæller veksler indbyrdes, er prægede af en paafaldende Stivhed og Underdanighed. „Meine Liebe Kønigin Waren vergangenen diengstag so gnädig und frugen mich," — saaledes begynder et Brev fra Kongen til Sofie Magdalene. Talen er om, hvor længe de skal opholde sig, hvor de er (Stedet er ikke angivet), og Kongen gør opmærksom paa, at han har udtalt Ønsket om ikke at bryde op, førend de har kommuniceret, „welches die Königin auch

gnädigst approbierten." Spørgsmaalet er da nu, hvor længe de skal blive efter Altergangen, „welches von Ihrem hohen befehl dependiren wird." I samme Tone begynder et Brev fra Dronningen til Kongen: „Meinen Allergnädigsten, Hertz allerliebsten Engels auserwehlten König Bitte allerunterthänigst" osv.

Naar de to Ægtefæller brugte denne Brevstil indbyrdes, kan man begribe, at de umulig har kunnet vise Jævnhed eller Ligefremhed i deres Færd over for Undersaatterne, og karakteristisk for Kristian VI's Regering er da ogsaa den stive Etikette og den stærke Afsondring fra Undersaatterne, som ledsagede Hoflivets Pragt. Den stilfærdige Hofselskabeligheds Grænser var dragne saa snævert, at den kun i ringe Grad

Slutningen af et Brev fra Dronning Sofie Magdalene til Frederik IV.*)
Rigsarkivet.

bragte Kongeparret i Berøring med Adelen og slet ikke med Borgerstanden — men des mere med de forskellige indvandrede tyske, fyrstelige Personer. For Folket viste Kongen og Dronningen sig kun, naar de kørte ud, og det var ganske vist ikke sjældent, at Menigmand havde Lejlighed til at opfange

*) . . . . dieselben, zu unser aller grösten freude, balt wiederum glücklich und gesunt zu uns bringen wolle, die ich mich pfleislich dero hohen Gnade unterthänigst empfehle und lebenslang mit allem unterthänigsten Respect und Soumission verharre Eur Königliche Mayestet allerunterthänigste Dienerin und gehorsamste Schwiegertöchter Sophie Magdelene.

et Glimt af de høje Herskaber bag Karossens Ruder, omgivne af Husarer og Gardister, thi Kristian VI og Sofie Magdalene tilbragte en forbavsende stor Del af deres Tid med Smaaudflugter fra København til Nordsjællands Slotte, men mere fik man rigtignok ikke at se, Landbefolkningen saa lidt som Hovedstadens Borgere. Kun een af deres Rejser bragte dem i større Berøring med Folk; da de i Sommeren 1733, ledsagede af Sofie Magdalenes Moder, Markgrevinde Sofie Kristiane, foretog en Rejse rundt i Norge lige fra Kristiania til Trondhjem, kunde den stiveste Etikette umulig altid opretholdes paa Grund af „de forskrækkelig høje Klipper og Bjærge“ og alt det „Vand“, man skulde over. I Nærheden af Bergen maatte Dronningen og den gamle Markgrevinde lade sig bære i Bærebør af Bønderne, da Vejen var ufremkommelig for Vogne, og da der manglede Landgangsbrygge i Aalesund, tog en nittenaarig Tjenestekarl Dronningen paa Armen, „som hun stod der i fuld Rejsedragt, og bar hende til stor Forbavselse for alle tilstedeværende ned i Baaden som ingenting.“ At Sofie Magdalene virkelig med Glæde har set tilbage paa denne Rejse og dens Oplevelser, derom vidner det „Norske Hus“ i Hirschholm Slotshave, og ogsaa Markgrevinden greb senere ofte Lejligheden til at mindes Norgesrejsen, som hun, efter hvad hun fortalte sin Præst, navnlig var glad ved, fordi hun paa den „havde lært Nordmændene at kende.“

Selv de forholdsvis faa, der kom i nærmere Berøring med Dronningen, fik ofte Indtryk af Kulde og Utilgængelighed. En fransk Diplomat, der saa hende i 1728, har skildret hende som „høj og velskabt, men kun lidet behagelig af Ansigt, hun er overordentlig bleg og sminker sig aldrig, hun taler kun lidet og synes at have fattet Afsky for Mennesker.“ Endog de, der, som f. Eks. Zinzendorf og Erik Pontoppidan, maa antages at have sympathiseret med hende, omtaler hende trods al Anerkendelse i kølige Udtryk i Sammenligning med den Varme, hvormed de skildrer Kongens Faster, Prinsesse Sofie Hedevig, og hans Søster, Prinsesse Charlotte Amalie. Imidlertid vilde man sikkert gøre Sofie Magdalene Uret, hvis man antog, at denne Stivhed i Optræden udelukkende skrev sig fra en overdreven Følelse af egen Værdighed. Det er hævet over al Tvivl, at Aarsagen til Kongens tilbageholdne, tilsyneladende kolde Væsen

meget ofte maa søges i en Kejtethed og Forlegenhed, som hans fuldstændige Mangel paa ydre Personlighed gjorde det endnu vanskeligere for ham at overvinde, og at de, der som hans Hustru og hans nærmeste Raadgivere trængte inden for Skallen, lærte et Menneske at kende, som kunde vise den varmeste Hengivenhed og den største Hensynsfuldhed. Dronningen havde ganske vist bedre ydre Betingelser for at vinde og imponere; som ung var hun smuk, og selv om hendes Skønhed tidlig tabte sig, vedblev hendes fine Skikkelse at bevare en vis Anstand. Dog har der vistnok ofte ogsaa bag *hendes* Utilnærmelighed snarere ligget Mangel paa Evne end Mangel paa Vilje til at vise Venlighed. Det hedder flere Gange om hende, især i hendes ældre Aar, at hun trods sit tavse og tilbagetrukne Væsen var venlig og elskværdig, naar man lærte hende at kende, over for Børn viste hun sig, som det tit er Tilfældet med forlegne Mennesker, ganske anderledes utvungen og kærlig end over for Voksne, og den Ubehjælpsomhed og Ængstelighed, som vitterlig ofte prægede hendes Forhold til hendes nærmeste Omgivelser, tyder ligeledes snarere paa Skyhed end paa Hovmod. Da hun engang var utilfreds med en af sine Kammerfrøkener, fik hun Kongen til at bede sin fortrolige Raadgiver, Grev Stolberg paa Wernigerode, om at hjælpe sig til at blive Frøkenen kvit, men det var kun med den største Besvær, at man fik denne overtalt til at tage imod den Klosterplads, som Greven skaffede hende. En anden Gang var det en Hofdame hos Sofie Magdalenes Søster, Enkefyrstinden af Ostfriesland, der boede paa Fredensborg, som hverken Kongen eller Dronningen tiltroede sig at kunne komme af med uden Stolbergs Hjælp, skønt hun faldt dem til megen Besvær ved sin „utidige Omvenderaand“. Ikke engang en uduelig Kokkepige havde Dronningen Myndighed nok til kort og godt at give Afsked, og Kongen maatte da atter bede Greven rykke i Marken — denne Gang dog uden Resultat.

Hvor uselvstændig og upraktisk Sofie Magdalene i mange Maader har været, viser ogsaa hendes stadige Henvendelser til Schulin om Raad i alle mulige Spørgsmaal. Denne Mand var en indvandret Tysker, som gennem sin Forbindelse med den bayreuthske Familie var kommen i dansk Tjeneste, hvor han takket være sin Dygtighed og Hæderlighed steg til at blive

Oversekretær i Tyske Kancelli. Som saadan var hans egentlige Hverv at lede Udenrigspolitikken, men paa Grund af sit smidige og behagelige Væsen havde han særlige Evner til at omgaas Kongen og Dronningen, og han blev begges fortrolige Raadgiver ogsaa i rent private Anliggender. Særlig hjalp han Dronningen med hendes Pengesager, der bestandig var i Forvirring, pragtelskende, ødsel og upraktisk som hun var. Et Par Breve fra Aar 1739, da Byggearbejdet paa Hirschholm slugte store Summer, kaster Lys over den ejendommelige Stilling, Schulin indtog som Mellemmand mellem hende og Kongen i Pengespørgsmaal. „Vi har gjort Dronningen et Forskud paa 40,000 Rdlr.," skriver Kongen til ham, „og skal endnu i Aar forskyde hende 50,000 Rdlr., som nok er Ham bekendt. Det hed i Begyndelsen, at Dronningen vilde afbetale os aarlig 15,000 Rdlr., men nu høre vi intet videre derom. Vi have af et godt Hjerte og gerne gjort Dronningen disse Forskud, men vi trænge nu selv til alle vore Penge, ellers vilde vi gerne skænke Dronningen dem; men den store Bygning gør, at vi ikke kan undvære dem. Efterdi Han har med Dronningens Penge at gøre, vil Han vel sørge for, at vi kan faa de 15,000 Rdlr. rigtig hvert Aar, indtil den hele Gæld er afbetalt." Kongen synes at have ladet Dronningen se denne Skrivelse, som hun ikke fandt meget „trøstelig", saaledes som hun Dagen efter skrev til Schulin. Hun var overhovedet ikke lidt forknyt over sin Gæld, hvis Størrelse hun samme Dag gennem en af sine mest betroede Hofdamer havde faaet Rede paa, og „da jeg ikke indser, hvorledes jeg hele min Levetid skal komme ud af min Gæld, vil Han obligere mig meget, dersom Han kan udfinde et godt Raad, hvorledes vi kan komme ud af saa fortrædelige Omstændigheder." Misundelsesværdig har Stillingen som den, der „har med Dronningens Penge at gøre," ikke været.

Den Pengeforlegenhed, som vi har set baade Sofie Magdalene og Kristian VI trykkede af, var Frugten af de samme Tilbøjeligheder hos dem begge, ligesom de to Ægtefæller overhovedet lignede hinanden en Del, ikke blot i Træk, der kan kaldes typiske for Tiden, som den pietistiske Religiøsitet og Opfattelsen af Kongedømmets ophøjede Stilling, men ogsaa i individuelle Ejendommeligheder. Vi har hos

begge fundet samme Skyhed og Mangel paa Livsfriskhed, som vanskeliggjorde deres Forhold til Mennesker, og hertil kom Dronningens bestandige Sygelighed, der maa have været baade hende selv og Kongen til megen Plage. Hans Dagbøger fra Aarene 1741—44 viser, at hun i disse Aar med kun ganske korte Mellemrum, uden at være alvorlig syg, har været hjemsøgt af Smerter i Hoved, Tænder, Øren, af Svimmelhed og „Hjerteangst". Med den kærligste Deltagelse optegner han i disse Sygelighedsperioder daglig, hvorledes hendes Befindende er, om hun maa udeblive fra Taflet og spise „i Kamret" eller endogsaa holde Sengen. Det var da med god Grund, naar Kongen engang, da Hofpræst Bluhmes Kone var syg, udtrykte sin Deltagelse for ham med følgende Ord: „Vi have des mere Medlidenhed med Ham, da vi vide det med os selv, hvad en Mand lider, naar han har sin Kone kær og ser hende lide, som vi desværre ofte have erfaret." At denne Sygelighed har paavirket Dronningens Humør, er sandsynligt, saa meget mere som den „Hjerteangst", hun hyppigt led af, vel sagtens har været et nervøst Onde. En vis Pirrelighed vil ogsaa lettere forklare den ganske uberettigede Jalousi, som hun kunde gribes af, trods det kærlige Forhold mellem hende og Kongen. Det fortælles fra et Par Sider, at hun af denne Grund valgte de styggeste Hofdamer, hun kunde finde, „lange, magre, gustne, stor Næsede og plir Øyede." Denne Beretning faar dog staa ved sit Værd, men vist er det, at hun virkelig har været skinsyg paa sin Søster, Enkefyrstinde Sophie Caroline af Ostfriesland, som boede paa Fredensborg og jævnlig kom sammen med Kongeparret. Kristian VI, der viste hele sin Dronnings Familie kærlig Interesse, satte Pris paa Svigerinden, i hans Breve hedder hun bestandig „den gode Fyrstinde", og hun synes virkelig at have været en Dame med et behageligt Væsen og nogen litterær Dannelse. Der kan dog ikke være Tvivl om, at Sofie Magdalenes Skinsyge savnede ethvert Grundlag, men hun har øjensynlig ladet den komme til Udbrud, hvilket fremgaar af et bevaret, udateret Brev til hende fra Kongen. Overskriften til denne Skrivelse lyder saaledes: „Allerunterthänigstes Pro Memoria an meine Allerliebste Engels Königin, worauf mir eine gnädige Antwort ausbitte," hvorpaa Kongen fortsætter (her oversat fra Tysk): „Min kære Dronning har

forskellige Gange sagt mig, De vilde ønske, at Deres Søster, Fyrstinden, var ude af Landet og igen sad i Ostfriesland. Jeg er villig og beredt til at skaffe hende bort, naar De befaler det." I det følgende udbeder han sig dernæst, at Dronningen

Fyrstinde Sophie Caroline af Ostfriesland.
Efter Maleri paa Rosenborg. D. M P.

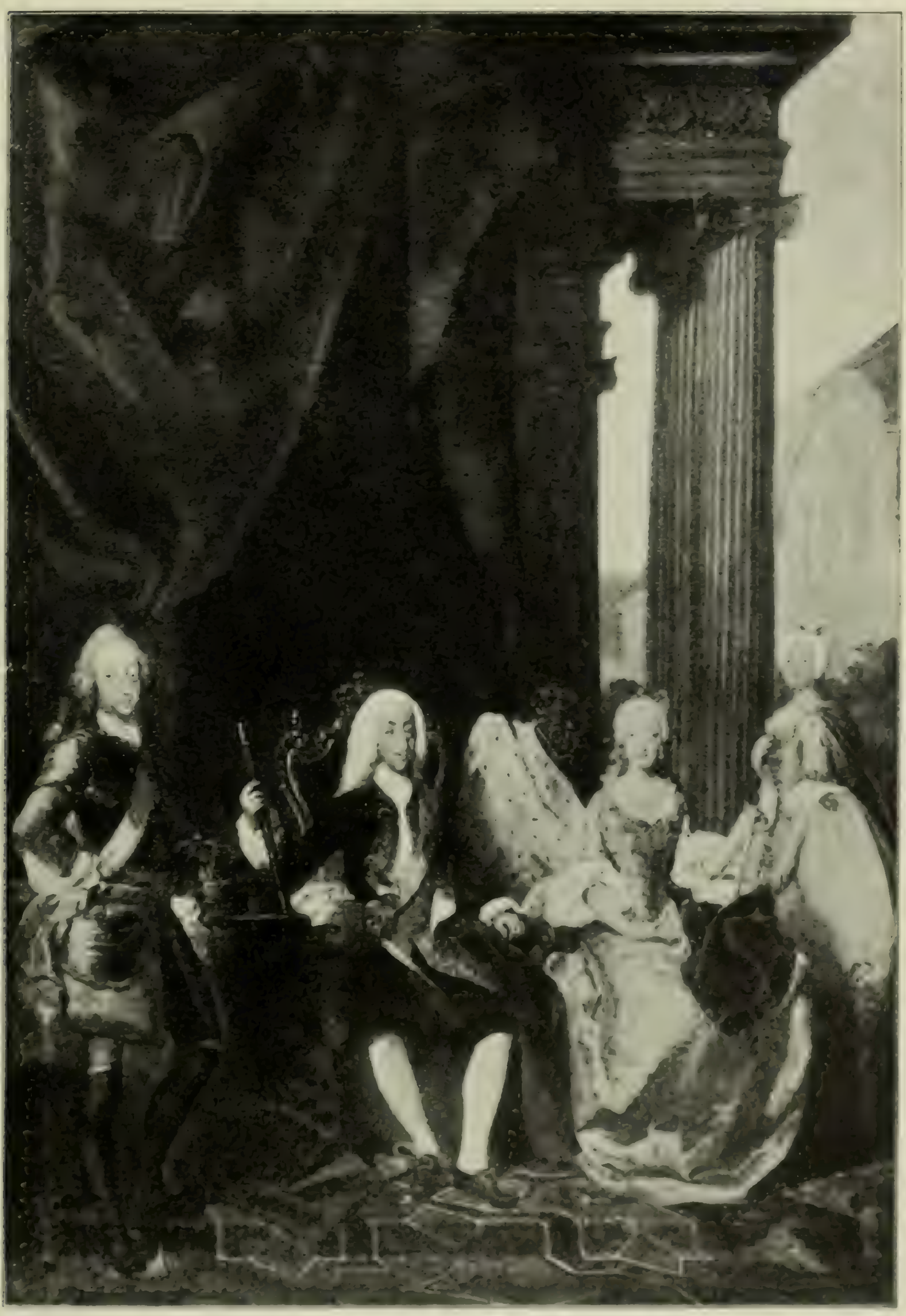
bestemt vil sige ham sin Vilje, „thi jeg har, lige fra jeg blev formælet med Dem, indtil denne Time ikke haft noget andet Maal end at være Dem til Behag i alle Stykker, saa vidt det ikke stred mod Gud." Til Slut beder han hende dog betænke, at det maaske vil være ubehageligt for Fyrstinden at

vende tilbage til Ostfriesland, hvor man har taget hende Opholdet i Danmark ilde op, men erklærer, at han gerne vil sætte Hensynet til hende til Side, „naar jeg blot kan faa min allerkæreste Engeldronnings Naade, Kærlighed, Tillid og hele Hjerte igen.“ Dronningens Svar paa denne Henvendelse kendes ikke, men hun er dog aabenbart kommen paa bedre Tanker, thi Fyrstinden blev i Danmark. Baade Kongen og Dronningen viste megen Iver for at faa hende gift, men hun vægrede sig standhaftigt og bevarede sin Enkestand til sin Død.

Ogsaa til det intellektuelle Omraade kan Ligheden mellem Sofie Magdalene og hendes Ægtefælle forfølges, idet en vis Snæverhed og Ensidighed er fremtrædende hos dem begge, og den aandrige Frederikke Sofie Vilhelmine har forsaavidt Ret, naar hun bemærker om Kongen, at hans Aand er „meget begrænset“, og tilføjer, at Dronningens er „à sa portée“, idet „hun ikke har mere deraf end han.“ Naar denne Fattigdom paa egne Ressourcer forenedes med stiv Etikette og stille Ensformighed, forstaar man, at Hoflivet maatte faa et vist Præg af Kedsommelighed, og et Indtryk heraf slaar da ogsaa enhver i Møde, der kaster et Blik paa Billedet af Kristian VI med Familie. Man havde givet Afkald paa de sædvanlige Midler til Adspredelse uden at kunne finde paa andre og bedre. Engang betror Kristian VI i et Brev Schulin følgende Bekymring: „Vi ville vel,“ skriver han, „logere Grev Tessin (svensk Gesandt) nogle Dage paa Hirschholm, men at han fører sin Kone med sig, er meget embarrassant; eftersom vi ikke spille, ved man ikke, hvorledes man skal fordrive dem Tiden, thi Hirschholm vil forekomme dem meget ensomt.“

Medens Kristian VI dog nærede en Del Interesse for Videnskaberne, kendes der kun eet Eksempel paa, at Sofie Magdalene har søgt at gribe ind i Aandslivets Forhold, idet hun tog Parti for Hofpræst Erik Pontoppidan i hans Strid med Jakob Langebek. Denne havde fremsat en skarp Kritik af Pontoppidans Kirkehistorie, hvilket gav Anledning til en hidsig Fejde mellem de to Historikere, og Pontoppidan, som forekom sig selv „yderst prostitueret“ ved Langebeks „Skandskrift“, tyede til Kongen om Hjælp. Kristian VI befalede da ogsaa Universitetets Konsistorium at give „Studiosus Langebek“ en Irettesættelse for hans „grove og uanstændige“

Angreb paa „Erich Pontoppidan, som er baade Prof. Theologiæ og Vores Hofprædikant," men han tilkendegav dog ogsaa

Kristian VI, Dronning Sofie Magdalene, Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise. Efter Maleri af Wahl paa Rosenborg. D. M. P.

Pontoppidan sin Misbilligelse af hans Forhold og lod saavel hans som Langebeks Stridsskrifter beslaglægge. Hermed var

Dronningen imidlertid ikke tilfreds, og hun søgte at formaa Kongen til at hæve Beslaglæggelsen af Pontoppidans Skrifter og til at forbyde „de unge Mennesker“ *) ved Danske Magazin for Fremtiden at „krænke en saadan Mands ærlige Navn“ — uden at det dog lykkedes hende at skaffe Pontoppidan denne yderligere Oprejsning.

Det vil af det foregaaende være klart, at Sofie Magdalene saa lidt som sin Ægtefælle har været nogen stærk Karakter eller betydelig Personlighed, ja, naar talrige Træk viser en ikke ringe Forstandighed, Samvittighedsfuldhed og Selvstændighed hos Kristian VI, kan noget lignende i langt mindre Grad siges om hende, hvis Liv jo rigtignok ogsaa, paa Grund af Efterretningernes større Fattigdom, ligger langt mere i det skjulte. At hun ligesom Kongen har været besjælet af god Vilje, er der dog ingen Grund til at tvivle om — derpaa tyder ogsaa hendes Valgsprog „ut prosim“ ɔ: for at være til Gavn, ligesom hendes Religiøsitet aldeles utvivlsomt har været ægte og oprigtig. Det smukkeste Træk i hendes Liv er det inderlige Forhold, hvori hun stod til sin Ægtefælle, et Forhold, der bevaredes lige til hans Død, kun i forbigaaende formørket ved hendes Skinsyge. For første Gang i lange Tider saa man nu et lykkeligt Familieliv inden for Kongehuset, et „fortræffeligt Eksempel for alle Ægtefolk,“ som Erik Pontoppidan med Rette udtrykker sig.

Ikke des mindre lykkedes det saa langtfra Sofie Magdalene at vinde det danske Folk, at hun tværtimod, takket være sin utilgængelige Holdning, maa anses for den upopulæreste Dronning, vort Land har ejet siden Folkevisens Bengerd. Endnu haardere blev Dommen over hende, da hendes Historie for første Gang blev skrevet i Slutningen af Aarhundredet, og Oplysningstidens Aand i Forbindelse med den frembrydende Nationalfølelse med dobbelt Styrke vendte sig mod den pietistiske, tyskfødte Dronning, hvis hele Væsen og Optræden saa lidt som tænkeligt havde stemt overens med den danske Folkekarakter. Hun forstod ikke engang det danske Sprog, for-

*) Langebek var dog dengang (Aar 1746) en Mand paa 36 Aar og Stifter af „Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog,“ men hans officielle Titel var ganske vist endnu kun „Studiosus“.

talte man, — skønt hun dog vitterlig lod prædike for sig paa Dansk, og skønt Forretningssproget paa Hørsholm Gods blev Dansk under hende, medens det under de tidligere Ejerinder, Sofie Amalie og Louise, var Tysk —, sin Søn Frederik (V) kaldte hun spottende „den dänischen Prinzen“ paa Grund af hans Forkærlighed for Dansk, og da hun engang paa Vallø betraadte en dansk Stiftsdames Værelse, ytrede hun foragteligt: „Hier riecht auch so dänisch!“ I Iveren for at male hende saa sort som mulig gik man saa vidt at tillægge hende Skylden for saa at sige alt, hvad man fandt uheldigt under Kristian VI's Regering, og kom derved til at skildre hende som en stærk Personlighed, der havde en overvældende og ulykkebringende Indflydelse paa sin svage Ægtefælle. Hvor lidet denne Opfattelse stemmer med Sofie Magdalenes virkelige Karakter, har vi ovenfor set Eksempler nok paa, og Forestillingen om denne „mørke Skikkelse“, hvis „herskesyge Intriger og vanvittige Storagtighed kastede en Slagskygge“ over hele Tiden, maa vige for Billedet af en alt andet end myndig eller selvstændig Kvinde, der hverken i godt eller ondt ragede op over Gennemsnittet.

At Dronningen ikke har udøvet nogen Indflydelse uden for Hoffets og Familiens Omraade, er da ogsaa hævet over enhver Tvivl. Da Kristian VI i 1737 vilde have fastslaaet nogle Regler for, hvorledes der, hvis han døde, skulde forholdes med Formynderregeringen for Kronprinsen, vilde hun, som han skriver til Schulin, „slet intet høre derom,“ skønt han i disse Bestemmelser havde tiltænkt hende en overordentlig stor Magt som Formynderske — et Træk, der just ikke tyder paa Herskesyge —, og den svenske Gesandt har aabenbart set klarere end de fleste i Samtiden, naar han siger om hende, at hun ikke gav sig af med vigtige Sager, men blot brugte den Magt, hun havde over Kongens Hjerte, til at holde ham med Selskab.

Ganske vist hed det sig undertiden i Kristian VI's første Regeringsaar, at der ved Hoffet fandtes et særligt politisk Parti, bestaaende af Dronningen og hendes Moder, men Vægten bør i denne Sammenhæng lægges ikke paa den første, men paa den sidste. Markgrevinde Sofie Kristiane, der allerede under Frederik IV havde faaet Ophold i Danmark og boede

paa Sorgenfri, var nemlig en klog og erfaren Dame, som nød megen Anseelse hos sin kongelige Svigersøn. Det er sand-

Markgrevinde Sofie Kristiane af Kulmbach,
Dronning Sofie Magdalenes Moder. Maleri paa Frederiksborg Slot.

synligt, at hun har paavirket ham i pietistisk Retning, ligesom det ogsaa var hende, der bragte ham i Forbindelse med

Zinzendorf, til hvem hun stod i et fortroligt Venskabsforhold. Baade Kristian VI og Sofie Magdalene, der som ung havde været en Veninde af Grevens Søster, blev ogsaa stærkt betagne af denne ejendommelige og indtagende Personlighed, men i samme Grad som Zinzendorf i Tidens Løb udskilte sig fra den statskirkelige Pietisme, kølnedes Forholdet. Længst synes han at have fastholdt Forbindelsen med „vor dyrebareste, kæreste Dronning,“ som hun hedder i hans enthusiastiske, følelsesfulde Breve. — Ogsaa i politiske Anliggender har Markgrevinden aabenbart haft sine Meninger, men om hun har udøvet nogen større Indflydelse, er dog uklart. Vist er det, at man i Samtiden priste den kloge Dames beskedne Tilbageholdenhed, ligesom hun i det hele forstod at gøre sig afholdt, ikke mindst ved at lægge sig efter Dansk og samle paa danske Bøger. Hendes Død i 1737 var et tungt Slag for Sofie Magdalene, der øjensynligt i mangt og meget har støttet sig til Moderen. „Gud trøste selv den kære Dronning,“ skriver Kongen i denne Anledning til Bluhme, „som ellers let kan tage sig denne Bedrøvelse alt for nær til Hjerte, saa at det kunde skade hendes Sundhed og Liv.“

Da Kristian VI laa paa Dødslejet, kastede Sofie Magdalene sig i sin Sorg over ham og bad ham tage hende med sig. Hun mistede i Virkeligheden med ham ikke blot „en uforlignelig Konge og Gemal,“ som hun nogle Maaneder senere skrev i sit Testamente, men ved hans Død afsluttedes paa en vis Maade en hel Tidsalder, en Tidsalder, i hvilken hendes Tilværelse havde dybe Rødder. De Magter, der havde været de bærende i hendes Liv, den pietistiske Religiøsitet og den gudbenaadede Enevældes Ide, svækkedes, efterhaanden som den nye Tids Tankegang i de følgende Aar sejerrigt trængte frem, og med Rette kunde hun klage til Stolberg: „Vor kære C. 6 er ikke mere i Verden, og med ham er alt gaaet i Graven.“

Imidlertid synes det dog, som Enkedronningen paa visse Punkter er traadt i en venlig, ja betydningsfuld Berøring med „det attende Aarhundredes Aand.“ Det gør allerede et ejendommeligt Indtryk at se hende flittigt omgaas en af Repræsentanterne for den religiøse Overgangsbevægelse, den tyske Hofpræst J. A. Cramer. Om hun har sat megen Pris paa

Cramers vidtløftige, æsthetisk prægede Forkyndelse, er vel tvivlsomt, thi hun foretrak, som hun selv engang udtrykker sig, „Guds enfoldige Ord“ for „lutter filosofiske Prædikener, udsmykkede med ophøjede Ord,“ men hun viste ham dog megen Yndest, og det hørte til hans Søns Barndomserindringer, at han som lille ofte havde siddet paa Enkedronningens Knæ, naar hun besøgte Faderen. Af større Betydning er det imidlertid, at Dronning Sofie Magdalene var den første Godsejer, der førte en af Tidens Yndlingstanker, „Frihed og Ejendom“

Enkedronning Sofie Magdalene.
Maleri paa Rosenborg.

for Bonden, ud i Livet. Tilstanden paa Hirschholm havde i en Aarrække været elendig, og det var forgæves, at man søgte at raade Bod herpaa, dels ved Lettelser og Understøttelser af forskellig Art, hvormed Sofie Magdalene synes at have været gavmild, saavidt hendes slette Pengeforhold tillod, dels ved de skrappere Midler, som ansaas for tilstedelige i Følge den gammeldags Opfattelse, der i Bonden for en væsenlig Del saa et Redskab til „Godsernes Konservation“; f. Eks. tog Enkedronningen ikke i Betænkning, da der var Mangel paa kvindelig Arbejdskraft, at forsøge paa, imod Loven, ogsaa at binde Kvinderne paa Godset til Stavnen, „efterdi“, som det

hedder i en Skrivelse fra hendes Amtsforvalter paa Hirschholm, „en god Bondekone eller Pige alle Tider kan være ligesaa nyttig for et Gods som en Mandsperson, undtagen i det Tilfælde, at hun ikke kan employeres til Soldat." I disse for Ejeren og Bønderne lige fortvivlede Forhold, som for øvrigt samtidigt genfindes i næsten alle Landets Egne, bragte Reformen af 1759, hvorved Hoveriet afskaffedes, og Arvefæste indførtes paa Hirschholm Gods, en gennemgribende Forandring. Enkedronningen kunde herefter nyde en fast aarlig Indtægt af Godset, der tidligere kun havde bragt Underskud, og skønt Reformens Betingelser ingenlunde var Bønderne særlig gunstige, fik de dog nu langt bedre Arbejdsvilkaar, som de udnyttede ivrigt og med godt Udbytte. Ved Siden af, eller rettere før Sofie Magdalene bør i denne Sammenhæng nævnes en anden, hendes Overhofmester, Grev Kristian Gynther Stolberg, idet saavel Ideen til Reformen som dens Virkeliggørelse i første Række skyldes ham. Paavirkningen fra denne Mand, der med en inderlig pietistisk Religiøsitet forbandt den nye Tids humane Tankegang, har sikkert i det hele betydet ikke lidet for Enkedronningen, og hun betragtede ham da ogsaa, som hun engang udtrykker sig i et Brev, „ikke som en undergiven, men som en sand, oprigtig Ven."

Sofie Magdalene boede som Enkedronning om Vinteren paa Kristiansborg, om Sommeren paa Hirschholm, hvor hun regelmæssig et Par Gange ugentlig modtog Besøg af Kongefamilien til Aften, og hvor man hyppigt samledes til større Familiefester. Forholdet mellem hende og Svigerdøtrene, Dronningerne Louise og Juliane Marie, synes at have været smukt og hjerteligt, hvorimod adskillige Tegn tyder paa, at Frederik V ikke har følt sig stærkt knyttet til sin Moder, hvem han lignede saa lidet. Hans tidlige Død gik hende nær til Hjerte, saa at hun, efter hvad A. P. Bernstorf fortæller, længe „aldrig kunde tale derom uden Taarer i Øjnene." Imidlertid blev Tronskiftet dog Anledning til, at hun, omend kun i forbigaaende, kom til at spille en mere fremtrædende Rolle end i Frederik V's Tid, da hun vel indtog en agtet Stilling i Familiekredsen, men var ganske uden Indflydelse af nogen Art. Den Kærlighed til Børn, der hørte til hendes Naturel, havde naturligvis i særlig Grad vist sig over for Sønnesønnen, Kristian VII,

— „det Barn ligger mig meget paa Hjerte, og jeg vilde gerne have en god Christian af ham,“ skriver hun til Stolberg-Wernigerode efter en bevæget Skildring af hans Konfirmation. Særlig i Tiden før og efter Frederik V's Død tog hun sig af den sekstenaarige Dreng, der i disse Dage gjorde Springet fra Skolepog til Enevoldskonge, og omtrent daglig tilbragte han Aftenen hos Bedstemoderen. I hvilken Retning hun søgte at paavirke ham, giver en Ytring af A. P. Bernstorf en Forestilling om. „Man maa indrømme hende,“ skriver han i et Brev om Enkedronningen, „at hun gør alle Anstrengelser for at bevare hos den unge Konge det religiøse Indtryk, som hans Faders Død har gjort paa hans Hjerte, og hun har sagt til mig i Dag, at hun bad alle dem, som kom i Berøring med Kongen, om at tale i samme Tone.“

Yderligere styrkedes Sofie Magdalenes Stilling ved hendes nøje Forhold til Prins Karl af Hessen, som i denne Tid nød Kongens største Gunst og Tillid. Allerede som tolvaarig var Prins Karl sammen med to Brødre kommen til Danmark, hvor de tre Drenges bedste Tilflugtssted blev Enkedronningens Hjem. „Hun holdt af os som sine egne Børnebørn,“ fortæller han selv i sine Erindringer, „største Delen af Sommeren, tilbragte vi hos hende paa Hirschholm, hvor vi næsten hver Dag spiste til Middag og til Aften alene med hende. Hun overvældede os med Godhed lige til sin sidste Stund.“ Skønt Sofie Magdalene altsaa var nøje knyttet til den unge Prins, modsatte hun sig dog, men forgæves, den Forbindelse mellem ham og Kongens Søster Louise, der kom paa Tale i Sommeren 1766, idet hun nærede Bekymring for, at det unge Par ikke skulde kunne faa et Underhold, der var „standsmæssigt og det kongelige Hus til Ære,“ som hun udtrykker sig i et Brev til Kristian VII. Selv om ogsaa Kongen selv vil forsørge sin Søster rigeligt, er det et Spørgsmaal, om hans Efterfølgere vil fortsætte dermed, idet man har Eksempler paa, at „Sønnen ikke altid tænker som Faderen,“ — en Bemærkning, der aabenbart er en Frugt af Erfaringen.

Een Frugt af politisk Art bar den Tillid og Ærbødighed, som Kristian VII i sin Regerings første Maaneder viste Bedstemoderen, idet hun opnaaede, at A. G. Moltke, mod hvem hun altid havde næret en levende Uvilje, mistede alle sine Em-

beder; Karl af Hessen har selv fortalt, hvorledes hun omfavnede ham, „straalende henrykt," da han bragte hende Efterretningen om Afskedigelsen. I Virkeligheden havde hun dog kun ringe Grund til at glæde sig, thi Kongens Beredvillighed til at lade en af „Parykkerne", som han kaldte sine gamle Raadgivere, „gøre Springet", hang paa det nøjeste sammen med hele den sygelige og ondskabsfulde Side af hans Karakter, som i den følgende Tid for hver Dag traadte klarere frem, saa at Bedstemoderens Indflydelse meget hurtig maatte vige Pladsen for Paavirkninger af ganske anden Art. Snart fyldes hendes Breve af Jammerklager over hans Adfærd, og lige saa lidt som hans andre Omgivelser kender hun det virkelige Grundlag for hans Forvildelser, den lurende Sindssyge. For hende ligger hele Forklaringen i Sønnesønnens og hans Tids „Vantro og Foragt for Guds Ord," han „omgaas med Folk, som ingen Religion har," „lutter Deister og Atheister." „Ak, hjælp mig at bede," slutter hun et Brev til Stolberg-Wernigerode, „at Gud vil vække denne unge Sjæl, rive den ud af Fordærvelsen og bevise sin Almagt og Kærlighed paa ham. Jeg elsker Kongen over alle mine Børn."

Megen Glæde havde Sofie Magdalene derimod en Tid lang af Dronning Caroline Mathilde, hvis Ungdom og Elskværdighed straks fra første Færd ganske indtog hende. I det daglige førte de tre Dronninger — Caroline Mathilde, Sofie Magdalene og Frederik V's Enke, Juliane Marie — et hyggeligt og ret intimt Samliv, navnlig under Kongens Udenlandsrejse i Slutningen af 1768. Tre Gange ugentlig paa bestemte Dage tilbragte de Aftenen sammen, Tiden gik med at spille Farao (et Hasardspil), og efter A. P. Bernstorfs Udtryk var denne Ordning dem til „uendelig Fornøjelse". Der er noget rørende ved, at den gamle Enkedronning, som Bernstorf fortæller, ikke var fri for en Smule Skinsyge paa den yngre, fordi hun troede, at den unge Dronning holdt mest af hende, hvilket der dog efter Bernstorfs Mening ikke var nogen Grund til at antage. Saa vidt lempede Sofie Magdalene sig efter Tiden med dens livlige Hofselskabelighed, at hun endogsaa selv gjorde Bal paa Hirschholm, hvorimod hun ivrigt, men forgæves, modsatte sig Maskeradens Genoplivelse.

Til den Bernstorfske Kreds stod Enkedronningen i et venskabeligt Forhold, især var hun knyttet til Andreas Peter Bernstorf, som var gift med hendes tidligere Hofdame og Yndling, en Datter af Kristian Gynther Stolberg. Jævnlig aflagde hun Besøg paa Bernstorf Slot — ved een Lejlighed hedder det, at hun har tilbragt en hel Time med at lege med sin lille Guddatter —, og det gensidige Hengivenhedsforhold mellem hende og den unge Fru Bernstorf, som var en ualmindelig sympathetisk Personlighed, bevaredes usvækket. Ogsaa Bernstorf satte Pris paa den gamle Dame. „Denne Fyrstinde har megen Forstand," skriver han engang i et Brev, efter med stærke Ord at have skildret Sofie Magdalenes Godhed mod hans Hustru, „og ved at vise sin Gunst paa en smuk Maade. Det ligger til hendes Karakter at være stolt, men hun forstaar at være meget elskværdig over for dem, hvem hun har tilstaaet sin Velvilje." Betegnende er det at iagttage, hvor megen Pris begge Ægtefæller satte paa at blive hædrede med Ordenen „de l'union parfaite," som Enkedronningen vedblev jævnligt at uddele.

Paa en særlig Vis kom A. P. Bernstorf i Berøring med Sofie Magdalene, da han fik med Ordningen af hendes Pengesager at gøre. Al hendes Kredit var efterhaanden opbrugt, og hendes Breve er fulde af Klager over økonomiske Vanskeligheder. Saa meget mere tjener det til hendes Ære, at hun ikke des mindre fastholdt sin Beslutning om at testamentere sin værdifulde Juvelsamling til Kronen; kun ganske enkelte af Juvelerne solgte eller bortskænkede hun og da altid til Kongen eller Dronningen, saa at de blev i Kongehusets Eje. I 1768 nedsattes i Følge kongelig Ordre en Kommission, i hvilken Bernstorf fik Sæde, for at bringe Orden i hendes fortvivlede finansielle Forhold, og dette lykkedes virkelig, idet Enkedronningen dog personlig kun beholdt Raadighed over en forholdsvis lille Del af sine Indtægter. Bernstorf erklærer da ogsaa, at Ordningen krævede „utallige Ofre" fra hendes Side, men hun overholdt den ikke desmindre samvittighedsfuldt og udtalte sin levende Taknemmelighed over at være kommen ud af sin Forlegenhed.

De Lyspunkter, som vi har set oplive Sofie Magdalenes Tilværelse i hendes Alderdom, formørkedes imidlertid inden hendes Død, idet Struensees voksende Magt kastede sin Skygge

over de sidste Maaneder af hendes Liv. Grunden udhuledes under Bernstorferne, og hun mistede den Trøst, som den venlige Omgang med den unge Dronning havde været hende under Sorgen over Kongen. Næppe i noget Forhold traadte den Forandring, der foregik med Caroline Mathildes Væsen efter Bekendtskabet med Struensee, saa grelt frem som over for den gamle Enkedronning, hvem hun nu behandlede med en stødende Hensynsløshed. Man forstaar da, at Sofie Magdalene faa Maaneder før sin Død kunde skrive til Grev Stolberg-Wernigerode: „Jeg har overlevet alt, hvad der var mig kærest, og er nu bleven alene tilbage i en ung Verden," men hun fortsætter: „Gud staa mig fremdeles bi og berede mig daglig mere og mere paa Evigheden, hvor godt vil det være for mig, naar jeg salig har overvundet."

Den 27de Maj 1770 døde Enkedronning Sofie Magdalene. Hendes Begravelse blev fremskyndet med usømmeligt Hastværk, og Hofsorgen blev hævet Dagen efter, at hun var bleven bisat i Roskilde Domkirke. Eet Sted i det mindste mindedes man hende med Kærlighed. Stærkt bevæget beskriver Karl af Hessen i et Brev til Johan Hartvig Ernst Bernstorf den Sorg, som har grebet ham og hans Hustru ved Efterretningen om, at hun, der har været som en „øm Moder" for dem, er død; sin grænseløse Taknemmelighed og Ærbødighed for hende vil han bevare, saa længe han lever.

Endnu samme Aar blev Hirschholm Sæde for det unge Hof, hvis Midtpunkt var Caroline Mathilde og Struensee, — en større Haan kan vel ikke tænkes mod den gamle, stolte Dronnings Minde. I Løbet af den følgende Menneskealder forfaldt Slottet hurtigt, og i 1810 lod Frederik VI det nedbryde for at faa Materiale til Københavns nye Raadhus. „Ingen sørgmodig Følelse som ved et synkende Oldtidsminde vækkes hos os ved Synet af disse moderne Ruiner; vi glædes endog ved at tænke os Forskellen mellem den Aand, der lod Hirschholm rejse sig med ødsel Pragt, og den, der med viis Sparsomhed for stedse befrier Landet for en overflødig Byrde," — saaledes udbryder et Øjenvidne til Nedrivningen, Kristian Molbech, gennem hvis Ord vi høre Tidens — dog vel næppe alle Tiders — Dom over Dronning Sofie Magdalene og hendes Pragtbygning.

LOUISE.

Louise, Frederik V's Dronning, fødtes den 18de December 1724 som Datter af Prins Georg (II) af Wales, der tre Aar senere besteg Englands Trone. Selv Walpoles skarpe Pen anerkender den unge Prinsesses Liv og Forstandighed, ligesom hun var den af den talrige Børneflok, der mest lignede Moderen, Dronning Caroline, hvis dygtige, selvforglemmende Personlighed har efterladt sig et godt Navn i Englands Historie. Dog savnede Datteren aldeles den Lyst og Evne til at give sig af med Statssager, som var saa fremtrædende hos Moderen,

Georg II af England.

Dronning Caroline.

der, paa Grund af Kongens Uduelighed, i en Aarrække i Fællesskab med Walpole var Englands virkelige Regent, men til Gengæld ejede Louise en indtagende Kvindelighed og Finhed, som vi ikke finder hos Dronning Caroline, og som overhovedet var en sjælden Skat ved det engelsk-hannoveranske Dynastis Hof med dets ret plumpe Tone. Navnlig efter Moderens tidlige Død i 1737 var Prinsesserne henviste til at føre en indholdsløs og ensformig Tilværelse, thi Georg II brød sig, egoistisk og forfængelig som han var, ikke stort om sine Børn, — det er betegnende, at han besvarede Lykønskningerne ved Louises Fødsel med et fortrædeligt: „Det behøves ikke, det er kun en Datter.“

Nitten Aar gammel blev Prinsesse Louise forlovet med den eet Aar ældre danske Kronprins Frederik (V), et Parti, ved hvilket politiske Hensyn var de afgørende paa begge Sider, ikke blot for de to Landes Regeringer, som ønskede èn gensidig Tilnærmelse mellem Danmark og England, men ogsaa hos Kronprinsen selv; dog har det gunstige Indtryk, som han paa Forhaand fik af Prinsessen gennem et Miniatureportræt, vel ogsaa haft sin Virkning. En foreløbig Vielse, ved hvilken Brudgommen repræsenteredes af Brudens egen

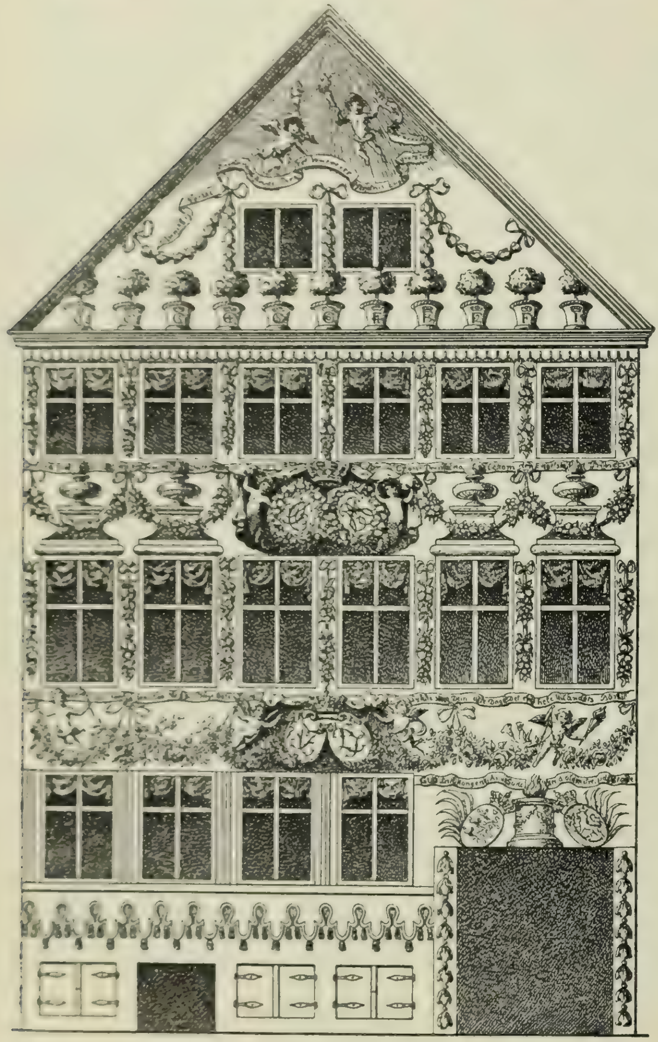

Leicester House. Dronning Louises Fødested.

Broder, Hertugen af Cumberland, fandt Sted den 10de November 1743 i Hannover. Herfra begav Louise sig til Altona, hvor hun modtoges af Kronprinsen, som hun nu saa for første Gang. En Maaned senere foregik Indtoget i København, efterfulgt af den egentlige Formælingshøjtidelighed.

Københavns Borgere bød Kronprinsessen velkommen med Illuminationer, hvis Pragt huskedes længe, og alle var „drukne af Glæde," for at bruge en samtidigs Udtryk. Unægtelig var det en taknemlig Stilling, som ventede Louise over for det danske Folk. Hun havde den Fordel at være engelsk- og ikke tyskfødt, og det var en kun alt for let Opgave for hende

og Frederik V i højere Grad end Kristian VI og Sofie Magdalene at komme Undersaatternes varme, loyale Følelser venligt i Møde. Imidlertid viste det sig, at Glæden var mere end en flygtig Feststemning, som den mørke Baggrund havde givet en særlig Glans; bag Royalismens overdrevne Hyldest laa der, naar den gjaldt Frederik V og hans første Dronning, en virkelig Følelse, og særlig Dronning Louise er det umuligt at finde omtalt i andre Udtryk end den varmeste Hengivenheds, saavel i rent private som i offentlige Udtalelser.

Festdekoration paa Østergade
ved Kronprinsesse Louises Indtog 1743*).
Kobberstiksamlingen.

Takket være sin egen lyse og indtagende Personlighed endnu mere end de gunstige Omstændigheder var det, at Louise vandt denne Kærlighed. Man behøver kun at høre et Par Skildringer af samtidige for at faa det stærkeste Indtryk heraf. „Hun var af en maadelig Højde, deilig af Skabning, blonde og over-

*) En samtidig Forklaring oplyser den sindbilledlige Betydning af Dekorationens Enkeltheder. De elleve Krukker med grønne Træer, hver mærkede med et kongeligt Navnetræk, betegner saaledes Ønsket om, at den oldenborgske Kongeslægt „fremdeles ved denne høje Forening maa fortplantes." Altrene med Røgelsekar betyder „alle Indbyggernes Devotion og Bønner for Deres Kgl. Majestæter" osv. osv.

maade hvid af Hud, deilige Øjne og Lineamenter og kunde med Sandhed kaldes smuk," fortæller En. „Hendes Ansigt var fuldt af Majestæt saavel som af Skiønhed; ikke desto mindre blev man vaer i alt dette en Blyfærdighed og besynderlig Modestie. En Yndighed, som indtog alle. Hun var god, mild og naadig imod enhver." Og Holberg selv udbryder i en af sine Epistler efter en Lovtale over det nye Herskab i Almindelighed: „Hvad vor Regierende Dronning angaar, da haaber jeg, at din Frue ved sin Hjemkomst haver fortaalt dig saa meget derom, som du af Glæde kand taale at bære!" Det var ved Hoffets Assembleer, at Dronningen havde haft Lejlighed til saa fuldstændigt at erobre Holbergs Hjerte, thi, som han samme Steds fortæller, kommer han nu paa sin gamle Alder iblandt til Hove og finder „intet behageligere Sted end dette for en Filosof." Hvilket Indtryk Louise gjorde ved saadanne eller lignende Lejligheder, faar vi nærmere Besked om

Prinsesse Louise af England.

af en svensk Diplomat, Flemming. Dronningen „har en god Forstand," fortæller han, „og meget let ved at udtrykke sig, hun er venlig i sin Maade at tale paa, forstaar at indlede en Samtale om forskellige Emner, og hun taler flere Sprog. Naar hun giver Kur, forlader hun sjælden nogen uden at sige ham noget behageligt, hun holder meget af at danse, og hun danser godt, hun har et godt og jævnt Humør, er meget æret for sin Fromhed og begavet med udmærkede Egenskaber."

I Familiens snævre Kreds var Louise den samme. Skønt Kristian VI paa Forhaand havde været imod Partiet og kun

Dronning Louise.
Efter Maleri af Pilo paa Rosenborg. D. M. P.

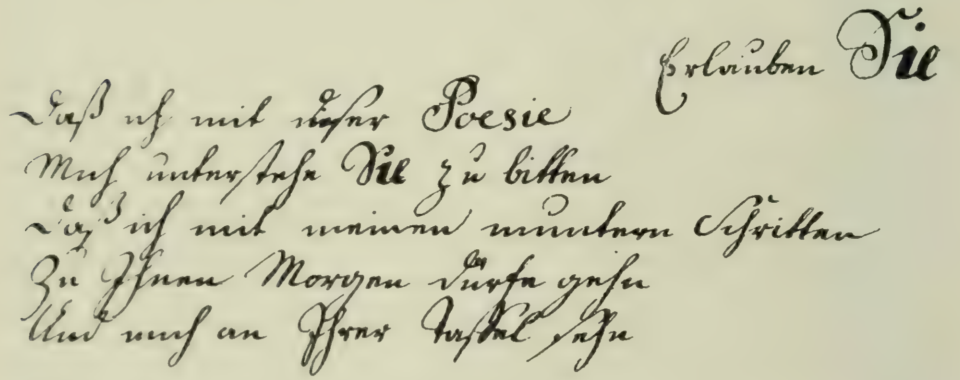
af tvingende politiske Grunde omsider havde indvilget deri, kunde han ikke andet end synes om Svigerdatteren efter at have lært hende at kende, — hun har et „godt og føjeligt Sind,“ skriver han i et Brev om hende. Ogsaa Forholdet til Sofie Magdalene var godt, Dronningen og Kronprinsessen saas hyppigt, og et elskværdigt lille Digt viser, i hvilken Grad hun forstod at anslaa den rette Tone over for Svigermoderen:

Grossmächtigste, erlauben Sie,
dass ich mit dieser Poesi
mich unterstehe Sie zu bitten,
dass ich mit meinen muntren Schritten
zu Ihnen Morgens dürfe gehn
und mich an Ihrer Tafel sehn.
Hier oben schmeckt es mir nicht gut,
denn Sie, wodurch mein Hertz und Muth
erquicket wird, seynd nicht dabey.
Darum so bin ich jetzt so frei
und bitte: gönnen Sie mir doch Freude,
dass ich von meiner Tafel scheide
und alle Tage darfür in aller tiefster Treu
An dero Tafel stets ein Gast und unterthänig Tochtere sey.

Det kvindelige, særlig det moderlige, var et fremtrædende Træk i Louises Natur. Det viste sig allerede i den Venlighed, hvormed hun omgikkes sine undergivne, men især kom det naturligvis frem over for hendes Børn. Efter at den ovenfor anførte Flemming har skildret Dronningens behagelige, utvungne Tone i Selskab, tilføjer han, at hun dog sætter mest Pris paa et stille Liv. „Hun finder sin Glæde ved at læse og ved Musik,“ fortæller han, „hun spiller ret godt Klaver og fornøjer sig med at lære sine Smaapiger at synge. I det hele staar hendes Lyst mest til at leve med sine Børn.“ Med rigtig Takt sørgede hun og Kongen for, at Dansk blev det første Sprog, Børnene lærte, og Holberg fortæller om, med hvilken ubeskrivelig, „inderlig Fornøjelse meenige Mand hører Hendes Majestæt skiøndt en Engelsk Princesse at tale Dansk med de Kongelige Børn.“ Selv havde hun straks efter sit Komme til Landet ladet Hofpræst Pontoppidan undervise sig i Dansk. —

Ogsaa i Ligtalerne over Louise omtales hendes milde Moderlighed, og Skildringen af, hvorledes hun selv gav sine Børn Mad, legede med dem og passede dem under Sygdom, staar i en pudsig Modsætning til de gængse højtidelige Sammenligninger med Heltinder fra den klassiske Historie eller fra det gamle Testamente. Paa en vis Maade var dette Forhold ogsaa noget nyt. Tidligere danske Dronningers Historie kan ikke opvise en saadan huslig Idyl, nu først var det jævne Familieliv fra Borgerhusene trængt op til Kongeslottet.

Som Hustru kan Louise ikke have været lykkelig, skønt hun havde saa sjældne Betingelser derfor. Frederik V holdt vistnok paa sin Vis af hende, hans heftige Sorg og Anger ved hendes Dødsleje var sikkert ægte, og hvor lyst et Minde

Erlauben Sie
daß ich mit dieser Poesie
Mich unterstehe Sie zu bitten
daß ich mit meinen munteren Schritten
Zu Ihnen Morgen dürfte gehen
Und mich an Ihrer Tafel sehen

Vers fra Kronprinsesse Louise til Dronning Sofie Magdalene.
Rigsarkivet.

hun efterlod hos ham, ses af et Par smaa Optegnelser, han efter hendes Død har gjort i Bøger, der har tilhørt hende; i en Bog om Fuglene har han saaledes under hendes egenhændigt skrevne Navn tilføjet Ordene „uden Mage“, og paa Titelbladet til Richardsons Roman „Clarissa“ har han skrevet følgende Linier: „Denne Bog er fra min elskværdige og højsalige Dronning Louise, der døde Anno 1751 den 18de December; Gud glæde hende i Evigheden for Jesu, vor Frelsers Skyld, Amen.“ Imidlertid kan disse Stemningsudbrud ikke dække over den Kendsgerning, at Frederik V lige fra første Færd var sin Hustru utro, og i hendes sidste Levetid kom hertil Drik og raa Udskejelser. Bluhme har da Ret, naar han i sin smukke og kraftige Ligprædiken over Dronningen fremhæver, at hun i sit Liv langtfra har været forskaanet for

Modgang, uden at han dog nærmere forklarer, hvori den har bestaaet. Med en vis Stolthed synes hun at have skjult sin Sorg, kun til A. G. Moltke, der med megen Troskab søgte at modarbejde Kongens daarlige Tilbøjeligheder, kunde hun betro sine Bekymringer. Derimod klagede hun aldrig i sine Breve hjem til England, og hendes Broder, Hertugen af Cumberland, har da ogsaa fortalt, hvorledes hun som ung Prinsesse altid havde sagt til sine Søskende, at de aldrig skulde faa det at vide, hvis hun blev ulykkelig.

Den 9de December 1751 maatte Dronning Louise gaa til Sengs, lidende af et Underlivstilfælde, som var bleven forværret ved hendes stærkt fremskredne Svangerskab. Lægerne bad Kongen bevæge Dronningen til at underkaste sig en Operation, men han kunde ikke bekvemme sig dertil og overlod det pinlige Hverv til Moltke, som imidlertid fandt Opgaven lettere end ventet; Dronningen svarede straks, at hun var villig, naar Kongen ønskede det, idet hun lige siden sin Formæling havde gjort sig det til Regel at efterleve hans Vilje. Operationen bragte dog ingen Bedring, og den syge, hvis Tilstand vi kender gennem Lægernes vidtløftige Beretning, led i de følgende Dage af stærke Smerter, som var ledsagede af Aandenød og en voldsom Tørst. Hendes Taalmodighed under de svære Lidelser berømmes af Bluhme, hvem hun straks i Begyndelsen af Sygdommen havde ladet kalde til sig, og med stærke Ord fremhæver han den forunderlige Ro og Beredthed til at dø, som han fandt hos hende. Til sin Fader og sine Søskende skrev hun et Afskedsbrev, ligesom hun paa det sidste takkede Moltke for hans Tjenester og gav ham sin Velsignelse. De sidste Par Dage, hun levede, tog Smerterne af, og den 19de December Kl. 3 om Morgenen døde hun roligt. Under hendes Sygdom havde Slotspladsen været opfyldt af bedrøvede Mennesker, som i Spænding saa op til Vinduerne i hendes Sovekammer og knælende bad for hendes Liv. Et smukt Udtryk for Folkets Stemning finder vi i nogle jævne Ord, som taltes ved hendes Jordefærd af Sjællands Biskop, Peder Hersleb: „Tak for hver en Dag, Du har været i Danmark, Tak for hver mild Mine, hvormed Du har glædet Dit Folk, Tak for hver Gang, Du har glædet Kongens Hjerte.“

JULIANE MARIE.

Syv Maaneder var ikke forløbne, siden Dronning Louise døde, før Frederik V holdt Bryllup paa ny. Den 8. Juli 1752 viedes han paa Frederiksborg Slot til den brunsvigske Prinsesse Juliane Marie, og Brylluppet fulgtes af Fester og

Juliane Marie.
Pastel ved Vigilius Erichsen. Rosenborg. D. M. P.

Fornøjelser Sommeren igennem paa de kongelige Slotte i Nordsjælland, „men iblandt menige Mand var det mere stille, thi det kom dem saa hastig efter Sorgen for Dronning Louise".

Den ny Dronning var ængstelig i Fremtræden og faamælt; som flere af Slægten Brunsvig stammede hun lidt. Hun minder i Væsen om Søsteren Elisabeth Christine, saaledes som hun skildres, da hun kom til Berlin som Kronprins Frederiks (Frederik II) Brud, — ikke uforstandig, men stam-

mende og tvungen, ilde til Mode i de ny Forhold under Vrangvilje og skarp Kritik, forsagt over for Moderen, der har opdraget hende i Strenghed. I sit Ægteskab viste Elisabeth Christine, at hun havde lært stilfærdigt at glide ind der, hvor man vilde, hun skulde være; det samme gælder Juliane Marie, som tog den svære Gerning op at være Kong Frederiks anden Hustru og Moder for Dronning Louises fire Børn, af hvilke det ældste var 6, det yngste 2½ Aar gammelt*).

Juliane Marie synes at have knyttet sig til Frederik V, ikke blot fordi hun skulde, men fordi hun holdt af ham, skønt han under deres Ægteskab viljeløst sank dybere og dybere; de Noter, hun indførte i sine Kalendere, taler om hendes Hengivenhed. Det er ikke Optegnelserne Dag for Dag om Kongens Tilstand ved Benbruddet i Efteraaret 1760 og under hans sidste haabløse Sygdom ved Aarskiftet 1765—1766, der overbeviser, — heller ikke Bønnen for hans Liv, hvormed hun slutter Dagbogen 1765, — heller ikke det, at hun paa hans Dødsdag nævner ham som „le meilleur des rois“; — det, som overbeviser, er den rystende eller forjagede, næsten ulæselige Haandskrift i Kalenderen ved November 1760 og ved Kongens Død i Januar 1766. Optegnelserne bekræfter, hvad andre har fortalt, at Juliane Marie trolig var ved sin Ægtefælles Sygeleje; de viser hendes venlige Sind mod Stifbørnene, som hun altid kalder „mine Børn“. I Kalenderen for 1760 indfører hun, at hun har været paa Kronborg med sine Døtre, at Døtrene har været paa Komedie; om Sommeren 1765 hører vi, at hun har tilbragt en hel Dag paa Sophienberg med sine Sønner**) og Døtre, en anden Dag er hun paa Frydenlund med Døtrene. Under 4. August 1760 skriver hun: „Den kære Kronprins var paa Hirschholm, hvilket var første Gang efter hans Sygdom“, og ved 8. Oktober 1766, da Prinsesse Sophie Magdalene forlod Danmark som den svenske Kronprins Gustavs Brud, hedder det: „Dronningen***) og jeg begav os til Kronborg, hvorhen

*) Børnene var Sophie Magdalene, Vilhelmine Caroline, Christian og Louise.

**) Kronprins Christian og Arveprins Frederik, Frederik V's og Juliane Maries Søn.

***) Enkedronning Sophie Magdalene.

Sophie Magdalene og den øvrige Familie havde begivet sig den foregaaende Dag, og Kl. 11 gik det gode Barn om Bord og sejlede over Sundet, og Kongen, Dronningen og Familien vendte tilbage til Fredensborg".

Ord som „den kære Kronprins", „det gode Barn" har en egen Vægt i disse Noter, hvor Stilen er saa knap som mulig.

Med Svigermoderen Enkedronning Sophie Magdalene lever Juliane Marie i nøje Samliv og, som det synes, i bedste Forstaaelse. Dagbogen melder Uge for Uge om gensidige

Frydenlund. Efter Thurah: Den danske Vitruvius.

Besøg, den beretter om Enkedronningens alvorlige Sygdom i April 1760, og under 19. Juni hedder det: „Kongens Moder har været her for første Gang efter sin farlige Sygdom". Overhovedet handler Optegnelserne kun om Begivenheder inden for Familiens Kreds og mest om det daglige Livs ensformige Gang, de tynges af Kedsommelighedens: „Alt var som i Gaar"; Smaasind røber sig nu og da.

Juliane Marie havde med al sin Pligtsans ikke det rige Hjerte og det milde Væsen, som vinder umiddelbart; til hendes Ære siges, at hun stille holdt sig til sine Pligter i Hjemmet, men ingen udtaler sig med stærk Sympathi om Dronningens Personlighed, hun nævnes sjældent, og der er kun lidt at berette om disse Aar af hendes Liv.

Med størst Interesse følger man de svage Spor, der fører hen mod Halvfjerdserne, da Juliane Marie fik politisk Betydning, og i den Forbindelse skal nævnes Valget af Lærere til Arveprinsen og Brevvekslingen med Søsteren Dronning Elisabeth Christine af Preussen. Da Frederik V ikke havde Sans for Børnenes Opdragelse, maa man mene, at det er Juliane Marie, som har taget den forstandige Beslutning, at Sønnen skulde have en dansk Opdragelse, og at det er hendes Vilje, der har gjort sig gældende ved Valget af Lærere. Mærkeligt er det at se, at Valget falder paa Mænd som Tyge Rothe, J. S. Sneedorff og O. H. Guldberg, der alle hørte til den lille Gruppe af Fædrelandsvenner, som midt i det 18de Aarhundrede med Styrke hævdede det danske Sprogs Ret; vi tør dog ikke tro, at Dronningen valgte dem i Forstaaelse af denne deres nationale Stræben. Senere paavirkede Guldberg Juliane Marie afgørende, hans Syn paa Forholdet mellem Dansk og Fremmed blev hendes, og den nationale Selvhævdelse blev et fremtrædende Karaktermærke for Styrelsen efter Struensees Fald; men dermed være ikke sagt, at Dronningen personligt og i inderlig Forstand knyttedes til dansk Liv, det var vel aldrig muligt for den, som havde sin Barndom, sin Slægt og al Tradition i et andet Land.

Brevvekslingen med Søsteren i Berlin vækker Opmærksomhed, idet den synes at være Indledning til og Forudsætning for den bekendte Correspondance med Frederik II af Preussen. Der er intet, som tyder paa, at Breve er vekslede mellem Frederik II og Juliane Marie før 1772, men vi bemærker, at Dronningen i Halvtredserne og Tredserne følger Begivenhederne i Tyskland og over for Elisabeth Christine udtaler sin Stolthed over Broderen Hertug Ferdinand af Brunsvig, der vandt et berømt Navn i den preussiske Syvaarskrig, og sin store Beundring for Frederik II, en Beundring, som hele Danmark deler — om vi skal tro hendes Ord.

Med Frederik V's Død i 1766 begyndte et nyt Afsnit i Juliane Maries Liv, hendes Hof blev nu „det gamle Hof". Enkedronningens Forhold til sin kongelige Stifsøn var næppe meget hjerteligt, i det mindste kunde Christian VII aldrig opfylde Juliane Maries Ønsker, men sendte Afslag med mange

beklagende Ord. Om Forholdet mellem Juliane Marie og Caroline Mathilde fra første Færd har man ingen grundig Kundskab, det havde dog været af Interesse at vide, hvorledes den 37aarige Enkedronning tog mod den ganske unge Prinsesse, der nu skulde være Landets Dronning, et ikke uvigtigt Middel til Karakterbedømmelse var dermed givet os i Hænde. Juliane Marie beretter i sine Kalenderoptegnelser om Caroline Mathildes Ankomst til Frederiksberg Slot den 3. November 1766, men dermed standser det Aars Dagbog brat paa tre korte Noter nær. For de følgende Aar er ingen Skrivekalendere bevarede. Næsten al Kundskab maa da hentes af Samtidens Aviser, en Kilde, som ikke gaar i Dybden, men er ganske snurrig og i hvert Tilfælde kan give os den Viden, at Juliane Marie og Caroline Mathilde var meget sammen især under Kong Christian VII's Udenlandsrejse i 1768—1769. Berlingske Tidende ved i Maj 1768 at meddele, at det behagede Dronningerne Caroline Mathilde og Juliane Marie fra Christiansborg Slot „at gøre en Vending“ til Lystslottet Charlottenlund*), og senere, at de St. Hansdag kom til Kilden i Dyrehaven, hvor Sommeren igennem, men især ved St. Hans, mange Mennesker samledes. „Mængden har ogsaa paa bemeldte Dag været stor dèr, men Glæden iblandt samme over de høje Herskabers Nærværelse og hulde Aasyn endnu større; ligesom aller- og højstbemeldte højkongel. Personer ej heller fra deres Side have været ligegyldige over den Livlighed og Munterhed, som der saas at herske iblandt Undersaatterne, og som ved deres Nærværelse ej lidet blev forøget“. Dronning Caroline Mathilde og Enkedronningerne Sophie Magdalene og Juliane Marie mødes paa Frydenlund, de besøger sammen v. d. Lühe paa hans Lyststed Retraite eller Skodsborg, Caroline Mathilde og Juliane Marie er Gæster paa Ledreborg, de overværer den højtidelige Opstilling af Frederik V's Rytterstatue paa Amalienborg Plads og tager de hjemkomne ostindiske Varer i Øjesyn paa Asiatisk Kompagni og paa Kompagniets sidstankomne Skibe. „Saavel paa disse Skibe som paa andre Steder paa Kompagniets Plads, vare

*) Slottet og Skoven opkaldtes efter Frederik IV's Datter Prinsesse Charlotte Amalie.

Pauker og Trompetere, samt anden Musik bestilte; ligesom og et Kor Regiments-Musik lod sig høre fra en Borgers Hus tvert over for Kompagniets". I Anledning af Juliane Maries Fødselsdag den 4. September lader Caroline Mathilde Wiedewelt foranstalte en Illumination paa Frederiksborg Slot til Enkedronningens Ære.

Med Christian VII's Hjemkomst var de sorgløse Dage forbi, thi i Kongens Følge var Lægen J. F. Struensee, som

Fredensborg. Efter Thurah: Den danske Vitruvius.

snart tog al Vilje fra den unge Dronning og bragte hende til i Lidenskab at glemme Pligt og ethvert Hensyn.

Juliane Marie maatte forfærdes over Caroline Mathilde og forarges over de ny Former eller Mangelen paa Form ved det unge Hof, hun harmedes over de Tilsidesættelser, Sønnen Arveprins Frederik og hun selv maatte lide, men Forargelsen og Harmen gjorde kun, at hun trak sig mere og mere tilbage til sin lille Kreds, hvor Retsind og Pligttroskab, men nok ogsaa nogen Selvretfærdighed havde til Huse.

Juliane Marie havde faaet Fredensborg og Marienlyst til Enkesæde og Sommerbolig, mens Christian VII og Caroline Mathilde efter Sophie Magdalenes Død om Sommeren boede paa Hirschholm; i gamle Dage gik der stadigt Bud mellem

Nordsjællands Slotte, men nu syntes det, som der laa mange Mile mellem Fredensborg og Hirschholm. Arveprinsens Kammerjunker v. Schmettau beretter i sin Selvbiografi, at han kun sjældent saa sin Søster, der var Hofdame hos Caroline Mathilde, i Sommeren 1771, „da de daværende Omstændigheder ikke tillod, at jeg tit kom til Hirschholm". Han fortsætter: „Allerede Aaret i Forvejen, men mere endnu i dette Aar blev Forholdene i Landet meget betænkelige. De Fromme og Stille sukkede over disse Tilstande og bad til Vorherre, om at de maatte høre op. Vi længtes efter Hjælp og ventede paa den os tilskikkede Time". Da Kongens Forelæser Reverdil vil besøge sin tidligere Elev Arveprinsen, faar han Spot paa Hirschholm for sin Iver, og ved Ankomsten til Fredensborg modtages han med stor Kulde af Arveprinsen, mens det lille Hof skyr ham som en pestsyg, kun Enkedronningen taler ligefrem med ham om de Grunde, hun har til Klage paa Sønnens Vegne; paa Reverdil gør hun et sympathetisk Indtryk, og han har i sine Memoirer sindigt taget til Orde mod de vrange Fremstillinger af Juliane Marie som en magtsyg og underfundig Kvinde. Da Reverdil kom ud fra sin Audiens hos Enkedronningen, viste det lille Hof ham megen Opmærksomhed.

I Slutningen af 1771 og først i Aaret 1772 dannedes en Sammensværgelse, som gennemførte Revolutionen af 17. Januar, hvorved Struensee blev styrtet. Katastrofens Historie er saa ofte fortalt, at her kun skal fremhæves det, som betyder noget for Forstaaelsen af Enkedronningens Personlighed.

Sammensværgelsen skyldtes ikke Juliane Maries Initiativ, og Tanken om at styrte Magthaverne kom ikke fra Enkedronningens Kreds, hun holdt sig længe tilbage, og Grunden var en vis Ængstelighed i Forbindelse med Mistillid til Sammensværgelsens Ophavsmænd, der ikke var meget agtværdige; men da hun endelig i Januars 2den Uge tog sin Beslutning, viste hun under Planens Forberedelse og Udførelse Energi og Fasthed, og efter 17. Januar handlede hun ganske forstandigt, da hun drog Kongens Person frem og søgte Støtte og Godkendelse for Hofrevolutionen i Folkets Kongetroskab. Som Christian VII's første Frænder er Arveprinsen og Enkedronningen i den følgende Tid stedse ved hans Side; man

maa sande, at Enkedronningen „oprigtig elsker sin Søn Kongen“, og man maa højlig undre sig over den ny Juliane Marie, der aabenbarer sig. Hun viser, skriver Gehejmeraad-

Juliane Marie. Maleri ved Vigilius Erichsen.
Statens Musæum for Kunst.

inde Linstov den 23. Januar fra København, at „hun har den rette Forstand ikke som Verdens Børn, som ogsaa sagde om hende, at hun var dum“, — og i et Brev af 31. Januar udtaler Baronesse Løvenskjold sine gode Tanker om Enke-

dronningen, som ikke støder „den lille Vilde" (Kronprinsen) til Side, men anerkender hans ægte Byrd og hans Ret. „Hvor lærer Erfaringen os dog, at man ikke skal dømme efter Skinnet", udbryder hun, „og at et Ydre, der lover lidet, ofte gemmer udmærkede Egenskaber, som aabenbarer sig, naar Øjeblikket er der".

Det var ikke Kærlighed til Christian VII, der havde drevet Enkedronningen ind i Sammensværgelsen; paa Arveprinsens og egne Vegne bar hun bittert Nag til Magthaverne for tilføjede Krænkelser, hun frygtede de Planer, Caroline Mathilde og Struensee efter Rygterne nærede mod Kongehuset, og hun harmedes over, at muligen Børn af Dronningen og Struensee skulde fortrænge Arveprinsen og Frederik V's rette Efterkommere fra Tronen. For Kongestammens Skyld og som Arveprinsens Moder vovede Juliane Marie Revolutionen; hun elskede sin Søn og talte gerne om hans Evner og gode Egenskaber, efter 17. Januar kunde hun over for Reverdil ikke noksom rose hans Tavshed og Mod. Magtbegær har ikke drevet Enkedronningen frem, thi hun havde været 20 Aar i Danmark uden nogen Sinde at gøre sig gældende, og hun stod i enhver Henseende uforberedt og uden Planer, da Revolutionen var fuldbyrdet.

Med de ny Forhold kom ny Attraa. Da Sejren gav Juliane Marie Myndighed, og Jubelen lød mod hende, vaagnede Ønsket om, at denne Ære maatte vare, tilligemed Lysten til at øve den Magt, som Forholdene havde givet hende i Hænde. Det synes næsten som en Forvandling sker. Den forsagte, faamælte Juliane Marie, som stadig truede med at forsvinde i Beskedenhed og Ubetydelighed, — forsvinder virkelig, og i Stedet fremtræder en bred, selvsikker, meget talende Enkedronning, som ikke ynder Modsigelse, som har en skarp Tunge og skræmmer mindre modige Personer, naar hun giver sig sit stærke Temperament i Vold. Det var intet Under, at Sammenhængen i hendes Personlighed blev brudt — tilsyneladende —, thi hun, som ingen før agtede paa, saa sig nu som Midtpunkt, og mod hende steg efter Revolutionen og gennem de følgende Aar en Hyldest, som ikke fandt Modvægt i Skepsis og Selvkritik. „Deres store Handling har indviet Dem til Verdens Historie", skriver Guldberg i Dedica-

tionen foran 2den Del af Verdenshistorien. „Saa længe danske og norske Helte ere til, skulle Julianes, Friderichs Ros vedvare, men ej forøges, thi det er umuligt, Verden vil altsaa før blive til intet, end deres Ære forgaa,“ mener Suhm. Enkedronningen nævnes som „Landets Moder, den dyrebare Juliana Maria“, „vor Dannebod“, „Dydens Heltinde“; man deklamerer: „Du som er skabt til Held og Fryd for Nordens Millioner“, og hilser hende: „O store, altfor store Juliane!“

Fra den sindssyge Konge kom hver 17. Januar en Tak, fordi Enkedronningen paa hin Dag havde vovet og opofret sin timelige Velfærd og Rolighed for at give ham den kongelige Magt tilbage, som lastefulde Voldsmænd havde ranet. Den 17. Januar 1775 skriver han: „Allerkæreste og allersødeste Mama! At undlade paa denne Dag at tilskrive Dem, var at fornægte mig selv og at handle mod de Indskydelser, den 17. Jan. med Rette forvolder i mig. Jeg var alene Grunden til Deres Foretagende, min Lyksalighed var det Øjemed, hvorfor De, allersødeste Mama, opofrede Deres rolige Dage, og intet end Kærlighed til mig var Deres Drivfjeder“. Næste 17de Januar bevæges han atter ved Erindringen om, hvad han skylder hende, og det hedder da: „Hvorved skulde jeg bedst kunde bevise Dem min Taknemlighed, end ved at gøre det skriftlig: thi disse mine Linier skal endnu overbevise mine Efterkommere (i Fald De, uskatterligste Mama, finder dem værdige at gemmes), at jeg indtil min Død har sat Pris paa den Kærlighed, som De ej alene har vist imod mig, men endog hele Landet. Ja disse mine Efterslægter vil visseligen velsigne og takke Gud, at han skænkede Dem, allerbedste og sødeste Mama, til Danmark, for ved Dem og for Deres Skyld at gøre disse Riger lykkelige og blomstrende“. Enkedronningen fandt Brevet værdigt til at gemmes og flere 17. Januar-Breve med det, thi blandt hendes efterladte Papirer findes en hel Række af disse Billetter, som skulde overbevise sene Tider om hendes gode Gerninger, Billetter, som hun vel selv har dikteret, for den syge Konge havde næppe megen Erindring om „Anno 72“ eller Tanke for sine „Efterslægter“.

Ved Siden af Christian VII's Breve ligger et Barnebrev, skrevet med Rødkridt med store trykte Bogstaver, den syv-

aarige Kronprins Frederiks Tak, som altsaa ogsaa blev befunden værdig at gemmes. „Naadigste Grandmama“, staar der. „At jeg i Dag kan have den Glæde at opvarte min naadige Grand-Mama med min Skrivelse, har jeg alene Deres naadige Forsorg og Omhu at takke, som aldrig af mig skal glemmes. Jeg recommanderer mig paa det allerbedste. Den 17. Januar 1775. Frederik“.

Disse Breve med paaholdt Pen tjente ikke blot til at tilfredsstille Enkedronningens Æresyge, de hørte med til Systemet, idet de vidnede højt om „Enigheden i Huset“. Straks efter 17. Januar havde hun ladet alle forstaa, at Kongen, Arveprinsen og Enkedronningen var som een; da Kronprinsen blev voksen, vilde hun, at han skulde træde ind i dette Familieforbund, og at nu de fire skulde være som een. „Enighed i Huset“ taler hun om i de Regeringsregler, hun i 1784 overgav Kronprinsen. „Indbyrdes Venskab i Kongehuset er Husets sande og eneste faste Styrke“, hedder det. Paa „Enighed i Huset“ beroede hendes Indflydelse, thi i „Huset“ var hun længe den stærkeste.

Juliane Marie formaaede meget i Perioden 1772—1784, det er alle enige om, men da hun ikke formelt fik nogen Del i Styrelsen, ikke fik Sæde i Statsraadet, og hendes Indflydelse saaledes altid blev af uofficiel Art, er det vanskeligt at faa nøje Rede paa, hvor meget hun formaaede i de enkelte Tilfælde. I Statsraadet indfandt hun sig en Stund i Foraaret 1772 — for at holde den syge Konge rolig hed det sig — senere kunde hun her kun virke gennem Arveprinsen, der rigtignok ganske gik i sin Moders Ledebaand. Med større Sikkerhed og mere uhindret af anden Indflydelse kunde hun gøre sin Vilje gældende gennem Kabinetsordrerne, som blev det kraftigste Udtryk for „Enigheden i Huset“, idet Juliane Marie og Arveprinsen i Forening med den sindsyge Christian VII øvede det kongelige Initiativ og gik Statsraadet forbi.

Enkedronningen havde sin gode Mening om Kabinetsordrernes Gavn og Betydning. I Regeringsreglerne minder hun Kronprinsen om, at det gælder at vaage over Suveræniteten og bevare Kongedømmet som eneste Kilde til Naadesbevisninger og afgørende Befalinger. Samme Mening kom

frem i Enkedronningens Kreds, naar Guldberg udtalte, at Kabinetsordrerne ikke alene var Bevis for den suveræne Myndighed, men endog næsten den eneste Levning deraf, thi saa snart alt skulde gaa gennem Kollegierne, havde Danmark lige saa mange Konger, som der var Kollegier, — eller naar Kronprinsens Informator Sporon til Kronprinsens Indvendinger mod Kabinetsordrerne drastisk svarede, at uden dem betød Fyrsten ikke mere end „lille Mons i Slangerup".

Juliane Marie. Buste af Stanley. Frederiksborg.

Spørgsmaalet om Juliane Maries Indflydelse i Tiden 1772—1784 bliver end mere compliceret derved, at Enkedronningen virkede nøje sammen med O. H. Guldberg, der, som før omtalt, havde været Arveprinsens Lærer og siden 1771 var hans Kabinetssekretær, men i de følgende Aar steg højere og højere. Juliane Marie støttede hans Karriere. I onde og gode Dage havde Guldberg været knyttet til Juliane Marie og hendes Søn — „Herskabet" som han kaldte dem — og han var dem til det sidste tro og hengiven. Ved sin Hæderlighed vandt han Enkedronningens Tillid, hun søgte hans Raad og paavirkedes gennem Aarene i ikke ringe Grad af hans Ideer, thi

Guldbergs Tankegang var i hele sin Begrænsning følgeret og overbevisende, og hans stærke Royalisme, der bar Bud fra en svunden Tid, var ret efter Juliane Maries Sind. Guldberg havde ikke været ung med sin Tid, men lyttet til de ældre, paa den Vis var han meget mere bleven „en Frembringning af Tidsaanden fra 1660 end af den Aand, der i det 18de Aarhundrede saa gennemgribende gjorde sig gældende". Han traadte saa sagtelig, som han fra sin fattige Ungdom var vant, og det var maaske ogsaa efter den myndige Enkedronnings Sind. Hvorledes iøvrigt Magtforholdet mellem dem har været og deres Samvirken i Enkeltheder, kender man efter Sagens Natur ikke til Bunds, man maa nøjes med de Udtalelser, der nu og da høres fra Statsmændenes Kreds, som naar A. P. Bernstorff i Slutningen af 1779 bemærker: „Dronningens Indflydelse har taget til, Prinsen og — hvad der er det samme — Guldberg er ofte nødte til at give efter for hende". Meget vedrørende Guldberg vil forblive uoplyst, da han vilde have de Breve, han havde modtaget fra Kongehuset, med sig i Graven og bad sine Børn tilintetgøre alt, der angik hans offentlige Liv.

Perioden 1772—1784, som man tidligt og ikke helt med Urette kaldte efter Guldberg, har sin egen Karakter og bærer i mange Maader Præg af de to Personligheder, der ikke let skilles ad — Guldberg og Enkedronningen.

Straks efter den 17. Januar kom Processen mod Dronning Caroline Mathilde og Greverne Struensee og Brandt, Dommen og Dommens Fuldbyrdelse i al sin Strenghed. Forargelse, gammelt bittert Nag og en opstyltet Forestilling om, hvad der var forbrudt mod Kongen, drev de ny Magthavere fremad paa denne uhyggelige Vej. Man skønner ikke klart, hvem der bærer tungest Skyld for, at der blev vist saa lidt Skaansel, men saa meget skal siges, at Juliane Marie ikke var forsonlig — hverken da eller siden, — navnlig kunde hun aldrig finde Ord haarde nok mod Caroline Mathilde.

Aarene mellem Struensees Fald og Regeringsskiftet i 1784 blev stille Aar; der trængtes til Fred efter de mange Omvæltninger. Allerede før Hofrevolutionen hedder det om Stemningen i København i Januar 1772: „Enhver ønsker Ro, de

gamle Tiders søde Fred, hvem der end maatte blive dennes Opretholdere". Under alle Omstændigheder maatte en Reaktion indtræde og Styrelsen faa en konservativ Karakter, og det skete saa meget mere, som Juliane Marie og Guldberg ikke havde Tro til, hvad der var nyt. Det blev en modløs og fattig Tid med Smaaligheds Præg, siden de styrende eller rettere de blandt de styrende, hvorom Talen her er, havde stor Interesse for smaa Ting; Kabinetsordrerne giver tilstrækkelige Eksempler derpaa. Tilmed dreves ved Hove adskilligt underjordisk Arbejde og et fejgt Dobbeltspil, idet man viste de naadigste Miner, samtidig med at Slaget ramte nu den ene, nu den anden.

Det ses i 1772, da Maleren Pilo, som i lange Tider havde arbejdet for det danske Hof, ved meningsløse Ordrer og forskelligt Plageri drives til at søge sin Afsked og derefter faar Befaling om at forlade Landet, mens der tilsyneladende vederfares ham al Ære. Han modtages i Audiens paa Fredensborg, og da han senere udtaler sig om Sagens Sammenhæng, vil han ikke føre Klage paa Hoffet, men skyder Skylden paa „dumma tienstandar", deriblandt Guldberg. Det havde ikke bedraget Pilo, at Guldberg i Anledning af hans Afskedsbegæring venligt formanende og afledende havde skrevet til den krænkede Kunstner, om han ikke havde handlet vel hastigt, for det allernaadigste Herskab havde vistnok de naadigste Tanker om ham. Ikke ganske uoverensstemmende med Pilos Opfattelse er den Redegørelse, der gives af Sveriges Gesandt i København. Han har fra den danske Udenrigsminister Osten erfaret, at hverken han eller hans Colleger havde Del i Kunstnerens Afskedigelse, som maatte tilskrives „någon af det mindre folcket, som hölle sig bakom och ej wille synas, hwilka nyttiat det fria tillträde de förskaffat sig wid hofwet för att störta Directeuren Pilo och att få honom på sidan".

Samme Intrigespil, samme usande Væsen og Lyst til at luske ad Bagveje — alt kun i større Forhold — træder frem ved Udenrigsministeren A. P. Bernstorffs Afskedigelse. I første Halvdel af Aaret 1780 gør Hoffet sin Indflydelse gældende i Udenrigspolitikken; man faar den danske Chargé d'affaires i St. Petersborg til at arbejde mod sin Chef, og

Guldberg lader under Haanden den russiske Regering vide, at „den afgørende Stemme ikke alene er i Herskabets Hænder, men ved alle Lejligheder med Eftertryk udøves“; Virkningen spores snart i Ruslands Holdning. Endelig i November 1780 faar Bernstorff sin Afsked med den Begrundelse, at Rusland er misfornøjet med den Convention, han nys har sluttet med England, en Begrundelse, som ikke holdt sig nøje til Sand-

Ved Flammer og Skaaler og Sange vor Fryd
Forkynder vort Held ved vor Dannebods Dyd.

Fest i Schwermansdals Have den 4. September 1778. (J. M. Haas).*)

heden, men tjente til at dække over det, der vistnok var den rette Grund: Juliane Maries og Guldbergs Uvilje mod Bernstorff, som var en selvstændig Mand, der paa mange Punkter

*) Titelkobber til Bogen: Til Dronning Juliane Marie den 4. September 1778. Af et Selskab. Kbh. 1778. — Den lille Bog indeholder flere Hyldestdigte til Juliane Marie, deriblandt et Digt af Evald, forfattede i Anledning af Enkedronningens Fødselsdag.

Schwermansdals Have var et Traktørsted uden for Byen vistnok i Nærheden af nuværende Nordre Frihavnsvej og Østerbrogade. Om denne Borgerfest læses i Adresseavisen Mandagen den 7. September: „I Anledning af vor elskte Dronnings Fødselsfest hædrede et Selskab

stod dem imod og navnlig skarpt kritiserede deres Kabinetsordrer.

„Jeg behøver ikke at sige Dem“, skrev Enkedronningen til den faldne Minister, „hvad jeg føler ved at høre den Beslutning, som Kongen har ment sig nødt til at fatte at fritage Dem for de Embeder, han har betroet Dem, og som De i de sidste 7 Aar har beklædt med hele den Nidkærhed, den værdige Personlighed og Troskab, der præger al deres Gerning“. Ogsaa Guldberg sendte Bernstorff Smiger og hyklende Ord.

Styrelsen havde dog andre mere tiltalende Sider, og her skal da nævnes, at vort Sprog og vore Minder blev holdt i Ære, at danske Mænds Arbejde støttedes, og Nationens Ret blev hævdet over for de fremmede. Enkedronningen kunde ikke have samme Forstaaelse af, hvad det gjaldt, som de, der af Fødsel var danske, men hun synes tidligt at have indset, at Nationen maatte ønske, at Kongehuset brugte det danske Sprog, og ikke for intet havde Guldberg i en Aarrække været Arveprinsens Lærer. Synderlig selvstændig stod Juliane Marie næppe, og hendes personlige Indskud var maaske ringe, men hun betød noget, fordi hun var „Landets Moder“, Enkedronningen, til hvem alle saa hen. I Følge hendes Stilling maatte

---

Dagen i Schwermansdals Hauge. En Obelisk af hvidt Marmor en Rustique med Indskrift:

Gem Sten — gem Præget af vort Bryst
At Evighedens Børn maa lære
Vort Nordens Ros — dets Held — dets Lyst
Vor Tak — og Julianes Ære.

var ziret med brændende Lamper og Blus paa Spidsen, omgivet med prydede Borde i Firkant. Den stod imellem 4 flammende Altre. Uden om Altrene sang Selskabet:

Chor
Velkommen, velkommen igen
Du hulde blandt Dage for Norden
etc.

En stille og dunkel Himmel yndede Højtideligheden. Ved et venskabeligt Maaltid udtrykkede Selskabet sine glade Følelser i dertil forfattede Sange og hævedes efter faa Timer med de varmeste Ønsker for den bedste Dronnings Vel“.

hendes Forhold til dansk Aandsliv og Virken af anden Art i meget faa Karakter af Patronage, og nogen Forfængelighed kan ogsaa kendes, men alligevel tør man ikke nægte, at Juliane Marie paa flere Omraader har vist Iver og virkelig Interesse. Det gælder Theatret, som ved Kabinetsordrer blev et dansk Theater; den før saa yndede italienske Opera og det franske Drama maatte vige for danske Skuespil. Theatret skulde være nationalt og folkeopdragende. „Ej blot til Lyst", den kendte Indskrift over Skuepladsen, stammer fra denne Tid — fra en Mand, der hørte til Enkedronningens og Guldbergs Gruppe, — Kongens Forelæser C. F. Jacobi, som var Medlem af Theaterdirektionen. „Ene ved at være Sædernes Skole kan vor Skueplads gøre sig værdig til den Beskyttelse, hvormed Deres Majestæt beærer den", skrev Rahbek, da han dedicerede „Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn" til Enkedronningen. I sine Erindringer kalder han dette Tidsrum i Theatrets Historie „Periodus Juliana". — Det hedder sig, at det var Juliane Marie, som tilskyndede til Opførelsen af Evalds „Balders Død". Hun havde været til Stede, da „det dramatiske Selskab" ved en Privatforestilling med glødende Iver første Gang forsøgte at føre et dansk Oldtidsdrama over Scenen, og strax efter lod hun Jacobi kalde og bad ham virke for, at „Balders Død" snarest kunde drages frem paa det kongelige Theater, at Evald kunde faa Ære og Indtægt af sit Digterværk, hvilket ogsaa skete. Til Beretningen om „det dramatiske Selskab"s Opførelse af „Balders Død" har Rahbek, der holdt af Juliane Marie og ofte nævner hende med oprigtig Taknemlighed, føjet et lille Træk, der viser, at den fyrstelige Dame kunde tage en Situation jævnt og fornøjeligt. Helt uformodet var Kongehuset kommet til Stede ved Forestillingen. En Skuespiller, som ikke skulde optræde før i sidste Scene, tog mod Billetter og afkrævede ogsaa Juliane Marie Billet. Hun lo af ham, og Skuespilleren, som nu sagtens genkendte Enkedronningen, stammede: „Om Forladelse naadige Frue", hvorover hun lo endnu mere „til hans ydermere Forknyttelse".

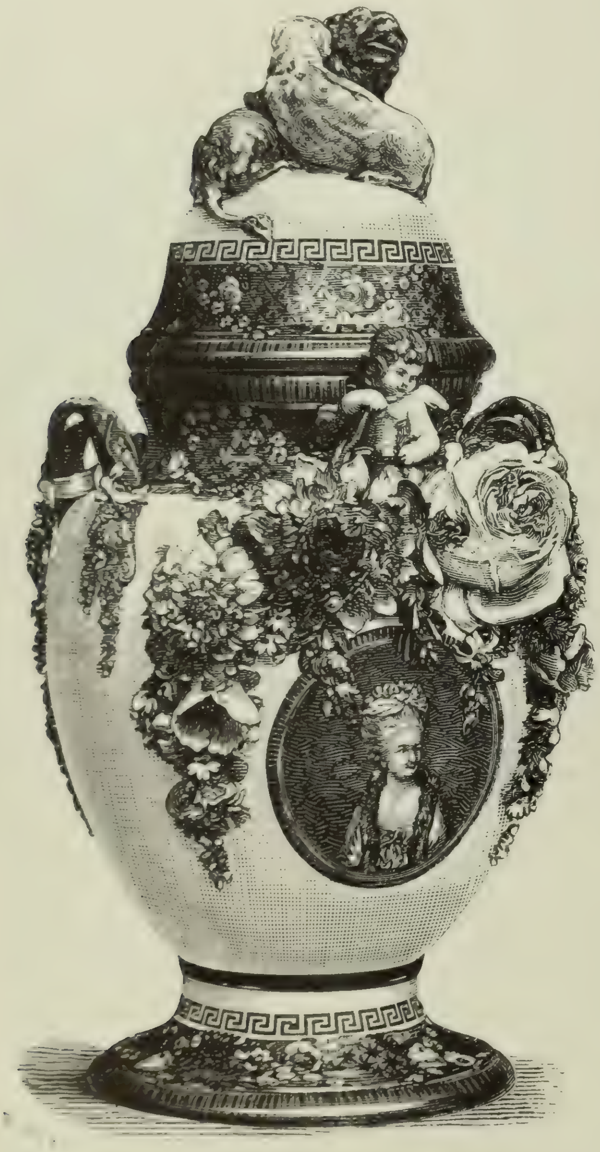
Juliane Marie havde væsentlig Del i Anlægget af Porcellainsfabrikken i den gamle Gaard paa Købmagergade. Ved

hendes Interesse lykkedes det endelig i 1775 en Mand fra København F. H. Müller at danne et Aktieselskab; Enkedronningen tegnede 4 Aktier, Arveprinsen 2, ialt havde Selskabet 19 Aktier à 1000 Rdl. Juliane Marie besøgte Fabrikken, og adskilligt af dens ældste Production minder om hende, idet den bærer hendes Billede, hendes Navnetræk eller Datoen for hendes Fødselsdag. Tradition om Dronningen har ogsaa knyttet sig til de gamle Ting. Som det fremgaar af Porcellainsfabrikkens Papirer og af Fortegnelsen over Enkedronningens Dødsbo, er ikke lidt af Fabrikkens Frembringelser udleveret til Juliane Marie; hun støttede fremdeles Foretagendet med Penge, men det kunde ikke bære sig, thi i Stolthed over den nationale Bedrift og i ungdommeligt Haab havde man sat sig høje Maal. I 1779 overtog Kongen Aktiver og Passiver, og Fabrikken hed nu „Kongelige danske Porcellainsfabrik".

Juliane Marie.
Buste fra den kgl. Porcellainsfabrik (Stanley).
Rosenborg.

„Jeg besøgte i Gaar vor nye Porcellains-Fabrik“, hedder det i 1780 i en meget følsom Bog, der benævnes „Venskabelige Breve“. „Denne kan De kun blot kende af Rygtet, men jeg beskuede den i sit Inderste i alle dens detaillerede Dele. Jeg blev henrykt over de Ting, mit Øje saa. Kunde jeg formode saadanne Ting at fabrikeres i mit Fædreneland og det af en dansk Mand, en af Stadens værdigste Borgere! — Jeg saa Underværker, Arbejder i Finheder, i Smag, i Tegning, som overgik alt hvad kinesisk kaldes“. Denne Glæde over Porcellainsfabrikken som et nationalt Foretagende kommer oftere til Orde, og det var i Tilslutning til Tidens Stræben mod national Frigørelse, at Juliane Marie havde været ivrig for Anlægget, men dertil kommer, at hun selv maatte sætte en Ære i at faa en Fabrik i København, som Broderen havde sin i Fürstenberg og Svogeren sin i Berlin. Hun sendte gerne Porcellainsfabrikkens Frembringelser som Gaver til Udlandet.

Vase fra den kgl. Porcellainsfabrik.

Overhovedet maa man ikke glemme, at Juliane Marie, selv om hun loyalt holdt det danske i Ære, dog ved sin

fremmede og fyrstelige Byrd havde sine egne Interesser og sine mest oprindelige Interesser uden for Danmarks Grænser. Der var Familien, og der var Udenrigspolitikken.

Dagbogen af 1780 viser Enkedronningens Opmærksomhed for de udenrigspolitiske Forhold, idet den melder om Conventioner, der er afsluttede, Courerer, der kommer og gaar; saa faa og korte Noterne er fra 1780, danner de en mærkelig Modsætning til Optegnelserne fra 1760erne, som aldrig saa ud over Hjemmets Kreds.

Enkedronningen fører Correspondence med Kejserinde Catharina af Rusland og med Søsteren Dronning Elisabeth Christine af Preussen, men af størst Omfang og Interesse er Brevvekslingen med Svogeren Frederik II. Correspondencen med Elisabeth Christine strækker sig gennem mange Aar, idet det ældste bevarede Brev fra Juliane Marie skal være dateret 24. Juni 1753, det sidste 2. Januar 1796; 8 af Juliane Maries Breve er helt eller delvis trykte, men hun har skrevet flere, vi ved ikke hvor mange. Søstrene kendte ikke hinanden personligt, thi Juliane Marie var kun et Barn paa 3—4 Aar, da Elisabeth Christine forlod Hjemmet. Brevene er derfor spinkle af Indhold; stærkest og mest ægte lyder de Ord, Juliane Marie skrev til Søsteren, da Frederik II var død, — „min bedste Ven“ kalder hun ham og kan kun sige, at hun har været den store Konge med Sjæl og Hjerte hengiven. Brevvekslingen med Frederik II havde været Dronningens Stolthed. Hun havde henvendt sig til Preussens Konge i 1772, da Danmarks Forhold til England var spændt, Frederik II havde svaret forekommende og beroligende tilbage, og Correspondencen var bleven fortsat gennem Aarene, 242 Breve har Frederik II sendt, 245 foreligger fra Juliane Maries Haand.

Man undrer sig over, at Frederik II med det Arbejde, der hvilede paa ham, fandt Tid til saa mange Breve, og man spørger, hvorfor han saa flittigt skrev til Svigerinden i Danmark. Det ligger nær at formode, at Preussens Konge gennem Juliane Marie vilde have Haand med i dansk Politik, men al Forklaring er dermed ikke givet, thi saa mange Breve var ikke nødvendige, om de blot skulde sikre Kongens Indflydelse, og Correspondencen rækker ud over 1784, ud over den

Tid, da Enkedronningen havde politisk Betydning. Frederik II har aabenbart næret venlige Følelser over for Svigerinden, som han omtaler hensynsfuldt og elskværdigt i sine korte Breve til Elisabeth Christine. Naar han takker Juliane Marie, fordi hun viser sin gamle Svoger Deltagelse, eller fordi hun mindes fordums Dage, da de mødtes i Brunsvig og dansede sammen, synes han hyggeligere og mildere, end han ellers har for Skik, men agerer maaske kun den opmærksomme Kavaller, som denne Gang bringer sin Hyldest i mindre skruede Former, end naar han hilser Juliane Marie som „mon adorable amie“, „mon incomparable reine“ og priser hende som den, der fører det danske Statsskib stolt mellem Skærene.

Den dansk-engelske Konflikt i Foraaret 1772 havde bragt Enkedronningen til at begynde denne Brevveksling, Gustav III's Statskup om Sommeren samme Aar maatte ogsaa drøftes, thi Sveriges Naboer saa med ringe Tilfredshed, at der kom kraftigt Kongestyre i dette Land, men snart glider Talen hen paa almindelige europæiske Forhold, og her er Frederik II den kyndige og aarvaagne Iagttager, han spejder efter Tegn paa den politiske Himmel og meddeler Juliane Marie sine Observationer, Dronningen lytter til og gør ogsaa sine Bemærkninger, Frederik II roser hendes skarpe Syn med megen Artighed.

Indre politiske Forhold i Danmark kommer sjældnere indgaaende paa Tale, fordi Juliane Marie med Takt holder dette Æmne noget udenfor Correspondencen, dog kan hun ikke nægte sig den Fornøjelse fra Tid til anden at skrive om sig selv som den, der støt staar ved Roret, og om den Tryghed, der raader i Familien og Staten. „Mine Dage henrinder behagelig“, skriver hun i 1775, „mine Sønner viser mig paa enhver Maade Ømhed og Tillid. Kongen, som fra sin tidlige Ungdom har haft Forkærlighed for mig, vedbliver at opfatte mig som sin Støtte, saaledes som han har gjort det baade fra Barndommen af og under al den Modgang, som ved Forsynets Tilskikkelse er falden over hans Hoved. Min Søn Prinsen, der aldrig har fornærmet mig, som stedse nøje har opfyldt alle en god Søns og hæderlig Mands Pligter og paa

samme Tid er en dydig Mand, tænker kun paa at gøre, hvad jeg lyster; saaledes handler han imod mig, og saa ivrig er han i at tjene sin Broder Kongen og sit Fædreland. Den lille Kronprins vækker gode Forhaabninger og føler mere, end man skulde tro, hvor stor en Velgerning, der er vist ham ved den sidste Revolution". Fremdeles fryder Enkedronningen sig over, at Ministrene er duelige og omgængelige og ledes af Arveprinsen saaledes, at „alt gaar som et godt og optrukket Urværk, og det uden Larm og uden Pral". Frederik II var dog ikke saa sikker, og i Firserne advarer han gentagne Gange Juliane Marie mod mulige Fredsforstyrrere. I Foraaret 1783 skriver han: „Jeg, der er min uforlignelige Dronnings ret inderlige Ven, jeg beder og besværger Dem om med Aarvaagenhed at holde Øje med et Parti, som jeg har Mistanke om, er ved at danne sig i Danmark, og især at passe paa dem, der omgaas Deres Sønnesøn, for at ikke nogle Intriganters Ondskabsfuldhed skal fordærve hans uskyldige Hjærte. Jeg længes meget, det tilstaar jeg, efter at se det Tidspunkt, da han bliver myndig, gaa forbi, uden at ærgerrige og ildesindede Folk bringer nogen Forstyrrelse. Min kære Dronning ser, at dette Øjeblik nærmer sig, og jeg tvivler ikke om, at Deres Klogskab og Forsigtighed vil bringe Dem til at træffe saa gode Forholdsregler, at alt forløber til Deres største Tilfredshed".

Men Juliane Marie agtede paa ingen Ting. Kronprinsen havde i al Hemmelighed sat sig i Forbindelse med A. P. Bernstorff, og da han efter sin Konfirmation første Gang tog Sæde i Statsraadet den 14. April 1784, styrtede han Regeringen af 1772. Det hele kom saa uventet, at Modstand var umulig, og med nogle heftige Scener mellem Kronprinsen, Arveprins Frederik og hans Moder, under hvilke Juliane Marie gav sin Harme og Bitterhed Luft i hidsige Ord, var alt forbi. Om Aftenen var der som sædvanlig Hofbal. Enkedronningen var til Stede og blev til det sidste, ligesom hun foreløbig blev ved at bo paa Christiansborg.

Man vilde for Verden dække over den bitre Splid mellem Kronprins Frederik og Juliane Marie; det skulde se ud, som om alt var godt, som om intet mærkeligt var sket den 14.

April. Derfor skrev Enkedronningen den 20. i samme Maaned til Svogeren i Potsdam: „Min Hr. Broder. Da jeg er bange for, at man maaske kunde opskræmme Deres Majestæt ved Beretninger om en Begivenhed, som ganske vist har overrasket os en Smule, da den er kommet os uventet, og som havde kunnet finde Sted paa en anden og mindre opsigtsvækkende Maade, har jeg holdt det for min Pligt selv at underrette min uforlignelige Konge og bedste Ven derom“. Hun forsikrer ham, at Begivenheden kun har været en Fuldbyrdelse af hendes Planer, en Opfyldelse af længe nærede Forhaabninger, og hun kan ikke noksom prise Kronprinsens venlige Følelser mod hende og Familien. „Hvis han bevarer disse Følelser“, skriver Enkedronningen, „og tænker paa at styre Baaden overensstemmende med gode og prisværdige Ønsker, vil jeg være rolig og med megen Tilfredshed se Sagen fuldstændigt afgjort, thi, at Kronprinsen i den Alder, hvori han nu er, kommer til at styre Sagerne, er i og for sig ret naturligt. Vi har derfor altid ønsket det og i det sidste Aar banet Vejen dertil“.

Juliane Marie. Silhuet.
Kongelige Bibliothek.

Samme Fiktion vilde Enkedronningen opretholde ved sin Optræden her hjemme. Hun dæmmede op for sin Harme og viste gode Miner, ytrede, at hun ikke havde følt sig saa tilfreds og rolig som nu; hun forstod godt, at man vogtede paa hende og ikke uden Skadefryd spurgte, hvorledes hun bar sit Nederlag. Der var da ogsaa dem, som vidste at fortælle, at Vrede og Bitterhed til Tider kunde tage Magten fra hende. Opbruddet fra Christiansborg det Aar gik hende til Hjerte, hun maatte tage Sommerophold paa Fredensborg alene, mens Kongen med Kronprinsen boede paa Frederiksberg Slot; dermed var betydet, at Enkedronningens Magt over Kongen var forbi, for Fremtiden skulde hun leve sine Dage i Stilhed.

Det var svært for Juliane Marie at falde til Ro; i Ensomheden paa Fredensborg rugede hun over sin Skuffelse. I en Skrivelse af 24. Juli til den forhenværende Overhofmarskalk E. Schack ønsker hun, at han i sin ny Stilling maa finde alt, „hvad Troskab, Retskaffenhed og en usminket Oprigtighed kan vente sig til Belønning i denne usle Verden", og i et Brev til Frederik II, dateret den 10. August, taler hun vel om sin Sindsro og sit lykkelige Liv paa det skønneste

Den danske Kongefamilie 1794. Maleri af Viertel.
Gunderslevholm. D. M. P.

Landslot i Kongens Riger og Lande, men ved Siden heraf bryder Bitterheden frem: „Efter den Erfaring, som jeg har vundet ved 32 Aars Ophold i dette Kongerige, er der intet, der overrasker mig, og jeg har til Bunds lært, hvad Verden og dens Beboere er".

Der er ikke meget at fortælle om den følgende Tid indtil Juliane Maries Død i 1796. Freden mellem Kronprinsen og Enkedronningen — „Enigheden i Huset", som Guldberg udtrykker sig i et Brev til Bülow, — blev saa nogenlunde opretholdt. Det var stille Aar i Juliane Maries Liv, urolige Aar

ude i Europa. Vi har et ejendommeligt Vidnesbyrd om, hvad den gamle Dronning mente om Begivenhederne i Europa og de store Principspørgsmaal, der rystede Verden, i de Kobberstik, som opregnes i Fortegnelsen over hendes Dødsbo. De nævnes som „Kobberstykker i Ramme og Glas" og har da hængt paa Dronningens Væg. Dèr har hun haft for Øje: Marie Antoinette, Prinsessen af Lamballe, Ludvig XVI, Prinsen og Prinsessen af Frankrig, Kong Carl I's sidste Møde med Børnene, Marie Stuart — l'ancien régimes kongelige Martyrer.

Dronning Juliane Marie var en statelig Dame. „Hun havde ved sin skønne høje og ranke Figur en imponerende Anstand og et Øje, som sagde meget, naar hun fandt det for godt", skrev Johan Bülow. Hun var velbegavet og havde fra sin Slægt Trangen til at samle Kundskab. Oldefaderen Hertug August og Bedstefaderen Hertug Ferdinand Albrecht havde hørt til det 17de Aarhundredes lærde Fyrster, under flittig litterær Syslen og rastløs Samlen lagde de Grunden til Wolfenbüttel Bibliothek og Braunschweig Museum; Oldemoderen og Fasteren nævntes som Forfatterinder; Broderen Hertug Carl viste under et omfattende Arbejde for Landets Opkomst særlig Iver for god Undervisning paa lavere og højere Trin, for videnskabelig Undersøgelse og kunstnerisk Virken, han kaldte Lessing til Wolfenbüttel Bibliothek, og i Braunschweig fik Lessings Drama „Emilia Galotti" sin første Opførelse; Familiens litterære Interesse gik i Arv til Hertug Carls Datter Anna Amalie og til Dattersønnen Hertug Carl August i Weimar, den fremtræder hos Juliane Maries tredjeældste Broder Ulrich Ernst og hos Søsteren Elisabeth Christine, der oversatte en Række opbyggelige Skrifter og ogsaa selv førte Pennen. Selv syslede Dronning Juliane Marie med Italiensk og med Engelsk, som hun først begyndte at læse i Fyrretyveaarsalderen; vi ved, at hun skaffede sig Hume's History of England blandt mange andre Bøger; paa Fredensborg havde hun et Bibliothek.

„Af alle kongelige Personer i vort Land har jeg ikke kendt nogen nøjere end Dronning Juliane Marie, og jeg kan med Sandhed bevidne, at hun i Forstand og Kundskab havde faa sine Lige blandt sit Køn", skrev Suhm, og Bastholm

udtalte i sin Ligprædiken over Juliane Marie: „Hun havde en dyrket Forstand, en Forstand, dannet ved saa mange Aars Erfarenhed blandt Hoffets mangfoldige Afvexlinger. Disse lærte hende at kende alle jordiske Tings Forfængelighed og Ubestandighed og gjorde hende rolig ved samme; en Forstand, dannet ved Læsning og fornemmelig historisk Læsning, som var hendes Yndlings-Beskæftigelse". Suhm bekræfter, hvad Bastholm siger om Juliane Maries Interesse for Læsning. I øvrigt løfter Retorikken Talerens Ord saa højt, at vi ikke kan følge med.

Thi eet er „en dyrket Forstand", et andet er det overlegne Blik, det praktiske Greb og Kendskab til Styrelsens store og smaa Ting; eet er Reflexion og forstandig Tale, et andet den Concentration i Viljesliv og i Tænkning, hvorpaa Personligheden beror. Naar det gjaldt, kunde Juliane Marie vise en momentan Concentration, for hun havde Temperament, og det bar hende stolt gennem Øjeblikket; det var ikke blot den 17. Januar, der aabenbarede denne Evne, ogsaa ved andre Lejligheder berettes om hendes Mod og Aandsnærværelse; i det daglige derimod var hun aandelig indolent og overvejende receptiv. Et aandeligt Flegma lader sig meget vel forene med koleriske Anlæg, og saadanne havde Juliane Marie. „Let følte hun Fornærmelser, stærkt brusede Blodet i hendes Aarer, naar hun følte dem eller troede at føle dem", siger Bastholm, der ikke skjuler, at Enkedronningen undertiden kunde overrumples af „sit kraftfulde Temperament og Tilfældes uventede Paastød", og Bülow tilstaar i Beretningen om sin første Audiens, at han gik til hende med Frygt og Bæven, vel vidende, „at hun var meget hastig". Ogsaa Guldberg mindes Juliane Maries stormfulde Sind og siger paa sin kunstlede Maade, idet han i et Brev i 1790 vil udtale sin Glæde over, at Bülow viser den gamle Enkedronning Opmærksomhed: „Paa et andet Sted glæder det mig altid, at min Ven bliver ved stedse at have for Alder og Temperament Deres gamle Ærbødighed".

I stærk Bevægelse kunde Juliane Marie optræde uklogt og sige det, der hellere maatte være usagt, bidende Ord for hende let af Munden. Paa den anden Side kunde hun handle højmodigt, idet hun handlede impulsivt, ved Lejlighed giver

hun godt Svar paa et kækt Ord. Traditionen i Abildgaards Slægt fortæller, at Kunstneren var til Audiens for at takke for sin Udnævnelse til Professor og kongelig Historiemaler; da Enkedronningen spurgte, om han var tilfreds dermed, ytrede han, at han jo nu tjente det samme som en Hyrekusk, en Ytring, der havde til Følge, at hans Løn straks blev fordoblet, — og Abildgaard hørte dog ikke til de myge, men øvede sin Kritik ubekymret.

Juliane Marie var heftig af Sind, men naar hendes Væsen var brat og dominerende, beror det ogsaa paa, at hun var saa optaget af sig selv, at hun ikke havde Tanke for andre. Det kærlige Hjerte og en mild og klog Forstaaelse mangler hun. Det ses i Forholdet til Caroline Mathilde, over hvem hun udtaler en skaanselsløs Dom, der fælder hende selv; det ses i Forholdet til Caroline Mathildes Børn, Kronprins Frederik og Prinsesse Louise Augusta, hvis Opdragelse blev hende betroet. Rent pligtmæssigt har hun vist gjort, hvad hun skulde, men hun formaaede ikke at drage Børnene til sig. Indrømmes skal det, at Forholdene var vanskelige og maatte blive vanskeligere Aar for Aar, alt som Caroline Mathildes Børn voksede til og ad mange Veje fik at høre om deres Moder. Moderens Minde blev deres fælles Eje, den Hemmelighed, som de vel skulde vogte for Enkedronningen; men under de Omstændigheder vil man forstaa, at alle Juliane Maries Bestræbelser for at kalde Taknemlighed frem hos dem maatte have en egen Virkning.

Der er noget meget utiltalende i den Maade, hvorpaa Enkedronningen stedse skal minde om, hvad hun har gjort. En naiv og lidet kræsen Forfængelighed har behersket hende, en Forfængelighed, som til Tider har ført hende ad Biveje og Bagveje, men som Helhed maa man sige, at hun var hæderlig af Karakter og vilde det bedste. Med Urette har man baade i Juliane Maries egen Tid og længe efter fremstillet hende som en intrigant og herskesyg Kvinde, en Stifmoder i værste Forstand; der var ikke de Mørkets Gerninger, som hun ikke havde gjort.

Underligt nok. Hun havde altid været glad ved sig selv, og paa alle Maader havde hun arbejdet paa at skaffe sig et godt Eftermæle. Her var Nemesis over hende.

CAROLINE MATHILDE.

Det havde været Frederik V's Ønske, at hans Søn skulde søge sin Brud i England i Dronning Louises Slægt. Allerede 1753 havde Sagen været paa Tale mellem den danske og den engelske Konge, og man var kommet til Enighed om, at en af Kong Georgs to smaa Sønnedøtre, Døtre af Prins Frederik af Wales og Prinsesse Augusta af Gotha, en Gang i Tiden skulde være Frederik V's Sønnekone. Kong Frederik holdt fast ved den Tanke; sidst i Halvtredserne paalagde han den danske Gesandt ved det engelske Hof Grev Bothmer i sine Indberetninger at give Oplysning om de to Prinsesser, og efter Gesandtens Udtalelser valgte den danske Regering den yngste af Søstrene, Caroline Mathilde. Hun var ikke 14 Aar, dengang Forlovelsen blev kundgjort, og hun var kun 15 Aar og nogle Maaneder i Efteraaret 1766, da hun *per procura* blev viet til Christian VII paa Slottet St. James i London og som Danmarks Dronning forlod sit Barndomshjem.

I et Par Breve til Johan Hartvig Ernst Bernstorff har Grev Bothmer i August og September 1766 fortalt om den unge Prinsesse, hvis paa eengang frejdige og beskedne Væsen har indtaget ham. Hun har gjort ham mange Spørgsmaal om Danmark og Forholdene i Landet og har bedt ham bringe Kongen en Hilsen i den rette Form, „thi", sagde hun, „jeg er ganske ukendt med Hofsprog, jeg kender mere til Planter end Mennesker og ved bedre at gøre Brug af de Blomster, Naturen frembringer, end af dem, hvormed Hofmænd pynte deres Tale". Prinsessen har ogsaa spurgt, om hun skulde skrive til Kongen og Enkedronningen, og Gesandten har raadet hende til at vente, indtil Vielsen har fundet Sted, for da selv at sende Brev til Danmark derom.

Et helt andet Billede af Caroline Mathilde giver Reynolds' Maleri, malet omtrent ved samme Tid, som Grev Bothmer skrev de to Breve. Her sidder den unge Prinsesse med sin Luth ved Aftenstid i Parken tæt ved en lille Rundbygning, et Tempel af den Slags, hvormed det 18de Aarhundrede yndede at pryde sine Haver. Vi maa tænke paa Reynolds' kendte

Portrætter af Damer fra den fornemme Verden: Hertuginden af Devonshire, der tøver paa Marmortrappen ned til den skumrende Have, hvor den hvide Statue fanger Dagens sidste Lys, — Miss Cornwall, fin og rank mellem ranke Stammer, — Grevinde Spencer og Lady Delmé med deres Børn og deres Hund, — Lady Bamfylde, Marquisen af Camdon og alle de andre Kvinder, som uden at kende Arbejde og Møje og uvidende om Livets Disharmonier drømmer blidt og lidt vemodigt i de engelske Parker med deres skyggefulde Trægrupper og de bløde, solvarme Sletter.

Caroline Mathilde. Maleri af Reynolds.

Maleriet af Caroline Mathilde synes efter Reproduktionen at dømme at sige mere om Kunstneren og hans Billedtype end om Prinsessen, der altid skildres os som en lyshaaret, kraftig og livsglad ung Pige, men her paa Billedet er mørk, lidt sart og nok saa elegisk. Luthen er maaske det mest virkelighedstro, thi Caroline Mathilde skal have haft en køn Sangstemme. Reynolds selv var ikke tilfreds med Maleriet, han har fortalt sin Elev Northcote, at det ikke kunde blive godt, fordi Caroline Mathilde græd næsten al den Tid, hun sad for ham. Hans Fortælling passer ikke rigtigt med Grev Bothmers Beretning om den lille Prinsesse, der træder ham saa tillidsfuld i Møde, — og dog — April har Sol og Byger, og unge Piger har mange Sind.

Med Smil og Taarer kom Caroline Mathilde til sit nye Land. Et Brev fra Diplomaten Gregers Juel til Schack Rathlou,

skrevet i København den 9. November, fortæller, at Kongen og Dronningen, glade ved hinanden, er ankomne til Frederiksberg Slot fra Roskilde, hvor Christian VII har mødt sin ukendte Brud, men Brevskriveren ved ogsaa at berette om nogen Kulde fra den ene Side og Taarer fra den anden Side, der har ængstet Iagttagere allerede i Dagene før Indtoget i Hovedstaden. Det er ikke at undres over, at Caroline Mathilde havde svært ved at faa Ligevægt i Sindet i nye Forhold

Bal i Riddersalen paa Christiansborg
i Anledning af Christian VII's Bryllup. (Bradt).

blandt fremmede Mennesker og midt i en Hvirvel af Fester, der skulde forherlige hendes Ankomst til Landet. „I Gaar fandt Indtoget Sted", skriver Gregers Juel, og han slutter sit Brev: „I Morgen skal vi have Bal paré ved Hoffet, paa Tirsdag Appartement, paa Onsdag Bal en Domino, paa Torsdag skal der være Bal hos Prins Frederik, paa Lørdag giver Bernstorff en Fest, som den kongelige Familie vil overvære".

Breve fra Vinteren 1766—1767 melder stadig om Baller, Maskerader og Komedier, men mellem Beretningerne om Festtumlen kommer enkeltvis snart fortrøstningsfulde, snart

bekymrede Udtalelser om Forholdet mellem Kongen og Dronningen. Det kunde ikke være andet, end at Christian VII, som han var, maatte saare sin Hustru ved sit Væsen og forfærde hende ved den lurende Sindsyge og sin daarlige Karakter; Tanken om at skulle leve Livet med ham maa have lagt sig tyngende over hende. Imidlertid, Dronningen var ung og kunde skyde Bekymringerne af sig; hun fornøjede sig ved Festerne og den Hyldest, der vistes hende; ved sit ubevidste Væsens Trylleri og de femten Aars friske Skønhed vandt hun dem, der havde Lejlighed til at være sammen med hende. „Man kan ikke sige godt nok om hende“, skrev den gamle Overjægermester Gram til Schack Rathlou, „vi elsker hende alle, saa mange vi er, hun er henrivende“. En sindig Iagttager som A. P. Bernstorff kunde vel finde, at Caroline Mathilde i ungdommeligt Livsmod var overstadig; men et afdæmpet og behersket Væsen passede kun slet med hendes Alder og Temperament, og han fandt hende meget indtagende, just som hun var. Han taler med Glæde om hendes aabne og ærlige Karakter og gode Forstand; han ved ogsaa at berette om Interesse hos den unge Dronning. Caroline Mathilde elsker Blomster og Frugter, og Frydenlund med den herlige Frugthave, som Kongen gav hende i 1767, volder hende megen Glæde.

Den gamle Enkedronning Sophie Magdalene havde taget venligt og med godt Haab mod Sønnesønnens Brud og havde straks ved Ankomsten skænket hende et Baand med store kostbare Perler, hun selv i sin Tid havde faaet af Kong Frederik IV. Caroline Mathilde var i hendes Øjne „et allerkæreste Barn“. Ved Brylluppet kunde Sophie Magdalene skrive til Grev Stolberg, at den unge Dronning var forstandig og af godt kristeligt Sindelag, endnu meget ung og livlig, „aber alles mit Douceur und eine anständige Weise“.

Mens Kongen i den følgende Tid voldte sin Bedstemoder megen Bekymring ved de Venner, han valgte, og det Liv, han førte, — „Gud forbarme sig over os“, sukker den gamle Dronning, — havde Caroline Mathilde hendes Sympathi. I Sommeren 1767 skriver hun til Stolberg: „Nu er Kongen rejst til Holsten, den unge Dronning bor imidlertid paa

Frederiksborg sammen med Prinsesse Charlotte*). Vi vil komme flittigt sammen, Dronningen er rigtig elskelig, vi havde ikke kunnet ønske os nogen bedre, og vi lever ellers alle helt fredeligt sammen, naar kun de andre Forhold var bedre!"

Der var endnu et Menneske, som i Caroline Mathilde saa et ungt Barn, der kunde trænge til kærlig Omtanke og Støtte paa mange Maader, — det var Sophie Magdalenes tidligere Hofdame, nu Caroline Mathildes Overhofmesterinde, Fru Louise Plessen, en 41aarig forstandig Dame, udpræget i Sympathier og Antipathier over for Mennesker og Tidens Bevægelser, solid af Karakter og varm af Hjerte. Fru Plessen knyttede sig stærkt til Caroline Mathilde, hvem hun moderligt omtaler som „min lille Dronning"; hun skaffer sig en ny Dragt for ikke at synes altfor alvorlig i sort Kjole, hun tænker paa Caroline Mathildes Helbred og fører hende omkring, at hun kan lære sit Land og sit Folk at kende. I Løbet af Vinteren 1766—1767 besøgte Dronningen og Fru Plessen forskellige Institutioner, ofte færdedes de til Fods, og dette var et nyt Syn, der vakte Undren — og Efterlignelse. „Är ganska fet och går mycket stärkt", hedder det i Sommeren 1768 om Caroline Mathilde i en svensk Rejsedagbog; Forfatteren har ikke set Dronningen, der paa den Tid var i Nordsjælland, men med de faa og fyndige Ord gengiver han, hvad der sagdes i København. Caroline Mathilde lærte saa at sige de københavnske Damer at gaa; derfor taler Rahbek siden hen i sine Erindringer om „den yngre quindelige Slægt, der i Mathildes Dage var kommet paa Benene".

Der var noget naturligt og kønt i Fru Plessens Forhold til den unge Kvinde, som var betroet til hendes Varetægt, men ulykkeligvis var Caroline Mathilde ikke alene Overhofmesterindens „lille Dronning", men Christian VII's Ægtefælle, og selv om man ikke skøtter synderligt om al den Sladder, en gammel Jomfru som Charlotte Dorothea Biehl kan bære til Torvs, maa man dog sige, at Fru Plessen vistnok har gjort sig for stærkt gældende og i sin Iver for at værne om Caroline Mathilde lidet taktfuldt har stillet sig mellem Mand

*) Prinsesse Charlotte Amalie, Frederik IV's Datter.

og Hustru. At hun ikke vilde gaa paa Akkord med, hvad der syntes hende tøjlesløst i Hoffets Væsen, er Ære værd, og det bør heller ikke glemmes, at Caroline Mathilde udviklede sig jævnt og godt under hendes Indflydelse, men Overhofmesterinden kom til at gøre Dronningen Skade ved

Caroline Mathilde.
Maleri af Peder Als. Rosenborg. D. M. P.

at samle de forargede hos sig og aabne Krig mod Kongen og hans vilde Selskab. Hoffet fik to Grupper — Kongens Gruppe, i hvilken den russiske Gesandt Saldern og Christian VII's kaade Svirebroder Konrad Holck spillede vigtige Roller, — og Fru Plessens Gruppe, der slog Kreds om Dronningen. Det er forstaaeligt, at Caroline Mathilde ikke var upaavirket af Fru Plessens Syn, selv havde hun fra første Færd fattet heftig Uvilje mod Konrad Holck, som i Ondsind eller maaske ubevidst ved Taktløshed havde saaret hende, men iøvrigt

hører vi ikke meget om Dronningen under Striden ved Hoffet, endnu synes hun lidet fremtrædende.

I Begyndelsen af 1768 gjorde Kongen Ende vel ikke paa sit gale Levned, men paa Forargelsen og Kritikken inden Døre, idet han ramte adskillige af dem, der stod Dronningen nær, fremfor alle Fru Plessen, som fik Afsked med Ordre til at forlade Slottet og Landet. Forholdet var blevet saa spændt, at dette Skridt synes nødvendigt, men Tidspunktet for Overhofmesterindens Fjernelse var valgt med sjælden Hensynsløshed, thi den 28. Januar var Kronprinsen bleven født, og den 29. Februar berøvede Kongen sin Hustru det Menneske, hun havde sluttet sig til med størst Hengivenhed, efter at hun var kommet til Landet. Caroline Mathilde følte dyb Smerte, men viste en Sagtmodighed, der taler til Ære baade for hendes Forstand og hendes Karakter. Vi vil tro, at den lille Søn med den Pleje, han krævede, har hjulpet Dronningen over Sorgen og Harmen.

„Efter Fru Plessens Bortrejse", skriver Fru Sneedorff i April Maaned, „er hun den meste Tid alene eller sammen med sin Prins, som endnu ikke har nogen Gouvernante, — hun vilde gerne selv være det, sagde hun for nogle Dage siden til min Svoger, men Etiketten fordrede, at man tog en Gouvernante". Ogsaa Fru Gabel maa fortælle om den unge Dronnings Omhu og Iver for sit Barn: „Dronningen er den ømmeste og mest agtværdige Moder, man kan tænke sig. Hvad der forbavser mig i en Grad, jeg ikke kan sige, er, at hun søger at skaffe sig saa stor Kundskab som muligt om, hvorledes man bedst kan opfostre et Barn i hans Alder, og at hun med en beundringsværdig Omhu stræber efter at lære mere og mere i Forhold til de Krav, hendes Søns Opfostring stiller til hende. Hun har tit sagt mig, at hun med usigelig Fornøjelse læste de Afhandlinger, hun kunde faa fat paa, om Børns moralske Opdragelse, men at hun fandt, at saa lille som hendes Søn var, maatte det være hans fysiske Udvikling, der tænktes paa. Senere, sagde hun, vil jeg gaa videre". Det var denne Caroline Mathildes pædagogiske Iver, der siden hen gjorde hende til en saa lærvillig Discipel af Struensee og

fik hende til med ubøjelig Konsekvens at opfostre Kronprinsen efter Rousseaus Methode.

Der var saa megen mere Lejlighed for Dronningen til at ofre Barnet al Tid og Interesse i dets første Leveaar, som Kongen i Maj 1768 drog paa en lang Udlandsrejse og lod Caroline Mathilde tilbage. Med Sorg saa hun Kongen rejse bort, og med længselsfuld Glæde ventede hun hans Hjemkomst, saaledes beretter A. P. Bernstorff i Breve til sin Onkel; man vilde tvivle om, at dette var sandt og muligt, hvis ikke Bernstorff var Hjemmelsmand, — man maatte tvivle alligevel, hvis ikke Drømme og forfængeligt Haab alle Dage havde gjort Mennesker til Daarer. Til denne stille Sommer henføres de Ord, Caroline Mathilde ridsede i en Rude paa Frederiksborg Slot: „O keep me innocent, make others great". Er det et Citat eller hendes egne bange Ord? Hvad bevægede hendes Sind ved den Bøn, — vi ved det ikke, maaske var det ikke nogen bevidst Tanke, men kun en dunkel Uro, en Ængstelse, der pludselig steg op af Sjælens Dyb.

I Januar 1769 kom Kongen hjem. Hans Rejselæge Dr. Struensee fra Altona blev hos ham som Livlæge, men indtog foreløbig en ret beskeden Stilling og tænkte næppe paa meget andet end at nyde Livet og fornøje sig med Intriger og Æventyr.

Rejsen havde gjort Kongen træt; han tumlede ikke mere vildt om, men Tiden var ham en Byrde, og han sank hen i Sløvhed og Melankoli, alt Arbejde skyede han.

Om Dronningen hører vi ikke meget i dette Aar, og vi kan ikke følge hendes Udvikling, navnlig ikke faa Svar paa det Spørgsmaal, om ikke Caroline Mathilde, allerede før hun reves hen af sin Lidenskab, var bleven en anden, om ikke Vejen var beredt for Struensee, idet den unge Dronning langsomt og umærkeligt paavirkedes af daarlige Omgivelser.

Et Brev — vistnok fra Sommeren 1769 — fra Fru Louise Gramm til Baronesse Løvenskjold maa i denne Forbindelse anføres. „Jeg har ikke sagt Dem," hedder det, „hvorfor jeg slet ikke har været tilfreds med Dronningen — for det første paa Grund af nogle mærkelige Ytringer over for mig og dernæst paa Grund af den Udmærkelse, hun viser Frk. Eyben.

Hun sagde til mig, at hun elskede de franske Romaner, skønt hun meget ofte læste alvorlige Bøger, men de franske Romaner kunde fordreje Hovedet paa en, tilføjede hun med et Smil". Louise Gramm saa skarpt og klogt, men Brevet er udateret og fortæller ikke, om de franske Romaner gik forud for Struensee, eller om det var ham, der indførte dem, og om Dronningens Smil hørte ham til.

Caroline Mathilde.
Maleri af Jens Juel. Rosenborg. D. M. P.

Det var, saa vidt vides, først ved Slutningen af Sommeren, at Struensee kom til Dronningen og fik Lejlighed til oftere at tale med hende. Fra forskellig Side siges, at hun længe havde sat sig mod Kongens Ønske, at hun skulde se hans Læge, og den Forklaring gives, at Dronningen havde Uvilje mod Struensee, fordi hun i ham saa den forhadte Holcks Ven og Forbundsfælle. Men hun maatte skifte Sind, da hun

lærte ham at kende. Struensee viste en Hensynsfuldhed, som var hende ny, og vandt hendes Tillid og Taknemlighed ved at tage sig af den lille skrøbelige Kronprins og ved at forsøge at bringe et bedre Forhold i Stand mellem Kongen og Dronningen. Medens Caroline Mathilde maaske kun troede at føle Glæde over at finde et Menneske, som hun kunde stole paa, vaagnede hos hende en Forelskelse, som skulde blive saa skæbnesvanger, da Struensee var uridderlig og samvittighedsløs nok til at benytte sig af den Magt, han havde vundet over hende. I Begyndelsen af 1770 løb Rygtet ilfærdigt om og berettede det, som kun var altfor sandt.

Der havde altid været noget voldsomt og ubehersket over den unge Dronning, hun havde været overgiven og let til Taarer, og da nu Lidenskaben greb hende, mistede hun ganske Herredømmet over sig selv. Paa Maskeraderne gik hun stadig sammen med Struensee, og, efter hvad Struensee senere sagde under Forhørene, var det paa et saadant Bal, at hun tilstod ham sin Kærlighed. I Theatret satte Strúensee sig stedse over for Dronningen og syntes ikke at vende Blikket fra hende; man sagde, at hun, idet hun gik, hilste over til ham med sin Vifte. Hen i Foraaret vidste man at fortælle, at de gik sammen i Frederiksberg Have med hinanden under Armen. „Jeg kan ikke længere undskylde denne Kvinde“, skrev Fru Gramm, som i sin Forargelse trolig bar Sladder om Dronningen, „hun er jo dog baade Hustru og Moder, men ingen af Delene synes længere at betyde noget for hende. Hvorledes har hun dog kunnet forandre sig saa meget!“

Dette Udbrud lyder mange Gange.

En stærk Følelse vil røre op i Dybet og bringe godt eller ondt for Dagens Lys, — det blev ikke det gode i Caroline Mathildes Væsen, der aabenbarede sig, Struensees Paavirkning øvede sin Magt. Hun, som før havde været hensynsfuld og gerne havde haft et venligt Ord til enhver, var nu taktløs og heftig, — naadig eller unaadig mod de forskellige Mennesker, alt eftersom de havde Struensees Yndest eller ej, hun syntes ikke at have anden Vilje end hans. Alt maatte vige for deres Overmod og Trang til at leve. Da Enkedronning Sophie Magdalene døde i Slutningen af Maj 1770

og laa paa lit de parade paa Christiansborg, kom den unge Dronning ridende fra Frederiksberg i sin sædvanlige Ridedragt — Frakke, Skindbuxer og Støvler — og gik i den Dragt ind til den døde. I Hast blev Enkedronningen begravet, de gamle Sørgeskikke afkortedes og forenkledes, som man kunde bedst, for Hoffet vilde af Sted paa en Sommerrejse til Hertugdømmerne. „Naar Du kommer hertil, kære Broder", skrev Fru Louise Gramm i Juni Maaned til J. L. Reventlov, „vil Kirkeklokkernes Ringen visselig ikke forstyrre Dig, thi for længe siden har man paabudt dem Tavshed. Skuespil og Musik har kun været afbrudt til efter Begravelsen, og Hoffet har kun baaret Sorg paa Begravelsesdagen og første Gang derefter, da der var Kur i Slesvig. Ikke engang sorte Dragter! Damerne bærer riding Dresses, og det er alt sammen saa sært som vel muligt".

Et Par Dage efter Sophie Magdalenes Begravelse rejste Kongen og Dronningen med deres Følge til Slesvig og derfra til Holsten, hvor de i sex Uger tog Ophold, et Ophold, som kun afbrødes af en hastig Rejse til Lüneborg, da Caroline Mathildes Moder, Prinsessen af Wales, meget havde ønsket at mødes med sin Datter. Dronningen kom nødtvungen, Struensee var i hendes Følge, og hun synes ikke at have haft synderligt at sige sin Moder, for Mødet blev kun kort. Den 16. August gik Rejsen fra Altona, og den 17. vendte man tilbage.

J. H. E. Bernstorff, der som Medlem af Conseillet var med Kongen i Hertugdømmerne, har i Breve til Brodersønnen A. P. Bernstorff, som var hans fortrolige Ven, berettet om Rejsen. Loyalt og stilfærdigt skriver han, men gennem Brevene gaar en Understrøm af Harme over Hoffets letsindige Sommerliv, dets Lyst til Ensomhed og velbetænkte Iver for at faa Kongen til at tro, at dette ensomme landlige Liv just er hans Lyst og Trang. Der kan i Brevene falde bitre Ord om dem, som behersker Kongen og Dronningen, og stadig er der Bekymring for, hvad Rejsen kan bringe af Begivenheder, ængstelig Spørgen om, hvorhen det hele bærer. Bernstorff aner ondt for Holck, Kongens tidligere Yndling, og de onde Anelser er ikke forgæves, thi under Opholdet i Hertugdømmerne kaldes Brandt til Hove, Holck sendes bort i

Unaade, og endelig optræder paa ny Grev Rantzau-Ascheberg, i hvem Bernstorff ser en Fjende og Ødelægger af hele det politiske System, han repræsenterer. Bernstorff strider for at holde hans Indflydelse ude, men mens han strider, ser han ikke, at Struensee er den egentlige Fare, han ser ikke, at Struensee tumler med store Planer, men mener kun, at han handler efter Dronningens Vink, ligesom det staar for Bernstorff, som Struensee ene har været Redskab ved Holcks Fald, et Redskab i Caroline Mathildes Haand, da hun tog Hævn for gammel Tort.

I hvilken Grad Struensee paa dette Tidspunkt var klar over sine Planer, faar staa hen; vist er det, at det, der begyndtes om Sommeren under Rejsen, fuldbyrdedes om Efteraaret og om Vinteren, da J. H. E. Bernstorff fik Afsked, og Conseillet blev opløst. Kongen skulde selv styre og bringe sit Land en ny Tid, men Christian VII var, som Struensee meget vel vidste, ude af Stand til at arbejde, og det blev Æventyreren, der satte alt i Værk.

Mens Kongen var sunken sammen i Sløvhed, havde Dronningen faaet Herredømme over ham og havde brugt denne sin Indflydelse til at bane Vej for Struensee. I de engelske Gesandters Depecher nævnes hun som den, der staar med den største, mest uindskrænkede Myndighed, og som den, paa hvem hele Styrelsen hviler, Udtalelser, der indeholder en vis Sandhed, men ogsaa kun en Del af Sandheden, og aabenbart just falder saaledes, fordi Gesandterne skal dække over den engelske Prinsesses sørgelige Forhold. I Virkeligheden synes Caroline Mathilde ikke at have haft nogensomhelst politisk Interesse. Struensee udtaler, at Dronningen ikke brød sig om Statssager og ikke blandede sig i Styrelsen, og det ses ikke, hvorfor han i den Sag skulde have sagt Usandhed. Derimod har man bemærket, at Dronningen følte stærkt for eller imod Personer, og man har ment, at hendes Antipathier adskillige Gange gjorde sig gældende, men naar alt kommer til alt, er det meget vanskeligt at sige, hvad der var Caroline Mathildes Sympathier og Antipathier, siden Struensee herskede over hende.

Da Hoffet vendte hjem fra Holsten i 1770, tog det Ophold paa Hirschholm, og ligeledes tilbragtes Sommeren og

Efteraaret i 1771 paa dette Slot. Her blev Prinsesse Louise Augusta født den 7. Juli 1771, og med Rette sagde man, at hun var Struensees Datter. Den 14. Juli udnævntes Struensee til Kabinetsminister med overordentlig Myndighed, saaledes at han nu var at betragte som Statens uindskrænkede Herre,

Caroline Mathilde.
Maleri af Jens Juel. Hvedholm.

og den 22. Juli paa Louise Augustas Daabsdag ophøjedes han og hans Ven Brandt i Grevestanden.

Hvorledes det stod til paa Hirschholm i Eftersommeren, ved vi fra Reverdil, som efter omtrent 4 Aars Fraværelse var kommen tilbage. Han saa Kongens Sindsyge uhyggeligt fremskreden, Forandringen i Dronningens Væsen, det hele æreløse Spil ved Hove. Da Reverdil er en forsigtig Mand

og gerne vil gøre Ret og Skel til alle Sider, tager han til Orde mod den almindelige Mening, at der skulde herske en løssluppen og usømmelig Tone paa Hirschholm, og dog maa han indrømme, at Selskabet var lidet adeligt. „Vi lignede alle Tyendet i et fornemt Hus“, siger han, „som i Herskabets Fraværelse havde sat sig til Bords“.

Kronprins Frederik og hans Legekammerat.
Tegning med Blyant, sign. Mandelberg.
Christiansborg Slot 1771. Kunstindustrimusæet.

Samme sindige Afvejen, samme Forsøg paa at se Sagen fra flere Sider møder vi i Reverdils Udtalelser om Kronprinsens Opdragelse efter Rousseaus Principper. Idet han tager til Genmæle mod den almindelige Mening om den onde Medfart, der blev Prinsen til Del, siger han, at Caroline Mathilde var en god Moder og saa optagen af sine Børn, som hendes Stilling tillod; han fortæller, at Dronningen de

Dage, da Hoffet spiste til Middag paa Hirschholm, plejede at komme efter Desserten med sin Datter paa Armen og Sønnen ved Haanden, medens Kronprinsens smaa Legekammerater hang ved hendes Kjole.*) Prinsen var hverken forskræmt eller klynkende, men han var meget sent udviklet. Næsten fire Aar gammel kunde han endnu ikke tale noget Sprog,

Kronprinsen og hans Kammerat.
Blad af Værket: Kronprinsens Barnelege.
(J. J. G. Haas).

men havde dannet sig et Maal af Dansk og Tysk, som han havde lært mellem hinanden af sine Kammerater. Reverdil finder, at man overlader Prinsen altfor meget til sig selv, og efter Selvsyn maa han tilstaa, at den ny Émile havde det nok saa haardt. Han saa Kronprinsen i Badeværelset en

*) Reverdil nævner to Legekammerater, ellers hører man kun om een.

Gang i November Maaned; da havde den lille Dreng Frostknuder paa Fødderne og var saa ynkelig ved at skulle i Vandet, at Reverdil bad ham fri for den Dag og fik Lægen til at give ham Traadstrømper paa i den kolde Aarstid. Svarende hertil beretter Prins Carl af Hessen i September 1771, at en russisk Officer har fortalt, hvorledes han nylig en Dag i Eftersommeren, da han var paa Hirschholm, var kommen gaaende sammen med Struensee og havde fundet Kronprinsen i det ret kølige Vejr siddende i Græsset uden andet Tøj end en Skjorte; hans lille Kammerat var med ham, og de sad og spiste sammen af en Krukke med Havresuppe.

Sært nok, at en Moder kunde være saa doktrinær, men det er aabenbart, at de ny pædagogiske Ideer, der kom fra Frankrig, gennem Struensee har virket stærkt paa Caroline Mathilde. Naar Dronningen efter Taflet henter sin lille Familie, gaar Tanken til Rousseau; naar hun ønsker at males i hyggeligt dagligdags Samvær med sine Børn, siger man atter: Rousseau; og naar hun i Forening med Struensee giver Kunstneren Mandelberg i Hverv at gøre Udkast til et Værk, der skal vise Kronprinsen og hans lille Kammerat legende, spisende, tumlende frit uden Tilsyn af Voksne, da melder Rousseau sig paany. Værket om Kronprinsens Barnelege skulde stikkes i Kobber og offentliggøres, men efter den 17. Januar 1772 standsede Arbejdet, og nu er kun lidt tilbage. I Auktionskatalogen over Gehejmekonferentsraad Johan Bülows efterladte Samling af Kunstsager (1828) nævnes af Mandelberg „en Tegning med Blyant for et Kobber af den Suite, der forestiller Frederik den Sjettes tidligste Ungdom“, og af samme Kunstner „3 Tegninger for Kobberne, der forestiller Frederik den Sjettes tidlige Ungdom. Med Blyant og Tusk. Fol.“ Enkelte af Kobberne ved Clemens og J. J. G. Haas fandtes ogsaa i Bülows Samling. Paa de Blade, der nu gemmes i Kunstindustrimusæet, ser man Kronprinsen og hans Kammerat i deres Stue. De er helt tarveligt klædte og løber paa Hosesokker; de triller med deres Legehest, spiller Bold, morer sig med deres Hunde og stiller Stolene sammen til Leg.

I denne Sammenhæng kan nævnes, at Dronningen har haft Interesse for Billedkunst, hun synes endog selv at have syslet med Penslen. Paa Rosenborg findes et lille Maleri, et Blomsterstykke, der siges at være udført af Caroline Mathilde; Billedet er kommet til Samlingen fra Sønnedatteren Arveprinsesse Carolines Bo. Dronningen yndede Kobberstik. Fra London skaffede hun sig Stik efter Hogarth, og fra Paris lod hun forskrive andre Stik. I Caroline Mathildes Havekabinet saa Engelstoft, da han i 1797 besøgte Hirschholm, en Samling Kobbere, klinede paa Væggen uden Glas og Ramme.

En hel Række af Kunstnerne herhjemme har været i Forbindelse med Dronningen og har arbejdet for hende paa forskellig Vis — Harsdorff og Wiedewelt, Pilo, Als og Jens Juel, Vigilius Erichsen, Høyer og Sturz. Svenskeren Lidén, hvis Rejsedagbog ovenfor blev citeret, besøgte i Sommeren 1768 Professor Pilo paa Charlottenborg og traf ham malende paa et Billede af Dronning Caroline Mathilde, „som var hjerteligen vackert“. I Følge Regnskaberne for Dronningens Privatkasse har Pilo malet Caroline Mathilde mange Gange, og det samme gælder Jens Juel og Miniaturmaler Høyer. Der findes da ogsaa saavel i offentlige Samlinger som i privat Eje en Mængde Caroline Mathilde Portrætter.

Dronningen synes at have været interesseret i Billedets Composition. I Sommeren 1771 skulde Peder Als male et Billede af Kronprinsen og hans Moder. Caroline Mathilde bad Kunstneren gøre 2 Skitser: paa det ene Udkast vilde hun fremstilles liggende paa en Sofa med Prinsen ved Siden, paa det andet vilde hun sidde i en Lænestol med Foden paa en Skammel, Armen støttet paa et Bord, en Bog i Haanden; Kronprinsen skulde staa hos hende. I Henhold til denne Befaling gjorde Als 4 Skitser og sendte dem til Dronningen med Forklaringer og Bemærkninger. Paa Skitse Nr. 3 ser man Caroline Mathilde hvilende paa Sofaen i Havekabinettet paa Hirschholm, og den lille Kronprins staar ved Siden af hende med en Vandkande i Haanden og iført den Slaabrok, som Kunstneren havde set ham i den 4. Juli. Uden for Døren ses en stor Porcellainsvase. Peder Als bemærker hertil, at den Dag, han var paa Hirschholm, havde Prinsen taget Vand af Porcellainsvasen og moret sig med at vande

— Imidlertid fik Maleren strax efter anden Befaling, for den lille nyfødte Prinsesse skulde med paa Billedet. Peder Als gjorde da en Skitse, paa hvilken man ogsaa saa Kronprinsen med sin Vandkande denne Gang paa Vej ud i Haven, hvor hans Legekammerat, der kiger ind ved Døren, venter paa ham, „og nu tror jeg ikke," skriver Als i sin Promemoria af 6. September 1771, „at der kan findes paa noget bedre i denne Stile familier moderne". Kunstneren var næppe rigtig glad ved Rousseau og „Stile familier moderne"; i sit stille Sind foretrak han vist at male „in serieuser Stil" — at fremstille Dronningen, saaledes som han selv foreslaar, som Gudinde eller Amazone eller som en eller anden historisk Personlighed eller à la van Dyck.

Caroline Mathilde og hendes Søn.
Skitse af Peder Als.
Rigsarkivet.

Dog dette er kun ringe Ting — snarere kuriøse Smaatræk til Tidens Karakteristik end Momenter af Betydning, naar Spørgsmaal er om Caroline Mathildes Personlighed. Alt muligt Billedværk kan dog ikke sige noget afgørende om Dronningens Samliv med den lille Prins, og hendes Glæde ved Billeder er som intet i Sammenligning med det, der greb dybest i hendes Liv. Hendes Historie bliver altid Historien om hendes ulyksalige Lidenskab.

Medens Aaret 1771 nærmede sig sin Slutning, og Luften

blev stadig mere uvejrsvanger; medens de, som før havde staaet sammen med Struensee, nu lagde Planer om at styrte ham, og Folkets Harme over Kongehusets Nedværdigelse og det voldelige Regimente blev mere og mere højrøstet, knyttede Caroline Mathilde sig kun fastere til Struensee. Han var ikke god imod hende. Allerede under Rejsen i Hertugdømmerne havde Prins Carl af Hessen været pinlig berørt af hans stormægtige Væsen, og i 1771 siges det fra forskellig Side, at Struensee var hensynsløs og kommanderende over for Dronningen.

Ingen Virkelighed kunde rive hende ud af den Drøm, der var bleven hendes Liv. Da et Par Hundrede Matroser i September kom vandrende ud til Hirschholm for at forebringe Kongen en Klage, blev der stor Forfærdelse paa Slottet. Alt var beredt til Flugt, — Struensee vilde til Kronborg, og Dronningen vilde følge ham, — og saa havde Matroserne intet ondt i Sinde, og Vagten paa Slottet var mandstærk nok. Paa samme Vis gik det, da Hoffet et Par Uger senere havde lovet at komme til Stede paa Ridebanen ved Frederiksberg Slot, hvor Kongen gjorde Gilde blandt andet paa en stegt Oxe for at gøre Holmens Folk gode igen. I sidste Øjeblik undlod man at komme og blev paa Hirschholm, skræmt af et Rygte om en Overrumpling, der skulde finde Sted ved „Forsoningsoxen“.

Caroline Mathilde havde set den Mand, hun beundrede, tabe Besindelsen og vise sig uselig fejg, men hun troede paa ham endda og klyngede sig til ham. Var hendes Kærlighed end uforandret, er det dog næppe muligt, at hun kunde være ganske sorgløs, upaavirket af den herskende Spænding og Uhygge; hun kunde ikke være den samme, som da hun for et og to Aar siden livsmodig og kaad satte alle Hensyn til Side og i sin første Lykkerus talte ubesindigt af sit Hjertes Fylde. Der er i Slutningen af 1771 Tale om, at Caroline Mathilde er bleven mørk og meget stille; paa den anden Side fortæller Reverdil som sin Erindring fra den 16. Januar fra den lille Middag paa Christiansborg Slot i Dronningens nærmeste Kreds, at det syntes, som hun aldrig nogen Sinde havde været mere munter eller deltaget med større Liv i Samtalen.

Om Aftenen den 16. Januar var der Hofbal paa Christiansborg, hvor Dronningen og de Mennesker, hun havde knyttet sin Skæbne til, dansede og spillede sammen med dem, der havde lagt alt til Rette for deres Fald endnu samme Nat.

Faa Timer efter at Ballet var sluttet, blev Greverne Struensee og Brandt vækkede og førtes som Fanger fra Slottet til Kastellet. Derpaa vækkedes Dronningen for at faa Kongens Bud, at han saa sig tvungen til at sende hende til Kronborg. Forgæves søgte hun til Struensees Værelser, — hun fik kun at vide, at han ikke var der mere; forgæves stred hun i Harme og Fortvivlelse mod Overbringeren af Kongens Ordre, Grev Rantzau-Ascheberg, og de Officerer, der var med ham, hun mindede dem om, at hun var Dronning og den engelske Konges Søster, men fik kun til Svar, at deres Konges Vilje var Lov, og lidt efter lidt forstod hun, at alle Veje var lukkede, thi alt som hun spurgte efter den ene og den anden af de Mennesker, der havde staaet Struensee nær, sagde man hende, at de var Fanger, og da hun bad om at faa Kongen i Tale, blev hendes Bøn nægtet. Tilsidst krævede hun som Moder at faa sine Børn med sig, og der gik Bud til Kongen derom, men Svaret lød, at den spæde Prinsesse maatte følge med, men Kronprinsen skulde blive paa Christiansborg.

Hun kunde ikke stride mere og lod sig nu klæde paa i Hast. Stille gik hun ned ad Trappen til den ventende Vogn, to Officerer gik foran og Grev Rantzau med de andre nogle Skridt bagefter. Dronningen steg i Vognen og med hende en Hofdame, Barnepigen med den lille Prinsesse, endelig Major Castenskjold, hvis Dragoner skulde escortere. I største Hast gik Farten om gennem Byen, gennem Nørreport og Nord paa til Kronborg.

Paa Kronborg var Dronningen i mere end fire Maaneder, en Tid fuld af Pine, da hun i de lange Dage maatte tænke og tænke om igen. Tankerne tog hende, saaledes at hun glemte alt omkring sig. „Og er det sandelig at undre sig ofver, naar man seer den Contenance her holdes“, skriver Kommandanten fra Kronborg den 9. Februar, „mens det som

derhos er det selffsomste er den Eenlighed, her søges, thi ingen af Frøknerne taales bestandig om hende; mens naar hun een eller toe Gange om Dagen taler med den Ene eller Anden, er alting forbi, og saa amuserer hun sig med Barnet eller med Læsning“. For at slaa de pinende Tanker ned læste Caroline Mathilde rastløst. Kommandanten indberetter den 13. Februar, at Dronningen har læst „Histoire du Vicomte de Turenne“ og nu læser „Polybe avec les Commentaires militaires de Toland“, „som jeg vil haabe holder hende noget længere op, thi ellers faar hun snart en Ende paa min militairiske Bibliotheque“.

Januar og Februar gik hen i angstfuld Venten; i Marts brødes Stilheden, og der kom Bud fra Udenverdenen, men hvad Dronningen nu fik at lide af Ydmygelse og Rædsel, var vistnok mere, end hvad hun havde anet og frygtet i de mørkeste Timer; kun langsomt fattede hun den hele ubarmhjertige Virkelighed. Den 9. Marts kom 4 af Regeringen udnævnte Mænd til Kronborg og forelagde Caroline Mathilde Struensees Tilstaaelse af deres brødefulde Forhold, de krævede Tilstaaelse fra hendes Side og en Erklæring om, at hun havde forbrudt sit Ægteskab med Kongen. Et Øjeblik søgte hun at holde Stand og erklærede, at Struensees Tilstaaelse var usand og maatte være givet under Tvang, men efter at man havde sagt hende, at hun skriftlig maatte benægte Struensees Udsagn, da han i saa Fald vilde blive anklaget for Majestætsfornærmelse, sank hun sammen og gav den samme Tilstaaelse, som Struensee havde givet. Derefter fulgte Skilsmisseprocessen og Rettens Kendelse, at Ægteskabet mellem Christian VII og Caroline Mathilde var ophævet. Dronningens Advokat, Advokat Uldall, kom til Kronborg for at forberede hende paa Sagens Udfald, inden Dommen officielt blev hende forkyndt; under denne Samtale erfarede Caroline Mathilde, at Loven krævede Struensees Liv. En sidste Jammer var det at skilles fra den lille Datter, da engelske Skibe ankrede op ud for Kronborg for at tage Dronningen om Bord. Den danske Regering havde først bestemt Aalborghus til Caroline Mathildes fremtidige Opholdssted, men England havde nedlagt Indsigelse og krævede at hente den engelske Prinsesse hjem; dog vilde

Georg III ikke, at Søsteren skulde komme til England, men besluttede, at hun skulde bo i Slægtens Land Hannover.

Den 31. Maj gik Caroline Mathilde om Bord paa en Fregat, der førte hende til Stade i Hannover, og herfra rejste hun til Jagtslottet Göhrde, hvor hun tog midlertidigt Ophold, indtil Slottet i Celle var blevet gjort i Stand til at modtage Dronningen og hendes lille Hofstat. I Oktober Maaned holdt hun sit Indtog i Celle, hvis Beboere glade hilste en Fyrstinde Velkommen i deres stille By.

I Celle mødtes Caroline Mathilde efter fire lange Aar paa ny med sin Overhofmesterinde Fru Plessen, som havde taget Bolig i denne By; man ved dog ikke meget om deres Samvær under disse saa forandrede Forhold. Ret ofte kom Dronningens Søster, Hertuginden af Brunsvig, paa Besøg til Trøst og Opmuntring for Caroline Mathilde, som maa have haft meget at strides med i Celle i Ensomheden og Stilheden efter de urofyldte Aar, hun havde gennemlevet. Naar Søsteren forlod hende, kom de tunge Tanker, og selv om Caroline Mathilde kunde være livlig, — og Liv og Bevægelighed hørte hendes Natur til, — var der dog dem, der forstod, at hun under Munterheden skjulte et oprevet Sind. Alt, hvad vi hører om Dronningen, siger, at hendes unge heftige Sjæl endnu ikke var kommet til Ro. Hun læste overordentlig meget, hedder det, og hun gik lange Ture og meget hastigt. „Går mycket stärkt", skrev Lidén om Caroline Mathilde i sin Dagbog i 1768. Da gik hun meget stærkt, fordi hendes kraftige unge Legeme trængte til hurtig Bevægelse, — nu skulde den hastige Gang tilmed døve nagende Tanker.

Hun savnede sine Børn, og det pinte hende, at man ved det danske Hof vilde tage Børnenes Kærlighed fra hende og lære dem at foragte deres Moder. Da hun kom til at tale med Diplomaten Murray Keith herom, brast hun i Graad. Der gik en Storm igennem hende, naar hun paa den ene eller den anden Maade blev mindet om, hvad hun havde ladt tilbage i Danmark. Et Skuespil, Dronningen overværede i 1773, i hvilket en Del Børn optraadte, kaldte Længselen frem; hun rejste sig fra sin Plads og søgte ud i Parken, hvor hun blev længe i den kolde Martsaften. Naar hun paa sin Vej gennem Celles Gader mødte Byens Børn, mindedes hun vel

sine egne og var venlig mod de smaa, som hun nu var mild og venlig mod alle, med hvem hun kom i Berøring. Hun var da ogsaa elsket i Celle af sin lille Kreds og af Byens Borgere.

Sværere var det at tænke mildt om dem, der havde tilføjet hende den dybeste Smerte og Ydmygelse. Hun talte bittert om den danske Regering og kunde spotte over Dronning Juliane Marie, som Murray Keith beretter i November

Slottet i Celle.

1772, men det synes, som hun i sine sidste Leveaar har lært at tilgive eller har prøvet at lære den vanskelige Lære.

Endnu ikke 24 Aar gammel døde Dronningen den 15. Maj 1775, revet bort af en heftig Sygdom.

I Firserne og Halvfemserne og i det 19de Aarhundredes første Aartier kom danske ikke sjældent paa deres Vej gennem Tyskland til Caroline Mathildes Grav i Celle. Adskillige af dem var vant at føre Pennen og kunde tolke en letkøbt Stemning i stærke Ord; men blandt dem, der kom, var der en, der udtrykte sig ungpigeagtig kejtet, men havde dybere Grund end nogen anden til at blive bevæget paa dette Sted,

— det var Caroline Mathildes unge Datter Louise Augusta, som under en Rejse i Nordtyskland i 1790 var ved Moderens Grav. „Du kan let forestille Dig, min bedste Broder“, skrev hun til Kronprinsen, „alt, hvad jeg følte den Morgen. Jeg maatte gøre Vold paa mig selv for ikke at græde, og dette gjorde mig saa beklemt, at jeg tror, havde jeg ikke næsten bestandig gaaet i fri Luft, saa havde jeg let besvimet. Jeg ved aldrig at have været saaledes til Mode. Jeg følte mig lykkelig at være paa det Sted, hvor min Moder havde været, og Erindringen af hendes Ulykke bedrøvede mig forskrækkelig, saa at jeg i Sandhed var forunderlig til Mode“.

MARIE SOPHIE FREDERIKKE.

Marie Sophie Frederikke, Datter af Landgreve Carl af Hessen og Christian den Syvendes Søster Louise, var født 1767 i Hanau i Tyskland hos Landgrevens Moder, men da Carl af Hessen 1769 udnævntes til Statholder i Hertugdømmerne, tog han Ophold i Slesvig, og Gottorp Slot og Louisenlund Syd for Fjorden blev Dronning Maries Barndomshjem. Hun voksede op i den skønne Egn ved Slien, som ved sin forunderligt hjemlige Natur og sine historiske Minder taler saa vemodigt til os danske; — hun knyttedes med Barndomserindringens stærke Baand til disse Steder, men deres Betydning for det Land, hvis Dronning hun en Gang skulde være, har næppe været levende for hende i de unge Aar, thi Hjemmet og dets Kultur var tysk.

Vi kender lidt til Landgrevens Hus gennem nogle Optegnelser af Julie Stolberg, der 16 Aar gammel var kommen til Louisenlund som Hofdame. Taknemlig husker hun Landgrevens og Landgrevindens Godhed mod den unge forældreløse Pige, — hun fortæller om Overhofmesterinden Frk. v. Berlichingen, der lignede en forklædt Dragon og nedstammede fra Götz v. Berlichingen, som hun dog ikke vilde kendes ved, — fremdeles om den lille Hofstats andre tyske Medlemmer, men ikke synderligt om de fyrste-

lige Børn, thi den lille Hofdame har været højt hævet over Børnene, hun vandrer i Timevis i Skoven omkring Louisenlund, hun elsker Poesi, især tungsindige Digte, for hendes Sjæl er efter Tidens Vis „stemt til den blide melankolske Tone“. Hölty, v. Haller og Klopstock citeres.

Klopstock var i de tyske Kredse Digteren fremfor alle Digtere. Man læste „Messias“ i Begejstring, Digtets Skikkelser

Louisenlund.

blev levende for Tanken og bevaredes trofast i Erindringen; Klopstockske Oder lærte man udenad.

Prinsesse Marie var Barn af sin Tid. I 1785, da der er Tale om at finde en Ægtefælle for Kronprins Frederik, og Landgrevens Datter nævnes, hedder det, at hun deklamerer „Messias“ og gør Vers, og da Kronprinsen ikke har saadanne litterære Interesser, passer hun ikke for ham. En anden Indvending fremførtes: Prinsessens meget frie Opdragelse; denne Bemærkning siger vel ikke andet, end hvad Julie Stolberg har berettet, at Hoffet i Slesvig var uden stift Ceremoniel, og at Landgreven har ladet sine Børn have deres Barndom i Fred. Man kan tænke sig dem i Leg i Neuwerk,

Slotshaven, der en Gang var de holsten-gottorpske Hertugers Stolthed og prangede med sin Herkules Dam, sin Vandkunst, Globushuset, de sirlige Bede, Karusellen, Orangeriet etc., men nu laa hen forsømt og forfalden og just derfor var den bedste Tumleplads og gav Barnefantasien det herligste Stof. Man kan tænke sig den unge Prinsesse ligesom Julie Stolberg paa Vandring i Skoven omkring Louisenlund; — det er dog kun Fantasi, men vist er det, at hun Aar efter Aar søgte tilbage til Barndomshjemmet i Slesvig. I et Brev fra København, dateret 20. Maj 1799, klager hun over sit nedbrudte Helbred og den lange trange Vinter, men nu kommer Sommeren, som hun vil tilbringe hos Forældrene, mens Kronprinsen er paa Manøvrer i Jylland; — og da hun er bleven gammel og ladt ene tilbage, gæster hun i Drømme Hjemmet ved Slien: paa en af Gottorp Slots Altaner ud mod Haven staar Frederik den Sjette for hende, ung og glad som i fordums Tid.

Prins Carl af Hessen, Dronning Maries Fader. Efter et Hs. Højhed Prins Hans tilhørende Miniaturmaleri.

Prinsesse Marie var 20 Aar, da Kronprinsen i Sommeren 1787 kom til Hertugdømmerne og besøgte Landgreven paa Gottorp til stor Ængstelse for det Parti i Kronprinsens Omgivelser, der var imod et Ægteskab med Carl af Hessens Datter. Prinsesse Louise Augusta og

Prinsesse Louise, Dronning Maries Moder. Efter et Hs. Højhed Prins Hans tilhørende Miniaturmaleri.

hendes Mand Hertugen af Augustenborg vaagede skinsygt over Kronprinsen. Den unge straalende og forkælede Prinsesse saa, at hendes Broder vilde blive fremmed for hende, og at hun i Folkets Yndest vilde vige for den tilkommende Kronprinsesse; Hertugen var ærgerrig, han vilde raade og lede Kronprinsen og hadede sin Medbejler Landgreven, hvis

Louise Augusta. Maleri paa Rosenborg.

Karakter og hele Aandsretning var ham imod. Der fældedes overhovedet ret skarpe Domme over Carl af Hessens Personlighed selv i Kredse, der ikke kunde have national Uvilje imod ham; men skarpest blev Dommen hos dem blandt Kronprinsens Omgivelser, som vilde hævde den danske Nationalitet og i Landgreven saa Tyskhedens Repræsentant. De støttedes af Folkestemningen, som i disse Aar rejste sig stærkt mod Tyskerne og ikke skaanede Carl af Hessen, „Nationens Bøddel“.

Dog Kronprinsen lod sig hverken paavirke af Modvilje i sin nærmeste Kreds eller af den offentlige Mening, men i 1790 holdt han paa Gottorp Slot Bryllup med sin Kusine Marie.

Saa slog Folkestemningen om, og Kronprinsen og hans Brud hilsedes ved Indtoget i København med en Jubel, som længe mindedes. Saadanne Minder, optegnede Aartier efter Begivenheden, er i og for sig mere værd og siger os mere

Æreport for Kronprins Frederik og Kronprinsesse Marie ved Indtoget 14. September 1790.

om Stemningen end de officielle Lejlighedstaler, Dagspressens Hyldest og Øjeblikkets Kantater og Rimerier, men Indtogspoesien og Talerne i Anledning af Kronprinsens Formæling har alligevel deres karakteristiske Præg af Tiden.

Alle kender Heibergs Indtogsvise; næppe mange læser Forfatterens officielle Kantate, der lovpriser Regeringen for Trykkefrihed, Stavnsbaandets Løsning og Indfødsretten.

„Triumf, Triumf! Udlændingen
Skal ikke meer fortrykke Landets Børn.

Ak længe nok har dette tunge Aag
Paa vores trette Skuldre hvilet!
Men det er brudt. See Fredrik vælger sig
Sin Brud imellem Landets Døtre."

I Kantaterne høres Larmen af den franske Revolution, men saa fjernt lyder Tordenen, og saa dybt i Horizonten ligger de mørke Skyer, at Dagen kun synes lysere og lykkeligere i det Borgerfrihedens Danmark, hvor „Frederik og Maria" holder Indtog.

Kronprins Frederik.
Efter Maleri af Jens Juel
paa Sorø Akademi.

Kronprinsesse Marie.
Efter Maleri af Jens Juel
paa Sorø Akademi.

I Talerne mærkes Reminiscenser fra Læsningen af Rousseau. Kronprinsen prises som den, der har hævet sig over Fordom og har søgt sin Brud ikke i „den første den bedste af disse Europas konstigen ordnede Steenhobe, hvor Naturens Stemme efterhaanden quæles", men „dèr, hvor stille Roe i Naturens Skiød endnu ikke opofredes for sværmende Adspredelse, hvor Tænksomhed og Arbejdsomhed og Orden endnu vare agtede, Retskaffenhed hædret, Mennesket kjendt i sit Værd."

Den unge Kronprinsesse havde Takt og Ynde, men hun var tilbageholdende, næsten sky og følte sig vist end mere

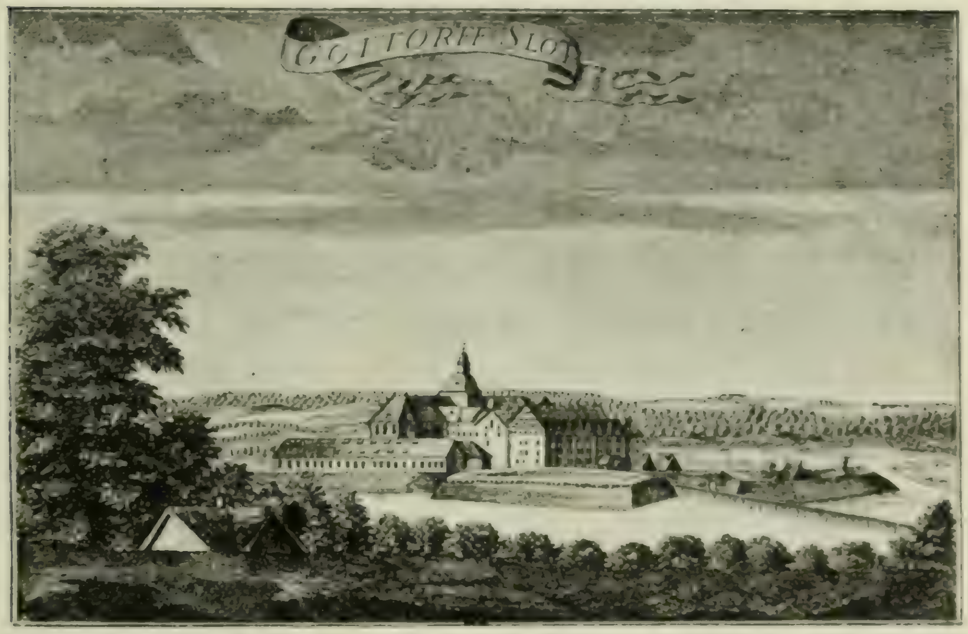
usikker, fordi hun ikke magtede det danske Sprog. Denne Usikkerhed blev udlagt som Hovmod. Et Par Breve fra Grevinde Schulin fortæller, at Stemningen ikke var Prinsessen god. Det var i Efteraaret 1792, da den franske Hær under Dumouriez havde vundet sine første Sejre, og Oppo-

Kronprinsen og Kronprinsessen 1793.
Gouache ved Rohtermundt. Frederiksborg.

sitionen herhjemme, baade den alvorlige og den overfladiske, jublede over den unge Republik. „Man har været saa uforskammet“, skriver Grevinde Schulin den 19. Oktober, „at sige temmelig højt i Parterret, idet Hoffet (som man i Aar slet ikke har hyldet) traadte ind, da man saa Prinsesse Marie hilse med en dybere Bøjning end sædvanlig: „Se nu, om ikke Dumouriez har lært Prinsessen at være høflig“. — Folkets Yndling i disse Aar var Prinsesse Louise Augusta, som hilses med et jublende: „Velkommen elskede Augusta“,

naar hun fra Augustenborg vender tilbage til København. Ogsaa i de adelige Kredse fordunkledes Kronprinsessen af sin livfulde Svigerinde; de intelligente, men meget skarpe Damer havde straks deres Mening færdig om den unge Prinsesse fra Slesvig, hendes Temperament og Forstand. Man iagttog, hvorledes Forholdet vilde udvikle sig mellem Kronprinsen og Augustenborgerne, der ikke havde lagt Skjul paa deres Krænkelse; det hed sig, at Kronprinsessen var stolt og lidet imødekommende overfor sin Svigerinde, — og dog ved

Gottorp Slot. Efter Danske Atlas.

vi, at hun bad om Tilgivelse, hvis hun havde saaret, og kunde søge Forsoning med en Enthusiasme, der bringer os Faderens Væsen i Erindring. Hun har vist lignet ham en Del, om end hendes Karakter var mere retlinjet; hun sluttede sig nær til ham i disse Aar, da hendes Stilling var ret ensom, og Landgreven drog baade Kronprinsen og Kronprinsessen ind i sin religiøse Mystik. Der er ingen Tvivl om, at Landgreven var en from Mand og stærkt religiøst bevæget som mange i de tyske Kredse heroppe — A. P. Bernstorff og hans Hustru Augusta, Reventlows paa Christianssæde og Reventlows paa Emkendorf, den ældre Grevinde Stolberg fra Rungstedgaard, Fritz og Cätchen Stolberg, — men han var saa overspændt og

optaget af sine Ideer og Visioner, at man med Sophie Reventlow fristes til at udbryde: „Jeg tror virkelig, at hans Hensigter og hans Hjerte er bedre end hans Hoved, thi dèr staar det vel ikke ganske rigtigt til — undertiden i det mindste.“

Marie Sophie Frederikke.
Pastel ved Hornemann. Frederiksborg.

A. P. Bernstorff og Augusta Bernstorff, Carl af Hessen og Kronprinsens udgjorde den lille Kreds, der bad Lavater om at besøge Danmark for at prøve deres religiøse Erfaringer; han fulgte deres Indbydelse i Sommeren 1793 og optegnede omstændeligt sine Oplevelser under denne Rejse. Kronprinsesse Marie skildrer han som et elskeligt ungt Barn, — hun var dog 25 Aar, men lidet fremtrædende blandt sine Omgivelser, helt

optagen af sin egen lille Verden. Det var i disse Aar, at hun mistede det ene Barn efter det andet — en Søn i 1791, en

Marie Sophie Frederikke.
Maleri af Grøger. Rosenborg. D. M. P.

Datter i 1793, og senere døde endnu fire Smaabørn, mens to blev i Live: Prinsesserne Caroline og Vilhelmine.

I disse Aar lærte de før saa haardt dømmende af den Reventlowske - Bernstorffske - Schimmelmannske Kreds, hvad Kronprinsessen var værd. De bevægedes ikke blot af Med-

følelse med hendes Sorg, men ogsaa af Ærefrygt for den Maade, hvorpaa hun bar Sorg og Glæde. Deres Breve fortæller om Kronprinsessens stilfærdige Ord: „Wie Gott will", da man sagde hende, at hendes førstefødte var død, og om hendes Glæde og Taknemlighed over en lille Datter. Hun var den lykkeligste Hustru, sagde hun til C. D. Reventlows Frue.

. I et Brev af Marts 1794 beretter A. P. Bernstorff Schack Rathlou om den Brand, som havde hærget Christiansborg Slot, om Folkets Offervillighed og om Kronprinsen, som er lykkelig over den Hengivenhed, han føler omkring sig.

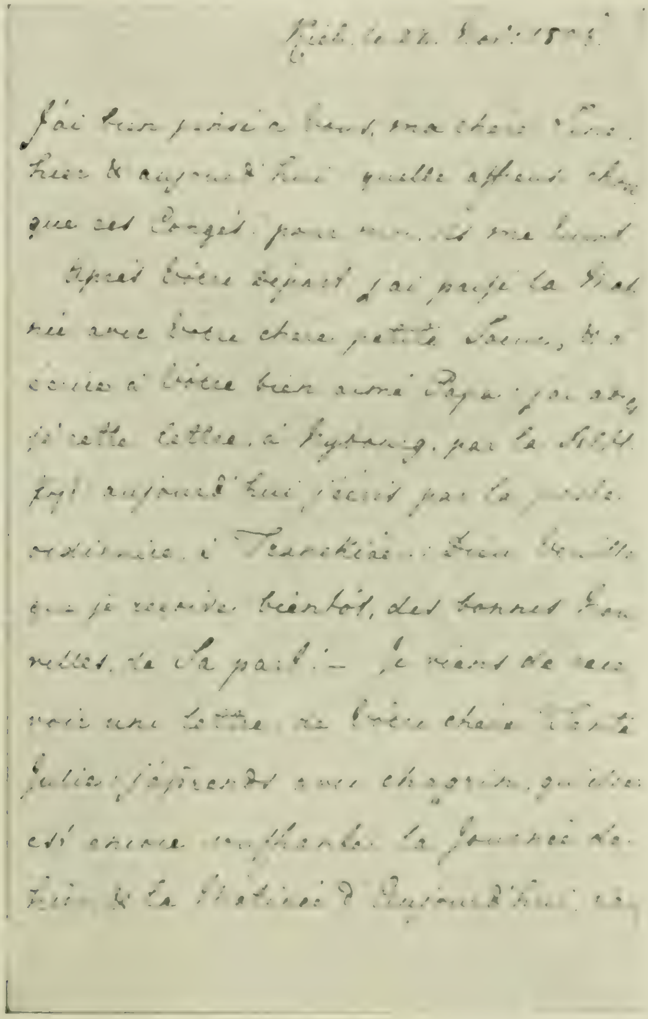
„Jeg har aldrig set ham lykkeligere. Han har i Virkeligheden kun et eneste Værelse til sin Raadighed, men det er ham fuldstændig nok. Kronprinsessen, denne indtagende Kvinde, ønsker sig til Lykke med at synes mindre lille i smaa Værelser. Hun er i Ordets sande Forstand Hustru og Moder og mere forlanger hun ikke at være. Da jeg saa hende i et skrækkeligt Øjeblik, da hun ikke vidste, om hun havde faaet det mindste reddet, kom hun mig i Møde, idet hun paa sin Arm bar sit Barn, der endnu ikke havde forvundet Inokulationen af Kopperne. Hun udbrød da: „Hvad mig angaar, da har jeg min Skat, og i det samme pegede hun paa den lille Prinsesse."

De, der kom i umiddelbar Forbindelse med Kronprinsessen, maatte holde af hende, men i videre Kredse vandt hun ikke Hjerter, fordi hun sky holdt sig tilbage, selv naar Folket gerne havde set hende ved Kronprinsens Side deltagende i fælles Sorg og fælles Glæde. Hun lukkede sig inde i sin egen Sorg, og da hendes Helbred nedbrødes, blev Repræsentationspligterne hende tunge. For disse befriedes hun for en stor Del, dengang Kronprinsen i 1805 tog Ophold i Kiel for at være Grænsen nærmere i de urolige Aar, da Napoleon truede i Tyskland.

Herovre var Forholdene mere tvangfri, Omgivelserne hjemlige, og der var ikke saa langt til Gottorp og Louisenlund. Opholdet i Kiel varede for Marie Sophie Frederikkes Vedkommende i 4 Aar, — først i 1809 kom hun tilbage til København og da som regerende Dronning.

I Kiel mindes man Marie, Frederik den Sjettes Hustru,

fordi den smukke Allé fra Byen op til Skoven Düsternbrook blev anlagt i hendes Tid. Foran i Skoven i Marienhain, hvorfra man havde en herlig Udsigt over Düsternbrook-Vej ned til Staden og Havnen, byggede Borgerne en Pavillon og skænkede den i 1808 til Dronningen.

Side af et Brev fra Dronning Marie til Arveprinsesse Caroline.
(Original i kgl. Bibliothek).

Dronning Marie kaldte siden Kiel sit Paradis; hun havde følt sig lykkelig dèr, saa vidt det var muligt for Uro og Spænding i de skæbnesvangre Aar. Bud fra Kongeriget naaede uregelmæssigt til Holsten, ofte var man ganske uden Efterretninger, og kom de, bragte de kun Sorg og Rædsel: København bombarderet, Flaaden ranet, nu Krig med England. Holsten, der var Tilflugtssted for franske Emigranter

og flygtende tyske Fyrstefamilier, blev nu Lejrplads for Napoleons Soldater. Endnu var Stemningen i Hertugdømmet loyal mod Danmark, men de tidligere Ytringer af Stolthed og Glæde over at høre til det danske Rige, hvor Frihed og Fremskridt var Styrelsens Løsen, forstummede. Krigen hvilede tungt paa Holstenerne, og Alliancen med Napoleon i Kamp mod Tyskland maatte synes dem unaturlig, men da Tyskerne i 1813 med Vælde rejste sig mod Napoleon, fulgtes deres Frihedskamp med største Sympathi og Begejstring i Holsten, og Bitterhed mod Danmarks Regering kom til Orde.

Dengang havde forlængst Dronning Marie forladt Kiel, men de tysktalende og tyskdannede Familiers Samfølelse med Tyskland maa vi mindes, naar Spørgsmaal er om Dronningens politiske Opfattelse, — ikke, at hun stod uselvstændig, men hendes Sympathier maatte nødvendigvis bestemmes af hendes Oprindelse og tyske Kultur.

Af hendes Breve erfarer vi, at Napoleons Sejre i 1805 ikke var hende til Glæde, og der er mange Vidnesbyrd om, at hun var imod den Alliance med Frankrig, som Danmark indgik efter Englændernes Overfald i 1807. Disse Vidnesbyrd maa dog modtages med Forbehold, fordi de alle hidrører fra den Reventlowske-Stolbergske Kreds, der sluttede sig nær til Dronningen og gerne vilde gøre hende til deres i alle Maader ogsaa i politisk Opfattelse.

Marie Sophie Frederikke var ikke mere den uudviklede unge Kvinde, hendes Personlighed var bleven udpræget, og hendes Interesse for politiske Forhold traadte frem. Hun forstod at skaffe sig Kundskab, saaledes hører man, at Dronningen gentagne Gange taler med Niebuhr under hans Ophold i Holsten 1809. Til hendes Hof var en Tid knyttet Schack Staffeldt, denne rigtbegavede Mand, hvis Liv og Stræben var saa splittet, som vilde være Kammerjunker blandt Digtere og Digter blandt Kammerjunkere. Om Frederik den Sjette ansatte ham efter sin Hustrus udtrykkelige Ønske, vides ikke, — usandsynligt vilde det ikke være, siden Dronning Marie fandt en Veninde i den heftigtbevægede Amalie Münster og stedse drog ejendommelige og kundskabsrige Mennesker til sig; men hun har i hvert Tilfælde ikke støttet Staffeldt i hans Stræben mod at blive en dansk Digter. Hvad han skrev

i Kiel, var tysk Poesi — tyske Lejlighedsdigte til de danske Kongedøtre.

Dronning Marie hang ved sit Hjem, dets Venner, Kultur og Sprog med Trofasthed, men Trofasthed kan undertiden være Svaghed, Mangel paa Mod til at rive sig løs, Mangel paa Kraft til at tage nye Pligter op. Mens Dronningen levede i Kiel, var Kongen i København, hvor han mere og mere afsluttede sig fra al Paavirkning. Ved Hoffet dominerede Prinsesse Charlotte*), og Tonen var ikke den bedste.

Endelig i Oktober 1809 vendte Marie Sophie Frederikke tilbage og med hende god Hofskik. Ved sit milde, stille Væsen, ved fyrstelig Anstand satte hun Præg paa Omgivelserne.

I sine Erindringer mindes Elise Bernstorff, Udenrigsministeren Christian August Bernstorffs Hustru, Dronningens gode Indflydelse og dvæler længe ved en Sommerdag i 1810, da Kongefamilien gæstede hendes Hjem: „Vi glædede os inderligt over vor høje Dronnings Elskværdighed, over hendes smukke, rene franske Sprog, over hendes i Sandhed fyrstelige Anstand, hendes værdige og dog tillige saa indtagende Væsen og hendes Venlighed, som altid var den samme. Hun ønskede at vinde Mennesker, og man var hende taknemlig for, at hun gerne vilde vinde, mens fyrstelige Damer fra en senere Tid i deres Stræben efter at være sande og ligefremme gik for vidt og derved syntes stolte. Det var hende en Trang at være elsket af sit Folk, af alle Klasser i Folket, og hun blev ved denne Stræben virkelig elskelig. — — I sin Ungdom havde hun været meget smuk, og denne Ungdom varede forunderlig længe, thi endnu i 1810 var der Ungdomsglans over hendes Skikkelse, og hun var dog født allerede i 1767. Hvor tiltalende var ikke hendes aabne Træk, hendes udtryksfulde Øjne, hendes venlige Væsen; hvor elskelig var ikke hendes Tale, hvad hun end talte om. Kongen var paa sin trohjertige Maade venlig og naadig som altid, om han end just denne Gang var mere ordknap end sædvanlig — —".

Det var sidste Gang Kongefamilien gæstede Ministeren og hans Frue paa Bernstorff, thi Brødrene Bernstorff havde

*) Prins Christian Frederiks (Christian VIII) første Hustru.

søgt deres Afsked, efter at Familien gennem tre Slægtled havde tjent den danske Konge. Der var da en egen Alvor over dette Besøg. Bernstorffs bevægedes ved Tanken om snart at skulle bryde op fra Danmark og fra deres skønne Hjem, og Dronningen var dybt bekymret for Fremtiden; den fortvivlede Krig med England og Landets ødelagte Tilstand laa hende tungt paa Sinde, uden at hun kunde hjælpe og raade, isoleret som hun stod, fjernet fra Kongen i disse Aar.

Der er Vemod i Elise Bernstorffs Skildring af Bernstorffs Haver i deres Sommerpragt; men Skuffelse og Smerte og den urolige Bekymring hos de Mennesker, som færdedes dèr, ved hun ikke meget om. Hun var i 1810 ung og uerfaren, hun fangede det ydre, men trængte ikke ind, derfor er hendes Billede af Dronning Marie uden Dybde. Og dog har det sit Værd og en egen Sandhed, thi hvad Elise Bernstorff saa, var, hvad Dronningen vilde, at hun og de mange skulde se; under stille Værdighed og den venlige Opmærksomhed mod andre skjulte hun sine egne Sorger.

„Sin Krone bar hun med Højhed,
naar Hjertet blødende slog“,

skrev Ingemann ved Marie Sophie Frederikkes Død i 1852; Digterens Ord er sande og rammende, men mest Sandhed har de for de tunge Aar i Dronningens Liv, som Elise Bernstorff strejfer i sine Memoirer.

Krigen fik omsider Ende. Da Kongen rejste til Kongressen i Wien i Efteraaret 1814, overdrog han Dronningen at føre Regeringen i Forening med Statsraadet, og hun viste under det Hverv Takt og Dygtighed. Der er bevaret en fransk Memoire, som Dronningen skal have oplæst, da hun første Gang tog Forsæde i Statsraadet; den indeholder en Oversigt over den danske Udenrigspolitik fra Aaret 1807 og vil vise, at Ulykkerne uforskyldt er faldne over Landet.

Denne Opfattelse var ikke blot Dronningens, men i stor Udstrækning ogsaa Nationens. Man møder i Breve og Erindringer fra den Tid sjældent Klage over bristende politiske Evner eller Harme over Rigets Ruin, men der er Sorg over de Ulykker, som alle led ved, og Medfølelse med Kongen,

der, „afhærdet i Genvordigheder“, taalmodig bar alle Tilskikkelser. Samfølelse i Ulykken ligger under den hjertelige Hyldest, som lyder mod Dronningen i 1814 og 1815. „Denne Fyrstinde modtoges i Gaar i Theatret med stærk og gentagen Jubel. Hun er meget afholdt af sine Undersaatter“, skriver en fremmed Iagttager i Oktober 1814, og næste Aar hedder det i en Skrivelse fra Hovedstaden: „Dronningen blev med almindeligt Fryderaab modtaget paa Komedien. Saaledes forandrer Tiderne sig! Der var en Tid, da man kaldte hende „tyske Maria“, nu er det anderledes“.

Marie Sophie Frederikke havde kun kunnet vort Sprog daarligt, da hun ægtede Kronprins Frederik, og at dømme efter de meget faa danske Breve, der foreligger fra hendes Haand, skrev hun ikke Dansk uden Vanskelighed, selv efter at hun i mange Aar havde været Frederik VI's Hustru. Det tyske Aristokrati havde sluttet en fast Kreds omkring hende, men denne Kreds var nu ved Død og Bortrejse i Opløsning, og Dronningen træder mere i Forbindelse med danske og knytter sig nøjere til Aandslivet herhjemme. Oehlenschläger fortæller i sine Erindringer, at Dronning Marie læste højt for Frederik VI af hans Skrifter. Ingemanns Romaner var Dronningen meget kære. En særlig Interesse viste hun for Historie. I 1813 beretter L. Engelstoft om en Audiens, hvor Samtalens Æmne var Historien, — franske Memoirer, Christian IV's Breve. Langt senere møder vi anerkendende Udtalelser af Dronning Marie om Wegeners Frederik den Sjettes Bondekrønike og samme Historikers Bog om Anders Sørensen Vedel.

I Bunden blev Dronningens Kultur dog altid tysk, et Forhold, der ikke blot maa forklares ud fra hendes Opdragelse og Ungdoms Omgivelser, men ogsaa maa bedømmes med de Tiders Vilkaar for Øje, da Monarkiet ikke var Kongeriget alene, men Kongeriget og Hertugdømmerne, og da alle danske Slægter med Kultur havde et stærkt tysk Element i deres Dannelse. I Dronning Maries Væsen var der ogsaa noget, som ikke var dansk, noget, som snarest kunde kaldes tysk, om det ikke var saa som saa med al Folkekarakteristik, — den sværmeriske Karakter, der prægede hendes Religiøsitet, — det patetiske Udtryk, som var hende naturligt, mens hun ganske savnede Lune. Det er karakteristisk, at der er saa mange

Historier om Kongens ejendommelige Maade at være paa — om hans varme Hjerte og Lunet, som gemte sig bag hans bratte Væsen, mens Breve og Memoirer fra Samtidens danske Kredse ikke har meget at berette om Dronningen, der ganske vist heller ikke kom i Berøring med saa mange Mennesker som Kongen ved Audienserne.

Frederik VI og Familie.
Maleri af Eckersberg. Rosenborg.

Der bliver end mere stille om Marie Sophie Frederikkes Navn efter Frederik VI's Død i de 13 Aar, hun levede som Enkedronning. Udviklingen tog hastig Fart efter 1839, og den gamle Dronning, der væsentligt tilhørte det 18de Aarhundrede og havde Enevældens Tradition, maatte staa uforstaaende overfor de nationale Brydninger, som truede med at splitte Monarkiet, og overfor Folkets Krav om Deltagelse i Statens Styrelse. „Der var ingen, der sørgede dybere over den Spaltning, der i hendes sidste Leveaar var indtraadt

mellem de Dele af Staten, der endnu vare bleven samlede, hun kunde end ikke begribe dens Mulighed“, skriver A. S. Ørsted. Ogsaa Biskop Martensen taler om den Sorg, Krigen med Slesvigholstenerne voldte Enkedronningen, og om hendes bristende Forstaaelse overfor det nationale Moment. Han anfører denne Ytring af hende: „Naar man er et ædelt Menneske, er det da ikke ligegyldigt, om man er dansk eller tysk“? Mynster sigtede til samme Forhold, da han talte ved Dronningens Kiste: „Sorgfuld, med svækket Sans, fremmed i de nye Tider, der vare oprundne, har hun lukt sine Øjne for denne Verdens vekslende Optrin“.

Enkedronning Marie Sophie Frederikke døde den 21. Marts 1852 paa Amalienborg. Herfra førtes Liget Aftenen den 9. April, escorteret af en Afdeling af Hestgarden under Prins Christian af Glücksborgs (Christian IX) Kommando, ad Kongevejen til Roskildehvile; men idet Toget drog forbi Frederiksberg Slot, hvor Dronningen havde boet saa mange Somre baade i Frederik VI's Tid og efter hans Død, lød fra den forsamlede Menneskemængde en sidste Hilsen gennem Mørket. I Roskildehvile samledes næste Morgen Omegnens Bønder for at bære Dronningen ind i Roskilde, som de forhen havde baaret Frederik VI. En lys og foraarsfrisk Dag, en Paaskelørdag, blev Marie Sophie Frederikke bisat i Domkirken.

I sin Tale dvælede Biskop Mynster ved Mindet om Dronningens Personlighed: „— Lader os forny vor Dronnings Billede, som hun stod for os i hendes bedre Dage, naar hun ved festlige Anledninger traadte ind i de kongelige Smykker, og det ingenlunde var blot Juvelernes Glans, men den Ynde, den milde Værdighed, som var udbredt over hendes hele Væsen, der tiltrak alle og sagde, at hun var værd at bære Jordens skønneste Prydelser. Lader os mindes de Timer, da det forundtes os at stedes til nærmere Samtale, og vi fandt med den kærligste Deltagelse i vore Glæder og Sorger, tillige den livlige, aandfulde Udtalelse, det klare Blik, de mange Haande Kundskaber, der endog, især hvad der angik Fædrelandets forskellige Tider, mangen Gang gjorde Meddelelsen lærerig, den faste Aand, som ikke lod sig overvinde af de fælles og de egne Sorgers Tryk, og den urokkelige Tro,

at der over Menneskenes vilkaarlige Handlinger og over det, der synes Tilfældets Spil, er en højere Styrelse, som leder alt til det bestemte Maal. Hun var visseligen rigt begavet, hun opfattede med Lethed, udtrykte sig i Tale og Skrift med Færdighed og Renhed i de forskellige Tungemaal, hun vidste at benytte forstandige Raad, og i den Tid, da hun under sin kongelige Gemals Fraværelse havde Forsædet ved Styrelsen af Rigets Anliggender, fyldestgjorde hun den høje Stilling til alles Beundring. Og dog trængte hun sig aldrig frem, frygtede ligefrem for at paatage sig noget Ansvar, der ikke var hende paalagt; paa hendes lange Liv hefter ingen Plet af Herskesyge, af Indblanden i fremmed Bestilling, af Deltagelse i List og Rænker, over hendes Alderdom kunde vi med al Sandhed sige med Salomo: „Graa Haar ere en dejlig Krone, naar de findes paa Retfærdigheds Vej“.“

Hvad Biskop Mynster udtalte, stadfæstes fra mange Sider.

I gamle Familier lever endnu gennem Overlevering Erindringen om Dronningens Ynde og Majestæt. Der var vel Folk, navnlig blandt fjernere Iagttagere, som fandt hende stiv og talte om hendes Stolthed, de havde forsaavidt Ret, som hendes hele Optræden bar Vidnesbyrd om, at hun kendte kongelig Skik fra gammel Tid; der var megen Tradition i Dronning Marie, og hun holdt stærkt over Formen.

Her var dog ikke Form uden Indhold. Om Dronningens Forstand og gode Kundskaber, især inden for Historien, taler Engelstoft og Martensen. Hun udsendte i Aarene 1822—24 gennem Schultz's Bogtrykkeri og Forlag anonymt „Supplement-Tafeln zu Joh. Hübners genealogischen Tabellen“. Arbejdet udkom heftevis og indeholdt Stamtavler med korte historiske Noter. Ved Dronningens Død nævnes, at hun siden sit Bryllup havde ført Dagbog og paa Grundlag af disse Optegnelser havde udarbejdet Memoirer; men samtidig siges, at hun i sit Testamente havde bestemt, at alle hendes Breve og Papirer skulde brændes, undtagen de Breve, Frederik VI havde skrevet til hende; de skulde tillige med hendes Forlovelsesring og en Medaillon, som Kongen havde skænket hende, lægges i Kisten.

Hvad Dronningen var, vidner ogsaa en Mand, som stod hende nærmere end Mynster, Martensen og Engelstoft, —

den gamle Hofmand Rantzau Breitenburg, til hvem hun betroede mange Haande Bekymringer og sin Sorg over Datteren Prinsesse Vilhelmine, som levede i ulykkeligt Ægteskab med Prins Frederik (Frederik VII). „Slige Samtaler med Dronningen, i hvilke hun ofte med den for hende saa ejendommelige Ynde har sagt mig: „Jeg betragter Dem som min Skriftefader“, opfyldte mig ganske vist med inderlig Vemod, men ogsaa med sand Ærbødighed for Dronningens Aand og Hjerte, der ikke er tilstrækkeligt kendt i Folket og ikke bliver skattet nok, fordi hun kun taler sig varm i slige Samtaler under fire Øjne og sikkert kun overfor faa“. Men med det samme klager Rantzau Breitenburg over Dronningens Forsagthed, hendes Angst for at gøre sig gældende, Frygt for Kongens Modvilje og Folks Dom. Denne sygelige Frygtsomhed træder ofte frem og hænger noget sammen med Dronning Maries skrøbelige Helbred, men har ogsaa sin Forbindelse med hendes fine Hensynsfuldhed; den gjorde hende svag — og var hendes Styrke. Hun var trofast mod de faa, som hun havde sluttet sig nær til, og havde kærlig Tanke for de mange, der kunde se hen til hende. Der fortælles, at hun hver Morgen lod sig forelæse Adresseavisen, og den bedendes Røst lød her sjældent forgæves.

Meget forskellige Mennesker har udtalt sig om Dronning Marie til forskellige Tider og i forskellig Form, men Dommen er i Hovedsagen altid den samme, hvad enten den lyder fra Guldberg eller A. P. Bernstorff; fra Johan Bülow, der mødte hende som ganske ung, eller Biskop Martensen, som fortæller om den gamle Enkedronning, — hvad enten Dommen udtales med Frederikke Bruns mange og store Adjectiver, eller den lyder gennem A. S. Ørsteds rolige Ord om Frederik VI og hans Hustru: „Begge var i høj Grad Samvittighedsmennesker“.

CAROLINE AMALIE.

„Opvokset er jeg under politiske Diskussioner og Dissentioner," skrev Caroline Amalie, Hertugen af Augustenborgs og Prinsesse Louise Augustas Datter, i Oktober 1837. Hun tænkte tilbage paa det store Leipzigslag i 1813, paa Faderens Glæde over Koalitionens Sejr og Moderens Ønsker for Napoleon og hans Forbundsfælle Frederik VI. „Jeg erindrer, at min gode Fader kom listende ind til mig en Eftermiddag for at fortælle mig Rygtet om de Allieredes store Sejr mod Napoleon, — listende, siger jeg, — dette var af Skaansel mod min Moder, der hørte til det modsatte Parti, hun var stedse en ivrig Tilhænger af Napoleon. „Opvokset er jeg under politiske Diskussioner og Dissentioner", udbryder Caroline Amalie, idet hun mindes den stadige Splid i Hjemmet, Striden mellem Frederik VI's Søster og Hertugen, der harmedes paa Svogeren som den, der havde hemmet hans Bane og forsøgt at gøre hans Arvekrav paa Holsten til intet. Mod Kongehuset hævdede Hertug Frederik Christian Augustenborgernes Ret til Slesvig saavelsom til Holsten, hvis den kongelige Mandslinie skulde uddø, og denne Anskuelse indprentede han sine Børn, Datteren og Sønnerne Christian August og Frederik.

Diskussionen i Hjemmet satte ikke Præg paa Caroline Amalies Væsen, hun blev ikke aarvaagen og skeptisk, lidettroende for hele Livet ved tidligt at se Paastand staa mod Paastand, og Overgangen fra den augustenborgske Anskuelse af Arveforholdene til den kongelige Anskuelse synes, karakteristisk nok, ikke at have kostet hende noget; et andet er, at hendes Hengivenhed for Brødrene og Kærligheden til det Land, hun havde knyttet sig til, maatte splitte hendes Sind og volde hende usigelig Smerte, da Brødrene rejste deres Krav mod Kongehusets Ret og førte Vaaben mod Danmark.

Caroline Amalie blev født 1796 i København. Hertugens Palais i Bredgade var Familiens Vinterbolig, men om Sommeren fulgte man oftest Kongen og Kronprinsen til Frederiksberg Slot. I Søndermarken har den lille Prinsesse ofte leget og læst i „det norske Hus". Efter Bruddet med Kronprinsen

forlod Hertug Frederik Christian med sin Familie København og tog Ophold paa Augustenborg. Her havde Caroline Amalie og hendes Brødre friske Barndomsaar; de færdedes meget omkring med deres Moder og kunde uden Standsfordom søge Venner blandt andre Børn. Dronningens senere Liv viste, at hun havde taget Forældrenes sociale Frisind i Arv, og den Trang, hun altid havde til at samle Mennesker om sig, af hvem hun kunde lære, føres tilbage til Barndomshjemmet, thi Hertugen og Hertuginden drog gerne kundskabsrige og begavede Gæster til Augustenborg.

Hertuginden var meget livlig, „vittig og lidt satirisk". Hendes Skønhed og hurtige Tanke havde i de unge Aar vundet hende Venner, men hun holdt dem ikke fast. Der var noget overfladisk i hendes Væsen, tilmed noget upaalideligt i Karakteren, der voldte stor Fortræd, som hun stod mellem Broderen og Manden. Om end dette Forhold er centralt, naar Spørgsmaal er om Louise Augustas Personlighed, skal vi ikke standse derved, da dets Drøftelse vil føre langt ind i den politiske Historie og bort fra det egentlige Æmne. Men vi kan ikke lade være at gøre opmærksom paa Hertugindens Breve til Professor Engelstoft, for de viser klart, hvad hun var, og hvad hun ikke var, da hun nærmede sig de halvfjerdsindstyve Aar. De viser hende opfyldt af Interesse for den Litteratur og Journalistik, der kommer frem i København; hun skriver grejt, men man savner i disse Breve en gammel Dames milde Dom og stilfærdige Ord; hvis ikke Datoerne overbeviste, vilde man tro, at Brevskriverinden var en ung Person med en Tunge af den hvasse Art.

Caroline Amalie havde ikke sin Moders Bevægelighed og Vid, men hendes Karakter var støt, og vi finder hos hende den Takt og Finhed, som saa højlig savnes hos Louise Augusta, fremfor alt forstod Caroline Amalie at lære af Livet, og hun forædledes gennem Aarene.

Hun synes heller ikke at have lignet sin Fader meget, i hvert Fald ved første Blik gør Modsætningen mellem de to Personligheder sig stærkt gældende. Harmonisk, roligt hvilende i det, som for hende er blevet Livet, tegner Datteren sig for os, begrænset, men sikker indenfor sine Grænser, mens Faderen, tankespænstig og ærgerrig, vil favne meget; han

drømmer en Stund det 18de Aarhundredes Drøm om et nyt Samfund, men er i Virkeligheden bunden med stærke Baand til det gamle ved sin fyrstelige Fødsel; Slægtstraditionen vokser i ham med Aarene, og hans Virkeevne lammes, gennemreflekteret som han er, saarbar og brat i Beslutningen.

Prinsesse Louise Augusta. Maleri paa Rosenborg.

Hertugen blev ikke gammel; han døde i Juni 1814 i sit 49nde Aar.

Mod Slutningen af 1814 kom Prins Christian Frederik, Arveprinsens Søn, til Augustenborg. Allerede i 1813 havde han gæstet Als paa Vejen til Norge, og under den korte og stormfulde Kongetid deroppe havde han staaet i Brevveksling

med sine Slægtninge paa Augustenborg, han havde ogsaa ladet dem forstaa, at hans unge Kusine var bleven ham kær. Nu drog Mindet om hende ham atter til Als, og den 16. December gav Caroline Amalie ham sit Ja. I Foraaret 1815 stod Brylluppet.

Naturligvis var Christian Frederiks Ægteskab med den augustenborgske Prinsesse Genstand for Drøftelse i den Schimmelmannske-Reventlowske Kreds og i Charlotte Schim-

Hertug Frederik Christian af Augustenborg.
Maleri i Konsistoriums Sal paa Universitetet.

melmanns og Louise Stolbergs Breve nævnes Caroline Amalie oftere. De to strenge Damer ved kun godt at sige; de glæder sig over hendes Skønhed, hendes frejdige Væsen og hendes rene og fromme Sind. Man kunde dog ønske lidt nøjere Kundskab om den unge Pige end den, disse almindelige enthusiastiske Udtalelser giver, men Brevstoffet fra Caroline Amalies Haand fra de tidligste Aar er meget fattigt, og det er sjældent, at hun senere i Livet omtaler sin Ungdomsudvikling, thi under den ivrige Tilslutning til den grundtvigianske Livsanskuelse

syntes hun, at Livet først var begyndt for hende i Aarhundredets tredje Aarti; hvad der laa forud, lod hun gaa i Glemme. Vi søger derfor med Flid efter hver en tilfældig Ytring, der siger en Smule om, hvad Caroline Amalie var, før hun sluttede sig til Grundtvigs Kreds. I et Brev til P. Rørdam, skrevet i 1842, taler hun om den tidlige Ungdoms urolige Bekymring; i et andet Brev ($^{25}/_{12}$ 1837) nævner hun Ingemann og hans Skrifter som gode, gamle Venner: „Der var endog en Tid i min Ungdom, hvor jeg har sværmet for ham: 1815, da hans „Masaniello“ udkom. Dengang glædedes jeg ogsaa ved Tanken om det nye Liv, Grundtvig vilde bringe i vor dengang iskolde Kirke. Jeg ved ej, hvorledes Omstændighederne senere har ladet mig sove ind for alle disse Ungdoms Forhaabninger“. Blandt mange Udtalelser af Caroline Amalie om den rationalistiske Opdragelse, hun havde faaet, staar denne Ytring enlig, men den tør ikke lades upaaagtet. Det kan jo hænde, at man gentager og gentager en ensidig Paastand saa længe, til den bliver alt for en; det kan hænde, at et flygtigt Ord aabenbarer det sande Forhold. Mon det ikke skulde være Tilfældet her? Den Religiøsitet, der satte Præg paa Caroline Amalies Liv, havde sin Rod i de tidlige Aar, hun paavirkedes ikke af Faderen eller Moderen, men en Opdragerinde Mademoiselle Delolme synes at have haft megen Indflydelse paa sin unge Elev.

Der klinger en Selvbebrejdelse gennem Caroline Amalies Ytring om de Ungdoms Forhaabninger, som var gledne hende af Tanker gennem en Række af Aar, de Aar, da hun droges fra et stille Ungpigeliv ind i en større Kreds, da Fru Frederikke Brun paa Sophienholm var hendes kære Veninde, da hendes Interesser var cosmopolitiske, da hun læste Madame de Staël Holsteins „Corinna“ og saa Tableaux af „Lalla Rookh“ og „Ivanhoe“ i Fru Bruns Hjem, endelig de Aar, da hun fulgte Prins Christian Frederik Europa rundt. Senere blev hendes Personlighed mere samlet, hendes Livsanskuelse klarere, hendes nationale Sans mere bevidst, men de Elementer, der var hendes Væsens Grundelementer, Fromheden og Kærligheden til Hjemlandet, fandtes hos hende ogsaa i disse Aar, der med deres mange Indtryk maaske kunde virke

spredende, men paa den anden Side bød Mulighed for en alsidig Udvikling.

Vi vil nu følge Prins Christian Frederik og hans Gemalinde paa deres Rejser i Aarene 1818 og 1819—1822.

Under den første kortere Rejse i 1818 brugte Prinsessen Badene i Pyrmont i et Par Maaneder og rejste derpaa med

Caroline Amalie. Miniaturmaleri. Rosenborg.

Prinsen til Rhinegnene, som fra tidlig Tid havde været hendes Længslers Maal. „Jeg sværmede end mere for Rhinen ved dens nærmere Bekendtskab", skriver hun 1837, „og husker, at jeg i Mannheim, lig Dogen af Venedig med det adriatiske Hav, formælede mig med Rhinen med en Ring, som jeg kastede i den fra Slotshaugen af".

Allerede næste Aar gensaa Caroline Amalie Rhinen paa den lange Rejse, der førte Prins Christian Frederik og hans Hustru over Lüneburg, Braunschweig og Wolfenbüttel til

Harzegnen, videre til Leipzig, Dresden, Carlsbad og atter mod Vest til Rhinlandene. I det nysciterede Brev mindes Prinsessen denne Sommer: „I Heidelberg levede jeg i 1819 i 14 Dage og beboede Landstedet lige ved Broen paa den højre Bred af Neckar, hvorfra man har den smukkeste Udsigt til det gamle Slot. Mine Brødre og Grev Blücher opholdt sig den Sommer i Heidelberg, og jeg besøgte dem, mens Prinsen gjorde en Tour til Schweiz". Sidst paa Aaret rejste de til Italien og naaede over Venedig, Padua, Ferrara og Florens til Rom, hvor de blev Jul og Nytaar. Arkæologen P. O. Brøndsted skriver i 1820 i sin Dagbog: „Aarets første Dag befandt sig endnu i Rom vor gode danske Prins Christian Frederik med sin skønne Viv og deres Følge. Prinsen var ankommen den 23. December, og det blev mig naturligvis en kær Pligt at bestræbe mig for, saa vidt det var mig muligt, at hans Ophold i den evige Stad maatte blive ret frugtbart". Ved Paasketid og atter omkring Aarsskiftet 1820—1821 var Prinsen og Prinsessen i Rom, hvor Thorvaldsen modellerede deres Buster og gjorde Udkast til en Statue af Caroline Amalie, som dog aldrig blev fuldendt; ellers tilbragte de en stor Del af Aaret 1820 i det neapolitanske. Der var mange Udflugter og mange Fester, megen Hyldest ofredes det fremmede Fyrstepar. Der fortælles, at Kongen af Neapel til Ære for de danske Gæster gjorde et Maskebal, paa hvilket Prinsen og hans Hustru, forklædte som neapolitanske Bønderfolk, drog alles Øjne til sig. Selv tænkte Caroline Amalie senere tilbage paa Napolibugtens skyfri Sommerhimmel, som gjorde Sindet lettere, „hjalp saa mægtig til at hæve over enhver Ting, der under en nordisk Blyhimmel vilde have været tungere at bære". I April 1821 gik Rejsen nordpaa langsomt gennem Italien, Schweiz og Frankrig til Paris, som de gæstede et halvt Aars Tid. Man faar et eget Indtryk af deres Rejseliv og Liv i Nydelse gennem et Brev fra Baggesen fra December 1821, hvori den syge og forknytte Digter fortæller om Fyrsteparrets Gæstfrihed imod ham og jubler over paa ny at kunne varme sig i Livets Solskin: „Mit Hoved og Hjerte, min Fantasi og alle mine Sanser vide ikke mere hvorhen i denne selskabeliglevende Overflødighed af alt det gode, skønne og behagelige, som Videnskab og Kunst formaa at yde, og

som dagligen tilstrømmer mig fra alle Sider. Jeg, som i mere end ti Aar oftere har levet aldeles som en Eremit, gjort Afkald paa Livets fleste Nydelser, taget Afsked fra Verden og tilsidst anset mig for død og begraven saavel i borgerlig som i poetisk Henseende, lever nu Dag og Nat deltagende og meddelende, ungdommelig frisk og fornøjet ved et muntert Hof i en Verdenshovedstad. Prinsen medtager mig i Pairskamret, i de deputeredes Kammer, i Museumet, til Sèvres, St. Cloud osv., og hver Gang jeg vil, følger jeg ham og Prinsessen i Teatret. De interessanteste Tetimer nydes indtil Midnat i mindre Kredse, og hver Lørdag er der stor Cirkel du plus grand monde de Paris". Fra Paris drog Prins Christian og Prinsesse Caroline Amalie til London, og først i Eftersommeren 1822 naaede de Hjemmet. De havde set meget i disse lange Rejseaar og mødt mange Mennesker: Kejser Franz og Kejser Alexander, — Blücher og Wellington, — Metternich, Chateaubriand, Pius VII og Kardinal Consalvi, – Napoleons Søster, Fyrstinde Elisa Bacchiochi, og Napoleons Hustru Marie Louise, — Englands Kongefamilie og de hjemvendte Bourboner i Paris og Neapel. En Rejse i 1838 førte dem sammen med Prins Wilhelm af Preussen (Wilhelm I), Østrigs Kejser Ferdinand, Kong Ludwig af Bayern og den russiske Tronfølger, den senere Kejser Alexander II. Det bør heller ikke glemmes, at Prins Christian Frederik over alt havde søgt Mænd, der var fremragende i Videnskab og Kunst; vi har blandt Landsmænd nævnt Thorvaldsen, Brøndsted og Baggesen, — af fremmede Tænkere og Forskere kan eksempelvis nævnes Fr. Baader, H. Steffens, Marheincke, Alexander Humboldt, Cuvier og Arago.

Paa samme Vis drog Christian Frederik i Hjemmet baade som Prins og som Konge Videnskabsmænd, Digtere og Kunstnere til sig. H. C. Ørsted omtaler i sit Mindeskrift, hvorledes Christian VIII forstod at gøre sit Hjem til et Samlingsted for mange af Landets ypperste, som her mødtes med ansete Gæster fra Udlandet. „Selskabet fik sin Enhed ved den Maade, hvorpaa Fyrste og Fyrstinde viste sig som Vært og Værtinde. Det var ikke blot med Hensyn paa Samtalen, at dette gjældte; ofte bidrog mærkværdige Genstande til at give Selskabet et Foreningspunkt: snart var der et nyt Kunst-

værk at se, snart førte han Selskabet ind i sin skønne Samling af Mineralier og Conchylier; overalt var han selv den kyndige Vejviser. Paa Landet førte han ofte sine Gæster ud i den skønne Omegn. Fremmede Gæster førte han under-

Caroline Amalie. Maleri af Bærentzen.
Jægerspris.

tiden til Vogns temmelig langt omkring for at vise dem de skønneste Steder. I de mindre Aftenselskaber forelæste vore fornemste Digtere deres Værker, ofte førend disse endnu vare bekendtgjorte". — Digterne droges gerne ind i den snævreste

Kreds. Oehlenschläger fik 1835 Indbydelse til Odense Slot og fulgte derfra Prins Christian og Prinsesse Caroline Amalie til Augustenborg. H. C. Andersen var Kongeparrets Gæst paa Før i Sommeren 1844. Han dvæler i Erindringen ved Vesterhavøernes ejendommelige Natur og det brogede Liv, der udfoldede sig i Skipperbyen Wyck under Hoffets Ophold; med barnlig Glæde fortæller han om sit Samvær med Christian VIII og Caroline Amalie og den Venlighed, der vistes ham. „Om Aftenen læste jeg sædvanlig et Par Æventyr; „Nattergalen“ og „Svinedrengen“ syntes at være Kongen de to kæreste og blev derfor flere Aftener gentagne“.

Ved Siden af Christian VIII nævnes altid hans Hustru som den, der deler hans Interesse, og dertil føjes Ytringer af Sympathi og Beundring for den gode og smukke Kvinde; man ser dog tydeligt af Tidens Memoirer, at det er Kongen, som er den aktive, Kongen, som er Æstetiker med Liv og Sjæl, — Dronningen har sin stille Glæde.

Hendes æstetiske Sans var ikke stærkt udviklet, men hun holdt af Læsning og omtaler ofte i sine Breve, hvilke Bøger hun læser: „Holger Danske“, „Valdemar den Store og hans Mænd“, Ingemanns Levnedsbog, „Adam Homo“, „De to Baronesser“ etc. Hendes Dom over Bøgerne er fremfor alt en etisk Vurdering.*)

En Stund var den unge Fyrstinde Prins Christian Frederiks Hustru og intet mere, men alt som Aarene gav hende mere Selvstændighed, samlede hun om sig en lille Kreds efter sit eget Sind, Mennesker, der delte hendes kirkelige, filantropiske og pædagogiske Interesser. I denne Kreds sad Caroline Amalie lyttende blandt Gæsterne, mens et Foredrag blev holdt, eller et Æmne discuteredes. „Saadanne The-Samtaler er min Passion“, skriver Dronningen i 1841.

Af stor Betydning for Caroline Amalie blev hendes Tilslutning til Grundtvig og hans Venner.

*) I 1809 havde Hertuginde Louise Augusta skrevet til Hertugen: „Caroline n'aura gueres un esprit brillant ni des idées originelles, mais j'espère qu'elle sera une jeune personne raisonable, douce, modeste. Le sens moral est toujours dominant en elle. Elle paraît aussi avoir un sens réligieux“.

Vistnok i Oktober 1835 var den unge theologiske Kandidat Peter Rørdam begyndt at virke ved det af Prinsessen oprettede Asyl, og væsentlig gennem ham lærte Caroline Amalie Grundtvigs religiøse og folkelige Anskuelse at kende. Fra tidlig Tid havde hun haft religiøst Alvor og en inderlig Kærlighed til vort Land og dets Natur: forsaavidt var hun modtagelig for de Tanker, som P. Rørdam var saa varm en Talsmand for; paa den anden Side syntes Caroline Amalies cosmopolitiske Kultur og hendes Omgivelsers cosmopolitiske og aristokratiske Karakter at maatte staa denne Paavirkning imod. Men Caroline Amalie var en enthusiastisk Natur med en Trang til at være lyttende Discipel, hun havde ogsaa i nogen Maade poetisk Sans, „Øre for et andet Sprog end det, der kalder alt, hvad man ikke kan faa Fingre paa, vildt eller dog tomt Sværmeri". Grundtvigs poetiske Kraft ikke mindre end hans kristelige Forkyndelse og hans Haab om det danske Folks Genfødelse i nordisk Aand virkede stærkt paa hende. Af Betydning blev det ogsaa, at den, der stod som Talsmand for Grundtvigs Ideer, var Peter Rørdam, hvis friske og djærve Personlighed var Caroline Amalie meget tiltalende.

I Januar 1837 skriver Prinsessen til Rørdam, som var sendt ud paa en længere Rejse for at bringe sit nedbrudte Helbred paa Fode: „Jeg sidder nu ved mit sorte Bord i min inderste Stue og glæder mig ved Erindringen om de Samtaler, jeg ofte havde med Dem paa dette Sted. Jeg skylder Dem meget, uendelig meget, — rettere Gud; ved at have ført mig sammen med Dem har Han vakt en Slags Begejstring hos mig til at hellige Danmark mit jordiske Liv. Bed Ham nu, at denne Begejstring ikke maa udslukkes, men blive til en Livsflamme, at den ikke maa slukkes nogen Sinde, men at den maa føre mig gennem gode og onde Dage indtil Maalet. Gud give mig Visdom og Kraft til at være den elskede Prins alt det, Gud vil, at jeg skal være ham! Det er med en inderlig Vemod jeg tænker paa de mange tunge Pligter, der i Fremtiden vil hvile paa ham. Oh at jeg ret maatte kunne lette ham den Byrde saa meget, som det staar i min Magt".

Efter Hjemkomsten blev Peter Rørdam Bestyrer for den ene af de to Asylskoler, som Caroline Amalie oprettede i 1838 med den Tanke her at fortsætte det Arbejde, der var begyndt i Asylet. Drenge og Piger, der som smaa havde søgt Asylet, var Asylskolernes Elever. Rørdam ledede Undervisningen i Grundtvigs Aand; han fortalte paa sin ejendommelige hjertelige Maade og sang med Børnene. Caroline Amalie var meget optaget af disse pædagogiske Ideer og Forsøg, men sluttede sig ingenlunde kritikløst til den unge ivrige Forkæmper. I et Brev til Rørdam under hans Udlandsrejse strejfer hun Spørgsmaalet om den gamle klassiske Dannelses Fortrin og Skrøbeligheder, og med det samme minder hun ham om deres Strid om „det levende Ord“ og „det døde Bogstav“. Caroline Amalie tror dog en Smule paa det døde Bogstavs Magt. Ikke heller var hun blind for den frie Undervisnings Mangler.

En Række Breve til Biskop Faber paa Fyen viser hendes Omsorg for Odense Asyl og hendes Interesse for Undervisningen i Stiftets Skoler. Hun opmuntrer Faber til at indføre bibelhistoriske Billeder i Skolerne og at knytte Fortællingen til Billedet. Hun vil ogsaa gerne, at Børnene skal lære i Biblen at finde den Fortælling, de har hørt. „Biblen haves vel i Husene“, skriver hun, „derfor sørger Bibelselskabet, men den læses ikke, den ligger Aar ud og Aar ind paa Hylden og er bedækket med fingertykt Støv“.

Gennem Rørdam havde Caroline Amalie lært Grundtvigs Ideer at kende, først i 1838 traadte hun i personlig Forbindelse med ham.

Fornøjet skriver hun til Rørdam, at hun nu endelig har gjort det Bekendtskab, hun i Aar og Dag længtes efter at gøre; hun fortæller naivt og uforbeholdent om det første Møde og spekulerer kun over, hvad Indtryk hun kan have gjort paa Grundtvig. „Imidlertid“, bryder hun af, „gør dette Bekendtskab mig usigelig lykkelig, og ret skulde det glæde mig, hvis denne Mand fandt det værd stundom at skænke mig en Samtale, saa som jeg bad ham derom“.

Ved denne Tid træder Grundtvig ud blandt de unge og bliver en Fører iblandt dem. Paa 150 Aarsdagen for Stavns-

baandets Løsning (20. Juni 1838) begyndte han paa Borchs Collegium en Række Forelæsninger over den nærmeste For-

Caroline Amalie.
Tegning af Gertner, dateret: Amalienborg 1842.
Frederiksborg.

tids Historie (langt senere offentliggjorte under Titlen: „Mands Minde"), Forelæsninger, i hvilke han fyndigt tager til Orde for, at vor Kultur skal hvile paa dansk og folkelig Grund.

Næste Foraar stiftedes „Dansk Samfund" med det Formaal ved Tale og Sang at fremme det nationale Liv. Grundtvig blev Formand, og blandt Medlemmerne nævnes P. C. Kierkegaard, P. Rørdam, Lindberg, Brødrene Blædel, P. og H. Boisen, Th. Fenger etc.

I 1839 var det ogsaa, at Grundtvig blev Præst ved Vartov og samlede en lyttende Skare om sin Prædikestol; Caroline Amalie var blandt Grundtvigs Tilhørere. I videre Kredse fik man nu et noget andet Syn paa Grundtvig, end man havde haft i Tyverne og Begyndelsen af Trediverne, og Dronningens Tilslutning til Vartov Menighed bidrog ikke lidt til en saadan ændret Opfattelse.

Iøvrigt bad hun kort efter det første Møde Grundtvig om at holde nogle Foredrag for hende og hendes Damer; i 1840 og den følgende Vinter gennemgik Dr. P. C. Kierkegaard Kristendommens Historie, og efterhaanden førtes flere af „Dansk Samfund"s Medlemmer ind i Dronningens Kreds, nogle af Medlemmerne var hende allerede vel bekendte.

Den grundtvigianske Paavirkning spores i Caroline Amalies Valg af Læsning og i hendes hele Interesseomraade. Hun læser oldnordiske Sagaer og vil fordybe sig i Grundtvigs tidlige Digtning, tænker paa at tage Undervisning i Svensk: „Min hele Hu er til Norden og det nordiske; den øvrige Verden har jeg nu saa godt som sagt god Nat, den interesserer mig slet ikke". England udgør dog en Undtagelse, og atter her er Grundtvigs Indflydelse aabenbar.

Caroline Amalie bruger stærke Ord, naar hun taler om Grundtvigs Personlighed. I et Brev til Biskop Mynster fra Aaret 1853 udbryder hun: „En saa ualmindelig Aand med en saadan Fylde af Kærlighed burde til visse anderledes paaskønnes iblandt os. Oh at Gud snart vilde bønhøre mig og bryde den Væg, der er bygget imellem Dem og ham, bygget af Djævelen, saa kun Herren selv kan bryde den; men at den vil blive brudt, det ved jeg, thi begge er de af hans ypperligste dyrebareste Børn, og han vil drage deres Hjerter til hverandre i deres ældste Dage, og da vil den danske Kirke fejre sin Trolovelsesfest".

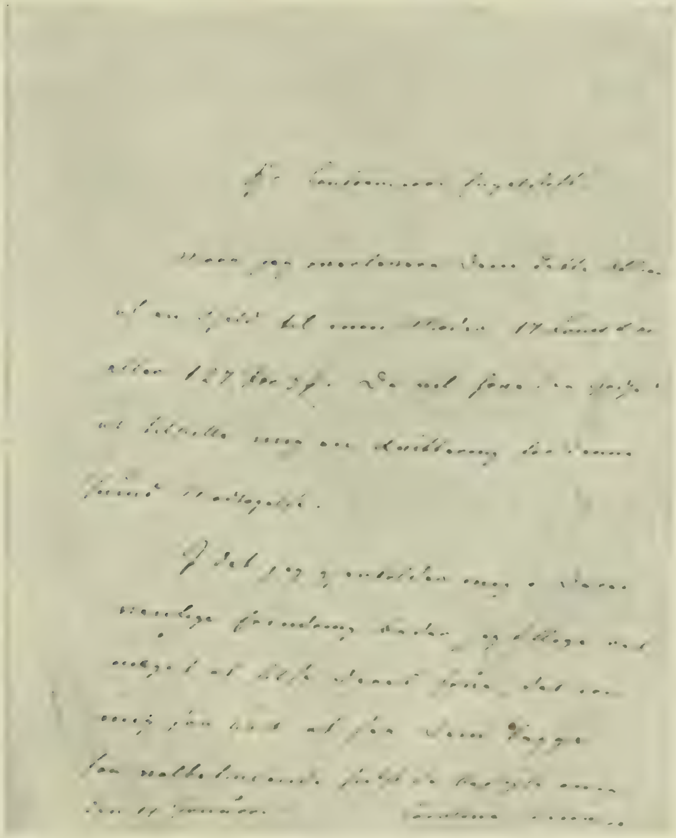
Med disse Citater er vi ilet langt frem i Tiden og vender nu tilbage til 1839, da Christian VIII besteg Tronen, og

Caroline Amalie blev Danmarks Dronning. Kronen var til Tider tung at bære. De Dage var forbi, da alle „luede af grænseløse Velsignelser over det høje Kongepar“, som det hedder i „Nyeste Skilderi af København“ af 1809 i Anledning af Kong Frederiks og Dronning Maries Besøg i Odense; Oppositionen tog højlydt til Orde og skaanede ikke Christian VIII, da han ikke vilde give den krævede Forfatning. Der er næppe Grund til at dvæle ved Caroline Amalies Udtalelser om Fyrrernes politiske Bevægelser, thi hun havde ingen egentlig Interesse for Politik og ingen selvstændig Dom. Som Dronning under Enevælden fordømte hun Oppositionen; efter 1848 glædede hun sig med sine grundtvigianske Venner over Folkefriheden. „Før har jeg stedse troet, at en absolut Regering under en kristelig Konge var den bedste Form“, skrev hun i 1853, „men nu da public spirit er vaagnet hos Folket, ønsker jeg hellere en Forfatning, som nøder Folket til selv at bekymre sig om Fædrelandets Ve og Vel, thi den oplyser og udvikler dets Evner og især dets Dømmekraft, og det er en dejlig mandig Evne, hvilken jeg nok ønsker udviklet hos mit kvindelige Folk“.

Af større Interesse og større Betydning er Dronningens Forhold til Striden i Slesvig i Fyrrerne og hendes Forhold til Brødrene Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Nør. I Følge Sagens Natur er det umuligt at sige, i hvilken Grad Ægteskabet med Caroline Amalie og Svogerskab og hyppigt Samvær med Hertugen og Prinsen har haft Indflydelse paa Christian VIII's Beslutning i 1842 at udnævne Prins Frederik af Nør til Statholder og kommanderende General i Hertugdømmerne. Direkte har Caroline Amalie ikke virket dertil, eftersom hun aldrig blandede sig i Politik og Styrelse, men vi bør bemærke, at Samtalen mellem Christian VIII og Prinsen af Nør i Marts 1842 i Følge Kongens Skrivekalender finder Sted hos Dronningen, og fra samme Kilde ved vi, at Kongen i 1843 gennem Caroline Amalie ønskede at lade Brødrene forstaa, hvor meget han følte sig krænket over den illoyale Tendens, der kom frem i den slesvigske Stænderforsamling, Bestræbelsen for at adskille Slesvig fra Monarkiet, Iveren for at fortyske Hertugdømmet og haane alt dansk. Af denne Note skulde man tro, at Christian VIII vilde træde bestemt

op til Forsvar for det danske Sprog, da Striden stod om dets Ret til at lyde frit i den slesvigske Stændersal saa godt som det tyske, men, som bekendt, fastslog Patentet af 1844, at kun de Stænderdeputerede, der ikke kunde det tyske Sprog, maatte tale Dansk.

Caroline Amalies Opfattelse af Sprogsagen erfarer vi af et Brev fra P. Rørdam til Grundtvig fra 1843. Han fortæller,

Brev fra Dronning Caroline Amalie til Professor Engelstoft.
(Original paa Universitetsbiblioteket)

at han overfor Dronningen har sagt sin Mening, at begge Sprog burde have lige Ret, „men af Grunde, som jeg ej begriber, holder hun paa Tyskens Enevoldsmagt. Og hvorfor gør Broderen det samme“? Caroline Amalie hang ved Brødrene med stor Kærlighed og synes ikke at have forstaaet, hvorhen det bar. Da Frederik Barfod var i Audiens hos Dronningen i 1843, mente han, det var Ret og Takt at tale til Caroline Amalie om hendes Brødre, som han nævnte som Oprørere og Fædrelandets Fjender. Han spurgte Dron-

ningen, om hun vidste, at han var de fyrstelige Herrers Modstander. Caroline Amalie svarede: „Jeg ved det, men De skal dog have Tak, at De selv siger mig det; jeg ser deri et Vidnesbyrd om Deres Agtelse for mig. De ser fejl, thi jeg kender mine Brødre, og jeg elsker dem; men jeg kan lige saa lidt overbevise Dem, som De kan overbevise mig. Nu staar vi fuldt klare for hinanden, lad os saa gaa over til det, hvorom vi er enige“. Barfod har optegnet Caroline Amalies Svar ordret, og i skamfuld Erindring tilføjer han: „Jeg skal ikke spilde noget Ord paa at paavise Dronningens Storhed i hint Øjeblik“.

Aaret 1848 kom. Kong Christian VIII døde, og Dronningens Brødre stillede sig i Spidsen for Kampen for et Slesvig-Holsten. Det var tunge Sorger for Caroline Amalie, og der var kun faa, som havde rigtig Forstaaelse af hendes Smerte og nænsomt værnede om hende. At Folkestemningen bruste op mod Enkedronningen, og at Mængden tiltænkte hende en Demonstration, kunde man vel vente; men at Ingemann, som holdt meget af Dronning Caroline Amalie, i 1850 blandt sine „Fire nye Fortællinger“ udgav „De sidste Herrer af Gervansborg“ og sendte Overhofmesterinde Fru Rosenørn et Eksemplar til mulig Overleverelse til Enkedronningen, synes ufatteligt. Ingemann havde dog selv en Følelse af, at her var noget galt, for han skriver til Fru Rosenørn, at hun kun skal give Dronningen Bogen „hvis De tror, at ikke den første Fortælling „De sidste Herrer til Gervansborg“ vil saare hende ved de umiskendelige Ligheder med Hertugens Forhold“. Fru Rosenørn svarer tilbage: „Jeg har ikke kunnet overlevere vor kære Dronning det hende tiltænkte Eksemplar. Dersom De, som jeg, havde set hende i Gaar med det stirrende Blik, de halvt tilbagetrængte Taarer, den møjsommelige indre Kamp for at bevare Fatning, — det var Hertugens Fødselsdag, — saa vilde De have følt, hvilken smertelig Streng der berøres i Deres „Herrer af Gervansborg“. Helst ønskede Fru Rosenørn, at Fortællingen var utrykt; nu vilde hun gøre alt for, at den ikke kom Dronningen for Øje.

Flere Aar efter mødtes Enkedronningen med sine Brødre i Udlandet og levede en Tid sammen med dem. Ogsaa

Slægtens yngre Generation stod hun i Forbindelse med, som det skønnes af en Række Breve fra Tiden 1866—1871, skrevne i Kærlighed og Fortrolighed til den gamle Tante af Brodersønnen Frederik August nu fra London, nu fra Indien, nu fra Fædrenehjemmet Nør ved Eckernförde Fjord.

Hvad der var Danmark og Augustenborgerne imellem, havde ingen Magt over Slægtfølelsen.

Som Enkedronning samlede Caroline Amalie ligesom tidligere en Kreds omkring sig hver Ugedag eller hver 14de Dag om Vinteren paa Amalienborg, om Sommeren paa Sorgenfri. Blandt Gæsterne ved disse Dronningens Aftenselskaber var Grundtvig, P. Rørdam, Fr. Hammerich, Kalkar, Præsten ved Garnisons Kirke N. Blædel, Professor Rasmus Nielsen, Bjørnstjerne Bjørnson, H. C. Andersen, Jerichau og hans Hustru med adskillige andre.

Den gamle Skik at samles om et Foredrag blev endnu holdt i Hævd, efter Foredraget fulgte Samtale. Hammerich holdt kirkehistoriske Foredrag, Blædel talte om Quakerne, om Spiritisme og om Skriftemaal, en Gang i 50erne holdt han en hel Række Forelæsninger over Missionshistorien. I April 1870 skriver Enkedronningen til ham: „Maaske De paa Tirsdag Aften vil tale om et af Tidens brændende Spørgsmaal, nemlig om Kvindens Emancipation. De skal i et Konvent hos Dem selv en Gang have talt om dette Æmne til stor Glæde for alle“.

Dronningens Damer og blandt dem især Overhofmesterinden Fru Rosenørn og Forelæserinden Frk. Michele Andreasen havde samme vaagne Interesse som Dronningen og virkede i samme Aand som hun; de hjalp Caroline Amalie med Styrelsen af de Penge, der skulde gives bort, og var med i Arbejdet for de fattige Smaabørn, som den barnløse Dronning havde givet sin bedste Kærlighed.

Det første Asyl i København var blevet oprettet i 1828 af „Det kvindelige velgørende Selskab“, for hvilket Dronning Marie var Protectrice; næste Aar gav Prinsesse Caroline Amalie Byen endnu et Asyl, og hende skyldte Asylerne i Odense og Lyngby for en stor Del deres Oprettelse og Bestaaen. Dronningen nøjedes ikke med at give Midlerne, men

hun tænkte og virkede for sine Asylbørn og kom til dem om Hverdagen saavelsom ved Højtid. „Atter i Aar“, skriver

Caroline Amalie. Maleri af Jensen. Rosenborg.

Fru Rosenørn til Ingemann i 1841, „fejrede jeg en fornøjelig, virkelig højtidelig Juleaften mellem den glade Børnevrimmel, der saa tavse og andægtige som vi ældre lyttede til Dronningens fromme Bøn for Asylet, ligesom de siden i utvungen,

barnlig Lystighed hoppede omkring Træet til stor Moro for den moderkærlige Caroline Amalie".

H. C. Andersen var glad ved at dele sin Yndest hos Børnene med den gode Enkedronning. Han beretter om en Aftenkøretur fra Sorgenfri gennem Skoven og ud ad Strandvejen. Enkedronningen var i den første Vogn, H. C. Andersen med et Par af Hoffets Damer i den anden. „Idet Hendes Majestæt kørte forbi et Sted paa Vejen, hvor en Del Børn legede, kendte de hende, stillede sig i Række og raabte Hurra. Lidt efter kom Vognen, hvor jeg sad. „Der er Andersen", raabte de smaa, „Hurra". Efter Hjemkomsten til Sorgenfri sagde Dronningen smilende: „Jeg tror, alle Børn kender os to. Jeg hørte Hurraraabet".

Caroline Amalie stiftede i 1843 „Den kvindelige Plejeforening"; efter Dronning Maries Død traadte hun i Spidsen for „Det kvindelige velgørende Selskab", og hun havde længe Opmærksomheden henvendt paa Diakonissesagen, men overlod til Prinsesse Louise at føre disse Planer ud i Livet, thi hun følte, at der allerede var Pligter nok for hende. Under Prinsesse Louises Protectorat grundlagdes Diakonissestiftelsen, men Caroline Amalie var til Stede ved Indvielsen og støttede Stiftelsen til sin Død. Forstanderinden Frk. Louise Conring havde været Medlem af „Den kvindelige Plejeforening" og hørte til de Damer, som Caroline Amalie satte højt.

Den 9. Marts 1881 døde Enkedronningen. Børn i Kommuneskolerne i København og paa Frederiksberg samlede sammen til en Sølvkrans til Dronningens Kiste. Danske Kvinder skænkede en Palmegren af Guld med en Tak til Caroline Amalie for, hvad hun havde virket, og hvad hun havde været — ikke i Kraft af omfattende Intelligens eller mærkelige Evner, men ved sit rene og kærlige Sind, ved Takt og ædelt Væsen, de stille Dyder, hvormed Kvinder altid byggede Landet.

INDHOLD.